

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**HAYAT TARİH MECMUASI: MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ YAZILARI
1965-1975**

Tülay YILMAZ

**Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı**

**İSTANBUL
2008**

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**HAYAT TARİH MECMUASI: MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ YAZILARI
1965-1975**

Tülay YILMAZ

**Danışman
Doç. Dr. Tülay Alim BARAN**

**Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı**

**İSTANBUL
2008**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	IV
ABSTRACT.....	V
ÖZET.....	VI

1. TÜRKİYE BASIN VE DERGİCİLİK TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

1.1 CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK BASINI (1919- 1971)

1.1.1 Milli Mücadele Döneminde Basın.....	1
1.1.2 1920-1945 Yılları Arasında Basın	2
1.1.3 1945-1960 Çok Partili Rejime Geçiş.....	4
1.1.4 1961 ve Sonrasında Türk Basınında Gelişmeler.....	5
1.1.5 1971 Sürecinde Basında Gelişmeler.....	8

1.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE DERGİCİLİK

1.2.1 Son Dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi	12
1.2.2 1930' lu Yıllarda Dergicilik	13
1.2.3 1940' lı Yıllarda Dergicilik	15
1.2.4 1950'li Yıllarda Dergicilik.....	16
1.2.5 1960'lı Yıllarda Dergicilik.....	17
1.2.6 Türkiye'de Popüler Tarih Dergileri.....	18

2. HAYAT TARİH MECMUASI

2.1 Hayat Tarih Mecmuasının Tarih Yaklaşımı	20
2.2 Hayat Tarih Mecmuasında Konu Seçimleri ve Dergi-Okur İlişkisi.....	23
2.3 Hayat Tarih Mecmuasında Kaynak Kullanımı.....	24
2.4 Hayat Tarih Mecmuası İstatistiksel Değerlendirme.....	26
2.5 Hayat Tarih Mecmuasında Dört Yazar.....	30
2.5.1 Şevket Rado.....	31
2.5.2 Yılmaz Öztuna.....	32
2.5.3 Reşad Ekrem Koçu.....	33
2.5.4 Fethi Tevetoğlu	34

3. HAYAT TARİH MECMUASINDAKİ MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ KESİT

YAZILARI (1965-1975)

3.1 Milli Mücadeleden Cumhuriyete.....	35
3.2 Altı General Başkomutanlık Meydan Muharebesini Anlatıyor.....	38
3.3 Milli Mücadeleyi Hazırlayan Sebepler ve Atatürk.....	52
3.4 Sivas Kongresi.....	56
3.5 Amerikalı Gazeteci Louis Edgar Tarafından Çekilen Atatürk ile İlgili Telgraflar...61	
3.6 İlk Türk- Bolşevik Münasebetleri.....	65
3.7 Erzurum Kongresi ve Kazım Karabekir.....	72
3.8 16 Mart Vakası.....	75
3.9 İngiliz Muhipleri Cemiyeti.....	77
3.10 Milli Mücadele İçin Kurulan Cemiyet ve Çeteler	79

4. HAYAT TARİH MECMUASINDAKİ ANI YAZILARI (1965-1975)

4.1 Ankara ve İzmir Yazıları	84
4.1.1 Eski Sinop Valisi Salih Kılıç'ın Hatıraları I Fevzi Çakmak İstanbul'dan Nasıl Kaçtı?.....	84
4.1.2 Eski Sinop Valisi Salih Kılıç'ın Hatıraları II Kurtuluş Savaşı'nda Ankara.....	86
4.1.3 İzmir'in İşgali Faciası.....	89
4.2 İstanbul Yazıları	91
4.2.1 İstanbul'un Durumu.....	92
4.2.1.1 Karakol Cemiyeti.....	93
4.2.1.2 Felah Grubu.....	93
4.2.1.3 Müdafaa-i Milliye Grubu.....	93
4.2.2 İstiklal Savaşı'nda Bir Türk Subayının Hatıraları I İstanbul'da Milli Mücadele.....	94
4.2.3 İstiklal Savaşı'nda Bir Türk Subayının Hatıraları II İstanbul'da Milli Mücadele "Moltke" Grubunun Faaliyeti.....	95
4.2.4 İstiklal Savaşı'nda Bir Türk Subayının Hatıraları III Anadolu'ya Kaçanlar	97
4.2.5 İstiklal Savaşı'nda Bir Türk Subayının Hatıraları IV Telsiz Faaliyetleri.....	99
4.2.6 İstiklal Savaşı'nda Bir Türk Subayının Hatıraları V	

Bir Zonguldak Seyahati.....	100
4.2.7 İstiklal Savaşı'nda Bir Türk Subayının Hatıraları VI Ankara'ya Dönüyorum.....	101
4.2.8 Kurtuluş Savaşı Sırasında Anadolu'ya Kaçırılan Telsizler.....	101
4.2.9 Milli Mücadele Döneminden Bir Yaprak.....	103
4.2.10 Birinci Umumi Harpte Mütareke Günlerinde İstanbul I-II-III-IV.....	104
4.3 Diğer Yazılar	
Biyografi Yazısı	
4.3.1 Ölümünden 43 Yıl Sonra Mustafa Necati'yi Anarken.....	108
4.3.2 Mustafa Necati Bey'in Anıları.....	109
Anlatılar ve İnceleme-Araştırma Yazıları	105
4.3.3 Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları.....	110
4.3.4 Atatürk'ün Nakşibendi Şeyhi Küfrevi-zade Abdülbaki Efendi'ye Yazdığı Mektuplar.....	112
4.3.5 General Harrington'un Ele Geçirilen Raporu.....	112
4.3.6 Fethi Okyar'ın Günlük Hatıraları.....	113
4.3.7 Kara Örtü.....	114
5. SONUÇ	116
EKLER	120
KAYNAKÇA	168
ÖZGEÇMİŞ	170

ÖNSÖZ

Röportajlarla, anılarla, biyografilerle, anlatılarla, karikatürlerle ve ayrıntı diyebileceğimiz ufak temalarla süsleyerek tarihi eğlenceli bir disiplin haline dönüştürebilen *Hayat Tarih Mecmuası*, kavramsal ve İstatistiksel olarak değerlendirilmiş dergiyi hiç bilmeyen birinin fikir edinebileceği gibi aktarılmaya çalışılmıştır. Dergide yer alan Milli Mücadele Dönemi ile ilgili yazılar, “kesit yazıları”, “anı yazıları” ve “diğer” başlığı altında sınıflandırılmıştır. “Diğer” başlığı altında biyografi, inceleme- araştırma ve anlatı türündeki yazılar ele alınmıştır.

Bu çalışmanın mesleğime katkı sunması özel amaçlarım arasındaydı. İlköğretim 8. sınıflardaki T.C İnkılap Tarihi derslerini bu çalışmada edindiğim birikim ve materyaller sayesinde içerik olarak zenginleştirebilme olanağına sahip oldum.

Bana bu çalışmayı yapma imkanı sağladığı için, Enstitümüz Müdürü Dr. Edip Başer’e ve beni her zaman destekleyen danışman hocam Doç. Dr. Tülay Alim Baran’a, katkı ve desteklerinden ötürü Canan Taylan’a, Gülay Yılmaz’a, İlknur Özdemir’e, Oğuz Güzünler’e ve Semra Koçkan’a teşekkür ederim.

ARTICLES ON TURKISH NATIONAL STRUGGLE FOR INDEPENDENCE IN *HAYAT
TARİH MECMUASI*- 1965-1975

Yılmaz, Tülay

M.Sc., Department of History

Supervisor: Associate Prof. Dr. Tülay Alim Baran

January 2008

This thesis analyzes the popular history magazine, *Hayat Tarih Mecmuası*, which attracted the attention of people by choosing interesting topics and its daily language. Historical memory which is constructed in the society, not only reflects conception of history in Turkey, but also reflects political and social conditions of a period. It is decided to analyze the magazine, in order to understand the history conception of the period between 1965-1975 in Turkey, and to make suggestions for today, and also to investigate whether a popular history magazine can reflect the conditions of a period in Turkey or not.

In 1960s, the economical conditions and the conditions relating to law were convenient for the press. During the decade so many newspaper and magazines came to the scene. *Tarih Hayat Mecmuası* was one of them. It came to the scene in February in 1965. It had been published for 17 years, which can be regarded as a great success in the history of Turkish Press. Because of the conditions peculiar to 1970s and general decrease in the quality of the magazines, *Hayat Tarih Mecmuası* changed its character. In the last seven years, the magazine continued its life with the new name, *Tarih ve Edebiyat Dergisi* (Magazine of History and Literature). In one aspect the new name is the sign of withdrawal from historical area, so it is decided to study the term which is between 1965 and 1975 instead of the whole period of the magazine.

The magazine puts a special emphasis on oral history. Its historical approach is based on area researches, biographies, interviews with witnesses, and memories.

Although the magazine determined Ottoman and Turkish history as a main research area, the articles which are related to the period of Turkish National Struggle for Independence are less than the other ones. According to the magazine there is need of time to study on the history of Turkish National Struggle for Independence. We studied on the articles which are about the history of Turkish National Struggle for Independence, because during the term basic principles of Turkish Republic were constituted. Moreover we want to reveal unknown studies on contemporary Turkish history. During the analysing of the articles the Oration of Atatürk is used as main source.

As a result of this thesis it is realized that there is parallelism between the primary sources based history of Turkish National Struggle for Independence and the oral history of the term. History of a term cannot just be understood through military history and political history, but also through oral historical researches.

Key Words: *Hayat Tarih Mecmuası*, Oral History, Turkish National Struggle for Independence,

ÖZET

İlginç konuların seçimiyle ve kullanılan dil açısından rahat anlaşılabilir bir özelliğe sahip oluşuyla, *Hayat Tarih Mecmuası* halka inen popüler bir tarih dergisi olarak bu tez çalışmasının konusu olmuştur. Toplum tabanında oluşturulan tarihsel hafıza, Türkiye'deki tarih yorumuna işaret ettiği gibi bir dönemin siyasal ve sosyal koşullarının izlerini taşır. Öncelikle Türkiye'deki bir dönemin tarihçilik anlayışına ışık tutmak ve günümüze dair öneride bulunabilmek, bunun yanı sıra popüler bir tarih dergisinin Türkiye'de bir dönemin koşullarını yansıtıp yansıtmadığını sorgulamak, araştırma konusu olarak *Hayat Tarih Mecmuası*'nı seçmemize etken oldu.

1960'lar Türkiye'si hukuki ve ekonomik koşulların elverişli olduğu bir ortamda, basın hayatında irili ufaklı birçok dergi yayın hayatına girerken, *Hayat Tarih Mecmuası* da 1965 yılının Şubat ayında yayın hayatına başlamıştır. 17 yıl boyunca ayakta kalabilen dergi, 1970'li yılların kendine özgü koşulları ve dergicilik alanındaki niteliksel düşüşün bir yansıması olarak birçok basın yayın organı gibi değişim geçirir. Kalan yedi yılını "*Tarih ve Edebiyat Dergisi*" adıyla sürdürür. Edebiyat isminin eklenmesi bir bakıma tarih alanından geri çekilişin ifadesidir. Derginin tamamı yerine 1965-1975 arasını incelememizin sebebi de bu olmuştur.

Dergiyi incelediğimizde ilginç çeken ilk şey "sözlü tarihçilik" diye isimlendirebileceğimiz çalışma metodunun derginin temel yayın ilkesi haline dönüşmüş olmasıdır. *Hayat Tarih Mecmuası*, canlı tanıklarla yapılan röportajlara, anılara, biyografilere vb. geniş yer vermiş; kişi ve olayların, tarihsel yapıların, mekanların birebir incelenmesiyle yapılan tarihçilik temeli üzerine oturtulmuştur.

Ana temalarını Osmanlı ve Türk tarihi zemininde belirleyen *Hayat Tarih Mecmuası*, Milli Mücadele Dönemi'yle ilgili makalelerin sayıca diğerlerine nazaran az oluşunu, Milli Mücadele tarihinin değerlendirilecek kadar olgunlaşan bir zaman aşımından geçmediği yönündeki yorumuyla açıklamıştır. Özellikle Milli Mücadele Dönemi'yle ilgili yazılara yönelmemizin sebebi, Milli Mücadele'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini oluşturan bir dönem olması sebebiyle ilgi duymamız ve yakın tarihimizle ilgili yapılmış olan ancak pek bilinmeyen çalışmaları ortaya çıkarmak olmuştur. Bu çalışmaların analiz ve değerlendirmelerini yaparken yararlandığımız temel kaynak Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk* adlı eseri olmuştur.

Bu tez çalışması sonucunda, salt askeri ve siyasal tarihten yola çıkarak bir dönemi kavramaya çalışmanın yeterli olmayacağı ve bu anlamda destekleyici olan, kavrayış gücünü yükselttiğine inandığımız "sözlü tarih" verilerinin de önemli olduğu kanaatine vardığımızı söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler : Hayat Tarih Mecmuası, Milli Mücadele, "Sözlü Tarih", Türk Basın Tarihi, Dergicilik

1. TÜRKİYE BASIN VE DERGİCİLİK TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ (1919-1971)

1.1 CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK BASINI (1919-1971)

Hayat Tarih Mecmuası 27 Mayıs 1960 devriminden sonraki sürece damgasını vuran basın yayınla ilgili anayasa değişikliklerinin olumlu atmosferi içerisinde yayın hayatına başlamıştır. Türkiye’de gazete ve dergiciliğin teknik gelişmelerle beraber yaygınlaşmaya ve gelişmeye başladığını kabul edebileceğimiz özellikle bu dönemi değerlendirmeyi uygun bulduk. 1960’lara kadarki sürecin kısa öyküsünü anlatmayı hem dergide incelemeye aldığımız Milli Mücadele yazılarını hem de Türkiye’de basın hareketlerinin gelişimini anlamak bakımından önemli bulmaktayız.

1.1.1 Milli Mücadele Dönemi’nde Basın

Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan devletler arasında bulunan Osmanlı İmparatorluğu savaşın ardından gelen Mütareke ve arkasından başlayan haksız işgallerle sarsılmakta, bu durum karşısında imparatorluk içinde çeşitli sesler yükselmekteydi.¹ Bu karmaşık ortamda en temel ayırım işgale karşı direnenler ve teslimiyette çare arayanlar şeklinde yapılabilirdi. O tarihlerde basın da aynı ayırım çerçevesinde ele alınabilir. Anadolu’da yükselen direniş hareketinin savunucuları Ankara’da, diğerleri ise İstanbul’da bulunmaktaydı. Anadolu’da güçlenen direnişle beraber sesi daha güçlü çıkan basın, bir süre sonra İstanbul basınına karşı da mücadele etmek zorunda kalacaktır. Anadolu basını Milli Mücadele’nin duyurulmasında, güçlendirilmesinde ve meşruluk kazanmasında önemli bir katalizör görevi üstlenecektir. Ekonomik güçlüklerin basına yansıyan ayağında kağıt, mürekkep yetersizliğinden, ambalaj kağıtlarına basılan gazetelere kadar birçok güçlüklerle karşılaşmıştır. Kitle iletişim araçlarının da o dönemdeki yetersizliği göz önüne alınırsa mücadelenin boyutları ve büyüklüğü anlaşılabilir.²

Mustafa Kemal’in Milli Mücadele’deki yerini alması ve İzmir’in işgaliyle başlayan süreç, basının ikili ayrımını keskinleştirir. Bazı gazeteler işgali kınamış, buna karşılık işbirlikçi basın işgalin protesto edilmemesine yönelik bildirimler yayınlamıştır. Daha

¹ Milli mücadelenin yapılması konusunda fikir birliği sağlanmıştı ancak bunun silahlı kısmının olup olmaması gerektiği tartışılıyordu. Miting ve protestolarla direnen pasif bir kesimin yanı sıra işgal güçleri karşısında fazla bir şey yapılamayacağını savunanlar çeşitliliği oluşturmaktaydı. Tülay Alim Baran, *Vasıf Çınar ve İzmir’e Doğru Gazete Yazıları*, İstanbul 2001, Arma Yayınları, s.33.

² İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Ankara 1989, s. 7-10.

sonradan netlik kazanan ayırım İzmir'in işgaliyle başlamakla beraber Mustafa Kemal Atatürk'ün Anadolu'da Milli Mücadele'yi başlatmasıyla tam bir netlik kazanacaktır.³ İtilafçılardan yana olan Ali Kemal'in *Peyam-ı Sabah*'ı, Refik Halit Karay'ın *Aydede*'si gibi belli başlı yayınlara karşılık olarak milliyetçi, vatansever aydın ve gazetecilerin ortaya çıkması 20. yy'nin ilk çeyreğinde görülen önemli bir gelişmedir. Milli Mücadele bu bilinç ve ruhla sürdürülmüş ve kazanılmıştır.⁴

Basının ikili görünümü karşısında Mustafa Kemal'in ilk girişimi haber akımını kontrol altına almak için telgraf ağına el koymak olmuştur. Böylece dışardan gelen ve içerden gidecek olan haberler kontrol altına alınır. Tamamen kendi denetiminde olan *Hakimiyet-i Milliye* gazetesini çıkardıktan sonra hedeflerini çok net ortaya koyacaktır. İlk mecliste İttihatçıların da bulunmasından ötürü muhalif olan basın, bağımsızlık savaşından ziyade, Anadolu hareketinin bu kimliğine karşı olmuşlardır. Anadolu basını ise Anadolu hareketine şüpheyle bakan ve savaştan yorulmuş olan toplumu ikna aracı olarak kullanılmıştır. Bunun en önemli iki kurumundan biri Anadolu Ajansı diğeri ise Matbuat Umum Müdürlüğü'nün kurulması olacaktır. Buna rağmen, aynı dönemde Rumca yayın yapan gazetelerin de serbestçe yayın yapabildikleri de belirtilmelidir.

İstanbul'da ise *Peyam-ı Sabah*, *Alemdar*, *İstanbul* ve *Aydede*'nin dışındaki tüm basın Ankara'yı destekliyordu. Ankara'yı destekleyen basın, ittihatçı suçlamalara ve azınlıklardan yükselen seslere karşı mücadele etmekteydi. Ayrıca bu gazeteler Anadolu'ya gizlice silah, cephane gibi savaş malzemeleri yardımında bulundu. Türk milliyetçiliği ve Müdafaa-i Hukuk hareketi, hem Anadolu hem İstanbul basını aracılığıyla yavaş yavaş güç kazandı. Diğer yandan, Anadolu hareketine muhalif olan Türkçe gazeteler ve azınlıkların desteklediği basın yok olmaya başladı. Böylece 1919'da başlayan Türkçenin basındaki etkinleşme süreci, Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber Türk kimliğinin ve bağımsızlık hareketinin savunucusu olan bir basına doğru gelişmesiyle sonuçlanmıştır.⁵

1.1.2 1920-1945 Yılları Arasında Basın

1920'li yıllarda, Halk Fırkasına dönüşmekte olan Müdafaa-i Hukuk Grubu, Türkiye'ye yeni çözümleri getirmek istiyordu; bu da ancak Mustafa Kemal yönetiminde ve antiemperyalist, tam bağımsızlıkçı bir düşünce çerçevesinde mümkündü. Bu düşüncüyü

³ Bülent Varlık, "Mütareke ve Milli Mücadele Basını," *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul 1985, s. 1200.

⁴ Ali Gevgilli, "Türkiye Basını," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul 1983, s.211.

⁵ Orhan Koloğlu, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul 1994, s. 61- 63.

savunan söylem, Türk basın hayatında da büyük bir rol oynamaya başlamıştır. Hilafet yanlısı basının da gittikçe zayıflaması, bu süreçte önemli bir aşama olmuştur.⁶

Bu dönemde basın, Kemalizmi komünizm, liberalizm, faşizm, nazizm gibi dünyaya egemen ideolojiler karşısında bir yere oturtmak çabasıdadır. Çağdaşlaşmaya dönük kökten değişim, Atatürk devrimlerine yapılan vurgularla basın tarafından halka anlatılmıştır. 1920'li ve 30'lu yıllarda basında, Kemalizmi tanımlama ve devrimleri halka benimsetme gibi bir misyon yüklendiği görülür. CHP, Türk basın hayatında oldukça etkilidir. Gazete sahiplerinin çoğunun milletvekili olduğu görülür. Basın 1928'de Harf Devrimi sonucunda dört ay içinde tamamen Latin harflerine döner. Gazete tirajlarının düşmesinden dolayı hükümet basına maddi yardımlarını artırır.

1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulmasıyla, muhalif pek çok dergi ve yayın da basın hayatına girmiştir. Ancak fırkanın kapanması ile beraber bir kısmı yayın hayatına devam etmemiş; devam edenlerse CHP çizgisine kaymıştır. Yine de hilafet yanlısı bir basının ortaya çıkmış olması, Cumhuriyete karşı bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu süreç sonucunda, 1931'de ilk basın yasası çıkar ve saltanat, hilafet ve komünizm yanlısı yayınlar yapmak yasaklanır.⁷

İkinci Dünya Savaşı yıllarına CHP iktidarıyla girilir. CHP dış politikası denge üzerine kuruludur. İsmet İnönü Türkiye'nin savaşa girmemesi için dışarıda her türlü politik teması sürdürürken, içerde de değişik görüşler arasında bir denge politikası devam etmiştir. Basında da savaş halindeki farklı ülkelerin desteklenmesine imkan tanınmış ve tarafsızlık ilkesiyle hareket edilmiştir. Bu durum basında fikirlerin serbestçe tartışılabilmesini sağlar. Örneğin, *Tan* hem demokrasiden yanadır hem de Sovyetleri desteklemektedir. *Vatan*, *Akşam* ve *Tanin* demokrasiden yanadır. *Yurt* ve *Dünya* gibi diğer bazı sol yayınlar da yayınlanmaya başlar. *Cumhuriyet* ve *Tasvir-i Efkar* Alman taraftarıdır. Bu dönemde *Atsız* ve *Ötüken* gibi Turancı yayınlar da bulunmaktadır. Ekonomik bunalımın da artmasıyla beraber bu çeşitliliğin birbiriyle çatışmasının -hükümetin tarafsızlığını koruyan bir çoğulculuktan yana olmasına rağmen- önüne geçilemeyecektir. Fikir grupları arasında çatışma olmasına rağmen, hemen hemen tüm platformlar daha demokratik ve çoğulcu yönetim istemini benimsemiştir. CHP iktidarının da bu süreci destekleyici tavrı çok partili hayata geçişi başlatmıştır.

⁶ Hint Müslüman liderleri İsmet İnönü'ye hilafetin devamını savunan bir mektup yazar ve bunu birkaç gazeteye de gönderir. Bunu yayınlayan gazetelerin başyazarları, yazı işleri sorumluları İstiklal Mahkemeleri'ne sevk edilirler ve biri hariç diğerleri beraat eder. Koloğlu, a.g.e., s. 64.

⁷ Koloğlu, a.g.e., s. 65,66.

1.1.3 1945- 1960 Çok Partili Rejime Geçiş

Çok partili rejime geçiş döneminde gazetelerin gelişmekte olan iletişim araçları olduğu gözlemlenmektedir. 1946'da binde beş olan okur sayısı 1955'te binde yirmi sekize çıkmıştır. Dağıtım sektöründeki gelişmeler büyük bir etkidir. Demokrat Parti iktidarı döneminde karayolu ağı gelişmiş, İstanbul gazeteleri Anadolu'ya daha hızlı ulaşmaya başlamıştır. Basın sektöründe okuyucuya daha hızlı gazete yetiştirme hedefi ortaya çıkar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki başka bir gelişme ise Amerika'nın yaratmış olduğu sinema furyasının bizde de ses bulması olur. Bundan sonra Amerika ve Avrupa'yı daha yakından izleme ve okuyucuya yansıtma eğilimi hakim olacaktır.⁸

Savaş bitimindeki ülkenin iç siyaseti İsmet İnönü'nün de desteklediği çok partili hayata geçişle devam eder. Bu yeni politik ortam, partilerin basına bakışını da değiştirecektir. Artık basın iktidar ve muhalefetin görüşlerini yansıttığı bir propaganda aracı haline gelir. Mesela, Radyo ve Anadolu Ajansı 1946 seçimlerinde CHP'nin, 1957 seçimlerinde Demokrat Parti'nin propaganda aracı olmuştur. Gazeteler de genellikle iktidara bağlıdır. Bu dönemde Menderes-Bölükbaşı polemiklerine sıkça rastlanır. Diğer yandan, parti gazeteleri tutunamamaya başlar çünkü artık halk propaganda ile haberi ayırt etmeye başlamıştır.

Demokrat Parti çoğulculuk ilkesine dayanarak çok seslilik söylemini benimsemiş; bu da CHP döneminde kontrol altında tutulan dinci ve aşırı milliyetçi basının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Fakat bu akımların güç kazanması Kemalist ve sol gruplara baskı unsuru oluşturmuştur. Başta Serteller'in *Tan*'ı olmak üzere birçok dergi ve gazete kapatılmıştır. Demokrat Parti'nin son yıllarında çıkan ceza yasaları, basın kanunları Türk basınına baskı altına almıştır. Savcılar hükümetin hoşuna gitmeyecek politik olayların yazılmasını engellemeye çalışmıştır. Örneğin, 4 Mayıs 1959'da İnönü'nün İstanbul'a gelişinde olaylar çıkmış; savcılık bunların yayınlanmasını yasaklamıştır. Buna benzer olaylar her gün devam eder. Basına bir çeşit sansür konmuştur. 27 Nisan 1960'ta özel bir kanun çıkarılır ve Tahkikat Komisyonu kurulur. Yayın yasaklarına uyulmaması halinde yayınların kapatılacağı kararı alınmıştır.⁹ 4 Mayıs 1960 tarihinde *Yeni Sabah* gazetesi Güney Kore'de gösteri yapan profesörlerin fotoğrafını yayımlar. Halkı kışkırttığı

⁸ Koloğlu, a.g.e., s. 70.

⁹ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Basın*, İstanbul 1973, s. 202-204; Koloğlu, a.g.e., s. 70.

gerekçesiyle on gün kapatma cezası alır. Tüm bu gelişmelerden rahatsızlık duyan ordu ve CHP 27 Mayıs devrim hareketiyle dönemi kapatır.¹⁰

1.1.4 1961 ve Sonrasında Basında Gelişmeler

27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetleri Demokrat Parti'yi devirerek iktidara el koyar. Bazen iktidar bazen muhalefet yanlısı olan basın, 12 Mart 1971'de muhtıra verilmesine kadar çok renklilik ve promosyon sarmalının içinde devam eder.¹¹ Ayrıca 1960'la başlatıp 1975'e kadar getirebileceğimiz ve Türkiye'de sanayileşmenin büyük hız kazandığı, buna bağlı olarak tekelleşmenin başladığı bu dönemde, gazete ve dergilerin tüm renkliliğine rağmen televizyonun, günlük hayata yerleşmesiyle de beraber temel iletişim aracı haline geldiğini söyleyebiliriz.

1961 yılına anayasanın getirmiş olduğu hak ve özgürlükler çerçevesinde girilecektir. Basın davalarında düşüş gözlenir. Gazetelerin tirajları artar. *Hayat Tarih Mecmuası*'nın yayın hayatına girmiş olduğu 1965 ve bunu takip eden on yıllık süreç Türkiye'de basın tarihinin en hareketli dönemlerine denk gelir diyebiliriz.

1961 Anayasasının basına gelen hükümleri şöyledir:

- *Basın hürdür sansür edilemez.*
- *Yayın yasağı konamaz.*
- *Gazete ve dergiler kapatılamaz.*
- *Gazete ve dergiler toplatılamaz.*
- *Gazete ve dergi çıkartmak için önceden izin alınmaz, mali teminat gerekmez.*
- *Basımevlerine ve basın araçlarına el konamaz...*¹²

Dönemin iktidarı olan Milli Birlik Komitesi'yle yeni bir süreç başlar. Geçici anayasaya bağlı olarak meclisi feshederek kurulan Milli Birlik Komitesi basın yayını korumaya dönük tedbirler alacaktır. Komite, neşir yoluyla veya radyoyla işlenecek cürümler hakkındaki 6334 ve 6732 sayılı kanunları ele alarak 12 Ekim 1960'da 94 sayılı kanunla tüm bunları iptal eder. Basın böylece büyük bir korku ve baskıdan kurtulmuş olmaktadır. Bu dönemde yapılan en önemli değişikliklerden biri de gazetecilere ispat hakkının tanınması olur. 1 Aralık 1960'ta yapılan ceza kanununun 481. maddesinde yapılan bir değişiklikle gazeteciye birçok durumlarda iddiasını ispat hakkı tanınır.

¹⁰ Topuz, a.g.e., s.205.

¹¹ Emin Karaca, "Türk Basın Tarihinde Bir Gezinti," *Karizma Dergisi*, n. 5, İstanbul 2001, s.102.

¹² Topuz, a.g.e., s. 233- 235.

Milli Birlik hükümetinin gazetecilere kazandırdığı haklar basında çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki ilişkileri düzenleyen 5953 sayılı kanunun değiştirilmesiyle sağlanır. Buna bağlı olarak kurulan Basın İlan Kurumu ve çalışanlar lehine değişen “Fikir İşçileri Kanunu” gazete sahiplerinin büyük tepkilerine neden olur.¹³ Bu değişikliklerle gazetecilere sağlanan en önemli haklar kıdem hakkı, ölüm tazminatı, gazetenin kapatılması durumunda gazeteciye ödenecek tazminat gibi önemli haklardır.¹⁴ Basın kanunundaki tüm antidemokratik maddeler çıkarılır. Bu gelişmelerin ardından hapisyanede olan birçok gazeteci serbest kalır. Sınırsız özgürlükler basın aleyhinde kullanılabilirdiğinden ve devlet müdahalesine gereksinim duyulabilmesinden ötürü basın özgürlüğüne zarar vermeyecek şekilde ‘Basın Ahlak Yasası’ gündeme gelir. Özgür ve sorumlu bir basın yaratmak amacıyla basında gündeme gelen bu yasa, kendini kontrol müessesini oluşturur. On maddelik ahlak yasasının yasakladığı hususlar şöyledir:

- *Gazetecilik mesleğini ahlaka aykırı özel amaç ve yararlar alet etmek ve kamu yararına zarar verici bir şekilde kullanmak,*
- *Müstehcen yayında bulunmak,*
- *Galiz kelimeler kullanmak,*
- *Şeref ve haysiyetlere karşı haksız yayın yapmak,*
- *Kamu yararını ilgilendirmeyen hallerde kişilerin özel hayatını teşhir etmek,*
- *İftira ve isnatta bulunmak,*
- *Dini istismar etmek,*
- *Gerçeklerden maksatlı olarak ayrılmak,*
- *Haber lüzum göstermediği hallerde mahrem kaydı ile verilen bilgileri yayınlamak şeklinde özetlenmiştir.*¹⁵

Demokrat Parti döneminde birçok gazetecinin mağduru olduğu ve gazetecilere ispat hakkı tanımayan ceza kanununda değişiklik yapılmış ve bazı konularda gazetelere ispat hakkı tanınmıştır. Kanunda yapılan değişiklikler şöyledir:

¹³ Fikir İşçileri Kanunu ve Basın İlan Kurumu gazete sahiplerini çileden çıkartmıştı. Patronlar bu kanunları protesto etmek için 10 Ocak 1961 de yayımlanan ortak bir bildiriyle üç gün gazete çıkarmadılar bildirilerin altında dokuz gazetenin imzası vardı: *Akşam, Cumhuriyet, Dünya, Milliyet, Tercüman, Vatan, Yeni Sabah, Hürriyet, ve Yeni İstanbul*. Gazete çalışanları bu olayı protesto etmek için kendi gazetelerini çıkardılar. Topuz, a.g.e., s. 231.

¹⁴ Topuz, a.g.e., s. 228.

¹⁵ Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi: 1919-1989*, İstanbul 1992, s. 369.

- a) Saldırıya uğrayan kimse kamu görevlisi veya bir memur ise isnad edilen fiil o kişinin memuriyetiyle veya gördüğü kamu hizmeti ile ilgiliyse,
- b) İsnad olunan bu fiilden dolayı zaten kovuşturmaya başlanmışsa,
- c) İsnad edilen fiilin ispatında kamu yararı bulunduğu mahkemece karar verilmişse,

ispat hakkı kabul edilir.¹⁶

Milli Birlik hükümeti döneminde resmi ilan dağıtımını düzene sokmak için 2 Ocak 1961’de yukarıda bahsedilen yasal düzenlemeler doğrultusunda Basın İlan Kurumu kurulmuştur. Kurumun 32 kişilik genel kurulu vardır. Bunun 13’ü gazeteci, 2’si ilan prodüktörü, 7’si hükümet temsilcisi, 5’i üniversite profesörü, 1’i ticaret ve sanayi odaları temsilcisi 1’i de noterdir. Kurum resmi ilanlardan % 15, özel ilanlardan da % 10 komisyon almıştır. Sağlanan gelirlerin basının gelişmesine yararlı alanlarda kullanma zorunluluğu vardır. Kurumun amacı devlet ilanlarındaki adaletsizliği ve devletin bazı gazeteleri koruyup kollamasını önlemektir. İşçi-işveren ilişkileri gazete patronlarının tepkisini çekecek şekilde düzenlenmiş, mevcut kanunlarda değişiklik yapılmış veya yeni kanunlar çıkarılmıştır. Basın İlan Kurumu, Milli Birlik hükümeti döneminin en başarıyla çalışan kurumu olarak basın tarihinde yerini almıştır. Gazetecilere bazı haklar sağlayıcı düzenlemeler yanında 27 Mayıs devrimiyle ilgili konularda basın özgürlüğünü kısıtlamaya dönük çalışmalar yapıldığı da bir gerçektir. Amacı, Demokrat Parti dönemini öven ve 27 Mayıs devrimini haksız göstermeye çalışan basına karşı önlem almak olan Tedbirler Kanunu çıkartmaktır.¹⁷ Hıfzı Topuz’a göre kurum kuruluşunda saptanan sosyal yardım ve mesleksel adalet ilkelerini aşan politik bir yöne sapılmıştır.¹⁸

Bundan sonra ses getiren bir diğer gelişme de 1966–1967 yıllarında hükümetin meclis genel kuruluna getirmekten vazgeçtiği temel hak ve hürriyetler kanun tasarısıdır.

Bu tasarıda yer alan hüküm şöyledir:

“Toplum içinde kamu düzeni veya güvenliğini bozabilecek mahiyette her türlü bölücü faaliyette bulunanlar veya bu maksatla söz, yazı, haber, havadis, resim, karikatür veya başka araçlarla örnek vererek propaganda yapanlar veya telkinde bulunanlar 2 yıldan 5 yıla kadar...

Anayasanın reddettiği komünizmi kurmayı amaç edinen bir görüşü etkin olarak aşulamaya yahut komünizmi benimsemeye veyahut beğendirmeye yönelik her ne suretle olursa olsun

¹⁶ İnuğur, a.g.e., s. 372.

¹⁷ İnuğur, a.g.e., s. 373.

¹⁸ Topuz, a.g.e., s. 230.

propaganda veya telkinde bulunanlar 5 yıldan 10 yıla kadar hapis cezasına çarptırılacaktır..."¹⁹

27 Mayıs devriminin özgürlükçü havası içinde sol basında gelişmeler olur. *And* ve *Yön* gibi sol içerikli dergiler basına yeni bir hava getirmiştir. Günlük gazetelerde benzer gelişmeler gözlenmiş, yeni fikirlerle geniş okuyucu kitlesi yaratılmaya çalışılmıştır. Ofset baskıya, renkli ve resimli yayınlara önem verilmiş, düşünce ve yorum ağırlıklı gazetelerin tirajlarında artışlar olmuştur. Yüksek öğrenim gören gazeteci sayıları artarken gazetecilik mesleği de gelişme olanakları bulmuştur.

Hak ve özgürlüklerin sınırsız olduğu ve Türkiye ortamı için lüks olduğu gerekçesiyle 1971'de muhtıra verilir. 1975 ile 1980 arasında basın davalarının sayısı 34'ten 113 gibi yüksek bir rakama çıkmıştır. Arkasından gelecek 1980 darbesiyle Türk basın hayatında durgunluk gözlenir.²⁰

1.1.5 1971 Sürecinde Basında Gelişmeler

1971 Muhtırası öncesi dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'dır. Fuat Süreyya Oral, Sunay dönemi basının ulaştığı hürriyetin geçmiş dönemlerde görülemediğini, 1965 ve 1969 yılları arasında çıkan dergi ve gazetelerin sırf isimlerinin oranına bakmanın bile hürriyet aşamasında varılan noktayı belirttiğini yazmaktadır.²¹ Fakat, 12 Mart 1971 muhtırasından sonraki süreç Türk basın tarihi için yeni bir devrin başlangıcı olmuştur.

12 Mart 1971 öncesi, Türkiye'de yoğun siyasi çatışmaların yaşandığı ve hükümetin bir çözüm unsuru olamadığı bir dönemdir. Darbe hazırlıkları içinde olan ordunun Cevdet Sunay'a sunmuş olduğu muhtırada şöyle denilmektedir:

*"Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef gösterdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğini ağır bir tehlike içine düşürmüştür"*²²

Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel muhtırayı onaylamadığını belirterek görevinden istifa eder ve yeni hükümetin kurulması için 76 kişinin meclise katılmamasına, Ecevit grubunun karşı oylarına rağmen Nihat Erim güvenoyu alır. Bundan sonra ilk iş 11

¹⁹ Topuz, a.g.e., s. 236-235.

²⁰ Koloğlu, a.g.e., s. 78.

²¹ Fuat Süreyya Oral, *Cumhuriyet Basın Tarihi 1923-1973*, Ankara 1973, s. 472.

²² Topuz, a.g.e., s. 248-249.

ilde sıkıyönetim ilan edilmesi olmuştur. Tüm bu gelişmelerin basına etkisine bakacak olursak, ele alınan konulardan ilki 1961 Anayasasının basına getirdiği özgürlüklerin kısıtlandığı söylenebilir. Basın özgürlüğü ile ilgili olan 22 ve 27. maddeler şu şekilde değiştirilmiştir:

*“...gazete ve dergiler devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzenini ve genel ahlakın korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir.”*²³

Böylece 1961 Anayasasının gazete ve dergilerin sadece yargıç tarafından kapatılması hükmünde değişiklik yapılarak savcılara da toplatma yetkisi verilmiş olur.²⁴ Fuat Süreyya Oral o dönemi şu şekilde değerlendirmektedir: *“Sıkıyönetimin ortaya çıkardığı gerçeklerden biri ve başta geleni ulus ve ülke yararını Atatürk ruh ve bilinci içinde kamuoyunu aydınlatmanın basının başlıca sorunu olduğu gereğidir. Denilebilir ki, Türk basını bu dönem sıkıyönetimine özellikle hangi basın organlarının zararlı hangilerinin yararlı olduğunu açık seçik teşhis ve tespit edilmesi dolayısıyla çok şey borçludur. Zararlı olanların kapatıldığı ve yöneticilerinin de suçlulukları kesinleştiğine göre tam başarı ile sonuçlanmıştır.”*²⁵

1973 genel seçimlerinden sonra ülke durulur. Genel af çıkarılır ve birçok gazeteci, yazar aftar yararlanır. Ancak ilerleyen yıllarda bu sefer baskı ve tehdit başka bir şekilde kendini gösterir. Faili meçhul cinayetler artar. 1973’lerden sonra zaten Türkiye’de çok gelişemeyen dergiciliğin nitelik ve nicelik bakımından değeri düşmeye başlayacaktır. Bu bağlamda 1973’ten sonra *Hayat Tarih Mecmuası*’nın içerik olarak zayıflaması aslında Türkiye’nin geçmiş olduğu dönemle de ilgilidir. Bu nedenle *Mecmua*’nın, basının hareketlendiği ve çeşitlendiği 1960’ların havasındaki çıkışıyla 1975’ten sonraki isim değişiminden ziyade bu tarihlerde Türk basınında yaşanan durgunlaşmaya da bağlı olarak düşüşe geçişi arasındaki zaman aralığı incelenmiştir. Aşağıdaki tablo çıkan gazete ve dergilerin yıllara göre dağılımını göstermekte ve bu zaman aralığına ışık tutmaktadır.²⁶

²³ Topuz, a.g.e., s. 250.

²⁴ Topuz, a.g.e., s. 252: O günlerde cezaevlerinde bulunan gazeteci ve yazarlar için istenen cezalardan bazıları şöyleydi: Çetin Altan 7,5 yıl hapis 2,5 yıl sürgün; Doğan Koloğlu 7,5 yıl hapis 2,5 yıl sürgün; Orhan Arolat 25 yıl hapis, 9 yıl sürgün; Can Yücel 15,5 yıl hapis 9 yıl sürgün; Mehmet Emin Bozarlan 13,5 yıl hapis 4,5 yıl sürgün; Ahmet Hamdi Dinler 8,5 yıl hapis 2 yıl sürgün.

²⁵ Oral, a.g.e., s.479.

²⁶ Oral, a.g.e., s.497.

Yayın Süresi	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973
Günlük Gazete	453	394	399	349	355	370	388	381	372	360	347	342	341
Ajans Bülteni	19	19	21	33	20	26	23	25	23	21	20	20	20
Haftada 3 gün	8	9	10	16	13	18	10	7	8	6	7	10	8
Haftada 2 gün	27	39	47	50	43	46	74	61	53	41	38	41	36
Haftalık	265	309	277	273	283	253	290	274	269	244	233	237	224
10 Günlük	2	1	-	1	3	1	4	2	2	1	1	2	1
15 günlük	89	84	75	59	95	103	104	101	93	84	79	81	72
Aylık	304	330	397	408	422	500	217	222	223	219	185	187	185
2 Aylık	17	20	29	50	51	54	67	55	58	49	47	51	49
3 Aylık	49	68	68	73	76	96	87	87	86	79	72	74	71
4 Aylık	26	7	10	8	13	12	16	15	12	10	10	8	8
6 Aylık	-	28	35	33	32	34	36	35	36	32	30	27	25
Yıllık	198	223	246	263	283	319	352	362	359	347	335	319	317
Süresi bellisiz	108	122	107	123	191	246	206	221	209	201	169	208	185
Toplam	1561	1653	1722	1739	1890	2078	1874	1848	1803	1694	1563	1607	1542
Gazete	822	836	861	810	934	963	889	891	887	886	856	853	820
Dergi	739	817	861	929	956	1115	985	957	916	818	707	754	722

Milli Mücadele Dönemi'nde Anadolu ve İstanbul olarak ikiye ayırdığımız Türk basını, Milli Mücadele'nin kazanılmasıyla beraber Atatürk devrimleri ve çağdaşlaşma politikalarını yaymayı öngören bir misyon üstlenir. 1930'lara gelindiğinde Türk basın hayatındaki hareketlenmeyle birlikte yeni devletin siyasal, hukuksal, ekonomik ve kurumsal yapılanma sürecinde CHP etkin bir rol oynamıştır. Bu etki Türk basın hayatına da yansımıştır. Kemalizmi dünya ideolojileri içerisinde konumlandırma sürecinde basındaki fikir yazıları da son derece etkilidir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarına, CHP iktidarıyla girilen Türkiye'de izlenen denge politikası ve taraf olmama kaygısı basında farklı seslerin yayın yapabilmelerini sağlayacaktır. Ancak savaşın daha da belirginleştirdiği ideolojik kutuplaşmalar Türkiye'de

de zaman içerisinde kendini gösterir. Savaşın bitmesinin ardından, bu fikir ortamı daha demokratik bir politik yapılanmayı talep eder hale gelmiştir. CHP'nin de desteğiyle 1945'ten itibaren çok partili hayata geçiş denemesi başlar.

Demokrat Parti iktidarında kara yolları ağının gelişmesi ve teknolojik imkanların artmasıyla beraber gazetelerin haber iletme işlevi artmıştır. Bu dönemde partiler basını propaganda aracı olarak aktif bir biçimde kullanma eğilimindedir. Başlangıçta, çok partili anlayışın etkisiyle basında çok seslilik savunulsa da, özellikle 1955 sonrası basına getirilen yasak ve kısıtlamalar artmıştır. Ancak 27 Mayıs 1960 devriminden sonra Türk basınında rahatlama yaşanır. Bu dönem ile 1971 arasında basın yayın hayatını korumaya dönük tedbirler alınır. Gazetecilere geniş hak ve yetkiler sağlanır. Meslek olarak gazetecilik anlayış ve formasyonu gelişmeye başlar.

1971'den sonra pek çok gazete ve derginin kapatıldığı birçok gazetecinin de hapis ve sürgün edildikleri görülür. 1973 seçimlerinin ardından durulma gözlense de gazete ve dergicilik alanında niteliksel bir düşüş olduğu görülmektedir.

Hayat Tarih Mecmuası'nın on yılını incelediğimiz 1965 ve 1975 yılları arası ilk dönemler basında hareketliliğin gözlemlendiği fikir ve düşünce yayınlarında artış bulunduğu yıllardır. Ancak yetmişli yıllardan sonra Türkiye'de bir dönüşüm başlar ve yayıncılıkta içeriksel düşüş gözlenir. *Hayat Tarih Mecmuası*'nın 1975 yılında farklı bir isim almasının kendine özgü nedenleri olsa da Türk basın hayatındaki bu yıllara özgü olumsuz atmosferin de etkili olduğu söylenebilir.

1.2 CUMHURİYET DÖNEMİNDE DERGİCİLİK

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra birçok alanda yapılan yenilik ve gelişmeleri dergicilik alanında da görmekteyiz. Bu gelişimi iyi tespit edebilmek için, cumhuriyet dönemine gelinmeden önce nasıl bir mirasın alındığını ve yakın tarihlere kadar tarih dergiciliğindeki gelişimleri inceleyeceğiz.

1.2.1 Son Dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Dergiler

Tarih sözcüğünün ilk kez kullanıldığı süreli yayın *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*'dır. Anadolu Beyliklerinden başlayarak, son çağlarına dek Osmanlı Tarihini konu alan, yayınladığı ekler, belgeler, yazıtlar ve benzeri ile tarih dergiciliğinde önemli bir başlangıç sayılabilir. Dergi, dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi köklerini ortaya koymak amacıyla yayınlanmış ve başarılı sayılabilecek bir yayın hayatına sahip olmuştur.

İstanbul Darülfünun'u tarafından çıkarılan *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*'nda tarih sayfalarına geniş yer verilir ve bu yazılar kaynak niteliğindedir. *Milli Tetebbular Mecmuası*, Fuad Köprülü'nün bilimsel sorumluluğu altında yayınlanmış olup, *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*'na karşı bir tutum takınmıştır. *Anadolu'daki Türk Medeniyeti*, *Arzname* ve *Osmanlı Kanunnameleri* gibi yayınları önemli tarih araştırmaları içinde sayılır.²⁷

Tarih adını net bir biçimde ilk kez taşıyan dergi *Tarih ve Edebiyat Mecmuası* (1915-1918) adı altında Ali Emiri'ye aittir. Yazın tarafı ağır basan ve geçmişi hayranlık duygularıyla yansıtan bir dergidir. Ali Emiri'nin kişisel çabalarıyla 31 sayı çıkabilmiş ancak daha sonra dağıtım yetersizliği sebebiyle kapanmıştır.

Donanma ve Harp başlıklı dergi tarih konularına geniş yer vermiştir. Birinci Dünya Savaşı'dan kısa bir süre önce çıkan *Resimli Kitap* dergisi de güzel baskısı ve iyi cins kağıdıyla okuyucunun zevkine hitap etmiş, birçok aydın ve meraklı kitle tarafından okunması sağlanmıştır. Aynı dönemlerde çıkan *Yeni Mecmua* isimli dergi tarih üzerine söyleşi yazılarına yer vererek bir ilki başlatmıştır.

²⁷ Mahmut H. Şakiroğlu, "Tarih Dergileri ve Bellekten," *Bellekten*, c. 47, no.188, 1983, s. 1209.

Hayat (1926-1930) dergisi, resmi bir yayın olmuş bu yüzden kendi olanakları kendinde toplamış ve devrin en seçkin yazarlarına yer vermiştir. Yazıların hepsi kaynak ve konusunda birer öncü olma niteliğindedir.²⁸

Osmanlı son dönemlerinde devlet iyice zayıfladığı için destek vermek bir yana elindeki basın yayın imkanlarını koruyamaz olmuştur. Cumhuriyet dönemi tarih alanında Osmanlı'dan beri süregelen herhangi bir yayını miras alamamıştır. İsmi yaşatılabilecek bir dergi gelecek kuşaklara aktarılamamıştır fakat dinamik ve enerjik Cumhuriyet yılgınlık içine girmek yerine üretici bir havaya girme ve eldeki malzemeyi en iyi şekilde değerlendirme yoluna gitmiştir.

1.2.2 1930'larda Dergicilik

1930'larda Darülfünun'un kapatılması ve üniversiteye dönüştürülmesi sonra tekrar Darülfünun'a dönmesi bazı aydınların kadro dışında kalmasına neden olmuş ve bu, on yılda bir üniversitelerin tasfiye edilmesi geleneğine dönüşmüştür.

1932 yılında Halkevleri aracılığıyla hamle dönemi başlar. Ulusal bilincin oluşturulması ve sağlamlştırılması ve Atatürk inkılaplarının yaygınlaştırılması için kurulan bu teşkilatlar basın yayın konusunda da oldukça aktif davranmışlar ve eksikleri kapatmaya çalışmışlardır.²⁹ Halkevleri birçok ilde güçlü dergiler çıkarmıştır. Bir döneme ismini veren Halkevlerinin en önemli yapıtlarını *Ülkü* ve *Yeni Türk* dergisi oluşturmaktadır. *Yeni Türk*, *İstanbul Bibliyografyası* gibi ekleri ve içerdiği konularla basın hayatında önemli bir yer tutar. *Ülkü* ise 1931-1941 arası fikir hayatını ve devletin yaygınlaştırmaya çalıştığı Atatürk ilkelerini yansıtır. Genellikle ekonomi, sosyoloji, köycülük gibi konulara yer vermiştir. Sorumluluğunun Fuad Köprülü'ye verilmesiyle daha ciddi bilimsel bir nitelik kazanır.

1933 yılında gerçekleştirilen yüksek öğretim reformu, yeni ve yetenekli kişilerin ortaya çıkmasını, akademik bir eğitimden geçmemekle beraber çalışkan bazı kişilerin ve Almanya'dan gelen bilim adamlarının üniversitelerde görev yapmalarını sağlamıştır. Tarih araştırmaları da bundan nasibini alarak büyük bir hız kazanır.³⁰

1930'ların aydın hareketi içinde en önemli yere sahip olan *Kadro* dergisinin etrafında toplanan harekettir. Kemalist kadronun "az zamanda çok işler başardık" demesi

²⁸ Mahmut H. Şakiroğlu, "Türkiye'de Şimdiye Kadar Çıkan Popüler Tarih Dergileri," *Tarih ve Toplum*, c 1, 1984, s. 65,66.

²⁹ Şakiroğlu, "Tarih Dergileri...", s.1211, 1212.

³⁰ Şakiroğlu, "Türkiye'de...", s.66.

gibi *Kadro* dergisi de yayın hayatına kısa bir süre devam etmiş ancak Türkiye'nin siyasi yapısı üzerinde oldukça belirleyici olmuş, "kısa zamanda çok işler başarmıştır". Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Şevket Süreyya Aydemir tarafından çıkarılan dergi, Kemalist ideolojinin oluşumuna katkıda bulunmuştur.³¹

Kadro 1920'lerden beri süregelen devrimleri yerleştirmeye çalışmıştır. Sınıf kavramının yerine milliyet kavramını vurgulamış, kapitalist Batı ülkelerine ve bu ülkelerden doğan emperyalizme karşı savaş açarak 1960'lı yıllarda geçici de olsa yankı bulacak olan "kapitalist olmayan yolu" yaratabilmiştir.³² *Kadro*'da en belirgin vurgu kapitalizmin reddi üzerinedir, tüm eşitsizlik ve adaletsizliklerin kaynağı olarak gösterilen kapitalizme karşı direniş yolu ulus ve ulusçuluk anlayışıyla geliştirilen bütünlüktür.³³ Kadrocuların kapitalizme karşı olumsuz tutumları o dönemde geniş yankı bulan çeşitli ideolojilerin etkisi ve 20. yüzyıl başlarındaki ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmelerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Halkçılık ilkesi kadrocularda önem kazanır. Atatürk'ün bu ilkesi sınıfsız, ayrıcalıksız, kaynaşmış bir toplum yaratmanın aracı olmuştur. *Kadro* dergisi Türk devrimini evrensel temeller üzerine oturtma girişiminde bulunmuştur.

Bu dönemde ortaya çıkan diğer bir önemli dergi de, adını Atatürk'ün verdiği *Belleten*'dir. *Belleten*, 1937 yılında yayın hayatına başlamış ve günümüze kadar yayını sürdürülen ciddi bir tarih dergisidir. Bilimsel ölçülerle kaleme alınan ve bunu yayın politikasına dönüştürebilen *Belleten* dergisi, Türkiye'de tarih anlayışının zamansal değişimini görebilmek açısından da önemli bir kaynaktır.

Dergi, Türk Tarihi araştırmalarını topluma ve tarihle ilgilenen geniş kesimlere açabilmeyi amaç edinerek dar bir çevreye seslenmeyi reddetmiştir. Okullarda tarih bilimini geliştirmek gibi geniş bir misyona sahiptir.³⁴ *Belleten*, Türk basın tarihi açısından önemli

³¹ Yalçın Küçük, "Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.1, İstanbul 1983, s.140.

³² Küçük, a.g.m., c. 1, s. 141. Dergi 1932'de çıkardığı ilk sayıda çıkış amacını şöyle dile getirmekteydi: "Türkiye bir devrim içindedir. Bu devrim durmadı. Bu güne kadar... tanık olduğumuz muazzam kıyam manzaraları onun (devrimin) bir aşamasıdır...Bu devrim, kendine ilke ve onu yaşatacaklara bilinç olabilecek bütün teorik ve fikrî unsurlara sahiptir. Ancak bu unsurlar devrime ideoloji olabilecek bir fikir sistemi içinde toplanıp düzenlenmiş değildir. Gerek ulusal özellikleriyle, gerekse uluslararası kapsam ve etkisiyle tarihin en anlamlı hareketlerinden biri olan devrimimizin ileri fikir ve ilkelerini açıklamak devrim aydınlarına düşen ivedi ve onurlu bir görevdir. Devrimin ilkelerini bilmeye, benimsemeye ve benimsetmeye zorunluyuz. *Kadro* bunun için çıkıyor..."

³³ Şevket Süreyya Aydemir'den aktaran, Dr. Temuçin Faik Ertan, "Kadro Hareketine Genel Bir Bakış" *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, c.9, Sayı: 27, 1993, s. 553-555.

³⁴ *Belleten*, no. 1, 1937, s.1. "...Kurum namına bir mecmua çıkarmayı ve bu mecmuada tarihe, Türk tarihine ait hakikatleri ortaya koymayı, bu alanda yapılan çalışmaların sonuçlarını ilim ve tarih severlerin tetkik ve tenkit gözlerine arz etmeyi düşünmüştür... Çalışma programımıza dahil bulunan mevzular ehemmiyetlerine

bir yere sahip olmakla birlikte içerik açısından da son derece zengindir. Dergide bilimsel araştırma ve haberlerin yanı sıra vesikalar ve bibliyografyalar da yer almaktadır. Üç ayda bir yayınlanan *Belleten* dergisi 1973'te yayınına ara vermiş 1984'te *Dışişleri Belleteni* bugün de *Belleten* olarak yeniden karşımıza çıkmaktadır.

Dergide bulunan önemli yazarları şöyle sıralayabiliriz: *Belleten*'de Halil Edhem Eldem, Muzaffer Göker, M. Şemseddin Günaltay, M. Fuad Köprülü, İhsan Sungu, Hikmet Bayur, Abdülkadir İnan, Şevket Aziz Kansu, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Zeki Velidi Togan, Bahaeddin Ögel, Semra Ögel, Hasan Ali Yücel, Hamit Öngünu, Afet İnan, Tahsin Özgüç, Arif Müfit Mansel, Halil İnalçık, Faruk Sümer, Şinasi Altundağ, Remzi Oğuz Arık, Osman Turan, Selahattin Tansel, Tayip Gökbilgin, Bekir Sıtkı Baykal, Ali Sevim, Şerafettin Turan, Cengiz Orhonlu, Enver Ziya Karal, Bilal N. Şimşir.

1.2.3 1940'lı Yıllarda Dergicilik

1940'lar “dergi” yıllarıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra tüm dünyada olduğu gibi ülkede de koşullar değişmiş, ekonominin düzelmesine bağlı olarak bilimsel yayınlar da yeni bir görünüm kazanmıştır. Bilimsel gereksinimlerin karşılanması için yapılan hamleleri süreli dergilerde de görüyoruz.³⁵

Markopaşa Aziz Nesin ile Sabahattin Ali'nin adına çıkar. Türk siyasal yaşamına getirmiş olduğu mizahi yaklaşımlar belki de yeni bir aydın tipinin yaratılmasını sağlamıştır. Bu tip sol içerikli yayınların yanı sıra Türk milliyetçiliğini ön plana çıkarmış olan, Nihal Atsız'ın öncülük ettiği *Atsız* ve *Ötüken* gibi yayınlar da etkindir. Bu dönemde öne çıkan bazı dergiler şunlardır: Hilmi Ziya Ülken'in *İnsan*, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun *Yeni Adam*, Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin *Yurt ve Dünya*.

Bu yıllarda kadınların da ön plana çıktığı görülür. Türk tarihinde aydın kimlikleriyle ön plana çıkan ve hayatlarını yurt dışında tamamlamış olan üç aydın Türk kadını Behice Boran (1910-1987), Sabiha Sertel (1897-1968) ve Halide Edip Adıvar'ın (1884-1964) isimlerini söylemekle yetiniyoruz.³⁶

Bu evredeki süreli tarih yayını evreninde *Yıllık Araştırmalar Dergisi*'ni görüyoruz. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi tarafından hazırlanan bu dergi elverişsiz bir tarzda

göre tasnif edilirken mekteplerimizde tarih tedrisatına ilmi hakikatlere uygun yeni bir istikamet vermek. ...Kurum, tarihle uğraşanları haberdar etmek ve faydalandırmak maksadıyla neşriyat işine 1935-1936 yılı çalışma programında esaslı bir yer ayırmayı muvafık gördü ve böylece mecmua işini tahakkuk ettirmek zamanı geldi...”

³⁵ Şakiroğlu, “Tarih Dergileri.....”, s.1214.

³⁶ Küçük, a.g.m., c. 1, s. 141.

hazırlanmış ve tek sayıyla sınırlı kalmıştır. Kısa bir süre sonra *Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi* yayın hayatına girer. Yılda dört kez yayınlanması planlanan bu dergi uzun yıllar bu ilkesinden sapmamıştır.

Ord. Prof. Cavid Baydur'un kişisel çabalarıyla çıkarılan *Tarih Dergisi* (1949) 1982 yılına kadar yayın hayatını başarıyla sürdürmüştür. Bu başarıda İstanbul Üniversitesi Yakın Çağ Kürsüsü'nün desteği etkili olmuştur. Gelen tüm makale, yazı ve belgeleri aksatmadan incelemiştir. Türk tarihinin bütün evrelerini konu edinmiştir.³⁷

Vakıflar Dergisi (1938) Türk siyasi hayatından çok ekonomi, sosyal, sanat tarihi konularına değinmiştir. Fuad Köprülü, Ömer Lütfi Barkan gibi tarihçiler derginin düzeyini yükseltmişlerdir.

Belge tarihçiliği anlamında yapılan ilk çalışma *Tarih Vesikaları* dergisidir (1941). Bilhassa yakınçağ ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerine ait belgelerin asılları ve çevirileriyle bulunduğu için başvuru kaynağı olarak kullanılmaktadır.³⁸

1.2.4 1950'li Yıllarda Dergicilik

1950 seçimlerinden önce hazırlanmaya başlanan Dünya Bankası'nın Türkiye raporu, bir ekonomi politikası olarak bütün çaba yatırımların kır kesimine yığılmasını tavsiye eder. 1930'lardan sonra 1950'lerde "köycülük" hareketi yeniden yükselişe geçer ancak etkili olamaz. Bu döneme damgasını vuran yayın net bir anti-Sovyetizm, anti-Komünizm çizgisinde çıkmış olan *Forum* dergisi olmuştur. Dergi Soğuk Savaş dönemi aydınını yaratma iddiasıyla hareket eder ve düzeyli tartışma ortamları yaratmıştır. Kısa ömürlü fakat etkili bir dergidir.³⁹

Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi *Tarih Araştırmaları 1* (1957) adıyla 150 sayfalık süreli tarih dergisi çıkarmıştır. Fakat bu dergi kısa bir süre sonra kapanır ve 1963 yılında tekrar karşımıza çıkar.

İstanbul Fethi Derneği tarafından Fatih Sultan Mehmet ve 15. yüzyıl Türk Tarihine önemli katkılar sunan *Fatih ve İstanbul* isimli dergi çıkarılır. Daha sonradan *İstanbul Enstitüsü* adını alır.⁴⁰

³⁷ Şakiroğlu, "Tarih Dergileri...", s. 1215.

³⁸ a.g.m., s. 1217,1218.

³⁹ Küçük, a.g.m., c. 1, s.142.

⁴⁰ Şakiroğlu, "Tarih Dergileri...", s.1215-1217.

Ankara İlahiyat Fakültesi *Yıllık* (1957) adı verilen sanat tarihi araştırmaları dergisini çıkarır. Bu fakültede tarih ve sanat bölümlerinin bulunması, bu alanda yazı yazacak kişilerin yetişmesine yol açmıştır.

1.2.5 1960'lı Yıllarda Dergicilik

1960 devriminden sonra basında oluşan boşluğu dolduran önemli dergilerden biri de *Yön* dergisi olmuştur. Derginin iki mimarı Doğan Avcıoğlu ile Mümtaz Soysal'dır. *Yön* dergisi Kemalizme evrensel bir boyut kazandırdığına inanır. Kemalizmin içinde bulunduğu dünya konjektürüne uyan ilkeleri benimsemekle "Sosyalizme" giden yola açıldığını düşünmektedir.

Türk Tarih Kurumu, uzun süren çalışmasından sonra *Belgeler* (1964) adını taşıyan bir dergi ortaya koyar. Venedik Devlet Arşivi'nde yer alan Türk belgeleri'nin yayınlanması dergiye özel bir önem katmıştır. Bu arada, Türk tarihinde özel bir yeri olan Selçuklu Devleti'nin evrelerini inceleyen *Selçuklu Araştırmaları* dergisi ancak dört sayı çıkabilmiştir

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Tarih Enstitüsü Dergisi* ve *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları* dergisi (1970) ile tarih araştırmalarında önemli bir yer elde etmiştir.

Türk dergiciliğinin niteliği, içinde bulunulan dönemin siyasi ve ekonomik koşullarına göre şekillenmektedir. Gene dergilerin sayısal oranlarındaki düşüş ve artışlar siyasi ve ekonomik koşullara göre değişim göstermektedir. Belirli dönemlere damgasını vuran etkili yayınların yanında irili ufaklı yayınlara rastlanmıştır. Yazarların yetiştikleri dönem, yayın yaptıkları döneme katmak istedikleriyle orantılıdır. Yetiştikleri dönemden almış oldukları düşünüş biçimi ekseninde hareket etmişlerdir.

Türkiye'de Cumhuriyet ideolojisinin sağlamış olduğu açılımlar dergiciliğin de gelişmesini sağlamış, aydınlanma devriminin etkileri bu alanda da kendini göstermiştir. Osmanlı son döneminde başlatılan tarih dergiciliği çalışmaları Cumhuriyet dönemine temel teşkil etse de asıl çalışmaların başlangıcı kabul edebileceğimiz dönem Cumhuriyetten sonraya rastlar.

Her ne kadar Türk dergiciliğine katkı sağlamış örnekleri arttırmak mümkünse de, yukarıda buldukları dönemin fikirsel akımlarını ve tarih dergiciliğini yansıtan yayınları belirtmekle yetindik. Bunları kısaca özetlemek gerekirse, 1930'larda Türkiye'nin basın ve

dergicilik tarihinde bilgi çıtasını yükselterek belirli bir dönüşümü sağlayan Halkevleri oluşumunun ürünleri olan *Ülkü* ve *Yeni Türk*; Kemalist prensipleri teorileştirme çabasında olan *Kadro* dergisi ve dönemin, hatta sonrasının, sayılı tarih dergileri arasında yer alan *Bellekten* olmuştur. 1940'larda gelişen ideolojik akımlar aydın saflarını belirlemiş, yayınlar da bu saflaşmanın izlerini ve çatışmalarını taşımıştır. Bunun örneklendirmesi *Markopaşa*, *Yurt ve Dünya*, *Atsız* ve *Ötüken* dergileriyle yapılmıştır. Aynı zamanda dönemin önemli tarih dergilerinden de bahsedilmiştir. İncelenen diğer iki dönem 1950 ve 60'lar olmuştur. 1950 sonrasındaki ekonomik rahatlama ile beraber dergilerin sayı ve kalitelerinde artış gözlenir. 1960'larda yeni anayasanın sağlamış olduğu basın özgürlüğü güçlü yayınların döneme damga vurmasına imkan tanımıştır.

1.2.6 Türkiye'de Popüler Tarih Dergileri

Türkiye'de popüler tarih dergilerine geçmeden önce tarih alanında öne çıkmış iki gazetenin adını anmak gerekir. *İkdam* ve *Akşam* gazeteleri tarih alanında kaynakça sayılabilecek makaleleriyle tarih yazıcılığına öncülük etmişlerdir. Ancak ciddi yayınların çıkması Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraya rastlar. Yeni kurumların kurulması ve harf devriminin yapılması süreli yayınları da etkilemiştir. Okuma seferberliğine girişilmesinin peşi sıra yeni harflerle basılan yayınlar ortaya çıkmıştır. Halkevleri öncülüğünde yerel tarih çalışmalarına başlanmıştır; 1933 üniversite reformundan sonra bilim dünyası canlanmış, tarih alanı da bundan etkilenecek tarih çalışmaları yoğunluk kazanmıştır. Bu dönemden sonra gelen ilk dergi *Tarihten Sesler* adını taşımaktadır. Başarılı bir yayın örneğini gösteren dergi, dönemin ünlü tarihçilerine yer vermiş ve uzun süre ilgiyle izlenmiştir

İsimlerini sayacağımız dergiler kişisel çabalarla çıkarılmış, devlet destekli veya abone parası ile ayakta kalmaya çalışan yayınlardır. Bunlar, *Türk Yurdu*, *Resimli Şark*, *Fikir Hareketleri*, *Mülkiye* ve *Yedigün* dergileridir.

Süreli popüler tarih dergileri 1950 yılından sonra hızlanır. Dünya Savaşı sıkıntılarının atlatılmasıyla görece bir refah devri açılır ve geniş halk kitlelerine yönelik tarih dergileri birbiri ardına yayına başlar.

Bir süreli tarih dergisi çıkarma girişiminde bulunan Server İskit'in kurduğu İskit Yayınevi tarafından yayınlanan *Resimli Tarih Mecmuası* tarihsel resimlerin büyük ustası Münif Fehim tarafından hazırlanan kapaklar ve gravürler ile süslediği için büyük ilgi görmüş tarihe meraklı ve hevesli birçok kişi tarafından ilgiyle izlenmiştir. Hazırlanmış düzeni bulduğu ilginç konular ile büyük bir atılım içinde yayını gerçekleştiren bu

derginin sayfaları arasında ciddi hazırlanmış makalelerin sayısı az değildir yayınladığı eklerle ilgiyi çoğaltan bu dergi 7 ciltten sonra şekil ve görünüm değiştirerek yeni ekler ve Osmanlı tarihine de yer vermekle dergicilik anlayışına bir renk getirmiştir. Aynı devrelerde tarihle ilgilenen dergilerin sayısında bir artış göze çarpmaktadır.

Tarih Dünyası adı altında yayına başlayan ve gününün araştırmacılarına sayfalarını açan bir derginin 1953 yılında *Yeni Tarih Dünyası* adını aldığını ve yayınına bir süre ara verdikten sonra 1964 yılında yeniden yayımlandığını görmekteyiz. *Tarih Hazinesi* ismiyle çıkan bir başka dergi de bu kervana katılmıştı.⁴¹

Sürelî popüler tarih dergileri alanında ciddi yayınların çıkışı Cumhuriyetten sonraya rastlar. 1930’larda Halkevleri aracılığıyla başlatılan yerel tarih çalışmaları nitelikli yayınlar için zemin hazırlamıştır. 1933 üniversite reformuyla gelen bilimsel sıçrayış bundan sonraki dönemde tarih alanında da çalışmaların hızlanmasını ve yeni anlayışların gelişmesini sağlayacaktır. 1950’lerden sonra Dünya Savaşı sıkıntılarının görece olarak atlatılması popüler tarih dergiciliğindeki niteliksel ve niceliksel değişimlerin önünü açmıştır. 1960’larda basın yasalarında rahatlamanın sağlanması popüler dergiciliğin de görece olarak gelişmesine sebep olur.

1965’te yayın hayatına başlayan *Hayat Tarih Mecmuası* hem Türk basın tarihinde hareketli bir döneme hem de Türk popüler tarih dergiciliğinin gelişkin bir evresine rastlar. Popüler dergicilikte renklilik, çeşitlilik, basım tekniklerindeki canlılık önemli yer tutmaktadır. Resim ve hikayelerle yapılan tarih anlatımı popüler tarih dergilerinin ortak unsurudur. *Hayat Tarih Mecmuası* bu ortak unsurların başarılı birer örneğini sunmasıyla Türk popüler tarih dergiciliğindeki yerini almıştır.

⁴¹ Şakiroğlu, “Türkiye’de...,” s.66-68.

2. HAYAT TARİH MECMUASI

Hayat Tarih Mecmuası 1965 yılı Şubat ayında yayın hayatına başlamış ve 1982 yılına kadar sürdürmüştür. İmtiyaz sahibi başından sonuna kadar Şevket Rado olmuştur. Neşriyat sorumlusu Yılmaz Öztuna'dır. İncelediğimiz kaynaklarda Öztuna'nın 1973'te görevden ayrıldığı yazmaktaysa da 1975 yılına kadar neşriyat sorumlusu olarak adı geçmiş, 1975'in altıncı sayısına kadar da ismi dergide yer almıştır. Bundan sonra neşriyat sorumluluğunu da Şevket Rado üstlenmiş bu durumu derginin kapanışına kadar sürdürmüştür. Dergi, Hayat Neşriyat Müessesesi tarafından çıkarılmıştır. Güçlü bir ticari kuruluşa dayandığı için basım ve dağıtımı kolay olmuştur. Popüler tarih anlayışıyla yazılan derginin okur ilgisinden anlaşılacağı üzere, tarih bilimine ve tarihsel olaylara karşı toplum tabanında ilgi ve merak uyandırmış bu bağlamda halka tarih sevgisi kazandırmak diye ortaya koyduğu amacına ulaşabilmiştir. (Yayınlanış amaçları için bkz. ek 1) Derginin tarihçilik anlayışı, alan taramalarına, röportajlara, anılara sözlü verilere v.s dayanan metotlarla sürdürülmüştür.

17 yıl boyunca yayın hayatına sürdürebilmiş olmasında okuyucu ilgisinin yoğun olduğu muhakkaktır ancak dergi yayın ekibine göre bu kararlığı dolduran asıl neden kar amacı gütmeksizin milli bilincin ayakta tutulmasını sağlayacak hizmet sunmuş olmasıdır. Derginin onuncu yılda yazmış olduğu bir kaç söz bu kararlılığın arkasındaki nedenleri açıklamaktadır.

Türkiye belki değil muhakkak ki tarihi zengin memleketlerin başında gelmektedir. Arşivlerimizde yatan milyonlarca vesikaya henüz el değmemiş olması tarihimizi tam olarak yazmak imkanına bugüne kadar kavuşamadığımızın başlıca delilini teşkil eder. Tarihsizlikten ızdırap çekenlerin yanında bizim uçsuz bucaksız bir tarih hazinesine sahip oluşumuz, korkuyorum ki bolluğun sebep olduğu doygunluk gibi memleketimizde Türk tarihinin maruz kaldığı hüznün verici ilgisizliğin sebebi oluyor. Ne yazık ki bazı gençler tarih okumaya pekte hevesli görünmüyorlar. Halbuki bir milletin yaşama gücünü tarihinden aldığı bilmemek büyük bir gaflet değil midir?

Dergide *Tarih Postası* diye adlandırılan bölümde okuyucular sordukları soruların cevabını almak üzere *Hayat Tarih* yayınlarından çıkan kaynaklara yönlendirilmiştir. Nisan 1967 sayısında edebiyat konularının arttırılmasını isteyen bir okuyucuya bir tarih dergisinde edebiyat konularıyla ilgili çok az yazı yayınlanması gerektiği söylenir ancak 1975'e gelindiğinde, *Hayat Tarih Mecmuası*, *Tarih ve Edebiyat Dergisi* adını alır. Bu durum, gerçekte içeriğinin edebiyat alanıyla beraber zenginleşmesi değil, tarih alanından

geri çekilişin ifadesidir. Bu değişimle beraber bizim incelediğimiz tarih aralığı 1965-1975 yılları olarak netlik kazanmıştır.

Tarih Postası bölümünde okuyuculardan gelen sorular bilimsel bir merak taşımaktan ziyade basit bir merakı gidermeye dönüktür ve dergide sadece bu bölüm için oluşturulan bir heyet tarafından cevaplanır. Ocak 1968, 12. sayının *Tarih Postası* bölümünde soruları kimin cevapladığını soran bir okuyucuya bu heyetten bahsedilmiştir. Bu bölümün yıllar geçtikçe yoğunlaştığı ve dergide ayrılan sayfa sayısının 1966 yılının 5. sayısındaki *Tarih Postası* bölümünde okuyuculardan gelen yoğun ilgi üzerine 2'ye daha sonra 3'e ve en son 4'e çıkarıldığı en sonunda da puntoların küçültüldüğü yazmaktadır. Ancak henüz 70'li yıllara gelinmeden sayfa sayısının yeniden azaldığı görülecektir. İlerleyen yıllarda tekrar iki sayfa olarak çıkarılmıştır.

2.1 Hayat Tarih Mecmuası'nın Tarih Yaklaşımı

Bizce, derginin tarih yorumunu en net anlatan 1976 yılı Nisan ayında okuyucuya yazılan uzunca mektuptur:

“Tarih fevkalade güçlü bir propaganda vasıtasıdır. Onu saf ilim halinde telakki edip kullanan ilim ve fikir adamları azdır... Atatürk tarih öğretiminin kudretini ve neticelerini çok iyi kavramış, bizzat meşgul olmuştur. Onun devrinde, Osmanlı öncesi ve Osmanlı dışı Türklük, mevcut ağırlığından bile adeta fazla ağırlık kazanmış, çok koyu bir milliyetçilik ve Türkçülük telkin edilmiştir. Fakat Cumhuriyetin ve İnkılapların tabiatından da gelen, ve o devir için makul sayılabilecek bir tepkiyle Osmanlı tarihi, medeniyeti, kültürü hatta sanatı, inkar edilmenin eşiğine getirildiği ve rejim iyice yerleştikten sonra dönemeç alınmadığı için, sonradan buhran başlamıştır. Zira tarih ilminin gerçek ilim olarak ilerlemesi, batıya açılmanın fazlalaşması, demokratik teamüllerin gelmeye başlaması, 1938'den önceki şartları, o devir için rejimin mantığına uygun şartları değiştirmiştir. Üstelik 1938'den sonra koyu Türk Milliyetçiliği sistemli şekilde yok edilmiş büsbütün ortadan kaldırılmış, kozmopolitliğe, hümanizme, liberalizme ve demokrasi maskeleri altında milliyet düşmanlığı ve inkara kadar gidilmiştir. Binaenaleyh eksik ve o zamanki tarih bilgilerinin yetersizliği yüzünden yer yer hatalı ve mübalağalı (Türk olmayan pek çok kavmi Türk saymak gibi), nihayet iki cihan harbi arası dünya konjonktürüne geniş ölçüde uygun, fakat mutlaka ve muhakkak koyu milliyetçi nesiller yetiştirmeyi hedef alan Atatürk tarih öğretimi, temelinden yıkılmıştır. Yeni konjenktürde milliyetçi dozun mübalağalı taraflarının bırakılması, milliyetçi ruhun muhafazası icap

ediyordu.... Buna Osmanlı kültür ve tarihinin Türklük için olanca ve vazgeçilmez ağırlığının da eklenmesi farzdı. Artık bunda çekinilecek hiç bir şey kalmadığı aşıkardı. Fakat bunlar yapılamadı.”

Derginin en önemli vurgularından biri Cumhuriyetin ilk yıllarında ihmal edilmiş olan Osmanlı tarih ve kültürünün tekrardan bilimsel bir inceleme konusu haline gelmesini sağlamaktır. Atatürk dönemi tarihçilik anlayışının ve öğretiminin taşıdığı Türkçü öğeler ve milliyetçi nesiller yetiştirme hedefi dönemin gerçekleri ve İnkıpların doğası göz önünde bulundurularak makul karşılanmış, fakat 1938 sonrası şartların değişmesi ve rejimin iyice yerleşmiş olması ile tarihe yaklaşımın da değişmesi gerekliliğini savunmuşlardır. Yine de, bu değişim sonucunda ortaya çıkan yaklaşımların ya milli unsuru tamamen yok sayan ya da tarihi gerçekleri çarpıtmak pahasına Türkçülüğü vurgulayan tarih yaklaşımlarını eleştirmektedirler. Tüm bu eleştirilerden sonra, yeni konjenktürde kendi misyonlarını milliyetçi ruhu hiçe saymadan Osmanlı kültür ve Türk tarihini incelemek olarak kabul etmişlerdir.

Derginin ilk yaptığı anket çalışmasında “Türklerin niçin geri kaldıkları” araştırılmış İbrahim Kafesoğlu “Türk tarihine gereken önemin verilmemesi” diye özetlenebilecek açıklamada bulunmuştur. Buna benzer bir açıklamayı derginin ilk çıkarttığı sayının önsözünde de görmekteyiz.(önsöz için ek 1’e bakılabilir) Derginin tarih ve yayın anlayışının bu görüşten beslendiği söylenebilir.

Tarihin güçlü bir propaganda aracı olduğunun altını çizerek bundan kaçındıklarını, tarihin siyasi ideolojik bir araç olarak kullanılmasına karşı olduklarını ve bunu yapabilmenin de oldukça güç olduğunu sıkça vurgulamışlardır. Tarafsızlık ilkesi savunulmuş fakat derginin, Amerika yanlısı ve komünizme karşı olduğu göze çarpmaktadır.

“Niçin Amerikan pavyonunun resmini koyarak düşmanımız Amerika’nın lehinde bulundunuz?

Amerika bizim düşmanımız değil dostumuzdur. Bazen dostlarda akılsızlık ederler. Karşı tarafta akılsız dostları doğru yola getirecek şahsiyet lazımdır..... Milliyetçi bir Türk Birleşik Amerika’yı ölçülü bir görüşle dost sayar aksini söyleyenler Türkiye’yi Rusya’ya satmak isteyen Komünistlerdir.” (Şubat 1966, sayı 1)

“Kızılordu ile diğer devletlerin orduları arasında manevi bünye bakımından ne gibi farklar vardır?

Kızılordu da diğer devletlerin orduları gibi bir silahlı kuvvettir Komünist devlette yaşayan halkla hür dünyada yaşayan halk arasında ne gibi manevi bünye farkı varsa, Kızılordu ile hür devletlerin silahlı kuvvetleri arasında da aynı fark mevcuttur.”(Mart 1965, sayı 14)

Sonuç olarak *Hayat Tarih Mecmuası*, birçok siyasete alet edilen tarih bilimini bundan kurtarmak istediğini tarafsızlık ilkesiyle hareket ettiğini söylese de açık bir biçimde milliyetçi çizgide olduğu görülür.

2.2 Hayat Tarih Mecmuası’nda Konu Seçimleri, Dergi- Okur İlişkisi

Konular seçilirken okurlardan gelen isteklerin dikkate alındığı söylenir. Kısmen alınmıştır da ancak derginin tarihe yaklaşımının konu dağılımında önemli bir etken olduğu unutulmamalıdır.

1969 Ocak ayı sayısının *Tarih Postası* bölümünde “*Türk Tarihinden daha fazla bahsedemez misiniz?*” sorusuna şu şekilde yanıt verilmiştir:

c: Türk Tarihi Mecmua’nın beşte dördünü teşkil etmektedir. Avrupa tarihi ile ilgilenen okuyucularımız da vardır. Bunları da tatmin etmek için her iki üç makaleyi yabancı tarihe ayırıyoruz (Ağustos 1965, sayı 7).

“Türkiye dışında kalan Türk tarihine ait yazılar koymayacak mısınız? Türkiye Tarihi dışında kalan Türk tarihine ilişkin yazılar da koyacağız fakat okuyucumuz çok büyük bir çoğunlukla Osmanlı tarihine ait konuları tercih etmektedir.” (Mart 1965, sayı 8)

“Üniversite öğrencisiyim İkinci Abdülhamit’e dair tarafsız yazılar okumak istiyorum bu konudaki yazıların çoğunda aynı teraneye bu hükümdar gözü kapalı tenkit ediliyor. İkinci Abdülhamit, teknik buluşlar tarihi tarihte garip olaylar üzerinde yazılar koyamaz mısınız?

C: İkinci Abdülhamit’i siyasi düşüncelerden uzak tutarak tarafsız gözle incelemek lazımdır bu hükümdarı yerin dibine batıran ve daha az nispetle göklere çıkaran kitaplar vardır ortalama yol bulmak icap eder. Bahsettiğiniz konular üzerinde yazılar yayınlayacağız.” (Ağustos 1965, sayı 7)

Bu örnekler çoğaltılabilir. Okuyucu isteklerinin dikkate alındığı hiç bir mektubun yanıtı bırakılmamış olmasından da anlaşılabilir. Konu seçimlerinde dikkate alınan zaten ana teması olan konu havuzundan çıkarılan tercihlerdir diyebiliriz.

Okurla yazışmalar karşılıklı konuşmayı andırır. Dergide okuyucunun sırf mektupta sorduğu sorulara cevap vermenin ötesinde yaşına mesleğine uygun cevaplar verilir, zaman zaman okuyucu azarlanırken zaman zaman da tebrik edilir, okuyucuların hayatına ilişkin tavsiyelerde bulunulur. Mesela, 1967 Kasım sayısında İbni Sina'nın Türk olduğu konusunda dergiyi ikna etmeye çalışan bir okuyucuya sert yanıtlar verilmiştir. Okurla kurulan dil gündelik hayatın içinden bir kesit gibidir bazen okurların iç dünyalarına dair tavsiyeler istediği görülür.

“maddi kuvvetlere mi manevi kudretlere mi inanayım?”

İkisine de. Manevi kudrete mücehhez maddi kudret en büyük güç kaynağıdır. Yalnız büyü, falcılık, üfürükçülük gibi batıl inanışlar manevi kudret değildir. Manevi kudret doğrudan doğruya dindir, Allah fikridir.” (Ağustos 1965, sayı 7)

1977 Nisan ayında okuyucudan gelen bir mektupta şunlar yazmaktadır:

“Bugün güçlü bir Türk Milliyetçisi oluşumu önce babama sonra size borçluyum belki derginiz olmasaydı bende tarihi gerçeklikleri göremeyecek, kendimi soysuz bir akıma kaptıracaktım. Belki de bugün Türkiye'nin karşısında bir bela olurdu. Bu nedenle bugünkü durumumu büyük ölçüde Hayat Tarih Mecmuasına borçluyum.”

1975 yılı Temmuz ayında yayınlanan bir okuyucu mektubunda şöyle denmektedir:

“tarihe bakış ve onu işleyiş tarzınızı beğeniyorum resmi ve şartlanmış tarih okumaktan hoşlanmıyorum.”

Bir çok okuyucu Milli Eğitim ders kitaplarının yetersizliğinden yanlış bilgi verilmesinden şikayetçidir. Dergi bu fikre katılmakla birlikte sebep olarak ders kitaplarının Avrupa tarzı ders kitaplarının örnek alınarak yazılmış olmasını gösterir.

Sonuç olarak okur profilinin akademik anlamda tarih bilimiyle ilgilenen aydın bir zümre olmadığı görülmüştür. Tam da derginin yayın tarzına, yayınlanış amacına uygun bir dil tutturulmuştur. Amaç zaten bilimsel çitayı yükseltmek değil, halkla “tarihi sevmek” ortak duygusunda buluşmaktır.

2.3 Hayat Tarih Mecmuası'nda Kaynak Kullanımı

Derginin kaynak kullanımında titiz davrandığı görülmekle beraber kaynakça bölümü oluşturulmaması ilginçtir. Cem Sultan, 17. yüzyılda Osmanlı gibi sayılarca süren diziler yayınlanmış ancak kaynak belirtilmemiştir:

“Tarih mecmuasının cilt kapakları nasıl olacak? Yazılarınızı hangi kaynaktan alıyorsunuz?”

Yazılarımız mütahassıslar tarafından en itimada değer kaynaklara dayanılarak yazılmaktadır. Bütün Türkiye'nin en zengin tarih kütüphanesi ve arşivlerinden biri elimizin altında olduğu gibi, müessesemiz dışındaki kaynaklardan da her zaman faydalanıyoruz.”
(Şubat 1965, sayı 7)

Derginin ifadelerine göre dergide çalışan yazarların hepsinin tarihçi olmadığı fakat tüm makalelerin, yazıların tarihçilerin kontrolünden geçtiği yazılmaktadır. Derginin sık sık yazar kadrosu ve kullanılan kaynaklar konusunda okuyucuya güven telkin etmeye çalıştığı görülür.

“Tenkitlerinize teşekkür ederiz ancak tarihte gerçekler mantık ve muhakeme yoluyla değil müspet vesikalarla ortaya çıkar bazı tarihi gerçekler inanılmayacak derecede mantığa aykırı düşer bizim yazdıklarımız son derece müspet belgelere dayanmaktadır. Bize itimat etmenizi rica ederiz.” (Mayıs 1966, sayı 4)

Güncel bilgilerin kullanıldığı, derginin bu konuda kendini yenileme halinde olduğu okurlara verilen cevaplar arasındadır.

2.4. İstatistiksel Değerlendirme

Onuncu yıla gelindiğinde dergide 120 ay hiç bir sayı aksatılmaksızın çıkmış, 10 cilt halinde 2000'den fazla konuya değinen yazılar yayınlanmıştır. Tarihle ilgilenen 300'den fazla aydının yazıları bulunmaktadır. (on yıllık fihrist için bkz ek 2) Arap harfleriyle yazılan birçok metin *Hayat Tarih Mecmuası*'nda Türkçeye çevrilmiştir. Birçok yazma eser gün ışığına çıkarılmıştır bu anlamda *Hayat Tarih Mecmuası*'nın bir ilk olduğu söylenebilir.

	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972 ⁴²	1973	1974	toplam	%
Osmanlı Tarihi	18	10	9	4	5	13	5	6	7	7	84	% 5.6
M.M. Dönemi	4	-	7	7	6	2	-	1	4	-	31	% 2.07
Türk Tarihi	6	7	15	2	7	8	5	3	12	3	68	% 4.5
Sosyal Tarih	32	42	21	44	79	41	36	72	40	57	464	% 31
Fikir Yazıları	6	1	2	3	2	-	-		4	-	18	% 1.2
Tarihi Şahsiyet	23	25	16	30	21	32	24	22	26	25	244	% 16
Tarihi Ülkeler Şehirler	8	14	13	11	33	16	20	17	14	12	158	% 10.5
Tarihi Olaylar	14	16	18	15	27	16	11	9	13	21	160	% 10.69
Hatıra	14	18	15	8	11	3	12	5	16	12	114	% 7.9
Tarihi Mekan	15	32	11	22	27	13	8	13	7	7	155	% 10.36
Toplam	140	165	127	146	218	144	121	148	143	144	1496	

⁴² 1972 yılının 10. sayısı eksiktir.

1965'ten başlayarak 1975 yılının başına kadar incelediğimiz *Hayat Tarih Mecmuası*'nın on yıllık döneminde belirlenen 10 farklı konu alanının dışında, dergide rutin olarak çıkan bölümler şöyledir: *Tarihe Akan Bir Ay* (geçen bir ayın önemli olayları), *Tarih Postası* (okur mektupları cevaplanır), *Kitaplar Arasında* (kitap tanıtımları yapılır) bunların yanısıra *Tarih Kültürünüzü Ölçüyoruz*, *Tarih Bulmacası*, *Tarihi Karikatürler* v.s gibi eğlencelik bölümlere de zaman zaman yer ayrılmıştır. (bkz ek 3)

On farklı konu alanı dergide yaygınlık kazanan yazı türlerine göre belirlenmiştir. Bu on alanın dışında kalan makalelere de rastlamak mümkündür. Çok nadiren değinilen konular ayrı bir başlık halinde sınıflandırılmamıştır. Mesela belirlediğimiz on tane konu alanında olmayan Avrupa Tarihi ile ilgili çıkan makale sayısı on yılda toplam 12 tanedir. Ana temalar, yazıların içeriklerine göre belirlenmiş olup sınıflandırma süreci şu şekilde sürdürülmüştür:

Derginin dayandırıldığı tarihsel dönem Osmanlı ve Türk tarihidir. Osmanlı ve Türk tarihi ile ilgili makaleler olarak gösterilen yüzdeler, direkt olarak Osmanlı veya Türk tarihini konu alan yazılardan oluşmaktadır. “Osmanlı Devleti Nasıl Kuruldu,”(1971, sayı 5) “Osmanlıların Yerleştiği İlk Topraklar,”(1968, sayı 10) “Osmanlı Tarihi,”(1966, sayı 11) gibi yazılar buna örnek gösterilebilir. Osmanlı Devleti'nde idari yapılanmadan (devlet teşkilatı, ilmi, dini, ve askeri teşkilatlar...) çeşitli halk kesimlerine, sanatsal alanlara, sosyal kuruluşlara kadar yazılan tüm yazılar Osmanlı tarihi konularına dahil edilmiştir. “Osmanlı Devrinde Bakkal” (1970 sayı 1), “Osmanlı Tarihinde Vakıf Yapan Kadınlar” (1971 sayı 1), Osmanlı Sarayında Bayram Tebriki Ve Bayram Alayı(1971 sayı 12), Osmanlı Tiyatrosu(1970 sayı 8) gibi. Türk tarihi ile ilgili de benzer örnekler verilebilir. “Türk Basımı,” (1970, sayı 9) “Türk Takvimleri,” (1969 sayı:4) “Türk Havacılığı,” (1974, sayı 11) ” Türk Güreşi,” (1966, sayı 5) “Türk-Macar İlişkileri,” (1966, sayı 3) “Türk Folkloru,” (1971 sayı 12) v.b.

Dergideki konu ağırlıklarına bakıldığında “sosyal tarihçilik” diye adlandırdığımız bölümün en geniş yüzdeliğe sahip olduğu görülmekte. Bizim özel olarak “sosyal tarih” diye ayırdığımız bölümdeki belirleyici unsurlardan şöylece bahsedebiliriz: “Sosyal tarihçilik” kapsamında değerlendirdiğimiz konular, belirli bir dönemin ayrıntısına inilerek günlük yaşamdan resmedilen, insan ilişkilerini tarihi mahiyette ele alarak, çatışmaları, uzlaşmaları, diyalogları yansıtan yazılar çerçevesinde seçilmiştir. Herhangi bir olgunun veya objenin zaman ve mekan içindeki yeri ve değişimlerini inceleyen yazılar da “sosyal tarihçilik” bağlamında değerlendirilmiştir. “Çayın Tarihi,” (1966, sayı 11) “Araba ve

Arabacılar,” (1971, sayı 2) “Balo ve Eğlenceler Tarihi,” (1968, sayı 5) “Kağıt Paranın Tarihçesi,” (1967, sayı 3) “Tarihte Banyolar,”(1965, sayı 12) “Canbazlar,” (1967, sayı 4) “Afişler,”(1974, sayı 12) “Çengiler ve Köçekler,” (1968, sayı 2) “Çiçek ve Çiçekçiler,” (1971, sayı 11) “Çöp ve Çöpçüler,” (1972, sayı 12) “Kahve ve Kahvehaneler,” (1969, sayı 12) “Televizyonun Tarihçesi,” (1972, sayı 7) “Türk Osmanlı Tarihinde Kürk,” (1968, sayı 12) “Farlar ve Kozmetikler,” (1973, sayı 1) “Tarihte İşkence,” (1966, sayı 11) örnek gösterilebilir.

“Tarihi şahsiyetler” diye sınıflandırdığımız yazılar kendi içinde de ayrıştırılabilir. Bir kısmı tarihte öne çıkan kişileri anlatır. Padişah, kral, komutan, bürokrat ve benzeri statülerdeki şahsiyetlerin anlatıldığı görülür. Bu alanda tarihsel bir dönemlendirme yapmak pek mümkün olmaz. Türkiye’nin yakın tarihinden de isimler bulunabilir, dinlerin yayılışından önce öne çıkmış dünyaca ünlü imparatorlara da rastlamak mümkündür. Bu kişilerin ortak özelliği olumlu veya olumsuz tarihte iz bırakan kişiler olmasıdır. Bazılarının salt öz yaşam öyküleri anlatılırken bazıları sadece kişilik özellikleriyle karşımıza çıkar. “Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul’un Fethi,” (1973, sayı 3) “Büyük İskender,” (1968, sayı 10) “Fuat Köprülü,” (1966, sayı 7) “Gutenberg,” (1968, sayı 4) “Churcill’in Hayatı,” (1968, sayı 5-6-7-8) “Hitler’in Gizli Konuşmaları,” (1972, sayı 11) “Fatih ve Ressam Gentile Bellini,” (1969, sayı 7) örnek gösterilebilir.

Diğer bir sınıflama bugün çokta adı bilinmeyen ama tarihe not düşülmesi gereken icraatlarıyla karşımıza çıkan kişilerdir. Bu kişiler genellikle siyasi tarihe dair edilebilecek kişilerin dışında, bir edebiyatçı, ressam, şair, bazen esnafta olabilir. Önemli keşif ve icatlarda bulunmuş kişiler de bu gruba dahildir. Günümüzden insanlarda olabilir, uzak geçmişten de olabilir. “Feyhaman Duran,” (ünlü portre ressamı) (1966, sayı 1) “Ahmet Vefik Paşa,” (1973, sayı 5) “Hattat Hamid Aytaç,” (1972, sayı 11) “Büyük Bestekar Hacı Arif Bey,” (1966, sayı 6) “Thomas Jefferson,” (1966, sayı 12) “Zoe, Bizans İmparatoriçesi,” (1973, sayı 7) “İngiltere’nin Çapkın ve İhtirashlı Kralı Sekizinci Henry,” (1974, sayı 99) “18.Asırda Yaşamış Bir Hekimimiz Ve Meşhur Eserleri” (1974 sayı 2) gibi.

“Tarihsel olaylar” kategorisine giren konular, savaşlar, antlaşmalar, ya da büyük bir olaydan aktarılan ufak bir kesit şeklinde karşımıza çıkar. Bu başlık altında yakın tarihten örneklere pek rastlamamaktayız. Bu dönemin seçilmemiş olmasının nedeni derginin yakın tarihe genel yaklaşımıyla ilişkilendirilebilir. Henüz yazılabilecek kadar tarihselleşmemiş olmasıyla açıklanır bu yüzden mümkün olduğunca geçmişe gidilmelidir. Tarihsel olaylar

sınıflandırması, Dünya Savaşları gibi insanlık tarihini ilgilendiren konulardan, münferit gelişen olaylara kadar geniş bir yelpazede ele alınmıştır. “Abbas Hilmi Paşa’ya Suikast,” (1966, sayı 4) “Çerkes Hasan Vakası,” (1974, sayı 6) “Titanik Faciası,”(1969, sayı 8) “Ziştovi Barışı,” (1974, sayı 8) “Birinci Haçlı Seferi’nin Perde Arkası,” (1972, sayı 2) örnek gösterilebilir.

Ülke ve şehir tarihleri kapsamında 10 yıllık dönem içerisinde Türkiye’nin bütün illerinin tarihi verilmiştir. Bunun dışında ülke ve şehirler kategorisine, dünya üzerindeki çeşitli ülkeler ve şehirlerin yanı sıra, tarih öncesi dönemlerdeki medeniyetler, topluluklar, kültürler gibi temalar girmektedir. Yolculuk hikayeleri ve seyahatler de bu başlık altında toplanmıştır. “Asya Yolculuğu,” (1971, sayı 8-9-10-11; 1972, sayı 12-1-2) “Bir Zonguldak Seyahati,” (1969, sayı 12) gibi. Dergi 1969 yılının Mayıs ayından itibaren *Ülkeler ve İnsanlar* bölümünü açmıştır. Bu bölüm 1975 yılına kadar devam etmiştir. 1967 yılının Mart ayında başlatılan *Resimlerle İstanbul ve Türkiye* bölümü 1969 Mayıs ayında tamamlanmıştır.

“İrlanda’nın Kara Bahtı,” (1972, sayı 2) “Çeşitli Yönleriyle Truva,” (1972, sayı 9) “Sofya Dolaylarından İzlenimler,” (1968, sayı 7), “Semerkant Sefaretnamesi,” (1967, sayı 7), Mormonlar (bir kabile) (1969, sayı 3) örneklerden bir kaçıdır.

Tarihsel yer ve mekanlar bir çok yapıyı kapsamaktadır. Bunlar: müzeler, saraylar, camiler, kiliseler, hastahaneler, çeşmeler, Köprüler, köklü okullar, yalılar, konaklar, kahveler, kütüphaneler, çarşılar, bedestenler, semtler, parklar dünyaca ünlü yerler olarak sıralanabilir. Neredeyse İstanbul’da bulunan bütün tarihi yapı ve mekanlar verilmiştir. Bunun dışında dünyaca ünlü yer ve mekanlara da yer verildiğini görmekteyiz.

“Sümela,” (1970, sayı 10) “Tarihi Asma Köprüler,” (1969, sayı 10) “Bir Asır Önceki Boğaziçi,” (1968, sayı 9) başlıklı yazılar gibi sayısız örnekler verilebilir. Mesela, Dolmabahçe Sarayı üç sayı verilmiştir (1966, sayı 1-2-3), Topkapı Sarayı 11 sayı devam etmiştir. (1965 sayı 2-12, 1966 sayı 1).

Hatıra yazılarında ise tarih sahnesinden çeşitli insanların, bir döneme veya önemli olaylara tanıklık eden kişilerin, anılarına yer verilmiştir. Bu kişiler bazen bir komutan bazen de bir Paşa olabilir. “Barboros Hayrettin Paşa’nın hatıraları” 10 sayı sürmüştür. (1965 sayı 1-10), “Amiral Dönitz’in Birinci Dünya Savaşı Hatıraları” altı sayı sürmüştür. (1966, sayı 1-6), “Bir Yedek Subayın Birinci Dünya Savaşı Hatıraları” üç sayı sürmüştür. (1971, sayı 7-9), “Halide Edip’in Verona Hatıraları,” (1974, sayı 7) “Yayınlanmamış Bir

Hatıra-İkinci Abdülhamit'in Hal'i Fetvasına dair," (1974, sayı 9) "Zeki Velidi Togan'ın Hatıraları," (1965, sayı 11- 12)

Fikir yazıları kategorisine dahil edilen yazılarda tarihçilerle yapılan röportajlar, tarihsel bir mesele üzerine fikirlerin aktarımı, tarih bilimine ilişkin belli kişilerin veya derginin kendi yazarlarının görüşleri dahil edilmiştir. "TDK Islah Kabul Etmez"(1967, sayı 6) başlıklı yazı edebiyat Profesörü Faruk Timurtaş'la yapılan bir röportajdır. Türk dilinin bugünkü durumu üzerine konuşulmuştur. "Türk Ordusu 65 Yıl Önce Kurulmadı" başlıklı yazıda Türk tarihi'nin M.Ö. 220'den başladığı dolayısıyla 2000 yıllık geçmişe sahip olduğu savunulmuştur. "Hititler, Sümerler ve Talim Terbiye Dairesi," (1969, sayı 3) başlıklı yazıda Hititlerin ders kitaplarında Türk olarak gösterilmesine karşı çıkmıştır. "Yahya Kemal'in Tarih Düşünceleri"(1965, sayı 11) gibi örnekler gösterilebilir.

Hayat Tarih Mecmuası'nın on yıllık döneminde okuyucuyu yormayacak şekilde zaman zaman mizaha zaman zaman magazineli tarihe kaçacak derecede renkli ve süslü bir tarih yazıcılığının benimsendiği görülmüştür. Akademik bir dil kullanılmadan halka inen tarih anlatıcılığı derginin "halkın tarih sevgisi kazanması ve severek öğrenmesi" diye ortaya koyduğu amaçlarıyla örtüşmektedir. Bu yüzden amaca uygun bir tarz belirlendiği söylenebilir. Tarihi ete kemiğe büründüren bir üslupla yayın yapmak derginin genel yayıncılık tarzıdır. Sosyal sınıfların en altından en üste kadar insan hayatlarının yansıtılması, toplumsal yaşamın neredeyse tüm alanlarına girilmiş olması, Türkiye ile sınırlı kalmayıp dünya çapında geniş bir araştırmaya girişilmesi sıkça rastlanılmayan ilginç pratiklerdir.

2.5 Hayat Tarih Mecmuası'nda Yer Alan Dört Yazar

İncelediğimiz dönem boyunca imtiyaz müdürü Şevket Rado, neşriyat sorumlusu Yılmaz Öztuna olmuştur. Bu yazarlar yayıncılık gelenekleriyle, ilgi alanlarıyla, tarih yorumlarıyla derginin temel belirleyenleri olmuşlardır. Dokuz yıllık süreçte 300'den fazla yazarın yazısı bulunmaktadır. Bunların içinde dergiye kendine has üslubuyla renk veren tarihçi Reşad Ekrem Koçu'dur. Fethi Tevetoğlu ise Milli Mücadele dönemiyle ilgili ilginç çalışmalarıyla derginin önemli yazarlarından biri olmuştur. Bu yüzden bu dört yazarın biyografilerini yansıtmayı uygun bulduk

2.5.1 Şevket Rado

1913 yılında Yugoslavya'nın Radoviş kentinde doğan Şevket Rado Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etmiş ilk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamlamıştır. Edebiyat ve şiire aşırı ilgi duyan Rado, 1932'de *Son Posta* muhabiri olarak gazeteciliğe başlamış, bir yandan da öğrenciliğini sürdürme çabalarına girmiştir. Şevket Rado, Doğan Kardeş yayınlarının yönetimini başarıyla sürdürerek *Aile*, *Resimli Hayat*, *Ses*, *Tarih ve Ayna* gibi dergileri yayınlamıştır. Çeviri yazılarıyla ön plana çıkan Rado, 28 Çelebi Mehmet'in Fransa seyahatnamesini Türk aydınına sunmuştur. Diğer eserleri *Eşref Saat*, *Hayat Böyledir*, *Tatlı Dil*, *Aile Sohbetleri*, *Saadet Yolu*, *Ümit Dünyası* (Sohbet Kitapları), *50. Yılında Sovyet Rusya*, *Amerikan Rüyası* (Seyahat), *Kördüğüm* (Şiir), *Türk Matbaacılık Tarihi*, (İbrahim Müteferrika Matbaasında basılmış eserleri ve sonrasını anlatır), *Türk Hattatlarıdır* (Türk Hat Sanatı ile ilgili ilk ansiklopedi tarzında bir eserdir.)⁴³

Rado ile yapılan bir röportajda şunları söylemektedir:

“...Eskiden okuması kıt kalabalık gazeteler için anlam ifade etmezdi. Mühim olan okumuş yazmış kimselere gazeteyi aldirtmak onların beğenmelerini sağlamaktı. Gazetelerin ilerde hocalık edebilecek seviyede insanlar tarafından hazırlanmalarının bir sebebi de bu idi...”

Elli yıl önce gazeteler fikir yazılarına, edebiyata, şiire, güzel yazmaya daha çok önem verirlerdi. Sık sık edebiyat anketleri yapıldığı görülürdü. O günlerde gazetelerde fıkra yazarlar bugün liselerde okunan edebiyat kitaplarına girmiş, yazularından parçalar alınan hayatı ve eserleri etrafında bilgi verilen kimselerdir...

...gazete okumuş, yetişkin insanların ilgisini çekmeyi kendisini bu gibi kimselere beğendirmeyi gaye olarak benimsediği için belli bir seviyenin üzerinde olmaya mecburdu...”⁴⁴

Rado'nun geçmişle yeniyi karşılaştırdığı bu röportajın hangi yıl yapılmış olduğu belirtilmemiştir. Ancak Şevket Rado'nun yayıncılık anlayışı hakkında fikirlerini ortaya koyması bakımından önemli bulmaktayız. Yayın aracının hitap ettiği kitlenin belirli bir seviyede olması Rado için önemli gözükmektedir. Bu yüzden kaliteli ve nitelikli yayın yapılması gerekir. Dilin güzel ve doğru kullanımı nitelikli yayın sağlayacak en önemli

⁴³ Günvar Otmanbölük, *Babıali'nin Yarımavrıkları*, İstanbul 1986, s. 152.

⁴⁴ Otmanbölük, a.g.e., s. 142-144.

unsurlar arasındadır. Edebiyata önem verdiği de açıktır. Şevket Rado'nun *Hayat Tarih Mecmuası*'ndaki yazarlık misyonu da edebiyat alanıyla ön plandadır. Çeviri yazılarının da önemli yer kapladığını belirtmek gerekir.

2.5.2. Yılmaz Öztuna

Yılmaz Öztuna 1930 yılında İstanbul'da doğmuştur. Tarihle ilgilenmeye başlaması 1943'ten sonrasına rastlar. İlk makalesini 1945'te 15 yaşındayken yazmıştır. Fransız yazarı Houston'dan çeviri ve metin yorumu yapılan bu makale *Yurt* adlı dergide yayınlanmıştır. Aynı yıl *14.-18. Asırlarda Küçük Asya ve İstanbul Çinileri* isimli çevirisini T.T.K'ya göndermiş, dönemin T.T.K başkanı Uluğ İğdemir tarafından ilgiyle karşılanmış, karşılığında makalenin *Belleten*'de yayınlanması için kendisine mektup yazılmıştır. Yine aynı yıl İskender Fahrettin Sertelli'nin çıkardığı *Tarihten Sesler* adlı dergide Sokullu Mehmet Paşa hakkında bir makalesi yayınlanan Öztuna böylece yayın dünyasına girmiş olur. Bu dönemlerde İslam-Türk Ansiklopedisi'ne tarih ve müzik alanında maddeler yazmıştır.⁴⁵

1960 yılının sonuna kadar amatör bir duyguyla tarih ve müzikoloji bilimiyle uğraşan Öztuna, Şevket Rado'nun *Hayat* müessesinde yazarlık ve ilmi redaktörlük teklifini kabul etmesiyle profesyonel yazarlık dönemini başlatmış olur. 1964 yılında *Hayat* yayınları arasında, Prof. Metin Tuncel'le birlikte *Türkiye Ansiklopedisi*, ardından tamamı 12 cilt olup 1967'de tamamlanacak olan *Türkiye Tarihi* eseriyle ünü Türkiye'ye yayılan bir yayıncı olur. Tüm bu çalışmaların sonucu 1965 yılında *Hayat* Müessesesi'nin genel yayın müdürlüğü görevine getirilir ve *Hayat Tarih Mecmuası*'nı çıkarmaya başlar⁴⁶

1969 yılında Adalet Partisi'nden aday olarak Konya milletvekili seçilmiştir. 1971'de hükümetin düşmesiyle yeniden seçimlere katılmış ancak bu sefer kazanamamıştır. Hayatının sonuna kadar ne politikadan ne tarihten ne de müzikten uzak durmadı ancak 1975'te *Hayat* Müessesesindeki görevinden işlerinin yoğunluğu nedeniyle ayrılır. 1979 yılında TRT Genel Müdür Kültür Müşavirliğine atandı. 1983'te Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin kurucuları arasında yer alır. 1990'da Türk kültürüne yaptığı büyük hizmetlerden ötürü Konya Selçuk Üniversitesi tarafından fahri doktorluk ünvanı alır.⁴⁷ Bugün halen yazarlık mesleğini sürdürmektedir.

⁴⁵ Onur Akdoğu, *Tarihçi Müzikolog Yılmaz Öztuna*, 1990, s.1-5.

⁴⁶ Akdoğu, a.g.e., s. 17-18.

⁴⁷ Akdoğu, a.g.e., s. 29-31.

2.5.3. Reşat Ekrem Koçu

1905'te İstanbul'da doğan Reşat Ekrem Koçu, Bursa Erkek Lisesi'ni ve 1931'de İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nü bitirmiştir. Gene İstanbul Üniversitesi'nde asistanlığa başlar, ancak 1933 üniversite reformunda üniversiteden tasfiye edilmiştir. Daha sonra Kuleli, Pertevniyal ve Vefa liselerinde tarih öğretmenliği yapmıştır. Öğretmenliği sırasında çeşitli dergi ve gazetelerde şiir, hikaye ve çocuk romanları yazar.⁴⁸ En büyük eseri ilki 1944-1951'de ikincisi, 1958-1971'de yayınlanan *İstanbul Ansiklopedisi*dir. Bunun dışında 1962'de Osmanlı döneminin ilginç olaylarını ve kişilerini öyküleştirdiği *Forsa Halil*, 1967'de *Patrona Halil*, 1962'de *Erkek Kızlar ve Haşmetli Yosmalar*, gibi kitaplar yazmıştır. 1943-1967'de Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin bazı bölümlerini bugünkü dile aktararak altı ciltlik bir eser oluşturdu. 1967'de çıkarttığı *Türk Giyim, Kuşam ve Süsleme Sözlüğü* ise alanında yapılmış ilk önemli çalışmadır. Diğer kitapları, 1960'ta *Osmanlı Padişahları* ve *Eski İstanbul Meyhane ve Köçekleri*, 1947'de *Kösem Sultan*dir. Reşat Ekrem Koçu 6 Temmuz 1975'te İstanbul'da vefat eder.⁴⁹

Koçu kendi üslubunca anlattığı Osmanlı tarihini halkın geniş kesimlerine açan ve sevdiren bir popüler tarihçidir. Eserlerinde anlattığı dönemlerin kişisel yaşamlarıyla ilgili geniş bilgilere yer verir. Tarihi, insana yakın gülen yüzünden anlatmıştır. Tarihçi Cemal Kafadar, Reşat Ekrem Koçu için “İstanbul tarihçiliğinin yüz akı” ifadesini kullanmıştır.⁵⁰

Koçu'nun *Hayat Tarih Mecmuası*'nda gördüğümüz yazılarda, Osmanlı tarihinin günlük yaşamı içine giren, giyim tarzlarından sofraya kadar resmedilen anlatılarla doludur. Onun için “insan” faktörü önemlidir. Böylece onun kaleminde tarih, ete kemiğe bürünerek cana yakın bir durum kazanır. Yazılarında kaynak göstermemiş olsa çok iyi bir arşiv ustası olduğu ve çok iyi bir Osmanlı tarihi öğrenimi gördüğü bilinmektedir. Koçu da popüler zihniyetin “Tarih ezberlenen bir şeydir” anlayışı yine popüler bir üslupla darmadağın edilir.

⁴⁸ İhsan Işık, *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, c. 6, Ankara 2006, s.2233.

⁴⁹ Semavi Eyice, “Reşad Ekrem Koçu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.26, Ankara 2002, s.149.

⁵⁰ İhsan Işık, *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, c.8, Ankara 2006, s. 3503.

2.5.4 Fethi Tevetoğlu

1916 yılında İstanbul'da doğdu. 1989'da İstanbul'da hayata veda etti. Liseyi 1934'te Askeri Tıbbiye'yi 1941'de bitirdi. GATA (Gülhane Askeri Tıp Akademisi) ve başka askeri sağlık kuruluşlarında çalıştı. 1950 ve 1953 yıllarında Ankara Üniversitesinde uzmanlık eğitimini tamamlayarak çocuk hastalıkları uzmanı oldu. 1953- 1957'de başasistan ve öğretim görevlisi ünvanıyla Teksas ve Baylor Üniversitelerinde bulundu. 1957 ve 1960 yıllarında Samsun Demokrat Parti İl Başkanlığı yaptı. 1961'de Adalet Partisinden Samsun Senatörü seçildi ve 1961-1973 yıllarında da Senato Dışışleri Komisyon Başkanı, 1961 ve 19622'de Nato Parlamenterleri Türk Grubu Başkanı, 1966-1968 ve 1971-1973 yıllarında da Cumhuriyet Senatosu Grup Başkanlığı Yaptı. 1965-1966 yılları arasında AP Genel Başkanlığı görevini üstlendi.

1980-1984 yıllarında gerçekleştirilen İslam Ülkeleri Dışışleri Bakanları Konferansı'na başkanlık yaptı. Dünya İslam Mültecileri Teşkilatın kuruluşuna katıldı ve 1984-1985'te bu kuruluşun genel sekreteri oldu. Komünizm ile mücadele derneklerinde görevler üstlendi.

Fethi Tevetoğlu, 1938 yılına kadarki yazılarında Atsız'a Yoldaş, Ali Fethi, Kopuz, Türkçü, 1 Numaralı Komünist Düşmanı gibi takma isimler kullanmıştır. 1941'de "Türkçülük olayı"ndan tutuklanmıştır.

Eserleri: *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, Yarın Turan Benimdir, Bir Bayrak Altına, Türklüğe Kurban, Büyük Türkçü, Müftüoğlu Ahmed Hikmet, Enis Behiç Koryürek-Hayatı ve Eserleri, Faşist Yok Komünist Var, Dış Politika Görüşümüz, Milletlere Işık Tutan İki Beyanname, Komünist Bloкта Milliyet ve Mefkure*(G. Von Mende'den çeviri), *Kıbrıs ve Komünizm, Açıklyorum, Yirminci Yüzyılın Yüzkarası: Utanç Duvarı, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler, Mukaddes Topraklardan Geçen Yol, Benim Gördüğüm Bugünkü Rusya, Mehmed Emin Yurdakul- Hayatı ve Eserleri Ömer Naci, Hamdullah Suphi Tanrıöver - Hayatı ve Eserleri, Dağ Yolu Gönül Hanım, Fuzuli'nin Bahçesi, Rabindranath Tagore.*⁵¹

⁵¹ İhsan Işık, a.g.e., s. 3503,3504.

3. HAYAT TARİH MECMUASI'NDAKİ MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ KESİT

YAZILARI (1965-1975)

Öncelikle Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan başlayarak Cumhuriyetin ilanına kadar geçen Milli Mücadele Dönemi'nin hangi çerçevede nasıl aktarıldığını, *Hayat Tarih Mecmuası*'nin bu tarih aralığını anlatan bir yazısının özetiyle açmayı uygun bulduk. Silahlı mücadeleyi anlatan yazılar gazi ve komutanların dilinden anlatıldığı için Büyük Taarruz Komutanları'yla yapılan bir röportaj yazısına aynen yer verdik. Ardından Milli Mücadele'yi hazırlayan sebepler *Hayat Tarih Mecmuası*'nin bu sebepleri ortaya koyuş biçimi ve Atatürk'ün Nutuk'u temel alınarak aktarılmaya çalışıldı. Bundan sonra Milli Mücadele Dönemi'nin çeşitli kesimlerine yer veren yazılar bunlardan elde edilen bulgulara göre sıralandı. Birbirine benzer değerlendirmeler yakalayabildiğimiz yazıları alt alta sıraladık.

3.1 Milli Mücadele'den Cumhuriyet'e(1973 Ekim Sayı 9–10)

İhsan İlgar, resimlerle ve resmi belgelere dayanarak Milli Mücadele Dönemi'ni, Kurtuluş Savaşı'nın evrelerini bu aradaki resmi yazışmalardan yola çıkarak Cumhuriyete giden süreci anlatmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Suriye-Filistin cephesinde dört yüze yakın top ele geçirilmiş ve beş yüz bine yakın insan İngilizler'e esir düşmüştür. Bu cepheye Alman Komutanı Limon Von Sanders'ten sonra Yıldırım Orduları Komutanı olarak Mustafa Kemal gelecektir. Yenik çıkılan savaşta bundan sonraki Milli Mücadele grubunu ağırlıklı olarak bu cephede savaşanlar oluşturacaktır. Bir buçuk milyon askerle girilen savaşın sonunda sadece 72 bin insan kalmıştı ve daha fazla kan akmaması için bir barış yapılması gerekiyordu. Atatürk, Padişah Vahdettin'e gönderdiği telgrafta barışın bir an önce sağlanması gerektiğini kaybedecek vakit olmadığını, aksi takdirde memleketin tamamen elden çıkacağını ifade etmiştir.

“sulhu behemehal takarrür ettirmek lazımdır. Bunun için kaybolunacak bir an dahi kalmamıştır. Aksi takdirde memleketin tamamen elden çıkması ve devletimizin büyük tehlikeye düşmesi ihtimali uzak değildir.”

Savaşın sona kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti, Padişah Vahdettin tarafından görevlendirilen Damat Ferid Paşa'nın müzakereciliğini kabul etmemiş, Rauf Orbay, Reşad Hikmet Sadullah Ali Türkgeldi'den oluşan bir heyet göndermiştir. Bu heyetin imzalamış

olduğu antlaşma şartları çok ağırdır. 5 Şubat 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda, 30 Mart 1919'da Yunanlılara İzmir'in işgali teklif edilir. 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlar tarafından işgal edilir. Bu durum İstanbul'da tepkiyle karşılaşılır. Fatihte Sultanahmet'te protesto mitingleri düzenlenir. Akşam, İleri, İkdam ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinde işgali kınayan yazılar yazılır. Halide Edip Adıvar kürsüden “Türk ve Müslüman bugün kara gününü yaşıyor ancak; insan hayatında sabah olmayan gece yoktur. Belki yarın parlak bir sabah olacaktır” diye seslenmektedir. Kazım Özalp, Mustafa Necati, Vasıf Çınar gibi aydınlar tarafından Balıkesir'de kongre düzenlenir ve ilk kez halka İstanbul'un sesi duyurulur. Mustafa Kemal Paşa 1918'de Yıldırım Orduları Komutanlığını Ali Fuat Cebesoy'a bırakarak İstanbul'a gelir. İşgal donanmasının arasından geçerken “geldikleri gibi giderler” demiştir. Mustafa Kemal Paşa o zamanki İstanbul'u şöyle anlatır:

“İstanbul ufuklarında yükselen sesler yalnız düşman sesleri düşman hakaretleri düşman bayrak ve süngüleri idi. Sayan-i dikkattir ki artık adi bir mendil gibi ayakaltında çiğnenen bu muhitte hala bir saltanat bir hükümet bir varlık farz edenler vardı”

Bu sıralarda Mustafa Kemal Şişli'deki evinde mücadele arkadaşlarıyla beraber kurtuluş için çalışmalar yapmakta ve Anadolu'ya geçmenin yollarını aramaktadır. İngilizler'in Karadeniz sahilinde Rumlara yapılan muameleden şikâyetçi olmasıyla, Dokuzuncu Ordu Müfettişi sıfatıyla Anadolu'ya hareket eder. Samsun'a geldikten bir ay kadar sonra vatanın tehlikede olduğunu ilan eder. Bu durum karşısında İngilizler rahatsızlıklarını bildirerek Mustafa Kemal'in görevden alınmasını isterler. Damat Ferit görevden aldirmek için çok uğraşır fakat Mustafa Kemal önce davranarak askerlikten istifa emiştir. Sivil olarak gittiği Erzurum Kongresi'ne Kazım Karabekir'in yardımıyla katılır. Erzurum Kongresi'nde oluşturulan Temsil Heyeti, ilk kez Sivas Kongresi'nde toplanır. Sivas Kongresi'nde manda fikri kesin olarak reddedilir. Mustafa Kemal, Temsil Heyeti Başkanı seçilmiştir. Heyet, meclisin toplanmasını, Damat Ferit Hükümeti'nin istifasını, vilayetlerin İstanbul Hükümeti'yle bağlantısının kesilmesini istemektedir. Bu durum karşısında Damat Ferid Hükümeti istifa ederek yerini Ali Rıza Hükümeti'ne bırakır. Bahriye Nazırı Salih Paşa'yla görüşen Mustafa Kemal, Rauf Orbay ve Bekir Sami Bey'le İstanbul ve Anadolu'nun beraber takip edebilecekleri bir program oluştururlar. Salih Paşa'yla Temsil Heyeti Amasya Görüşmesi'nde anlaşmış olmasına rağmen, İstanbul Hükümeti üzerinde oluşan yabancı baskısı yüzünden program uygulanamamıştır. Sadece, meclisi toplama sözü yerine getirilecektir. Mustafa Kemal, işgal altındayken meclisi toplamanın doğru olmadığı konusunda uyarıda bulunur ancak gene de meclis toplanır.

İtilaf Devletleri'nin meclisi dağıtacağına inanan Mustafa Kemal, başkan seçilmek ister ancak çoğunluğu Temsil Heyeti'nden oluşan milletvekilleri bunu başaramazlar. Meclis, Misak-ı Milli'yi ilan ettikten sonra tarih Mustafa Kemal'i haklı çıkaracaktır. Kısa bir süre sonra İstanbul işgal edilir ve meclis dağıtılır. Rauf Orbay gibi birçok İttihatçı ve milliyetçi aydın Malta'ya sürülür. Mustafa Kemal, Temsil Heyeti Başkanı olarak, milleti temsil eden bütün milletvekillerinin toplanmasını ister ve Malta'ya sürülenlerin yerine yenileri seçilir. 23 Nisan 1920'de Millet Meclisi açılır. Ali Rıza ve Salih Paşa hükümetlerinden sonra yeniden Damat Ferid Hükümeti başa gelir. Damat Ferid Hükümeti, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını asi ilan ederek katledilmelerini vacip kılar. Şeyhülislama fetva verdirerek Kuvayi Milliyecilerin padişaha karşı geldiğini iddia eder. Bu yola sapan birçok kişi Bolu, Düzce, Gerede, Konya ve Yozgat'ta ayaklanarak Milli Mücadele'yi boğmaya çalışacaktır. Yunanlılar İzmir civarında ilerlemeye başlar. İstanbul Hükümeti'ni dinleyen ordu bu duruma çok fazla karşı koyamadıysa da bazı vatansever subay ve komutanlar sivil teşkilatlar kurarak milli çeteler oluştururlar. Bu sayede Anadolu'ya silah temin edilir. Ege Bölgesi'nde kurulan çeteler Yunanlılarla savaşır. Anadolu'daki durumun ciddiyetini gören İtilaf Devletleri biran evvel Sevr Antlaşması'nı kabul ettirmenin yollarını aramaya başlamışlar.

Bundan sonra Milli Mücadele'nin silahlı safhası anlatılacaktır. Bu yazı dışında Kurtuluş Savaşı'nın silahlı mücadele bölümü, savaşlar tarihi biçiminde sunulmamış anı ve röportajlarla yayınlanmıştır. Biz de, makalenin İzmir görüşmeleri ve Mudanya Mütarekesi'yle devam eden bölümleri ile devam edeceğiz.

Mudanya Antlaşması'na göre Doğu Trakya boşaltılacaktır. Yunanlılar tarafından önce İngilizlere, Fransız ve İtalyanlara oradan Türkiye'ye teslim edilecektir. Edirne valiliğine Şakir Bey, İstanbul mümessilliğine Refet Paşa seçilmiştir. Refet Paşa, büyük törenle İstanbul'a geldiğinde kendisini tebrik edenler arasında Padişah Vahdettin'in yaveri bulunmaktadır. Refet Paşa padişahı tanımadığını ancak halifeyi kabul edebileceğini söyler. Bu sefer Sadrazam Tevfik Paşa'nın selamları tebliğ edilince, "Ben İstanbul'da sadrazam da tanımıyorum. Türk Devleti'nin tek temsilcisi Türkiye Büyük Meclisi Hükümeti'nin başvekili vardır" cevabını vermiştir. Böylece Anadolu'nun İstanbul'a karşı durumu anlaşılmıştır. Saltanat tartışmaları mecliste yürütülürken İtilaf Devletleri hala İstanbul Hükümeti'ni de Lozan Antlaşması'na çağırılmaktadır. Saltanatın hilafetten ayrılmasına ilişkin kanun çıkınca Tevfik Paşa sadrazamlık görevinden istifa eder. Gazeteci Ali Kemal'in linç edilme olayından etkilenen Vahdettin, yeni kurulan ülkede artık

yaşayamayacağını anlayarak ülkeyi terk eder ve bundan sonra halifeliğe Abdülmecit Efendi getirilir.

Lozan Antlaşması'na Yusuf Tengirşek'in yerine Dışişleri Bakanı olan İsmet Bey gider. Antlaşmanın ilk bölümü çok çekişmeli geçer. İngiltere adına katılan Lord Curzon masayı terk eder. Türkiye bu oyuna gelmez ikinciye tekrar davet etmek zorunda kalırlar. Bu sefer antlaşma tüm taraflarca imzalanır. Böylece 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı Türkiye açısından 24 Temmuz 1923'te sona erecektir. Antlaşmaların hükümleri, kongre kararları v.s yazının içinde mevcuttur.

Yazının bundan sonraki bölümünde yurt dışından Atatürk'ü ziyarete gelen devlet adamları fotoğraflarla gösterilmiştir⁵².

3.2 Altı General Başkomutanlık Meydan Savaşını Anlatıyor. (1965 Ağustos Sayı 7)

Türklerin “canını dişine takarak kazanmış oldukları zafer” diye tanımlanan Büyük Taarruz, altı generalin dilinden anlatılmıştır. Vural Sözer'in yapmış olduğu bu röportajda, Büyük Taarruz'da Batı Cephesi Kumandanlığı'nın kurmay başkanlığını yapmış olan emekli Orgeneral Asım Gündüz, 5. Süvari Kolordu kumandanlığını yapmış olan emekli Orgeneral Fahrettin Altay, 2. Ordu 3. Kolorduya bağlı 1. Tümenin kumandanlığını albay rütbesiyle yapmış olan emekli Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürman, 1.Ordu 1. Kolordu kurmay başkanlığını Kurmay Binbaşı rütbesiyle yapmış olan emekli Orgeneral Muharrem Mazlum İşkora, 1.Ordu 1. Kolordu 23. Tümenin kurmay başkanlığını Kurmay Binbaşı rütbesiyle yapmış olan emekli Korgeneral Fahri Belen, 5. Süvari Kolordusunun 1. Süvari Tümeninde yüzbaşı rütbesiyle emir Subaylığı yapmış olan emekli Tümgeneral Seyfettin Çalbatur ile görüşülmüştür.

Asım Gündüz Büyük Taarruz'un stratejik önemini, Fahrettin Altay düşmanın dağıtılmasında Türk Süvarisi'nin yardımlarını, Abdurrahman Nafiz Gürman Bursa'nın işgalden kurtuluşunu, Muharrem Mazlum İşkora tümenine düşen görevleri, Fahri Belen aynı tümende yapılan çetin savaşların ayrıntılarını, Seyfettin Çalbatur da İzmir'de kışlaya Türk bayrağını çeken ilk subay olması sebebiyle Büyük Taarruz'un amaç ve sebeplerini röportajda anlatır. Bu röportajı aynen aktarıyoruz.

⁵² İhsan Ilgar, “Milli Mücadele'den Cumhuriyete”,*Hayat Tarih Mecmuası*, c. 2, sayı 10, İstanbul 1973, s 24-40

Savaşın Stratejik Önemi

Anlatan: Garp Cephesi Kumandanlığı Kurmay Başkanı Albay Asım Bey

Zahmet ederek evime kadar gelmişsiniz. İftihar ettim... Aradan kırk üç sene geçmesine rağmen istediğiniz muharebeler hakkında ihtiyar kafamda kalmış olan bazı hatıramı yazarsanız, ben de ayrıca sevinç duyacağım.

Yalnız, birden 26 Ağustos taarruzuna başlamadan evvel, daha önceki günlere bakarsak taarruzun nasıl, ne gibi müşkülata yapılmış olduğu hakkında daha iyi bir fikir edinmiş olur.

Sakarya Muharebesi muvaffakiyetle bittikten sonra düşman ordusu Eskişehir-Seyitgazi istikametlerinde çekilirken sıkı bir takip yapamadık. Çünkü Kütahya muharebeleri esnasında ordunun nakliye vasıtaları hemen yok derecesine inmişti. Onun için Sakarya'daki karargâhımız Elagöz'den Sivrihisar'a naklettiğimiz zaman ordumuz da Sivrihisar Aziziye şimal ve cenubunda duraklamıştı. Daha ileriye gidemiyordu. Çünkü; ordunun beslenmesi mümkün olamıyordu. Bu sebeple 26 Ağustos taarruzuna kadar takriben bir seneyi mütecaviz ordunun ikmaliyle uğraşıldı. O sırada tümenlerimizin elindeki tüfeklerde muhtelif cinstendi. Bunlardan bazısının tüfek başına cephanesi yüz mermiyi bile geçmiyordu. Tümenleri bu bakımdan gruplandırmak, toplamak için büyük bir kurmay mesaisi icap ediyordu. Cephanesi bol olan tümenleri ileri hatlarda, cephanesi kıt olan tümenleri de ihtiyat olarak kullanmak zarureti vardı. Sonra ordunun daha birçok noksanları vardı ki, onların başında nakliye vasıtaları büyük rol oynuyordu. Bu nakliye vasıtalarını ikmal etmek için rahmetli Atatürk Ankara'da bizzat meşgul oluyor, topladığı vasatları cepheye gönderiyordu. Cephanesiz memleketin dört köşesinden elimize ne geçerse celp ederek ikmal ediyorduk. Tayyaremiz yok gibiydi. Avrupa'ya bilhassa Fransa'ya tayyare siparişleri yapıldı. Heyetler gönderildi,

Taarruz İçin Hazırlık Başlıyor:

Düşmanı, Eskişehir-Seyitgazi ve Karahisar hattından büsbütün atabilmek için ne suretle hareket etmek icap ettiğini birçok harp oyunları ile araştırmıştık. Şöyle düşünüyorduk: düşmanın başlıca iki üssü vardı. Bunlardan en mühimi İzmir üssüydü. Çünkü her şeyi kolaylıkla oradan alabiliyordu. Bursa üssü irtibatı güç olması bakımından ikinci derecede bir üs idi. Ordumuzu Akarçay cenubunda toplayabilirsek, düşmanın İzmir'le olan irtibatını kolayca kesebilirdik. Binaenaleyh taarruz planımız düşmanı İzmir üssünden ayırmak suretiyle büyük kuvvetlerle cenuptan kuşatıp, ordusunu şimale atmaktı,

Bu projeyi ancak orduyu tamamen hazırlayıp teçhiz ettikten sonra tatbik edebilirdik. Bu da zaman meselesiydi. Uzun münakaşalardan sonra ordumuzu Ağustos ortalarına kadar hazırlayabileceğimizi başkumandanlığa bildirdik.

Akarçay'ın şimalindeki büyük kuvvetlerimizi, geceleyin cenuba indirdik. Cenuba inen bu kuvvetler siperlerde saklanarak düşman tarassudundan uzak kalıyordu. Düşman bu nakliyat ve yığınağımızın katiiyen farkına varamadı ve biz 15 Ağustostan 24 Ağustosa kadar on, on iki tümeni gizlice cenuba geçirdik.

Taarruz :

24 Ağustos günü Akşehir'deki karargâhımızı evvela Şuhut'a naklettik. Sonra Taarruzdan bir gün evvel Karahisar'a yanaştık, taarruzda tarassut yerimiz olan Kocatepe'nin şarkında bir dere içinde çadırlarımızı kurdurduk.

26 Ağustos sabahı saat 4'te önde koca Atatürk olduğu halde atlarımızla Kocatepe'ye çıktık ve tam saat 6'ya gelir gelmez bütün kolorduların teknil topları bir anda ateş ederek Karahisar cenubundaki düşman cephelerini dövmeye başladı ki, bu manzara görülecek en büyük bir savaş tablosuydu

26 Ağustos taarruzu akşam geç vakitlere kadar devam etti. Düşmanda Karahisar cenubundaki müstahkem mevkiilerini bırakmak istemiyordu. Çünkü; İzmir'e çekilecek kuvvetlerini ancak bu sayede himaye edebilecekti. Yalnız Güzelim Dağı cihetindeki kuvvetleri geri çekmeye başlar başlamaz artık düşmanın geri çekileceğine kati suretle emin olduk. Süvari kolordumuz Şuhut'tan sonra çok müşkül vadilerden geçerek Sincan ovasına inmiş, düşmanın yan ve gerilerine düşmüştü.

Biz artık karargâhımızı çadırlardan, Karahisar'a naklettik. Şimdiki Belediye dairesi olan bina bizim karargâhımızdı. Atatürk, Fevzi Paşa, İsmet Paşa, Ben ve karargâhımız bu binada kaldık. Yalnız düşmanı İzmir'e kaçırmamak için çok uğraşıyorduk. Muvaffak 1. Ordumuzu şimale değil, şimali garbiye doğru ilerleterek İzmir yolunu tuttuk.

Son Darbe

Atatürk bir teklifte bulundu. Kendisi bizzat 1. Ordu karargâhında bulunacaktı. Şimalde 2. Ordu'ya da Fevzi Paşa'yı memur etti. Garp cephesi karargâhı orduların harekâtını tanzim ve idare etmek için 30 Ağustosa kadar Karahisar'da kalacaktı.

30 Ağustos günü gelen malumata, raporlara göre düşman kuvvetleri Murat Dağları şimalinde tamamen kuşatılmış bir vaziyette kalmıştı. Düşmanın takriben 7-8 tümenli bir

ordusu topuyla, tüfeğiyle, atlarıyla, arabalarıyla, subayları, generalleriyle tamamen elimize esir düşmüştü. Bunlardan esir olmak istemeyen bazı subaylar ve generaller Murat Dağı'nı geçip cenuba kaçmak istedilerse de cenuptan ilerleyen süvari kuvvetlerimiz bunları birer birer yakaladı

Büyük Taarruzda Türk Süvarisi

Anlatan: 5. Süvari Kolordusu Kumandanı Fahrettin Paşa (Emekli Orgeneral Fahrettin Altay)

Savaş sırasında üç süvari tümeninden teşkil edilen Süvari Kolordu'sunun görevi, Büyük Taarruz'da piyadelere yardım etmek ve düşmanın tam yenilmesini sağlamaktı. Yunan Cephesi tahkim edilmiş olduğundan, süvari yalnız başına bu cepheyi yaramazdı. Esasen topçusu da zayıftı. Her tümende bir dağ bataryamız vardı. Her top sekiz katırla taşınırdı. Bunu için düşünülen iş piyade kolordularımız düşman cephelerini yardıktan sonra, süvarinin düşman içine dalmasıydı. Aslında bu hal, iki savaşa seyirci kalmak demektir.

Savaşmak İçin Çare:

... Bu, bize biraz ağır geldi. Savaşa aynı zamanda katılabilmek için, süvari tümenlerini, bulunduğumuz mevkie nispetle bize daha müsait hareket imkânı verecek araziye intikal ettirmeyi düşündüğüm ve bu maksatla geçecek bir yol aradım.

Sinanpaşa Ova'sında Yunan işgalinde, Tokuşlar Köyü'nden Haydar Ağa isminde hamiyetli bir vatanperver bize ara sıra bilgi veriyordu. Bu vatandaştan Ahır Dağlarında Yörük Mezarı denilen bir gedikten aşan sarp bir patikanın mevcudiyetini öğrendim. Bu gediği düşman gündüzleri tutuyor, gece olunca çekiliyormuş. İşte bu yoldan geçmeyi kurdum ve ordu kumandanına müracaat ettim. Çok muvafık buldular ve o yolda emir verdiler. Başta 1. Tümen, arkasında 14. Tümen olmak üzere 25 Ağustos akşamı bu istikamette yürüyüşe başladık. 2. Tümenimiz on beş kilometre geride olduğu için uzaktan bizi takip ediyordu.

Yolda ancak tek kolda gidebiliyorduk. Ağaçlık, taşlık sarp bir dağ yoluydu bu. Nihayet dağı aşarak ovaya indiğimiz zaman gün ağarmış, topçularımızın bombardmanı, piyadelerimizin hücumu başlamıştı.

Kılıçlar Kından Sıyrılıyor

İlk darbemizi, düşmanın geçtiğimiz gediği tutmak maksadıyla göndermesi müted olan süvari kuvveti yedi. Bu kuvvet kılıçtan geçirildi. Afyon-İzmir demiryoluna kadar ilerleyen keşif kollarımız, telgraf hattını kestiler ve Balmahmut'tan cepheye kuvvet gönderildiğini bildirdiler. Hazırlığını tamamlayan 1. Tümeni bu istikamette ilerlettim. Bu sırada, Uşak tarafından bir düşman kuvvetinin ilerlemekte olduğu haberi geldi. Ona karşı da 14. Tümeni gönderdim. Öğleden sonra 2. Tümen de Sinanpaşa Ovası'nda dolanmıştı. Ordu'dan Çiğiltepe'ye yardım emri almıştım. Toplanıp hazırlanmış olan 2. Tümeni de oraya gönderdim. Bu suretle 26 Ağustos günü, uzun ve yorucu bir gece yürüyüşünden sonra düşman gerilerine hâkim bir duruma girmiş olduk.

26/27 gecesini, kolorduca, ertesi gün yapılacak iş düşünüldü ve Uşak-İzmir cihetinden düşmanın, trenle cepheye kuvvet göndermesi lazım geleceği tahmin edildi. Bu durumda gelecek kuvvetin, indirme istasyonu Küçükköy istasyonu olabilirdi. Bunun için Küçükköy istasyonunu tutmak, düşmanı daha uzak bir istasyonda inmeye mecbur etmek ve saf dışı bırakmak gerekiyordu. Bu vazifeyi 2. Tümene verdim. Düşman da kendilerince büyük önem taşıyan bu istasyonu takviyeye gelmişti. Muhafızlarla yapılan bu muharebede biraz zayıf verdik ama; istasyonu da kullanılmayacak hale getirdik. Buradaki şehitlerimiz arasında, çok kıymetli hizmetleri görülen yedek teğmen İzmirli Yıldırım Kemal'in ismi sonradan bu istasyona verildi.

28 Ağustos sabahı erkenden Eğret'teki 2. Kolorduya ve Afyon'dan çekilenlere Bayramgazi'de yaptığımız hücumlarla Resulbaba tepelerinde tutunmak isteyen düşmanın maksadına mani olduk. Geciken düşman büyük kuvvetleriyle bize taarruza mecbur oldu. Biraz zayıf verdikse de; bu suretle piyadelerimiz yetişerek geciktirdiğimiz düşmanın orada yeni bir mevzi tutmasına mani oldu. Bozguna sağlam kuvvetler de karıştı ve düşman Dumlupınar'a doğru çekilmeye mecbur kaldı.

Bu muharebedeki kayıplarımız arasında bulunan 13. Süvari Alayı Kumandanı Binbaşı Galip'in büyük hizmeti olmuştur. Savaştan sonra şehit olanların adına Eğret Köyü civarında, yol kenarında bir sütun dikerek isimlerini yazdırttım. Karayollarıda sonradan bu isimleri mermer levalar üzerine yeni harflerle yazdırmak kadirşinaslığını göstermiş. Gelen geçen yolcular bu isimleri selamlar ve her sene 28 Ağustos sabahı civar köy halkı oraya toplanarak dua eder.

Bundan sonra düşman Dumlupınar'da tutunmak istediye de Sinan Paşa Ovası'na ilerleyen 1. Kolordumuz buna fırsat vermemiş ve Trikopolis'ten evvel Dumlupınara yetişmiştir.

Bursa'nın Kurtuluşu

**Anlatan: 3. Kolordu 1. Tümen Kumandanı Yarıbay Abdurrahman Nafiz Bey
(Emekli Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürman)**

Umumi Taarruz başlayınca Kütahya'dan Bursa istikametine yürüdük. Nihayet İnegöl'e geldiğimiz zaman, düşmanın harbin başından beri hazırlamış ve tahkim etmiş olduğu Kazancıbayırı sirtları karşımıza çıktı. Düşman bir an evvel kaçmak temayülünde olduğundan, biz hemen o gece taarruza karar verdik. Fakat düşman mevzii terk edip gitmedi. Biz de tel örgü mâniaları karşısında kaldık, bulunduğumuz mevzileri terk etmedik. Geceyi bulmak 5. Piyade Alay'ına, akşamla beraber taarruzunu yenilemek niyetindeydik. Hâlbuki düşman ortalık kararırken çekilip gitti.

Ertesi gün sabahleyin tümen yürüyüşüne Bursa istikametinde devam etti. Düşman Bursa'yı tutmuştu.

Geliş yolumuzun tam karşısında Yıldırım Camii vardı. Düşmanın makineli bu camiin içine yerleşmişti. Topçusu da Bursa Askeri Lise'sinin bulunduğu tepede toplarını mevzilendirmişti. Düşmanın oyalama ateşiyle karşılaştık. Camiyi ve mektebi yıkmamak için biz ateşe karşılık vermiyorduk. Vakit geçti İtfaiye Meydanı'ndan dumanlar çıkmaya başladı. Yunan, Bursa'yı yakıyordu. Bu hali görünce 4. Piyade Alay'ını, şimdi Merinos Fabrika'sını bulunduğu araziden, ağaçların, bahçelerin arasından yangının olduğu istikamete tevcih ettik. Vaziyet böyle olunca düşman topunu tüfeğini alıp tahliyeye mecbur oldu. Biz de kollarımızı sallaya sallaya Bursa'ya girdik. Halk büyük korku içindeydi. Herkes lambalarını bile söndürmüş, evlerine çekilmişti. Hava karardığından gelen dost mu, düşman mı olduğunu kestirememişler, selameti dışarıya çıkmamakla bulmuşlardı. Bu yüzden bizi karşılayanlar sadece çocuklar oldu.

Askeri, tren istasyonuna ve demiryolları binalarına yerleştirdik. Çekirge'nin altında Acemler istasyonunu tuttuk ve düşmanın nereye gittiğini görmek için süvari keşif kollarını Bandırma ve Mudanya istikametine sürdük. Aldığımız raporlar ve bilgilerden Yunanlılar'ın dağınık ve perişan bir halde kaçıştıklarını öğreniyorduk.

Ertesi gün 11 Eylül 1922'de Mudanya istikametine yürüyüşe geçtik. Oraya vardığımız zaman, Mudanya ana-baba günüydü. Öyle ki, dost, düşman birbirini tanıyamıyordu. Esirler, Rum muhacirler, Fransız taburu mensupları, İngiliz subayları... Bunların arasında Fransızlar bize açıkça yardımdan çekinmiyorlardı. Öyle ki Yunanlılar'ın sakladıkları top kamalarının, harp malzemelerinin yerlerini bize söylüyor, meydana çıkarılmasına yardımcı oluyorlardı.

Ertesi günler Bandırma istikametinde çekilen 3. ve 10. Yunan Tümenlerini takibe geçti. Yunan Kolordusu Kapıdağ'da mevzilenmiş, Yunan Donanması'ndan, denizden gördüğü destekle 3. ve 10. Tümenler canını kurtarmaya muvaffak olmuştu. 17 Eylülde son Yunan askeri de gemilere biniyor ve vatan temizleniyordu. Bandırma, Yunanlılar'ın giderken tahrip ettikleri malzemelerden, öldürdükleri hayvanların leşlerinden geçilmiyordu.

Düşmanın Zulmü

Anlatan: 1. Kolordu Kurmay Başkanı Binbaşı Muharrem Mazlum Bey (Emekli Orgeneral Muharrem Mazlum İşkora)

İstiklal Harbinde, Konya'daki, Cenup Cephesi karargâhına iltihak ettim. Cephe Kumandanı Refet Bele idi. İstihbarat Şubesi Müdürlüğü ile vazifeye başladım. Afyonkarahisar civarında muharebeye katıldıktan sonra süvarileri de alarak 2. İnönü muharebesinde cenup kanadı tuttuk. Bilahare Domaniç Yaylası istikametinde İnegöl'e doğru takip harekâtına iştirak ettim.

O günlerde 1. Kolordu Kurmay Balkanlığı'na tayin oldum. Kolordu kumandanı İzzettin Pala (İzzettin Çalışlar) idi.

Muvaffakiyetin esası düşmana baskın tarzında bir taarruz yapmaktı. Bunun için kolordunun bulunduğu hattan, Tınaztepe cenubundaki taarruz cephesine, gece yürüyüşleriyle vardık.

Son gün, küçük topçu ve piyade zabıtlarından keşif kolları çıkarılarak düşman cephesinde keşifler yapıldı

23. Tümen sağda, 15. Tümen ortada, 57. Tümen solda olmak üzere başlayan taarruz hızla gelişti. 23. ve 15. tümenler iki buçuk saat içinde Yunan mevzilerine girmiş bulunuyordu.

Yunanlılar, ilk şaşkınlık devresi geçince, cepheyi takviyeye başladılar. Bu durumda kitalarımız bir miktar gerilemek zorunda kaldı. Daha fazla gerileyecek değildik. İhtiyatlarla cephedeki birliklerimizi takviye ederek tekrar taarruza geçtik. Yunanlılar'ın Tınaztepe'den atılması öğleyi buldu. Gece de Sinanpaşa Ovası'na inildi.

27 gecesini 23. Tümen Arpagediği istikametinde, 15. Tümenle 57. Tümen Dumlupınar istikametinde olmak üzere düşmanın yeni mevzi almış olduğu cepheye yanaşıldı ve sabah erkenden taarruza geçilerek muharebeye başlandı. Muharebe 28 ve 29 günleri bütün şiddetiyle devam etti. 30 Ağustos günü her iki ordu nihai taarruza katıldı. 2. Ordu kuzeyden, 1. Ordu güneyden sardı. Böylelikle Uşak yolu ve Süvari Kolordusu'nun tuttuğu Gediz yolu kesilmiş, düşman için kaçacak yer kalmamıştı. Kurtulabilenler Murat Dağı ormanlarına, sarp araziye saplandılar ve esir edildiler.

Zalim Düşman

Büyük Taarruz, kelimenin tam manasıyla Türk'ün bir var olmak veya yok olmak savaşıydı. Bu azimdir ki bize birçok mahrumiyeti unutturuyordu. İngilizler tarafından teçhiz edilen Yunanlılar yokluk nedir bilmiyorlardı. Önümüz sıra perişan olup kaçtıkları zaman onlardan ele geçirdiklerimiz arasında bizi en fazla memnun eden şey “ekmek” oluyordu. İzmir'de kurdukları büyük ekmek fabrikasında pişirip cepheye sevk ettikleri iri, bembeyaz ekmekleri zevkle yiyorduk.

O günkü şartlar içinde, hareket halindeki orduları beslemek en önemli meselemizdi. O sırada asar vergisinin büyük faydasını gördük. Düşmandan geri aldığımız köylere, kasabalar girdiğimizde ilk isimiz asar toplamak, erlerin ve hayvanların karnini doyurmak oluyordu. Savaşıyorduk, kendimizin ve atlarımızın tok olması lazımdı.

Hiçbir düşman Yunan kadar zalim olamaz. Fakat onun zulmü zaferi kazanmamızda mühim rol oynamıştır. Yunan'ın çıktığı her köyde, her kasabada bizi yangınlar, yıkılmış evler, ırzlarına tasallut edilmiş kadınlar, çocukları katledilmiş analar karşılıyordu. Bu mezalimi gördükçe intikam arzularımız tahrik oluyor, gözümüz bir an evvel ona yetişmek, onunla savaştan başka bir şey görmüyordu. Afyon'dan İzmir'e 300 kilometrelik mesafeyi 15 günde kastedmemizin başlıca sebebi budur.

Çetin Savaşlar

Anlatan: 1. Kolordu 23. Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı Fahri Bey (Emekli Korgeneral Fahri Belen)

Sakaya Zaferi'nden sonra (Afyon-Eskişehir) hattında tutunan Yunan ordusuna bir taarruz yapılmasını Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti istemişti. Milli iradenin isteğine göre hazırlıklara başlandı. “Sad”⁵³ hareketi adi verilen plana göre ordunun büyük kısmı ile güneyden Afyon-Uşak hattına taarruz edilerek düşman ordusu kuzeye atılacak, İzmir’le olan bağları kesilecekti.

Bu hazırlıklar yapılırken düşman ordusu büyük kısmını Afyon batısına getirdi. Esasen Sakarya’da mağlup olan Yunan ordusu, sayı ve silahça bizden iki misli fazla olduğundan Türk taarruzunu üstün kuvvetlerle karşılayacak duruma girmişti. Yunanlılar çekildikleri yerleri yakıp yıktıklarından ordunun ikmal işleri zorluklar içindeydi. Vasıtasızlık yüzünden Sakarya müdafaasında zorluklara uğrayan ordu, kısa bir zamanda taarruza hazırlanacak durumda değildi. Hazırlıklar tamamlanmadan sonbahar yağmurlarının ve soğuklarının başlaması üzerine taarruz 1922 yılı ilkbaharına bırakıldı. Burada bir noktaya da işaret etmek isterim ki, Yunan ordusu Başkumandanı Papulas, Yunan Hükümeti’nin arzusuna rağmen, Sakarya batısında durmayarak Eskişehir doğusuna çekilmekle isabetli bir hareket yapmıştır ki bu hususta Mustafa Kemal Paşa’nın iki ay evvel yaptığı geniş çekilme hareketinden ders aldığına şüphe yoktur.

Şöyle bir soru akla gelir: İlkbahar taarruzu niçin yapılamadı?

Bu soru Büyük Millet Meclisi’nde Başkumandan’a çok soruldu. Büyük Kumandan bir tenkide tufanı içinde bırakıldı. O, bu tufandan gemisini kurtardı. Yüksek ikna kudretiyle de Meclis’teki galeyanı yatıştırmaya muvaffak oldu.

Büyük Millet Meclisi mali ve siyasi sebeplere dayanıyordu. Mali durum seferber bir orduyu uzun müddet silâh altında tutmaya kâfi değildi, Türk ordusunun taarruz kabiliyeti olmadığı kanaati düşmanlara ümit kaynağı oluyordu.

İleriye gören Türk Başkumandanı zamanın kendisine müttefik olduğunu, Yunan Ordusu’nun gün geçtikçe maddi ve manevi bakımlardan sarsıldığını takdir ediyordu. Yarım tedbir ve yarım hazırlıklarla harekete geçmek istemeyen Başkumandan, Garp Cephesi’ndeki hazırlıkları esaslı bir surette inceledikten sonra, ilkbahar taarruzundan vazgeçmeye ve yazı beklemeye karar vermişti. Tarihte zamanını beklemekle zafere ulasan,

⁵³ Hareketin merkezini Sandıklı kasabası teşkil ediyordu. Sandıklı’nın eski yazıda “Sad” harfiyle başladığından plana bu isim verilmişti.

hareketsizliği ve ataletiyle de fırsatlar kaçıran kumandanlar çoktur. Mustafa Kemal Paşa'nın 10 ay beklemesi çok isabetli bir hareketti. Bu baklası bize bir imha meydan muharebesini kazandıran sebeplerin basında gelir.

Bütün kaynaklarımız seferber etmek, milletçe büyük fedakârlıklara katlanmak ve yaz aylarını beklemek suretiyle çıkarabildiğimiz kuvvet 136.000 insan, 99.000 tüfek, 4000 makineli tüfek, 380 top vardı.

Düşman Afyon güneyi Kalecik-Belen-Tımaz, Ahir Dağı-Toklu sivrisi hattında bulunan güney kanadında iki piyade tümeni, iki müstakil alaydan ibaret 30.000 kişilik bir kuvveti vardı. 1. Türk Ordusu dokuz piyade ve üç süvari tümeniyle (90.000 kişi) bu mevzie taarruz ederek düşmanı İzmir ulaştırmasından ayırarak kuzeye atacaktı. 2. Türk Kolordusu (25.000 kişi) Garp Cephesi'nin yedeklerini teşkil ediyordu.

Son anda taarruz planında mühim bir değişiklik oldu. Başkumandan asil taarruzu yapacak olan 1. Ordunun biraz daha takviye edilmesini, 1. Ordu Kumandanı Nureddin Pasa da benim de dâhil olduğum bir kurmay heyetine yerinde durumu tetkik ettirdikten sonra emrine daha üç tümen verilmesini istedi. Bu talep ve teklif üzerine Garp Cephesi Kumandanı Bolvadin civarında kendi ihtiyatını teşkil eden 2. Kolorduyu da 1. Ordunun gerisine yanaştırmaya karar verdi. Bu suretle kati netice yerinde on iki piyade ve üç süvari tümeni toplanarak düşmana dört misli bir üstünlük sağlanacaktı. Eskişehir'den Afyon'a kadar olan 15 kilometrelik bir cephede ustun kuvvetlere karşı hafif kuvvetler bırakıp ordu kuvvetinin beste ucunu Afyon güneyinde toplamak çok cüretli bir hareketti ki, tarihte bunun esine az rastlanır. Zaten, bütün imha muharebeleri bazı tehlikeli ihtimalleri göze alarak kazanılmıştır.

Biz kuvvetimizin büyük kısmını Afyon güneyinde toplarken, kuzeyde Yunanlılar kuvvetliydi. Onların, kuzeydeki 2. Ordunun yan ve gerilerine doğru mukabil taarruza kalkmaları tehlikeli bir durum meydana getirebilirdi. Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'nın bir kolorduyu Bolvadin civarında ihtiyatta bulundurmak istemesi, böyle bir ihtimali karşılamak içindi. Bir tabiye üstadı olan 2. Ordu Kumandanı Yakup Sevki Pasa da düşmanın en doğru hareketi yaparak kendi ordusuna, mukabil taarruz yapacağını dikkate almış ve bu yüzden taarruz esasında çok ihtiyatlı hareket etmiştir. Eğer o da tehlikeyi göze almış olsaydı netice daha parlak olurdu.

4 GÜNLÜK SAVAŞ

26 Ağustos:

26 Ağustos sabahı bütün cepheye taarruz başladı. 1. Ordu cepheyi yarmak istediği 10 kilometrelik sahaya Kaleciksisivrisi-Belentepe-Tınaztepe hattına sağdan itibaren 5, 11, 23 ve 15. Tümenlerle taarruz ediyordu. Dört tümen, ihtiyat kuvveti de gerideydi. Süvari Kolordusu, düşmanın boş bıraktığı Ahir Dağı'ndan Sincanlı Ovası'na sarkmaktaydı. Diğer dört tümen de 20 kilometrelik bir sahada taarruz etmekteydiler.

Düşmanın ihtiyatlarına müdahale fırsatı vermeden düşman cephesinin yarılması çok önemliydi. Fakat yeni gelen 7. Yunan Tümeni'nin de müdahalesi o gün cephenin yarılmasına imkân vermedi. Ancak, birinci hatlar alınabildi. Düşman ikinci hatlarda tutunmuştu. Yalnız, Süvari Kolordumuz dağlardan Sincanlı ovasına inmişti.

27 Ağustos:

27 Ağustos günü, cepheyi yaracağımızdan emindik. Yarma yaptığımız bölge, ihtiyatlarının hareketsiz kaldıkları da anlaşılıyordu.

Böylece 27 Ağustos günü Yunan Cephesi'nin yarılması için hiçbir mani kalmadı. Birliklerimi 27 Ağustos sabahından itibaren, düşmanı siperlerinden ve tuttukları dağlardan atarak Sincanlı Ovası'na doğru inmeye başladılar.

Söyle bir soru sorulabilir: Afyon cephesi yarıldıktan sonra, Yunan Ordusu imha edilmekten kendisini kurtarabilir miydi?

Tarihte en tehlikeli durumlarda bile ordularını kurtaran düşmanlar vardır. Fakat Yunan Başkumandanı muharebe meydanında olmadığından emirleri, değişmekte olan durumlara uymuyordu.

Burada bir meseleye daha temas etmek isterim, Büyük Türk zaferini Yunan sevk ve idare hatalarının kazandırdığını sananlar vardır. Onlara hemen cevap verebilirim ki bütün imha muharebeleri bir tarafın hatalı hareket etmesi, diğer tarafın bu hatalardan faydalanmasıyla kazanılmıştır.

28 Ağustos:

28 Ağustosta da hataların devam ettiğini görüyoruz.

Afyon Cephesi yarıldıktan sonra Yunan ordusunun hiçbir yerde duraklamayarak geceyi gündüze katmak suretiyle Dumlupınar istikametinde çekilmesi lazımdı.

Türk Başkumandanlığı Yunan Ordusu'nun Kütahya istikametinde çekilmesine mani olmak için 2. Ordu sunu Altıntaş istikametinde, 1. Ordusunun büyük kısmını da Dumlupınar istikametinde harekete geçirdi. Bir gecikme yüzünden General Frangos

emrindeki iki tümen, kuşatma çemberinden kurtularak Dumlupınar'a çekilmeye ve oradaki bir tümenle birleşmeye muvaffak oldu. Artık, Trikopis'le beraber Resulbaba Dağı civarında kalan beş Yunan tümeninin yakalanması için gayret sarf edilmekteydi.

Tirkopis kuvvetlerini sarmak için ordular manevra yaparken 28 Ağustos günü iki mühim muharebe oldu. 23. Türk tümeni Köprülüde yakaladığı 4. Yunan tümenini mahvolmak derecesine getirdi. Süvari kolordusu da iki tümeniyle İlbulak Dağı üzerinden Eğret'teki düşman tümenine saldırdı. Arkadaki tümenin geç kalması yapılan baskından büyük netice almaya engel oldu.

29 Ağustos:

Bugün aksama kadar saatten saate değişen durumu Afyon'a gelen raporlardan tetkik eden Başkumandan ordularını Trikopis'in yan ve gerilerine yönelten emirlerini verdikten sonra kendisi de muharebeyi yakından takip etmek üzere 30 Ağustos sabahı Afyon'dan cepheye hareket etti.

Mustafa Kemal Paşa Başkumandanlık Savaşı'nı Anlatıyor

Efendiler, tıpkı bugün gibi 38 senesi ağustosunun 30. günü saat 14'te şimdi hep beraber bulunduğumuz bu tepeye (Zafer Tepe) gelmiştim. Bu üzerinde bulunduğumuz sırtta kahraman 11. Fırkamız su karşıki tepelerde muharebeye mecbur edilen düşman kuvay-i asliyesine taarruz için yayılarak ilerlemekte bulunuyordu. Su gördüğünüz Çalköyü alevler içinde yanıyordu. Düşman kuvvetlerini tamamıyla imha etmek ve düşmanın muannidine müdafaa ettiği muharebe mevziilerine sungu hücumları ile dâhil olarak netice-i katiyle almak elzemdi.

11. Fırkanın kahraman kumandanı Derviş Bey bizzat ileriye atılarak bütün kuvvetiyle düşman mevziine ilerliyordu. Kolordu Kumandanı Kemalettin, Sami Paşa, güneyden ve batıdan saldırdığı diğer fırkalarına yeniden yeniye teşdit ve tesri harekât için emirleri gönderiyordu. 2. Ordunun 16 ve 61. Fırkaları da ilhaka dairesini darlaştırıyordu. Süvari Kolordumuzun daha garptan düşmanın arkasını kesmek üzere bulunduğunu bana haber getiren süvari zabiti söylemişti.

“Arkadaşlar, saatler ilerledikçe gözlerimin önünde inkişaf eden manzara şu idi: Düşman Başkumandanı'nın şu karşıki tepede son gayretiyle çırpındığını görüyor gibi idim. Bütün düşman mevziilerinde büyük bir heyecan ve helecan vardı. Artık toplarının ve mitralyözlerini ateşlerinde sanki öldürücü hassa kalmamıştı.

“Bu ovadan, şimalden ve cenuptan birbirini Veli eden avcı hatlarımızın guruba yaklaşan güneşin son şuaatıyla parlayan süngüleri her an daha ilerde görülüyordu. Düşman

mevzilerini saran bu daire üzerinde, mevzii almış bulunan bataryalarımızın fasılasız ve amansız ateşlere, düşman mevziini içinde barınılmaz bir cehennem haline getiriyordu. Güneş mağribe yaklaştıkça ateşli, kanlı ve olumlu bir kıyamet kopmak üzere bulunduğu bütün ruhlarda his olunuyordu.

“Biraz sonra cihanda bir inhidam olacaktı ve beklediğimiz halas gününün doğması için bu inhidam lazımdı. Zulmetler içinde bu inhidam vukuu bulmalıydı. Semanın karardığı bir dakikada Türk süngüleri düşman dolu sırtlara hücum ettiler. Artık karşımızda bir ordu, bir kuvvet kalmamıştı. Kâmilen mahvolmuş, perişan bir bakiyetussuyuf kitlesi bulunuyordu.

“ Muharebe meydanını dolaştığım zaman ordumuzun ihraz ettiği zaferin azameti ve buna mukabil hasım ordusunun duçar edildiği felaketin dehşeti beni çok mütehassıs etti. Sırtların gerilerindeki bütün vadiler, bütün dereler mahfuz ve mestur yerler bırakılmış topraklar, otomobillerle doluydu.”

İzmir'in İşgali

Anlatan: 1. Süvari Tümeni Emir Subayı Yüzbaşı Seyfi Bey (Emekli Tümgeneral Seyfettin Çalbatur)

Asli milletimizin gözbebeği güzel İzmir'in düşman elinden kurtulması gününün zafer sahabetini anlatmak için bir gün evveli, yani 8 Eylül 1922'de vuku bulan Manisa'nın kurtuluşunu da gözden geçirmek lazımdır. Ben, emir subayı ve aynı zamanda personel başkanı olarak bulunduğum 5. Süvari Kolordusu, 1. Süvari Tümeni'nin kadrosundaydım. 26 ağustos 1922 Salı günü şafakla başlayan Büyük Taarruz, bütün şiddetiyle günlerden beri devam ediyordu. 8 Eylül 1922 saat 12 sularında Manisa'ya girdiğimiz zaman Manisa alevler içinde yanıyordu.

Mahalli hükümet yoktu. Düşmandan çok zulüm görmüş olan halk, civar dağlara sığınmıştı, şehre girince tümenin ilk işi yangınları söndürmek oldu. Müteakiben tümen kadrosundan verilen subaylarla muvakkat hükümet kuruldu. Yeni Hükümetin çalışmalarıyla da yuvalarını terk etmiş olan halka, Türk Ordusu'nun şehre girdiği bildirilerek yurtlarına dönmeleri temin edildi. Sonra İzmir'e doğru yürüyüş başladı.

Tümenimiz akşam karanlığıyla beraber, ileri yürüyüşe geçmişti. Tümen birlikleri günlerden beri muharebe ettiklerinden ve insanüstü gayretle çalıştıklarından çok yorgundu. Fakat bütün bu halsizlik ve yorgunluğa rağmen İzmir'in kurtulması ve senelerden beri

yegâne gayemiz olan Akdeniz'in lacivert kıyılarına bir an evvel ulaşılması aşkı, bütün tümen mensuplarını heyecan ve sevinç içerisinde yerlerinde duramaz hale getirmişti.

Şanlı Türk Bayrağı İzmir'de:

Saat 8-30'da kesif öncülerimizle düşmanın İzmir'deki bakiyesi arasında müsademe başlamış bulunuyordu. İzmir limanında altı nakliye, dört harp gemisi bulunmaktaydı. Bu gözetleme neticeleri ve kesif raporları üzerine tümen topçusu kendine verilen emirle mevzilerine girmiş ve düşman üzerine ateş açmıştı. Gerek bu ateş ve gerekse Bornova'yı işgal etmek üzere aldığı emirle harekete geçmiş bulunan 14. Süvari Alayımızın süratle ilerlemesi neticesinde, düşmanın İzmir istikametinde panik halinde kaçıştıkları ve bu esnada da Bornova minaresinde şanlı bayrağımızın çekilerek, nazlı nazlı dalgalanmaya başladığını büyük bir heyecan ve zevkle seyretmiştik.

Benim tümenimin kumandanı ile 2. Süvari Tümeni kumandanı tekrar görüşerek su karara vardılar. Artık, kolordu emri gereğince, Bornova'da toplanıp da 14. Tümeni beklemek, lüzumsuz vakit kaybına ve her gecen saat düşmanın kaçıp kurtulmasına sebep olacaktı. Buna meydan vermemek için hiç vakit geçirmeden, Kolordu emrinin hilafına olarak, her iki tümen taarruza geçmeli ve İzmir'i işgal etmeliydi.

Tümenin bu emri üzerine süvarilerimi Türk İzmir'in kurtulması için, buldukları mevkilerden ok gibi fırlatarak her biri coşkun bir heyecan kitlesi halinde İzmir'e saldırdılar.

Solumuzdan ilerleyen 21. Süvari Alayımız, Kokluca'ya yaklaştığı sırada yerli Rum halkının kuvvetli ateşine uğramış, fakat; korkunç bir hücumla bu mukavemeti kırmıştı. Şaşkına dönen düşmanın bir tabur askeri on altıdan mürekkep bir keşif silahlarıyla süvarimize teslim olmuştu. Askerlerimizin üzerine pencere ve damlardan ateş ediliyordu. Öncülerimiz İzmir'e yaklaşırken Halkapınar'daki fabrikaya sığınmış çeteciler birkaç kahramanımızı şehit ettiler. Bugün bu mevkide kahramanlarımız adına dikilmiş bir şehitler abidesi vardır.

Hayat Tarih Mecmuası'nın Milli Mücadele'nin silahlı evresini anlatmak için canlı tanıklara ulaşması bu dönemin incelik ve ayrıntıları hakkında fikir sahibi olmamızı sağlar. Röportaj, derginin sıklıkla kullandığı yöntemlerden biri olmakla beraber silahlı mücadele ile ilgili teorik veya kitabi anlatımlara rastlanmamış olması silahlı mücadelenin özellikle;

ordu mensuplarıyla yapılan röportajlar yoluyla aktarımının daha etkili ve doğru olacağı düşüncesinden kaynaklı olmalıdır⁵⁴.

3.3 Milli Mücadeleyi Hazırlayan Sebepler ve Atatürk (1965 Şubat Sayı 1)

Bu yazı Ali Fuat Cebesoy'un harp akademisinde vermiş olduğu konferansın tam metnidir. Atatürk'ün yakın bir sınıf ve mücadele arkadaşı olarak başarıları ve başarısındaki deha anlatılmıştır. Gençliğinden itibaren dünyaca ünlü bir kumandan olmasının hikâyesi sunulmuştur. 1899'da askeri okuldayken onun diğerlerine olan üstünlüğünün fark edildiğini özellikle "askeri tarih" derslerinde ünlü kumandanların hareketlerini derin olarak incelediğini ve tartışmalara girdiğini, akademiden kurmay yüzbaşı olarak çıktığı zaman Şam'a giderek, burada rütbesinin küçüklüğüne bakmadan bulunduğu birliklerde talim ve manevra yaptırdığını anlatır.

Ordunun siyasetle ilişkisi konusunda kendisinden duyduğu sözleri tekrar ederek açıklamaya çalışır:

"Bir subay hatta memleketini kurtaran veya Meşrutiyeti kuran bir ihtilalden sonra bunlarla ilgisini kesin kesmiş olsa gene askeri evsafından birçok şeyler kaybeder. Birçok defalar birçok subayın siyasetle münasebetlerini tamamıyla kesemediklerinden orduda karışıklık yarattıkları ve kaybedilen disiplinin uzun zaman düzelemediği ve ancak vatan tehlikeye düştüğü vakit cevherini kaybetmemiş ordunun güçlkle disiplinin yeniden kazandığı görülmüştür."

Siyasetle bozulan disiplinin ancak vatan tehlikeye düştüğü zaman, yeniden güçlkle kazanılabildiğini söyler. Bunun örneğini 1908- 1914 ve devamındaki yıllar teşkil eder. Bu aradaki ihtilal döneminde birçok subay birçok siyasi akıma bulaşmış, arkasından başlayan Trablusgarp Savaşı'nda imparatorluğun çok uzağında olması nedeniyle disiplin sağlanamamış, Balkan Savaşları ise bozulan disiplini daha çok bozmuş ancak Birinci Dünya Savaşı gibi imparatorluğu tehdit eden bir savaş derhal ordunun siyasetten arınmasını sağlamış, arkasından Milli Mücadele'ye bu düşünce ve ruhla girilmiş ve mücadele bu şekilde kazanılmıştır.

Cebesoy, çok güç şartlar altında olmasına rağmen Atatürk'ün düşman taarruzlarını durdurduğunu ya da büsbütün imha ettiğini yine Balkan ve Birinci Dünya Savaşları'nı

⁵⁴ Vural Sözer, "Altı General Başkomutanlık Muharebesini Anlatıyor", *Hayat Tarih Mecmuası*, c.1, sayı 7, İstanbul 1965, s 4- 15.

başarıya götürecektir. rotayı belirlediği halde dinlemediğini, bunun da Başkomutan olmamasından kaynaklandığını yazmaktadır. Atatürk Balkan Savaşı'nda, öncelikle en güçlü olan Bulgarların durdurulması gerektiğini ve bunun ordunun toparlanması açısından da zaman kazandıracağını söylemiştir. Ancak tüm birliklere saldırı emri verildiği için birlikler iyice yıpranmış ve mağlup olunmuştur.

Atatürk, Birinci Dünya Savaşı'nda düşmanın boğazlardan geçmesine mani olacak olan deniz bataryalarının yerleştirilmesinin deniz aşlamadığı için karadan deneneceğini, düşmanın Kocaçimen ve Alçıtepeyi hedefleyeceğini söylemiş bu nedenle tümeniyle orduya katılma kararını vermiş ve tümeni o istikamete yürütmüştür. Cebesoy, Arıburnu'nda başarılı olunmasının en büyük nedeninin Atatürk'ün sezgi kabiliyeti olduğunu yazar.

Ali Fuat Cebesoy, Atatürk'ün Birinci Dünya Savaşı hakkındaki görüşlerini, "Atatürk İmparatorluğun Akıbetini Görmüştü" başlığı altında ele almıştır. Bu bölüm şöyle özetlenebilir:

Savaşta büyük deniz ve karalara hâkim olan tarafın başarılı olacağı muhakkaktı. Hâkim devletlerin en büyük hedefi, müttefik devletlerin en güçlüsü olan Almanya'yı yok edecekleri daha sonra Avusturya Macaristan'ı parçalayacakları küçük bir Bulgaristan bırakarak Osmanlı'yı paylaşacakları ortadaydı ve buna karşılık müttefik devletlerin yapması gereken fazla yıpranmamak ve mukavemeti devam ettirmek olmalıydı. Durum böyle olunca strateji de kendinden ortaya çıkmış bulunuyordu. Müttefik devletler Avrupa'nın doğusunda hayati bir saha yaratacak. Almanlar batıda Fransızlara karşı savaş açacakları yerde savunmada kalsalar ve Rusları mağlup etmiş olsalar, Avusturya - Macaristan'ın Ruslar tarafından parçalanmasını önleyebileceklerdi. İmparatorluğun durumuna gelince; imparatorluk mademki paylaşılmak isteniyordu, şu durumda adeta yarıya çıkılmış gibi tüm devletlerin buraya yüklenmesi muhtemeldi ve bu nedenle Osmanlı'nın yapması gereken Türk çoğunluğun olduğu bir sahada kendini korumak, savunma sahası çok geniş olduğundan dışarıya kuvvet göndermeyip bu toprak parçasını kaptırmadan savaş sonuna kadar muhafaza etmek ve böylece en güçlü birlikleri üzerine çekerek müttefiklerinin yükünü azaltmış olmalıydı. Bu görev, İran'a girerek Süveyş Kanalı, Yemen ve Arabistan çöllerinde müdafaa etmekle gerçekleşemezdi. Kuzeyde ise Rus orduları Avrupa'ya dayanamayarak yıpranacağından onlarla baş etmek kolaylaşacaktı. Batıda ise Bulgaristan dayandıkça Yunanistan müdahale edemeyecekti. Boğazların çok iyi koruma altında tutulması gerekliydi. Rusya'nın Karadeniz'den gönderebileceği kuvvette donanması yoktu. Saldırıları Ege'den olacaktı; bu yüzden Çanakkale önem kazanıyordu.

Ali Fuat Cebesoy, bu bölüme kadar Atatürk'ün Başkomutanlığa hazırlanışının anlatıldığını bundan sonra Milli Mücadele'de Başkomutan oluşunun anlatılacağını ifade etmiştir. "Atatürk Başkumandan" başlığı altında düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

"Milli Mücadele Dönemi son derece karmaşık bir dönemdi. Bu dönemde Atatürk hiçbir zaman aceleci, maceraperest davranmadı. Öncelikle sorunun yurdu işgal etmiş Yunanlılar olduğunu gördü. Yunanlıların mağlup edilmesi batı ile müzakere edebilmek için yetmezdi. İmha edilmeleri gerekiyordu ancak bu şekilde batıya milli siyaset kabul ettirilebilirdi. Uzunca bir süre Başkomutanlık Savaşı için hazırlık yapıldı ve sonunda başarılı oldu."

Ali Fuat Cebesoy, son olarak Atatürk'ün en önemli özelliklerinden birinin de kendisiyle canla başla çalışacak kumandan heyetini yaratabilmesi olduğunu yazmıştır. Bununla ilgili olarak Atatürk'ün iki mektubuna yer verir.⁵⁵

Mustafa Kemal'in Osmanlı ile ilgili düşünceleri, artık çökmekte olan İmparatorluğun yerine konacak ulus devletin temelleri, ulus devlete giden süreçteki basamaklar devrimin strateji ve ilkeleri Nutuk'ta görülmektedir. Cebesoy yazısında, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü döneminde izlenebilecek akılcı siyasetin ancak ve ancak ulus temelli bir siyaset olduğunu bunun da Milli Mücadele'nin temellerini oluşturduğunu ifade etmiştir. Nutuk'ta da Milli Mücadele'yi hazırlayan sebepler aynı temellere dayandırılmakta akılcı bir siyasetin tek yolunun, Misak-ı Milli gibi ulus temelli politikayla yürütülebileceği gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'ni yaşatmaya çalışmak günü geçmiş bir siyasettir. Hele ki Türk halkının kazanmış olduğu bir zaferin koruyuculuğunu vatan ve millet duygularından yoksun bir grubun eline bırakmak düşünülebilecek en son şeydir. Nutuk'ta Milli Mücadele'nin amaç ve gerekçelerini belki şu satırlar özetleyebilir.

"Yapılan Milli Mücadele dıştan gelen saldırıya karşı vatanın kurtuluşunu tek hedef olarak kabul ettiğine göre bu Milli Mücadele'nin başarıya yaklaştıkça safha safha bugünkü döneme kadar milli egemenlik rejiminin bütün ilke ve gereklerini yerine getirmesi doğal ve kaçınılmaz bir tarih akışı idi. Bu kaçınılmaz tarih akışı gelenekten gelen alışkanlığı ile hemen sezmiş olan hükümdar ailesi ilk andan başlayarak Milli Mücadele'nin amansız düşmanı kesildi. Bu kaçınılmaz tarihi akışı başlangıçta bende görmüş ve sezmiştim. Ancak; sonuna kadar devam etmiş olan bu sezgimizi başlangıçta;

⁵⁵ Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadeleyi Hazırlayan Sebepler ve Atatürk, *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 1, sayı 1, İstanbul 1965, s. 80-85.

bütün yönleriyle açığa vurup ifade etmedik. Gelecekteki ihtimaller üzerine fazla konuşmak, giriştiğimiz gerçek ve maddi mücadeleye hayali bir macera niteliği verebilirdi.başarı için pratik ve güvenilir yol, her safhayı zamanı geldikçe uygulamaktı. Milletini gelişmesini ve yükselmesini sağlayacak doğru yol buydu.”⁵⁶

Ali Fuat Cebesoy, Harp Akademisi öğrencilerine sunmuş olduğu bu metinde Atatürk’ü bir asker gözüyle ele almış ve onun taşımış olduğu bu vasıfların temellerini anlatmaya çalışmış ve tarihten örneklerle kanıtlamaya çalışmıştır. *Hayat Tarih Mecmuası*’nda Atatürk, sosyal ve insani yönleriyle çok fazla ele alınmamış daha ziyade siyasi ve askeri başarıları ön plana çıkarılmıştır. Mecmuanın geneline bakacak olursak tarihe yön veren önemli kişiler, kişilikleri ve çok az insanın bildiği özellikleriyle göze çarpar. Atatürk’e ise asker kimliği çerçevesinde yer verilirken bu konudaki ciddi kaynak ve eserlerin ışığı altında yansıtılmıştır. Bununla beraber konumuz, derginin on yıllık döneminde “Atatürk” ve “Atatürkçülük ideolojisinin” nasıl yansıtıldığı değildir. Ancak; incelenen Milli Mücadele yazılarında Atatürk’ün *Hayat Tarih Mecmuası* yazarlarınca ve yayınlanan eserler bakımından nereye oturtulduğunu görmek mümkündür. Atatürk, yukarıda da gördüğümüz üzere Milli Mücadele’nin Başkomutanı, Cumhuriyet’in kurucusu, gelişmeleri akıl ve zekâ yoluyla önceden sezinelebilen, ulusal ve uluslararası siyasette son derece akılcı ve dengeli ilişkiler tutturabilmiş önemli bir liderdir. Bununla beraber anı türündeki yazılarda Milli Mücadele’nin adı pek duyulmayan, tarih kitaplarında da yerini bulamayan gizli kahramanlarınca Atatürk’ün nasıl algılandığını satır aralarında görmekteyiz. Mesela işgal sırasında İstanbul’da bulunan telsiz depo kumandanı veya Anadolu’ya silah kaçırılmasında yardımcı olan kayıkçının gözünde Atatürk nereye oturuyordu? Mücadelenin baş aktörlerinin daha gerisinde yer alanların hiçbir zorlama ve tesir altında kalmadan kaleme almış oldukları hatıra yazılarında göreceğimiz üzere, Atatürk’e yakın biri olarak Ali Fuat Cebesoy’un çizmiş olduğu Atatürk ile Milli Mücadele’ye destek veren arka cephe kumandanlarının Atatürk’ü arasında pekte ayırım bulunmamaktadır. Arka cephe kumandanlarının yanı sıra gene bu yazılarda halkın gözünde de Atatürk büyük bir lider, askeri bir deha olarak karşımıza çıkar. Siyasi tarih içindeki büyük liderlerin o günkü siyasi koşullar içinde öne çıkan yönlerini tarihe yön veren büyük adımlarını görürüz. Ancak; o günleri yaşayarak daha uzaktan bakan birinin olay ve kişileri kavrayış şekli, o dönemle ilgilenen tarihçiler ve halk gözünde biraz daha aydınlanmasına

⁵⁶ Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, c. 2, s. 777.

yardımcı olacaktır. Derginin benimsemiş olduğu halka inen sosyal tarihçilik anlayışının önemi burada ortaya çıkar.

3.4 Sivas Kongresi (1965 Ekim Sayı 9)⁵⁷

Bu yazının yazarı Prof. Fredrick Latimer, Amerika’da bulunduğu yıllarda arkadaşıyla yaptığı bir konuşmadan etkilenerek bu yazıyı kaleme aldığını söyler. Sivas Kongresi’ne tanıklık eden tek yabancı unvanına sahip olan gazeteci Browne’in izini sürmeye başlayacaktır. Bu yolda karşısına çıkan engelleri “İğneyle Kuyu Kazma” başlığı altında yazar. Araştırmaya girişmesindeki en önemli nedenlerden biri, Atatürk’ün Browne ile yaptığı görüşmeden Nutuk’ta bahsediyor olmasıdır. Browne’in herkese tanıtılması gereken biri olduğunu düşünür.

Chicago Daily News Gazetesi’nin Türkiye’ye özel yapılan sayılarında Browne’in yaptığı haber ve yazılara rastlar. Haber, hükümetin Müslüman Anadolu halkını sessizce teslimiyete zorladığını, milliyetçilerin müzakere veya savaş yoluyla Yunanlılar’ın ülkeden gitmesini istediğini yazmaktadır. Aynı gazetede Sivas Kongresi haberi şu şekilde yayınlanır: “*Müdafaa-i Hukuk grubunun toplanacağı, padişahı korumak istediği ancak padişah milletin isteğini dinlemezse mesuliyet kabul edilmeyeceği...*”

Browne, kongre kararlarının ardından İstanbul Hükümeti’ni istifaya götüren telgraflaşma ve konuşmaların bizzat tanığı olarak gazetede yazı dizisi yayımlar. Amerika ve dünyaya Misak-ı Milli’nin kabulü, yaklaşmakta olan Kurtuluş Savaşı ve Lozan Antlaşması’nın Misak-ı Milli çerçevesine oturacağı ilk kez bu yazılar yoluyla duyurulmuştur. Tüm bu süreçler yazara Browne’in kim olduğu sorusunu sordurur. Milli Mücadele hareketini bu kadar derinden kavramış ve doğru yansıtabilmiş olması yazarı etkiler. Browne’in hayatta olmadığını öğrenerek hayatta olan eşine ulaşır ve eşinden aldığı izinle arşivlerine girer. Evinin tavan arasında bulunan arşivlerde üç gün geçirecektir. Browne’in her şeyi not eden düzenli bir gazeteci olduğunu görür ve kendisine duyduğu kişisel hayranlıktan bahseder. Browne’in belgeleri arasında Sivas Kongresi’ne dair pek bir şey bulamasa da 14 Eylül 1919’da çıkan *İrade-i Milliye* gazetesinin ilk iki nüshasına rastlar. *İrade-i Milliye*’de kendisine teşekkür edilmiştir. Yazar, böyle bir teşekkür yazısının başka bir örneği olmadığı kanaatindedir. Browne’in Erzurum ve Sivas Kongresi’nde alınan kararların İngilizce notları birbirine tutuşturulmuş şekilde bulunmaktadır. Sivas Kongresi öncesi Ali Fuat Paşa ve Rauf Orbay ile yapmış olduğu görüşmelerin notları ve bizzat

⁵⁷ Bu yazı ilk olarak *Son Çağ* mecmuasında yayımlanmıştır.

Atatürk'ün kendisine yazdığı yazılar yer almaktadır. En son demir ve kilitli bir kutu içinden ne çıkacağı merak konusu olur. Bu kutuyu Hoover Üniversitesi'ne Enver Ziya Karal'a götürür beraberce açarlar ve içinden Anadolu Hükümeti'nin yabancı mandasına karşı tutumunu görmek üzere Amerika'dan kurulmasını istediği komisyon mektubu çıkar. Sivas Kongresinde çokça tartışılan yabancı manda teklifleri kesin olarak reddedilmiş, dünya basınına da böylece duyurulmuştur.

Arşivler arasında Browne'in arkadaşına yazmış olduğu bir mektuba rastlar. Browne arkadaşına yazdığı mektupta İzmir'in kurtuluşuna ne kadar sevindiğinden bahseder. Browne'in Anadolu hareketine yakın biri olduğu açıktır. Yazar, Browne'in arkadaşına yazdığı mektuplarda Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması için "omzumdan yük kalktı" ifadesiyle karşılaşır. Bu zaferin kazanılmasına dair inancının kuvvetli olduğunu düşündüğü gazeteci Browne'in ileri görüşlü biri olduğunu söyler.

Nutuk'ta Mister Browne'dan bahsedilen bölüm "manda" meselesinin kongre üyeleri Milli Mücadele hareketi içinde yer alan önderlerce ve dönemin aydınlarınca aslında ne şekilde ele alındığı Amerika'dan gelen tekliflerin tam olarak ne anlama geldiği ve bu tekliflere ne şekilde yaklaşıldığı üzerine yapılan tartışmalar çerçevesindedir. *Hayat Tarih Mecmuası*'nın Sivas Kongresiyle ilgili yukarıdaki yazısında da belirtildiği gibi Atatürk Nutuk'ta Mister Browne'dan "karşısındakini kolayca anlayan zeki bir genç" olarak bahseder.⁵⁸ Ayrıca kendisiyle özel bir görüşme yaptığını da söyleyecektir. Ancak vurgu yapılan nokta Browne'in şahsiyeti değil, temsilci olarak Amerika Komisyonu'nca sunmuş olduğu rapordur. Sivas Kongresi'nde manda fikri üzerine yapılan tartışma ve öncesinde sürdürülen yazışmalar bu ekseninde sürer.

Bekir Sami Bey'in, Nutuk'ta, Amerikalı temsilci (Browne) ile görüştüğünü Wilson'a, Senatoya ve Amerika Kongresi'ne belirli şartlar çerçevesinde başvurulmasını teklif ettiğini belirtilir. Bu şartlar şöyle belirtilmiştir:

- a) *Adaletli bir Hükümetin kurulması*
- b) *Eğitim öğretimin yayılması ve genelleştirilmesi*
- c) *Din ve mezhep hürriyetinin sağlanması*
- d) *Gizli anlaşmaların kaldırılması*
- e) *Bütün Osmanlı ülkesinde geçerli olmak üzere, Amerika Hükümeti'nin bizi mandası altına almayı kabul etmesi*

⁵⁸ Kemal Atatürk, *Nutuk*, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul 1980, c.1, s.128.

Kendisinin şahsi fikirleri şu yöndedir: “...tam istiklal istediğimiz takdirde, vatanın birçok parçalara bölüneceği kesin ve şüphesizdir. Şu halde iki üç vilayeti içine alacak istiklale, vatanımızın bütünlüğünü garanti edecek mandaterlik elbette tercih edilir. Osmanlı ülkesinin bütününe hâkim meşrutiyetimiz ve dışarıda temsil edilme hakkımız eskisi gibi devam etmek şartıyla, belirli bir süre için, Amerika mandasını istemeyi milletimiz için en faydalı hal şekli kabul ediyorum.”⁵⁹

Mustafa Kemal Bekir Sami Bey’e verdiği cevapta tam istiklalin sağlanması halinde vatanın bölüneceği inancının kaynağını sorar. Osmanlı ülkesinin bütününe hâkim meşrutiyetimiz ve dışarıda temsil hakkımız eskisi gibi devam ettiği sürece mandaterliği uygun bulduğunu ancak bu durumun temsilcinin (Browne) önerileriyle çakıştığını belirtir:

“Meşrutiyetimiz eskisi gibi devam ettiği takdirde, hükümet yasama gücünün güvenine sahip ve denetimine tabi bir heyetten ibaret olur ki, artık bu heyetin kurulmasında Amerika’nın müdahale ve tesiri olamaz. Bu halde ya meşrutiyet devam edecektir, adaletli bir hükümetin kurulmasını Amerika’dan istemeye lüzum yoktur veyahut adaletli bir hükümetin kurulması Amerika’dan istenilince, meşrutiyetin devamı sözden ibaret kalır.”⁶⁰

Mustafa Kemal Atatürk, eğitim ve öğretimin yayılması ve geliştirilmesinden maksadın ne olduğunu sorar. Zira şimdiden yalnız Sivas’ta yirmi beş tane müessese kurmuşlardır ki, sadece bir tanesinde bin beş yüz Ermeni öğrenci vardır. Bu bakımdan Osmanlı ve İslam öğretimiyle bahsi geçen teşebbüs nasıl bağdaştırılacaktır.

Din ve mezhep hürriyetinin sağlanmasıyla ilgili olarak, Patrikhanelerin imtiyazları dururken nasıl bir hürriyet anlayışı düşünülmektedir?

Temsilcinin (Browne) bahsettiği Osmanlı sınırları nedir? Eğer savaştan önceki sınırlarsa bahsedilen ‘Anadolu Halkı’nın Arabistan adına mandaterlik isteme hakkı var mıdır?

Amerikalılar Ermenistan mandasını neden terk ettiler? Amerikalılar mandayı almaya ne derece istekli ve yatkındırlar? diye sorar.

Bekir Sami Bey, cevap olarak Amerika’dan bize hükümet kurmalarını istemeyeceğimizi, Amerika’ya adaletli bir hükümet kuracağımızın teminini vereceğimizi, Amerika’dan saadetimize ve kalkınmamıza yardımcı olmalarını isteyeceğimizi yazar.

⁵⁹ Atatürk, a.g.e., s.108.

⁶⁰ Atatürk, a.g.e., s.110.

Eğitim ve ğretim konusunda İslam ve milli eğitim ğretimimizi yaymayı temin edeceğimizi ve kendilerinden yardım isteyeceğimizi yazmaktadır.

Din ve mezhep hürriyeti dini ve İslami prensipler icabındadır. Temsilcinin (Browne) bahsettiği sınırlar savaştan önceki sınırlardır. Diğer yerlerin manda kararına yetkimiz olup olmaması kongre heyetince halledilecek bir meseledir.

Amerika, büyük bir Ermenistan'ın kurulmasına maddi olarak imkân bulunmadığı düşüncesindedir. Manda meselesiyle ilgili raporun yolda olduğunu söyler.⁶¹

Mustafa Kemal'in bunun üzerinde vermiş olduğu cevap manda hakkındaki kuşkularını da ortaya koyar.

“...Lehimize bu kadar uygun şartlar ileri sürülmesine yatkın olacak Amerika Hükümeti, bu şekilde mandaterliği kabul etmesine, yani buna katlanmasına karşılık, Amerika adına ne gibi faydalar ve menfaatler sağlanmış olacaktır? Bununla kendi hesaplarına koyacakları gaye nedir?...”

Bekir Sami Bey, mandaterliğin her iki tarafa yükleyeceği şartlar hakkında konuşulmadığını yazar.

Halide Edip Adıvar İstanbul'un durumunu anlatan ve Amerika'dan destek alınması gerektiğini açıklayan uzunca bir mektup yazar. İstanbul'daki partiler Amerika Komisyonu'na Ermeni Devleti'nin kurulmasıyla ilgili teklif götürmeyi düşündüklerini açıklayan telgraflar yazarlar. Mustafa Kemal bu durumu üzüntü ile karşıladığını belirtecektir.⁶²

Sivas Kongresi açıldığında, Mustafa Kemal uzunca bir açıklama yapmıştır. Nutuk'ta bu konuşmadan bahseder. Bu konuşma zabıtlarında Mister Browne ile görüştüğünü Mister Browne'in kendisine, resmi sıfatla görüşmediğini tamamıyla özel bir şekilde görüştüğünü söylediğini belirtir. Browne Amerika'nın mandayı kabul edeceğini değil belki de reddedeceğini söylemektedir. Sözlerinin Amerika adına değil; kendi adına olduğunu belirtir. Browne “manda siz ne dersiniz odur” demektedir. Mustafa Kemal, Browne'in mandanın ne olduğunu kendisinin de bilmediğini söyler.⁶³ Burada vurgulanmaya çalışılan manda konusunda kafa karışıklığı olduğudur. Kongrede yapılan tartışmalar sonucu taraftarlarını susturacak şekilde Amerika Kongresi'nden memleketimizi inceleyecek ve hakikati görecek heyetin davet edilmesine karar verilir. Atatürk böyle bir

⁶¹ Atatürk, a.g.e., s. 111-113.

⁶² Atatürk, a.g.e.,s 114-122.

⁶³ Atatürk, a.g.e., s. 128-129.

mektubun daha sonradan yazılıp yazılmadığını hatırlamadığını ve önem de vermediğini belirtmektedir; zira manda konusu netlik kazanmış bulunmaktadır, reddedilmelidir⁶⁴.

Hayat Tarih Mecmuası'nın vurguladığı gibi Browne'in Milli Mücadele'ye yakın biri olduğu görülebilir. Zira Amerika'nın o zamanlarda Türkiye'yi destekliyor olması nedeniyle başka türlü düşünen bir temsilci gönderilmesi mümkün değildir. Ali Fuat Cebesoy anılarında Browne'dan gözü açık bir gazeteciydi diye bahseder. Browne'in mücadeleyle ilgili sormuş olduğu sorulara "bir ecnebinin bilmesi gerektiği kadarını anlattım" demektedir. Ali Fuat Cebesoy'un "Amerika'nın bize yaklaşımı nedir?" sorusuna Browne başından geçen bir hikâyeyi anlatarak cevap verir. Ali Fuat Cebesoy'un anılarında bu bölüm şöyle aktarılmıştır:

"Bu gözü açık Amerikalı gazeteciden benim de öğrenmek istediklerim vardı. Acaba Amerikalılar bizim için ne düşünüyorlardı

—Dünya vaziyetini nasıl görüyorsunuz?

—Ben size başımdan geçen enteresan bir hikâyeyi anlatacağım. Belki bu vaka da öğrenmek istediğiniz şeylerin mühim bir kısmını bulabilirsiniz

Mütarekeden sonra Batum'dan İstanbul'a gelmek üzere oradaki İngiliz makamlarına müracaat ederek kalkacak vapurlardan birinde kendisine de yer verilmesini istemiş. Onlarda terhis edilmiş bin beş yüz İngiliz askeri ile memlekete dönecek yirmi, otuz kadar zabiti götürecek olan bir vapurda yer bulmuşlar.

....geminin yemek salonunda memleketlerine dönen İngiliz zabitleri ile ahbab oldum. Akşam yemeğinden sonra onlarla bakara oynadım..... Başımı çevirdiğim zaman kapıların elleri tabancalı kimseler tarafından tutulduğunu anladım. Tabii ister istemez, bende ellerimi kaldırdım. Korsanların taarruzuna uğradığımız muhakkaktı. ... Yanımda bulunan İngiliz zabitlerinden birine "yahu dedim. Neden karşı koymuyoruz? Böyle on beş, yirmi kişi ile başa çıkamaz mıyız?" muhatabım gülmüştü. "Buna lüzum yok nasıl olsa yakalanacaklar, güvertede, ambarlarda bin beş yüz İngiliz askeri var"

....bizim medet umduğumuz İngiliz askerleri de aynı akıbete uğramışlar. Tabanca tehditleri karşısında ellerini havaya kaldırarak sıraya dizilmişlerdi. Korsanlar burunları bile kanamadan vapurdan ayrıldılar. Biraz evvel İngiliz askerlerinin korsanları yakalayacağından bahseden zabite bunun sebebini sordum. Adamcağız başını salladı ve aynen şunları söyledi: "dört sene anavatandan uzakta devam eden harp, askerlerimizi

⁶⁴ Atatürk, a.g.e., s 140.

bezdirirdi. Yeni bir mücadeleye atılmaktansa ceplerindeki parayı verip, kendilerini bekleyen ailelerinin yanına dönmeyi düşündüler. Mesele bu.

Sormak istediğim başlıca soruların cevabını almış sayılırdım. Evet, İngiliz milleti harpten bıkmış usanmıştı. Yeni bir harbi kolay kolay göze alamazdı. Hele harpten muzaffer çıktuktan ve Avrupa’da birinci derecede bir mevki aldiktan sonra maceraya atılamazdı. Mister Browne’a

—Eğer vapurda İngilizler yerine Amerikalılar olsaydı, acaba ne yaparlardı? Diye sordum. Tereddütsüz cevap verdi

—Başka türlü hareket etmezlerdi zannedirim”⁶⁵

Ali Fuat Cebesoy’un, Browne ile ilgili almış olduğu izlenim, *Hayat Tarih Mecmuası* ve Nutuk’taki Browne ile örtüşmektedir. Atatürk, Nutuk’ta Browne’dan bir cümleyle bahseder. Olayların akışı ölçüsünde Browne’a yer verecektir. *Hayat Tarih Mecmuası* ise tarihsel bir macerayı andıran üslubuyla, Browne’ın gazeteci kimliği merkez alınarak olaylar hatırlatılmıştır. Nutuk, siyasi tarih niteliğinde bir eser olmasından ötürü kişilere gerektiği ölçüde yer verir. *Hayat Tarih Mecmuası*, tanıklar, şahsi belgeler ve vesikalar yoluyla Nutuk’ta anlatılan tarih zeminine ulaşır. Bu yönüyle popüler anlayışla yazılan Milli Mücadele tarihi, *Hayat Tarih Mecmuası*’nda görüldüğü gibi bu dönemin temel eseri niteliğindeki birinci elden belgelerle yazılmış olan Nutuk’un arka plan kurgusunda tamamlayıcı unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.5 Amerikalı Gazeteci Louis Edgar Tarafından Çekilen Atatürk’le İlgili Telgraflar (1972 Haziran Sayı 5)

Türk dostu yabancı yazar Frederick P. Latimer, Browne’in Amiral Bristol’e göndermiş olduğunu tahmin ettiği, Sivas Kongresi’ni günü gününe bildiren 13 telgraf bulunmaktadır. Bu telgraflar Daily News Gazetesi’nde yayınlanmamıştır ve üzerlerinde tarih bulunmamaktadır. “Atatürk’ün Siyasi Felsefesi” isimli doktora tezinde bu telgraflardan bahseder. Araştırmayı yayınlayan Fethi Tevetoğlu’dur.

Fethi Tevetoğlu, kendi yazmış olduğu *Türk Kültürü Dergisi*’nin 1969 yılının 77. sayısında yer alan “General Harbord- Mustafa Kemal Görüşmesi” isimli makalesinde bu telgraflardan bahseder. Tevetoğlu’na göre, Sivas Kongresi’nde bulunan o zamandan itibaren Atatürk’ün Milli Mücadele’de başarılı olacağına inanan tek yabancı Chicago Daily News Gazetesi muhabiri Louis Edgar Browne’dır. Milli Mücadele gücünü varılacak

⁶⁵Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul 2000, s. 112-114.

sonucu iyi ve doğru değerlendirdiği için Sivas Kongresi'ni izleyen günlerde *İrade-i Milliye* gazetesinde kendisine teŖekkr edilmiŖtir:

“TeŖkilat-ı Milliye nezdinden Amerika Matbuat-ı Umumiyesi mmressili Mister Browne, on beŖ günden beri Sivas'ta bulunarak Mustafa Kemal PaŖa ve Bahriye Nazır-ı esbaki Rauf Efendi'yle vesair Kongre azalarıyla mülakatlar ve temaslar yaparak, Kongre'nin amal-i meŖrutasına ve teŖkilatının vsat ve ehemmiyetine kesb-i vukuf ve nüfuz edip, amal-i milliyeye tercüman olacak surette raporlar verdiğinden dolayı kendisine teŖekkr vecibe biliriz.”

Bir telgrafında delegelerin Amerika'dan gelen tekliflere açık olduğunu mandayı kabul edebileceklerini yazmaktadır. Amerikan mandasına açık olanlar 'manda' kelimesinin kullanılmasını kabul etmezler ancak “yardım” kelimesinin kullanılmasına itirazları olmaz. Sorun Türklerin hassasiyeti ile ilgilidir. Mandanın kabul görmesi, tadı acı olan bir Ŗeyin bir kaŖık Ŗeker karıŖtırılarak yenmesine benzetilir.

“Mustafa Kemal'in söylediğine göre bu zat Kongreye, Amerika'nun Türkiye üzerinde bir manda kabul etmesine dair açık ve kati bir davetiye gönderilmesi telkininde bulunmak istiyormuŖ. Bana Ŗunu söyledi: Delegeler istisnasız hemfikir olarak bir Amerikan mandası taraflısı olup bu devleti Türkiye'nin destekçisi olmaya davet için bir yol arıyorlarmıŖ. Fakat "manda" kelimesine itiraz ediliyormuŖ ve kongre tarafından alınacak herhangi bir kararda “manda idaresi” yerine “yardım” kelimesinin kullanılmasına itiraz edilmiyormuŖ. O Ŗunu da ilave ediyor: bu kelime deđiŖikliđi, manda otoritesini sınırlandırıyor manasına alınmamalıdır. Ancak daima mevcut olan ve Ŗiddetle galeyana etmeye hazır bulunan Türk hassasiyetini korumak için bir acı hapın daha yutulmasını sağlamak için kullanılan bir Ŗeker tabakasından baŖka bir Ŗey deđilmiŖ. Mustafa Kemal Ŗyle söylüyor: Milli Mcadeleciler Amerika BirleŖik Devletleri'nin teklif edeceği Ŗartları memnunlukla kabul edecektir. Fakat bu Ŗartların bazıları gerekirse galeyana gelmiŖ Türk umumi efkrından gizlenirmiŖ.”

Browne ile Mustafa Kemal arasında tercümanlık yapan Rauf Orbay'ın konuyla ilgili grŖleri Ŗyledir.

“SavaŖtan yenik çıkıldığı için toprak kaybedileceği muhakkaktı. Mesela Mezopotamya veya Suriye'nin kaybedilmesi muhtemeldir. Ancak her ikisinin birden kaybedilmesine tahammülümüz yoktur. Mtarekeyi bizzat ben imzaladım. Carltrap'un vaadinin ne olduğunu pekiyi biliyorum. İngilizlerin sözlerini tutmadıkları hususunu biz Türkiye'ye yaymaktayız. İngiliz ve Yunan askerlerinin Anadolu'da bulunmaya devam

etmeleri ve Amerika Birleşik Devletleri manda idaresini kabul etmemeleri halinde, milli kuvvetlerin otoritesi altında genel seferberliğe gidilmesi zarureti aşıkârdır. Daha müthiş bir kuvvete sahibiz ve bir kaç haftada eski 50 bin kişilik askeri kuvvetin iki misline sahip olabiliriz. Bu kuvveti teçhiz edebilmek için yeter derecede top, tüfek ve mühimmat sakladık açıkçası Amerika Birleşik Devletleri bize yardım etmediği takdirde yeni bir başka harp olacaktır.”

Browne’in kâğıtları arasında bulunan bir başka telgraf kongrenin manda ile ilgili alınan son kararını açıklamaktadır. Delegeler bir kaç gün manda meselesini görüşmüşler ve oy birliğiyle Amerika mandasını pratik bakımdan Amerika’nın kendi koşullarına uyararak kabul etmişlerdir. Amerika’nın manda idaresini kabul edeceği garanti edilirse Sivas Kongresi derhal karar alarak bunu özel olarak Türkiye’ye yayacaktır. Genel olarak Müslüman dünyası şu kanaattedir: Türkiye yardıma muhtaçtır ve Sivas Kongresi Kuva-yı Milliye Amerika Birleşik Devletleri’ni Türkiye’ye milli hayatın her alanında yardıma davet etmiştir. Bu hususta garanti olmaması halinde Erzurum Kongresinin kabul edilen kararı geçerlidir. Buna rağmen kongre Amerikan Senatosu’nca Amerikan Senatörlerinden kurulu bir delegasyonun Türkiye’ye gelmesini istemiştir. Bu delegasyondan beklenen Türkiye’deki şartların incelenmesi ve bir menfaat düşünmeyen Amerika’yı Türkiye’nin gerçek durumu hakkında aydınlatmaktır. Ancak bundan sonradır ki Osmanlı İmparatorluğu’nun toprakları ve milletleri hakkında bir barış antlaşması ile hareket edilebilmesi mümkün olacaktır. Bu davetiye Amerika’ya bir çağrı olarak kabul edilebilir.

Bir diğer telgrafta Türkiye’nin Amerika’dan yardım istediği yazmaktadır. Kongre yardım teklifini açıktan açığa Amerika’ya yapamaz buna iki sebep gösterilmiştir. Birincisi Amerika’nın kabul edeceğine duyulan şüphe, ikincisi İngilizlerin öğrenmesi durumudur. Eğer Amerika bunu reddeder ve İngilizler de öğrenirse bu durumu kullanacaklardır ve Müslümanlara Türk Hükümetinin aczini itiraf ettiklerini söyleyeceklerdir. Browne’in hazırlamış olduğu bu belgeler Türkçeye çevrilmeyi beklemektedir. Zira Milli Mücadele tarihinin karanlık yerleri aydınlanabilecek ve Türkiye’nin çıkarları olan Bolşevik yardımından önce zararsız olan Amerikan yardımına açık olduğu görülecektir.⁶⁶

Yazıda üç tane telgraftan bahsedilmektedir. Atatürk’ün ve Rauf Orbay’ın sözlerine yer verilen birinci telgrafta iki görüş arasındaki paralellik dikkati çekmektedir. Oysa

⁶⁶ Fethi Tevetoğlu, *Atatürk ile İlgili Telgraflar, Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul 1972, c1, sayı 5, s. 4. (*İrade-i Milliye*, 17 Eylül 1919 tarihli baskısından aktarılmıştır)

Nutuk'ta görebileceğimiz gibi Atatürk'le Rauf Orbay arasında manda konusunda fikir birliği bulunmamaktadır.

9 Eylül 1919 Sivas Kongresi toplantısı Rauf Orbay:

“...yüksek heyetiniz dış destek esasını kabul buyurduysa da, bu desteği kimden isteyeceğimiz açıkça belirtilmedi; Amerika olduğu kabul anlatılıyorsa da benim kanaatimce doğrudan doğruya belirtilmesinde bir mahzur olamaz”⁶⁷

Atatürk, Rauf Orbay'ın bu sözleri üzerine gerek Sivas Kongresi gerekse Erzurum Kongresi'nin görüşlerinde bir yanlış anlama olduğunu söyler. Bu yanlışlığın Erzurum Kongresi'nin yedinci maddesinden doğduğu düşünülebilir. Yedinci maddede milli sınırlar içinde bütünlüğümüzü bozma emeli gütmeyen bir devletin iktisadi, sınaî ve teknik yardımının alınabileceği söylenir. Atatürk bu maddede manda ve mandaterin Amerika olduğu fikrinin olmadığını söyler. Atatürk, görüşünü birçok kez dile getirmiş olmasına rağmen en yakınında olanlardan biri olarak Rauf Orbay'ın ya onu anlamamış olduğuna ya da aynı fikri paylaşmadıklarına kanaat getirecektir.⁶⁸ Rauf Bey'in devam eden konuşmaları manda konusundaki fikirlerini ortaya koyarken Atatürk'le ayrıştıkları noktaları da gösterir:

“Ateşkesin başında Almanlar barış antlaşmasını imza etmeyecek sanılırken, İngiliz basını bazı gizli şeyleri açıkladı. Bunun birinci kısmı Almanya'nın barış anlaşmasını imza edeceğine dairdi. Bu gerçekleşti. İkinci kısmı da Türkiye'nin bölüşüleceğine dairdi. Bu hamdolsun gerçekleşmedi. Bu kısımda konferansın kararı gereğince Kızılırmak'ın Doğu tarafı Ermenistan sayılarak Amerika himayesine veriliyor. Belki Gürcistan ile Azerbaycan da Amerika'ya bırakılıyor, deniliyordu. Kızılırmak'ın batısındaki topraklar da, İzmir ve İstanbul dışarıda kalmak üzere, denize çıkış kapısı Antalya olarak Türkiye'yi teşkil ediyordu. Bu kısmın “kuzeyi, İtalya ve Fransız ve güneyi de İngiliz himaye ve idaresine veriliyordu. İzmir'in işgali bu açığa vurulan gizli şeylerin doğruluğunu ispata başladı. Şu halde bu tehlike karşısında memleketimize karşı en tarafsız bulunan Amerika'nın desteğini kabule mecburuz. Ben bu kanaatteyim.”

İkinci telgrafta ise Sivas Kongresi'nden Amerika mandasının kabul edildiği gibi bir sonuç çıkmaktadır. Kongre sonunda Amerika senatosundan Türkiye'deki durumu görmek üzere bir komisyonun oluşturulması teklifinde bulunacağı doğrudur ancak daha sonraki gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda Erzurum Kongresi kararlarının da aynen kabul

⁶⁷ Kemal Atatürk, *Nutuk*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1980, c. 1, s.136.

⁶⁸ Atatürk, a.g.e, s.137-139.

edilmesi ve bu kararlarda mandanın kabulüne dair bir ifadenin bulunmaması da gösterir ki Sivas Kongresi'nde Amerika mandası kesinlikle reddedilmiştir.

Kongre biterken manda konusuna çözüm önerisi Atatürk'ü hayrete düşürecek şekilde Rauf Orbay'dan gelmiştir:

*“Amerika’da yıllardan beri aleyhimize yapılmakta olan menfi propagandaların doğurduğu fikir cereyanını düzeltmek için her şeyden önce Amerika Kongresi’nden memleketimizi inceleyecek ve hakikati görecek bir heyet davet etmek... Bu teklif oy birliğiyle kabul olundu.”*⁶⁹

Üçüncü telgrafta Türkiye'nin Amerika'dan yardım istediği ancak kabul edilmemesi halinde İngilizlerin bu durumu kullanabileceği çekincesi üzerine bunu teklif edemeyeceği öne sürülür. Nutuk'ta manda konusunda tartışmaların seyri incelendiğinde birçok delegenin Amerikan yardımına ihtiyaç duyulduğu konusunda fikir beyan ettikleri görülür. Ancak telgrafta bahsedilen İngilizlerden gelebilecek tehlikeye dair bir açıklamaya rastlanmamıştır.

Bundan önce Browne ile ilgili olan “Sivas Kongresi” yine ileride “16 Mart Vakası” ve “Erzurum Kongresi ve Kazım Karabekir” yazılarında da görebileceğimiz gibi Nutuk'un işlenişinde, olayların yorumlanışında bir takım eksiklikler, bilgi hataları göze çarpmaktadır. “Amerika” ile ilgili bir olaydan bahsedilirken, Amerikan mandası gibi, Amerika'ya dönük bir yüceltme dikkati çeker. Rusya söz konusu olduğu zaman “ İlk Türk-Bolşevik Münasebetleri” adlı yazıda görebileceğimiz gibi, Rusya'nın bize dönük kötü niyetlerinden bahsedilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün başka bir devletin güdümüne girmek, daha genel bir ifadeyle tam bağımsızlıktan ödün verilmesi konusunda karşısındaki devlet hangisi olursa olsun aynı tutarlılıkla karşı durduğu Nutuk'ta görülmektedir.

3.6. İlk Türk- Bolşevik Münasebetleri (1967 Eylül Sayı 8)

Yazar Albay Tahsin Ünal, Bolşevik- Türk ilişkilerini iki döneme ayırır. İlki 1919 da başlayıp ilk meclisin açılışı 23 Nisan 1920'ye kadar olan tarihi içine alır. İlk ilişkiler gayri resmi yollardan başlayan ilişkilidir. İkinci dönem ise resmi kanallarla yürütülen süreçtir. Bu yazı Kazım Karabekir'in İstiklal Harbimiz adlı eseri, Harp Tarihi Arşivi ve H.T.V dergisi sayıları kaynak alınarak yazılmıştır.

⁶⁹Atatürk, a.g.e., s.140.

Atatürk'ün Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışından sonra Lenin tarafından gönderilen kişilerle yaptığı konuşmalara yer verir. Bu konuşmalarda Atatürk'ün Bolşevizm'e şüpheyle baktığı hakkında bilgi toplamak gerekliliği işaret edilmektedir.

Mustafa Kemal'in Bolşevizm'e olan yakınlığının ideolojik temelli değil tamamen stratejik temellidir. Yazının içeriği bu söylemi destekler niteliktedir. Lenin, Anadolu'da başlayan hareketle Bolşevik hareketini birleştirme teklifinde bulunur. Atatürk'ün Rus Albayı Budiyenny ile yaptığı görüşmede, *“Bolşevizm hakkında yeterli derecede fikir sahibi değiliz. Bolşevizm'e yaklaşımımız büyük zaferimizden sonra görüşülecektir. Arkamızda koca bir İslam âlemi var, biz bunu da hesaba katacağız. Bugün İslam dünyasının desteğine ihtiyacımız vardır.”* sözleri yazara göre Atatürk'ün bu ideolojiye karşı temkinli yaklaşan aradaki münasebeti askeri ve siyasi ilişkilerle sınırlayan tavrını göstermektedir. Bunun arkasından başlayan diyaloglar sadece silah, para ve cephane gibi konular üzerine olur. Dergide Atatürk'ün Rus albayı Budiyenny ile yaptığı görüşme şöyle aktarılmıştır:

“ Milli hareketiniz ile Bolşevik hareketini birleştirmek mümkündür. Hareketlerimiz birleşirse Bolşevik Hükümeti, size istediğiniz kadar silah, cephane ve para yardımı yapabilir' dedikten sonra, Anadolu'da bir hükümet kurmaya muvaffak olursanız, nasıl bir rejim düşünüyorsunuz? sorusunu sormuştur.

Budiyenny'nin dilinin altında bir şeyler olduğunu anlayan, onu daha açık konuşturmak ve ümide düşürmek isteyen Mustafa Kemal:

—Bolşeviklerin şura cumhuriyeti gibi bir rejim...

—yani Bolşevizm ilkelerine dayanan bir rejim mi?

—buna devlet sosyalizmi demek daha doğru olur...

—yalnız, sosyalizm, sosyal sahada hüküm süren bir rejimdir. Biz, devlet sosyalizmi diye bir şey bilmiyoruz. Sizin, Bolşevizm'i de gözden geçirmenizi istiyoruz. Ancak o zaman hareketlerimizi birleştirebiliriz. Kafkaslarda istiklallerini ilan eden küçük Dağıstan, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Pontus Devletlerine İtilaf Devletleri yardım ediyorlar. Kimi kuvvetli görürlerse o tarafa geçen bu devletlere, biz asla yardım etmek niyetinde değiliz. Bunlarla mücadelede, Bolşevik Hükümeti, sizinle beraber olmaya hazırdır.

— bütün bunları biliyorum ancak, bu milletin özelliği de işte böyle felaketler esnasında şahlanmasını bilmesidir. Siz müsterih olunuz. Müşterek düşmanlarımıza karşı bizi tahmininizden daha kuvvetli bulacaksınız. Bolşevizm'i tetkik etmemize

gelince, bu şimdi değil mücadelenin kazanılmasından sonra ele alınacak bir iştir... Bolşevizm ilkeleri hakkında tatmin edici fikre sahip değiliz. İslam âleminin bugün bizi desteklemesine ihtiyaç vardır.”

Yazara göre Atatürk Bolşevizmi iyi bilmektedir ancak Kırım ve Kazan civarındaki İslam ülkeleri tarafından iyi anlaşılmadığını düşünmektedir, bu suretle Bolşevizm hakkında bilgi toplanmasına özel önem vermiştir. Mustafa Kemal, Erzurum’dan ayrılıp meclisin açılmasına kadar geçen dönemde Kazım Karabekir’den sürekli Bolşevizm ile ilgili bilgi almıştır. Mustafa Kemal, Kazım Karabekir’in notlarını okudukça Bolşevizm’den uzaklaşmış ancak yardım alabilmek için dostluk temaslarını sürdürmüştür. Mustafa Kemal, Kazım Karabekir’e durumu şöyle anlatır:

“...vaziyet lehimize gelişmektedir. Loyd George, mecliste, Batum’da üç bin askerimiz kalmıştır. Bunları da yakında çekeceğiz, Rusya’da on beş milyondan fazla para harcadık. Artık Kafkasya’da Bolşevizm içine karışmamalıyız” dediğini yazmış...

29 Ocak 1920’de Kazım Karabekir’in vermiş olduğu cevap:

Bolşevik ajansı, Bolşevik Hariciye Vekilinin, Gürcistan ve Azerbaycan Hükümetlerine birer nota verdiğini, küçük hükümetler teşkiline taraftar olmayan Denikin Hükümetiyle, ittifak teklif ettiğini ilan etmiştir.”

Sürdürülegelen Bolşevik-Türk ittifakının engeli, iki ülke arasında bulunan Kafkas halklarının İtilaf Devletleri’nden aldığı destektir. Bu durum gönderilecek olan yardımların önünü kesiyordu. Kafkasların kuzeyinde ve güneyinde bir takım küçük devletler kurulmuştu ve bu küçük devletlerin varlığı Türk – Bolşevik Karayolunu kapatıyor, alınması icap eden yardımı zorlaştırıyordu. Bu devletlerin ortadan kalkması ve yolun açılması lazımdı. Mustafa Kemal, 5 Şubat 1920’de orduya valililere ve kumandanlara yazdığı tamimde şöyle demektedir:

“Bolşeviklerle aramızda bulunan Kafkas seddini yıkarak, onlardan yardım almamız lazımdır... İtilaf Devletleri Bolşeviklerle Türklerin arasını, Kafkas milletleri ile kesmek planını bulmuşlardır.”

Mustafa Kemal, bunun İtilaf Devletleri’nin bu hattaki devletlere gelecek temin ederek Türk-Bolşevik ve Kafkas ilişkilerinin kontrol altında tutulması amacını taşıdığını yazmıştır. Bu tarihlerde Enver Paşa’nın amcası Halil Paşa’nın bölüğünden kaçtığı, Anadolu ve Azerbaycan üzerinden Moskova’ya gideceği haber alınır ve Sivas’ta Mustafa Kemal ile 7 Şubat 1920’de de Kazım Karabekir Paşa ile görüşmüştür. Halil Paşa’ya gerekli

yardımları almak üzere direktif verilmiştir ancak daha sonra Halil Paşa'nın aslında Enver Paşa için çalıştığı ortaya çıkar ve resmi olmayan görevi son bulur.

Kazım Karabekir, Mustafa Kemal'e Gürcistan'ın Bolşevikler tarafından işgalini bir kısım halkın işgale müsaade etmediğini kendisinden yardım talebinde bulduklarını yazar. Mustafa Kemal yardım talebini olumlu karşılar. Kazım Karabekir'in Ermeni harekâtıyla Türk-Bolşevik karayolu açılır. Mustafa Kemal, el çabukluğuyla davranılmasını vatan sevgisine bağlamaktadır. Zira bölgede hâkimiyetin sağlanması gelen Rus ordularını da buna tabi kılacaktır. Brest-Litovsk Antlaşması'yla çizilen sınırı işgal etme fırsatı doğuracaktır. Kazım Karabekir'in Ermeni Harekâtıyla sonuçlanan karşılıklı yazışmaları şu şekilde aktarılmıştır:

“Kazım Karabekir 2 Mart 1920'de Gürcülerin Bolşeviklerle birleştiğini haber verdiği gibi, “16 Mart 1920'de de Batum'da Bolşevik İhtilali çıkması muhtemeldir. Batum'da böyle bir ihtilal çıkarsa ihtilalciler muvaffak olur” dedikten sonra, “bugün Batum'un Gürcistan'a verileceği haberi duyulunca, heyecanlanan Batumlular, Bolşeviklik ilan etmeye karar vermişlerdir. Bir kısmı da bizim tarafı tutmuştur. Hopa'ya elçi gönderdiler. Biz düşmanlarımızın İstanbul'u işgaline mukabele olmak üzere, şimdi Batum'u sonra peyderpey Kars, Ardahan ve Artvin halkının harekete geçirilmesini münakaşa ettik. Halkın teklif ve arzusunu kabul etmeyi uygun bulduk. Batumlular'a bu gece cevap verilmesini intizar ediyoruz

Mustafa Kemal:

“Hemen tatbikata geçilmesi için icap edenlere tebligat yapılmasını yeni mücadelemizde oraların faydalı bir kuvvet halinde idare ve idamesine çalışılmasını rica ederim” diye emir vermiştir.

Kazım Karabekir:

“Bolşevik ordularını biz kendi sınırimızda beklersek maneviyatımız üzerinde fena tesir edecek ve gelen orduyu bize hâkim kılacaktır. Ayrıca Ruslarla imza edilen Brest-Litovsk barışı ile çizilen sınırimızı işgal etmek fırsatını da kaçırmış olacağız... Müsait zaman gelince kolordumla harekete geçeceğiz.

Mustafa Kemal:

Fırsat anının kaçırılmamasına dikkat ediniz çünkü harekâtınıza millet ve memleketin kurtuluşu olarak bakılmaktadır.”

Ermeni Harekâtından önce 23 Nisan 1920'de T.B.M.M açılmış olur. 26 Nisan 1920 toplantısında Bolşevik Rusya'nın niyetini öğrenmek üzere, Moskova'ya bir heyetin

gönderilmesine karar verilmiştir. Rusların Ermenilerle yaptığı bir anlaşmayla Türk- Rus yolu İtilaf Devletleri'nin maşası olan Ermenistan'a bırakılmıştı. Heyetimiz bunun sebebini sorduğunda Çiçerin şöyle cevap verir:

“Bu bir müddet sonra düzeltilecek belki yol bir aya kadar açılacaktır.

Heyetimiz:

Ermenistan yolunu müştereken değilse biz açalım

Çiçerin :

Buna razı olamayız. Heyetimiz Lenin'le görüşmüş Lenin de:

Ermenilerle yapılan anlaşma bir hatadır. Şimdilik başımızda çeşitli gaileler vardır.(Lehistan, Denikin ve Varengel meseleleri kastedilmiştir) bunlar halledilince Rusya ile Türkiye yolu açılacaktır.”

Bolşevizm'e karşı Mustafa Kemal'in tutumunun anlatıldığı bölümde şunlar söylenmektedir:

*“Maksatlı yayınlarla Mustafa Kemal'i sosyalist göstermeye çalışanlar vardır. Rusların bugün olduğu gibi o gün de kendi ideolojilerini Türkiye'ye yaymak istedikleri ve Türkiye'de Komünist idare kurmak istedikleri bir realitedir.”*⁷⁰ denilmektedir.

Yazı bu bölümle son bulur. Yazının değerlendirilmesiyle birlikte Milli Mücadele Dönemi'nde Türk- Rus ilişkileri konusuna değinilecektir.

Milli Mücadele'de Türk –Rus ilişkileri çeşitli kanallardan başlamış ve gelişmiştir. Bir tarafı Ankara'ya bir tarafı eski İttihatçılar tarafından kurulan “Karakol Cemiyeti'ne” bir tarafı da Enver Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa adına yaptığı görüşmelere dayanıyordu. Savaşın sonuna kadar bu düzensizlik hâkim olacaktır. ⁷¹ 1920'den önce Lenin'in gönderdiği kişilerin görüştüğü iki kişi vardır; bunlardan biri Kazım Özalp diğeri ise Mustafa Kemal'dir. Bu görüşmelerin yazıldığı kaynak “Albay Hüsamettin Ertürk'ün Hatıraları”, Samih Nafiz Tansu'nun yazmış olduğu “İki Devrin Perde Arkası” adlı eseridir. Sabahattin Selek, 1919'da Mustafa Kemal Havza'dayken yapılan bu görüşmelerin dolaylı aktarımından ötürü yorumunun yapılamayacağı kanaatindedir. Ancak bu görüşmelerin yer aldığı(Budiyenny ile Mustafa Kemal'in görüşmesi) *Hayat Tarih Mecmuası*'nın yukarıda geçen makalesinde bu konuşmalar çok net bir şekilde aktarılmış ve özetle Rusya'nın açıkça Türkiye'ye Komünizmi yaymak gibi bir hedefi olduğu söylenmiştir.

⁷⁰ Alb. Tahsin Ünal, İlk Türk Bolşevik İlişkileri, *Hayat Tarih Mecmuası*, c.2, İstanbul 1967, s. 8.

⁷¹ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, c. 2, İstanbul 1987, s. 452.

Bolşevik Rusya'nın Türkiye'ye ilgisi Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasından çok önce başlar. Batıyla olan sorunları örtüşmektedir. Rusya kendi içinde savaşmaktadır ve Çarlık Rusya'sını savunanlar Batı'dan destek bulmaktadır. Anadolu mücadelesi de Batı emperyalizmine karşı verilmektedir. Bu durum zaten Rusya ile Türkiye'yi bir araya getirir.

Rusya ideolojik durumu bakımından da Türkiye ile ilgilenmektedir. Yeni rejimi Rus toprakları üzerinde yerleştirmeye çalışmaktadır. Rusya'nın Türk kurtuluş hareketine seyirci kalması mümkün değildir. Müslüman Türk halkına yapılacak yardım, Müslüman doğu halklarının sempatisini sağlayacak, Moskova'nın prestijini arttıracaktır. Ancak Rusya Türkiye'ye karşı böyle bir resmi teklifle gelmemiştir. 13 Eylül 1919 günü Rusya'nın Türkiye işçi ve köylülerine hitaben yazmış olduğu bir bildiriye doktriner konulara hiç değinilmemiştir. İngilizlerin İstanbul ve Boğazları ele geçirdiğinden, Türkiye, İran, Afganistan ve Kafkasları egemenliği altına almak üzere olduğundan bahsedilmiş ve bu durum karşısında "Rus İşçiler ve Köylüler Hükümeti'nin" Türkiye'ye kardeşlik eli uzatmaya hazır olduğu ifade edilmiştir.⁷² Ayrıca ilk Türk elçilik heyeti ile Moskova'ya giden İzmit milletvekili Fuad Bey'in (Carım) söylediğine göre;

"Siz istesenez de Bolşevik olamazsınız. Bu sebeple aramızda kurulacak olan dostluk ve size yapmak istediğimiz yardım, bununla ilgili değildir. Sizden böyle bir şey beklemiyor ve istemiyoruz" denilmiştir.⁷³

Rusya ve Türkiye arası ilişkilerin nasıl başlayıp geliştiğini anlamak açısından bu konunun Mecliste nasıl ele alındığına, Rusya'ya nasıl yaklaşıldığına ve Rusya'nın Türkiye'den ne beklediğine bakmak önemlidir.

1920 yılı içinde Türkiye ile Rusya arasında dostluk anlaşması yapılmasa da anlaşmanın temelleri atılmaya başlanmıştı. 1920 yılı sonlarında Türk- Rus dostluğu sarsıntı geçirmiş her iki taraf da birbirinin İngilizlerle anlaşabileceği fikrine kapılmıştı. Araya giren bu soğukluk dönemini kapatmak için meclis Rusya Dışişleri Bakanı Çiçerin'e bir nota ile başvurdu.

"Aynı düşmanlar aleyhinde mücadele edildiği ve batı emperyalistlerinin baskılarına karşı milletlerin hürriyeti prensibi birlikte savunulduğu için, TBMM Hükümeti, kendisini, bilindiği üzere, Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyetinin bir tabii müttefiki sayıyor..."

⁷² Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, Ankara 1973, s. 629; Selek, a.g.e., s 449-452.

⁷³ Selek, a.g.e., s. 450.

... İnkâr edilemez ki; mutlu sonuçlar doğurabilecek bir işbirliğinin asıl şartı, iki millet arasında tam bir karşılıklı güvenin kurulması maddesi olup, ancak siyasi münasebetlerin tam bir açıklıkla aydınlanmasına bağlıdır...

... Rus Sovyet Hükümeti'nden öğrenmek istediğimiz noktalar aşağıdadır: Moskova'nın Ermenistan'a karşı takip etmek istediği siyaset nedir?... Gürcistan meselesi hakkında görüşlerini dostça öğrenmek istediğimizi bildirdiğimiz halde bu husus hakkında henüz bir cevap alamadık.... Avrupa'nın bütün gazeteleri ve haber acenteleri durmaksızın Rusya ile İngiltere arasında imzalanmış antlaşmadan bahsediyorlar... Bu haberler ile ilgili endişelenen Türkiye kamuoyunu tatmin mecburiyetinde olduğumuz gibi, sözü edilen antlaşmanın hükümlerini öğrenmemiz gerekiyor.⁷⁴

Burada asıl üzerinde durulan nokta Rusya'nın İngiltere ile anlaşma yapıp yapmadığını öğrenmek ve İtilaf Devletleri'yle anlaşma yapılması halinde Rusya'nın yaklaşımının nasıl olacağı meselesidir.⁷⁵ Çiçerin'in verdiği cevapta Ermenistan ve Gürcistan meselesi ile ilgili doyurucu bir cevap bulunmamaktadır. Ancak İngiltere ile ilgili verdiği cevap şunları içermektedir:

“Eğer Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine, İngiltere Hükümetinden teklifler yapılmış ise, biz öyle düşünüyoruz ki İngiltere bu teşebbüste samimi değildir. Onun böyle hareketinde iki maksat olabilir. Ya kendini kahramanca savunan Türkiye halkı arasına çözümlenme sebepleri sokarak direnme gücünü azaltmak veyahut Sovyet Rusya ile mücadelesinde Türkiye'yi kendi yanına çekmektir.”⁷⁶

Gerek İtilaf Devletleri'ne duyulan güvensizlik gerek her iki ülkenin de menfaatlerinin örtüşmesi, siyasi temelde yakınlık geliştirilmesini sağlamıştır. Hiçbir zaman Türkiye'nin Komünizme yaklaşmadığı hatta her zaman için Rusya'yla kurulan ilişkilerde son derece ihtiyatlı yaklaştığı da gerçektir. Harp Tarihi Arşivi kullanılarak yazılan bu yazı gerçekleri Rusya'nın Türkiye üzerinde kötü emeller beslediğini ve rejimini değiştirebileceğini düşündüğünü ifade etmektedir. Türkiye'nin ise mecburen stratejik olarak ilişki kurmak zorunda kaldığı, bunun da çok sınırlı olduğunu anlatmaktadır. Atatürk'ün görüşleri başlığıyla yazılan bölüm aslında derginin kendi yaklaşımını ortaya koymaktadır. Maksatlı olarak “Atatürk'ün sosyalist olduğunu” söylemeye çalışan yayınlara karşı cevaben yazılmış olduğu bu bölümden anlaşılmaktadır.

⁷⁴Aktaran Selek, a.g.e., s.442.

⁷⁵Aktaran Selek, a.g.e., s.443.

⁷⁶Aktaran Selek, a.g.e., s.445.

Yazının yayınlanmış olduğu yıllarda Komünizmin devlet gözünde en büyük tehdit olarak algılanması popüler tarihçiliği de etkilemiş ve 1930'ların tarih yazımında kullanılan dil, zaman ve olayların aktarımı, günün siyasetine uygunluk açısından farklılıkların oluşmasına yol açmıştır.

3.7 Erzurum Kongresi Ve Kazım Karabekir (1969 Ocak Sayı 12)

Bu yazıda yazar Tahsin Yahyaoğlu, Kazım Karabekir'in durumu her zaman kontrol edebilmeyi bilen, dik başlılığını, cesur davranışlarını vurgulamıştır. Milli Mücadele Dönemi'nin en önemli simalarından olduğu ancak savaş bitiminde kendisinin muhafazakâr kimliğiyle ön plana çıktığı ve bundan sonra Mustafa Kemal ile yollarının ayrılmasından bahsedilir. Bu durum Atatürk'ün Nutuk'ta geçen şu sözleriyle ifade edilmiştir:

“Mücadeleye beraber başladığımız arkadaşlar, idraklerinin ihatası nispetinde benimle beraber geldiler fakat davalar onların idraklerinin ihatasından çıkınca benden ayrıldılar.”

Milli Mücadele Dönemi'nin liderleri arasında İstanbul Hükümeti'ne karşı kendini en iyi ayarlayan Kazım Karabekir Paşa'dır. Mücadele taraftarı olduğu bilindiği halde İstanbul Hükümeti tarafından azledilmemiştir zira her zaman hükümete sert cevaplar verse de devlet otoritesine bağlılığını gösterecektir. Erzurum Kongresi'ne yönelik İstanbul Hükümeti'nden gelen tepkilere karşı Milli Mücadele'nin bir halk hareketi olduğunu söyler:

“Erzurum Kongresi'ni Doğu Vilayetleri halkı toplamıştır. Halen yetmiş kadar üyesi olan ve halen toplantı halinde bulunan kongre, Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey henüz İstanbul'da iken, hatta burada isimleri bile işitilmemişken, Doğu Vilayetleri halkının karar ve teşebbüsü ile toplanmıştır.”

Şahsi tesirlerin (Mustafa Kemal ve Rauf Bey kastedilerek) etkisi altında kongrenin yapıldığı söylendiğinde şu cevabı vermiştir:

“Milletin ruhundan kopup gelen bu heyecan ve kuvveti, yabancılar bir, iki şahsa atfetmekle, milletin mevcut ruhunu inkâr ile milletlerini aldatıyorlar ve menfaatlerini genişletmeye çalışıyorlar bu telkini Hükümetimiz dahi kabul ediyor ve bilmeyerek düşman emellerine hizmet ediyor.

Namusunu ve şerefini koruma kaygısı doğunun söz sahibi âlimlerini, hukukçularını halk tarafında sevilen ve itibar edilen kişilerini bir araya getirdi. Gayeleri vatanın selametinden başka bir şey olmayan bu adamların kongresinde kanuna aykırı bir şey

görmüyorum. Anayasanın 20. maddesi böyle bir kongre yapma hakkını bu adamlara vermiştir.”

Devrin Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, Mustafa Kemal’in Dokuzuncu Ordu Müfettişliği’nden istifasından sonra yerine kendisinin getirilmesinin uygun olacağı düşünüldüğünü, kumandanlık için kimi önerebileceğini sorduğunda, teşekkür ederek kendi kolordusunun başından ayrılmasının uygun olmayacağını, kumandanlık içinse kimseyi düşünmediğini söyler ve ilave eder:

“Büyük kumandanların birer bahane ile azledilmesiyle daha kolayca yok edileceğimiz kanaati umumileştirilmiştir.”

Mustafa Kemal ve Rauf Bey’in İstanbul’a gönderilmesi ve tevkifine ilişkin karara, arkasından Ali Fuat Bey’in azledilmesine vermiş olduğu tepkiler aynı zamanda dönemi özetler niteliktedir:

“Şimdiye kadar hükümetle milletin ayrı yollardan gittiği daima meçhul kalmıştı. Ancak son zamanlarda bu hal anlaşılmiş olduğundan ordu içinde milli emellere yardımcı olmak fikri ve mecburiyeti hâsıl olmuştur. Hatırlatmak gerekir ki bugün ordu ile hükümet, halk ile hükümet arasında gerginlik varsa ki vardır bunun sebebi Hükümetin orduya ve halka yaklaşmamış onun milli temayüllerini hesaba katmamış olmasıdır”⁷⁷

Kazım Karabekir’in “İstiklal Harbimiz” isimli kitabı yukarıda bahsedilen konular çerçevesinde incelendiğinde şu bilgilere rastlanmıştır. Mustafa Kemal ve Rauf Bey’in İstanbul’a çağırılmasıyla ilgili husustan, “31 Temmuzda Harbiye Nezaretinden sersemce bir emir geldi” diye bahsedilir. Buna karşı verilen cevapta şöyle denmektedir:

“Hükümetin mukarreratı siyaseti ne olduğunu bilmiyorsam da Erzurum’da bulunan Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey’in ef’al ve harekâtında vatan ve milletin maksat ve menafiine ve kavanini mevcudeye muhalif telakki edilecek hiçbir hal ve hareketinin olmadığını görüyorum. Musarunileyhler mülkü milletin saadet ve selameti ile alakadar her ferdi vatanperver gibi yaşamaktadırlar..... Her halde bura ahvalinin İstanbul’da makus telakki edildiğini zannediyorum. Hükümetin en sadık ve hürmetkâr cuz’u olduğuna katiyen şüphe caiz olmayan acizleri Anadolu’ya dersaadet’ten bu kadar yanlış ve hatalı nazarlarla bakılmamasını ve çünkü bu nazar netayicinin pek elim ve nedametaver olacağı kanaatini bilmünasebe tekrar arz etmeyi bir vecibe i hamiyet ve bir farizai namus addeder ve bugün acizleri pek sek ve mechuliyet içerisinde bulunduğumdan siyaseti

⁷⁷ Tahsin Yahyaoğlu, “Erzurum Kongresi ve Kazım Karabekir”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 2, sayı 12, İstanbul 1969, s. 36-39.

umumiyezden ve Hükümetin takip ettiği makasit ve mukarrerattan haberdar edilmeliğimi istirham ederim.”

Kazım Karabekir, Mustafa Kemal aleyhinde yapılan propagandaların ve buna ortak olan Ali Galip gibi birtakim valilerin hükümete asılsız iddialarda bulunmasının Erzurum’da bulunan Mustafa Kemal ve Rauf Bey hakkında hükümetten bir dizi resmi emir çıkmasına neden olduğundan söz eder. Kazım Karabekir, “İstiklal Harbimiz”de bunların İngiliz politikalarından kaynaklandığını söylemektedir.

“Hükümetin başına gelenlerin vazifesi İngilizlerin verdiği emri bize tebliğ etmek bizden alacağı cevabı da ellerini uğraştırarak yutkuna yutkuna İngilizlere anlatmak, bir müddet nezaret maaşı ile nafakalandıktan sonra makamından kovulmaktı. Aylardan beri nazırların resmigeçidi böyle teakkup ediyordu. Bittabi bana bunu yazamazlardı. Siyaseti umumiye diye mahvımızı tacilden başka görünürde bir şey yoktu.”

Kazım Karabekir olayların iç yüzünü görebilmekle beraber, oynanan oyunlara karşı yazmış olduğu 5 Ağustos 1335 tarihli Sadrazam, Harbiye Nazırlığı, vilayetlere ve kıtaata yazdığı tamimde şöyle demektedir:

“Erzurum’da telakki eden milli kongrenin mahiyet ve sebebi teşekkülü İstanbul’ca yanlış telakki edilmiş. Bunun Mustafa Kemal Paşa hazretleriyle Rauf Beyefendinin tesir ve teşvikleriyle olduğu ve Kanunu Esasiye muhalif makasidi hükümete munafi bulunduğu gibi bir zan hâsıl etmiş olduğundan hakikati hali izhar makamati aliyeyi tenvir etmek üzere sadarete ve Harbiye Nezareti’ne yazdığım şifrenin bir suretini berayi malumat tebliğ ediyorum.”

Aynı tarihte Harbiye Nezaretine gönderilen yazıda şöyle denmektedir:

“...Vilayati Şarkıye Erzurum Kongresi’ni şarki eyaletin milleti toplamıştır. Elyevm yetmiş kadar azasile Erzurum’da hali içtimada bulunan kongre Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey henüz İstanbul’dayken ve hatta burada isimleri bile işitilmemişken büyük ve hunin tehlikelerin vukua geleceğini muhakkak adleden Şarki Eyalatin halkının karar ve teşebbüsleriyle vukua gelmiştir. Bu toplantıda siyasi ve şahsi hiç bir tesirin olmadığı mevcut olmadığı kat’iyyen anlaşılmıştır. İntihabini sureti kat’iyyede felaketten alan, milletin ruhundan kopan bir heyecan ve kuvveti ecanip bir iki şahsa atfetmek suretiyle milletin ruh ve mevcudiyetini setir ve inkâr tarikini iltizam ile kendi milletini iğfal ve bu suretle menfii tevsi ve temine çalışıyor. Vatan ve milletimiz için telafisi gayri mümkün zararları badi olan bu tarzı telekkinin bizzat Hükümetimiz tarafından dahi bilinmeyerek

kabul ve ısrariyle amali ecanibin tashih edildiğini görmek umumu meyus ve dağıdar etmektedir.”⁷⁸

Kazım Karabekir, Milli Mücadele'nin haklılığına ve meşruluğuna gönülden inanmış, kendisini adanmış olduğu doğu vilayetlerinde Mustafa Kemal'in varlığı bir o kadar önemli olmuştur.

“İstiklal Harbimiz” ile yukarıdaki makale karşılaştırıldığında her ikisinin de birbirine paralel sonuçlar içerdiği görülmektedir. Makalede özetle söylenen, Kurtuluş Savaşı başlangıcında Kazım Karabekir'in Milli Mücadele'nin çekirdeğinde yer alan biri olarak oynamış olduğu rolün olumlu olduğu yönündedir. Ancak savaştan sonra Kazım Karabekir'in Atatürk'ü anlayamadığı ve muhalefet etmeye başladığı ifade edilmektedir. Bu ayırım yapılmış olsa da asıl vurgu Karabekir'in mücadeleciliği, cesareti gibi kişisel özelliklerine yönelmiştir. Derginin yayıncılık tarzı itibariyle olgusal değişim ve gelişmelerden ziyade kişiler ve karakterler üzerinde durduğu bilinmektedir. Ancak Nutuk'ta Kazım Karabekir'in kim olduğuna bakıldığında aslında Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir arasındaki fikirsel ayrılıkların ve çatışmaların izlerine çok öncesinden rastlanmaktadır. Bu ayrılıklar Kurtuluş Savaşı sırasında kendini hissettirmiş ancak cumhuriyetin ilanından sonra netlik kazanmıştır.

Derginin Bolşevik münasebetlerinden bahseden diğer yazısı da göz önünde bulundurulduğunda, fikirsel ayrılıkların dayanak ve temellerine değinmeden Kazım Karabekir'in tarihteki rolünü daha fazla ön plana çıkaran bir tutumu olduğu söylenebilir. Nutuk'ta belirtildiği üzere Mustafa Kemal'in silah arkadaşlarıyla ayrılan yolları belirli gerekçelere dayanmaktadır. Dergide buna değinilmiş de olsa meselenin tam olarak anlaşılabilmesi için Nutuk'un incelenmesi gerekir.

3.8 16 Mart Vakaası (1969 Mart Sayı 2)

Ertan Ünal'ın yazmış olduğu bu makaleyi üç bölüme ayırabiliriz. İstanbul'un işgalinden önceki gelişmeler, işgal sırasında yaşananlar (İngilizlerin ve Kuva-yi Milliyeci liderlerin tutumu), işgalden sonraki gelişmeler. Nutuk (1967 Milli Eğitim Yayınları) kaynak olarak kullanılmış.

⁷⁸ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul 1969, s. 98- 102.

Yazı İstanbul'un işgalinin haber alınışıyla başlar. İşgal, Manastırlı Hamdi'nin Ankara'ya göndermiş olduğu bir telgrafla açığa çıkar. O sırada Anadolu hareketine yakın olan Salih Paşa Hükümeti bulunmaktadır. Meclis, Misak-ı Milli kararlarını kabul etmiştir. Bu gelişmelerin ardından İngilizler gözdağı vermek için İstanbul'u resmen işgal eder. İngilizler Anadolu halkına tebliğ yayınladı. Bu tebliğde işgalin geçici olduğu söylenerek İtilaf Devletleri'nin amaçları sıralandı. Anadolu hareketinin aslında ülkeyi büyük bir çıkmaza sürükleyen İttihat ve Terakki Hareketi'nin devamı olduğu söylenir. Yıkılmak üzere olan bir devletin küllerinden yeni bir devletin yaratılamayacağını bu fikri savunanların kötü niyetli oldukları söylenir. Anadolu halkı bu tebliği kabul etmez. Padişah, Başkanı Rauf Bey olmak üzere Mecliste oluşturulacak olan bir heyetle görüşmek istediğini söyler. Bu görüşmede, beklenildiği üzere Vahdettin kendilerinden mecliste İtilaf Devletleri'yle ilgili yanlış konuşulmamasını, bugün İstanbul'u işgal edebilen bu güçlerin yarın peki ala Ankara'ya da girebileceklerini söyler. Bu görüşme 16 Mart 1920'de yapılmıştır. Görüşme süreci Meclis'te anlatıldığında padişaha karşı büyük tepki toplamış aynı gün Meclis işgal edilmiş, Kara Vasıf Bey ve Rauf Bey'in teslim olmaları istenmiştir. Rauf Bey, Meclis'i şaşkınlığa uğratarak teslim olacağını söyler ve İngilizlerin kendisini silah zoruyla teslim aldıklarına dair imzalı vesika ister. Rauf Bey'in teslim olma kararının arkasında yatan düşünce, Ankara'da açılması düşünülen Meclis'in bir an önce hayata geçirilmesidir. Meclis'ten kaçan Kuva-yi Milliyeci mebusların mücadeleyi Ankara'dan yürüteceklerine kanaat getirir. Meclis dışında olan işgal Meclis'in basılarak dağıtılmasından daha az tepki uyandırır. Rauf Bey'in anılarından bölümlere yer verilecektir. Mustafa Kemal işgali mücadeleye katkı olarak değerlendirir. İtilaf Devletleri'nin iki hatası vardır. Biri İzmir'in diğeri İstanbul'un işgalidir. Artık yeni devletin kurulmaması için hiçbir gerekçe kalmayacaktır.

Makalede bahsedilen olaylarla ilgili olarak Nutuk incelendiğinde karşımıza şunlar çıkmıştır:

Mustafa Kemal Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da değil bir başka yerde toplanması için çok uğraşmıştır. İstanbul işgal altında olduğu için güvenli değildir; bu yüzden milletvekillerinden çok dikkatli davranmalarını isteyecektir. Meclis toplandıktan sonra İstanbul'dan gelen haberler hiç de iç açıcı değildir. Meclisin dağıtılacağını ve milletvekillerinin tutuklanacağını önceden tahmin eder. Rauf Bey'den Ankara'ya gelmesini ister. Rauf Bey bu uyarıyı dikkate almaz. Atatürk bu durumu şöyle dile getirir:

“İngilizlerin tutuklama kararına karşı meclisin sonuna dek pek yiğitçe görevini yapması pek yararlı ve parlaktır. Ancak sizinle birlikte, varlıkları ilerideki girişimlerimiz ve eylemlerimiz için çok gerekli olan arkadaşların sonunda bize katılabilmeleri kesin olarak güven altına alınmalıdır. Yoksa grubun birlik ve kararlı olarak iş görmesini düzenleyebilecek kişilerin şimdiden görevlendirerek sizlerin hemen buraya gelmeniz çok gereklidir. Buraya gelecekler arasında ülkeyi temsil niteliğinde olanlarla gerekince hükümet kurmaya ve yürütmeye yeterli kişilerin bulunması önemlidir. İtilaf devletlerinin zorlama önlemlere başvuracakları kuşku götürmez.”⁷⁹

Rauf Bey’in Anadolu’ya gel çağrılarına cevap vermeyerek Malta’ya sürgün edilmesi Atatürk’ün kafasında bazı soru işaretlerinin doğmasına neden olur.

“Son dakikaya değin, Anadolu’ya geçmek ve Ankara’ya gelmek yolunun ve önlemlerinin kimi arkadaşlarca hazırlandığı ve sağlandığı bana anlatılmıştır. Eğer böyle idiyse bu kişilerin Ankara’ya gelmeyi kabul etmeyip İngilizlere teslim olmayı ve Malta’ya gitmeyi yeğlemelerindeki neden ve özür, gerçekten incelenmeye değer. Doğrusu Türkiye durumunun ve geleceğinin kuşkulu, karanlık, ölümcül görüldüğü kuramına göre, bu karanlık tehlike içine atılanların korkunç ve ürkünç bir sonuçla karşılaşmaları kuruntusunun etkisi altında, en sonunda herhangi bir zindanda bir süre kalmak üzere düşmana teslim olmayı yeğleyebilecekleri uzak görülemez. Bununla birlikte ben burada, böyle bir yargıya varmaktan çekinirim. Bu düşünce iledir ki, bu kişileri Malta zindanlarından, kurtarmak için her yola başvurarak, elden gelen girişimleri yapmaktan geri durmadım.”⁸⁰

Mustafa Kemal İstanbul’un işgalinden önceki gelişmelerden sonucun ne olabileceğini tahmin etmiş ve bu konuda gereken önlemlerin alınmasını istemiştir. Ancak makalede Nutuk temel kaynak kabul edildiği halde bu uyarılara yer verilmediği görülmüştür. Rauf Bey’in tutumu kahramanlık göstergesi olarak yansıtılmıştır.

3.9 İngiliz Muhipleri Cemiyeti (1972 Mayıs Sayı 4)

Yazar Fethi Tevetoğlu, Nutuk, Kazım Karabekir’in İstiklal Harbimiz, Gotthard Jaeschke’nin Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri adlı eserlerinden alıntılar yapmış, İngiliz Muhipleri Cemiyeti’nin aslında Türkiye’deki Milli Mücadele’yi durdurabilmek için İngiltere Başkanı Lloyd George tarafından kurulan bir ajan kuruluş olduğunu

⁷⁹ Kemal Atatürk, *Nutuk*, c. 1, Ankara 1989, s. 547.

⁸⁰ Atatürk, a.g.e, s. 549.

söylemiştir. Cemiyeti destekleyenler içlerinde kurtuluş umudu olmayan aydınlar, Padişah, Damat Ferit Paşa Hükümeti, Dâhiliye Nezaretini işgal eden Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali Beyler ve Said Molla bulunmaktadır. İngiliz belgelerinden yapılan alıntılara göre İngilizler Sait Molla'nın desteği olduğunu kabul etmemiş ancak cemiyetin kurulduğu gün Said Molla tüm belediyelere telgraf çekerek az önce kurulmuş olan cemiyeti yeni mahalli şubeler açmak suretiyle desteklemek gerekliliğini söylemiştir. Atatürk Nutuk'ta Cemiyetin mensuplarını şahsi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen menfaat düşkünü kimseler olarak görmektedir. Yazıda Kazım Karabekir Paşa'nın anılarından ve Nutuk'tan alıntılarla cemiyete karşı yaklaşımları ortaya konmuş. Konuyla ilgili Nutuk'ta Mustafa Kemal şunları söylemektedir:

“Bu cemiyetin iki cephe ve mahiyeti vardır. Biri aleni cephesi ve medeni teşebbusatla İngiliz himayesini talep ve temine matuf mahiyeti idi. Diğeri hafî ciheti idi. Asıl faaliyet bu cihette idi. Memleket dâhilinde teşkilat yaparak isyan ve ihtilal çıkarmak şuur-u milliyeyi felce uğratmak ecnebi müdahalesini teshil etmek gibi hinane teşebbusat cemiyetin bu hafî kolu tarafından idare edilmekte idi. Said Molla'nın cemiyetin aleni teşebbusatında olduğu gibi hafî cihetinde de ondan ziyade rolü olduğu görülecektir.”

Kazım Karabekir Paşa da eserinde, bu kuruluşun beyanname ve programını aynen yayınlarak şunları söylüyor:

“İngiliz Muhipleri Cemiyeti, beyanname ve programını da hatıratıma yazıyorum. Yeni nesil görsün ki, Erzurum'da millet, istiklali için Erzurum Kongresi akdi ile kararını verirken, İstanbul'daki padişah ve hükümet ve bunlar gibi millet kanını emmeye hazırlanan tufeyliler, Türkün istikbali için nelerle meşgul olmuşlardır. Yeni nesle ibret olsun ki, emre ram olan menfaatperest mahlûklarla milletin yolu bir uçuruma müntehidir. Kendi bağrında ve kendi hür evlatları ile kendi Hükümetini kurmadıkça, her millete olduğu gibi, mazlum Türk milletine de istikbal yoktur.”

Jaschke'nin İngiliz belgelerine dayanarak yazdığı eserinde de bu cemiyetin kuruluşu şöyle belirtilmektedir:

“Said Molla, Türkiye'de İngiliz Muhipleri Cemiyetini, tam Loyd George'un Amerikan devlet başkanı Wilson ve Clemenceau ile birlikte Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarmasını tasvip etmek suretiyle, Türk milletine darbelerin en müthişini vurduğu bir zamanda kurdu. Ateşemiliter Deedes'in, mollanın İngiliz dostluğu çabasını 1 Mayıs 1919'da açıktan açığa reddetmesine rağmen, Said Molla 23 Mayıs'ta, yani büyük

Sultanahmet mitinginin yapıldığı günde bütün belediye reislerine bir telgraf göndererek az önce kurulmuş olan cemiyeti, yeni mahalli şubeler açmak suretiyle desteklemesini istedi.

*Atatürk gene Nutuk'ta cemiyete mensup bazı sergüzeştçilerin olduğunu söyler bunlardan biri Rahip Frew'dir. Molla'dan papaz Frew'e yazılmış 12 mektubun incelenmesiyle, cemiyetin kuruluş amacı ve yürüttüğü faaliyetlerin milli şuur ve bilinci yıpratma gayesi taşıdığı açıklık kazanacaktır.*⁸¹

Yazar Fethi Tevetoğlu bu yazıda İngiliz Muhipler Cemiyeti ile ilgili birinci el kaynaklara dayanarak temel bir görüş ortaya atmıştır. Hem İngiliz kaynaklarına dayalı olarak yazılmış bir eser hem belgelere göre anlatılan Nutuk hem de Milli Mücadele önderlerinden Kazım Karabekir'in hatıratına dayanarak yazılması Tevetoğlu'nun tezini desteklemek üzere derlediği bölümlerden oluşmaktadır. İngiliz Muhipleri Cemiyeti, desteğini İtilaf Devletleri'nden alan Milli Mücadele ruh ve gücünü zayıflatmak üzere kurulmuş bir cemiyettir. Yazarın Milli Mücadele Dönemi'nin, bu döneme karşı olan güçleri üzerine kurmuş olduğu söylem, Atatürk'ün Nutuk'ta kurmuş olduğu söylemle aynıdır. Bundan önceki yazılarda gördüğümüz (Rauf Orbay, Kazım Karabekir) Milli Mücadele liderlerinin ön plana çıkarılırken saptamış olduğumuz Nutuk'un yorumundaki birtakım eksiklikler, söz konusu Milli Mücadele'nin karşısında olan güçler olduğu zaman kaybolmaktadır. 1960'ların popüler bir tarih dergisi olan *Hayat Tarih Mecmuası*'nda Milli Mücadele Dönemi önemini korumuş, Nutuk gibi temel kaynaklara sadık kalmış ancak kendi tarih görüşü çerçevesinde "bizdendir" diyebileceği tarih şahsiyetlerine karşı "sahiplenme" içinde olmuştur. Milli Mücadele karşıtı görüş ve hareketlere karşı son derece net ve tutarlı bir çizgide yer almış olduğunu söyleyebiliriz.

3.10 MİLLİ MÜCADELE İÇİN KURULAN CEMİYET VE ÇETELER (1971 EKİM SAYI 9)

İhsan Birinci'nin derlemiş olduğu cemiyet ve çeteler iki sayıda yer almıştır. Yazının birinci bölümünde 30, ikinci bölümünde ise 20 kuruluşun ismi geçer ve cemiyetler kuruldukları yerler, kurucuları ve bazılarının kuruluş amaçları belirtilmek suretiyle yayınlanmıştır. Böyle bir çalışma yaparken amaç kurtuluş ümidi olmayanlara bunun mümkün olabileceğini, Türkiye Devletinin kurulabileceğini göstermek olan cemiyet ve çeteleri anlatabilmektir. Biz bunların içinden yazıda en geniş yer verilenleri ve mücadele tarihinde en çok ses getirenleri aktarmayı uygun gördük.

⁸¹ Aktaran, Fethi Tevetoğlu, "İngiliz Muhipleri Cemiyeti", *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 1, sayı 1, s. 5-9

Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti

Hayat Tarih Mecmuası'nda Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti anlatılırken şu ifadeler kullanılmıştır:

“Merkezi İstanbul’da bulunan bu cemiyetin amacı, doğu vilayetleri halkının dini, siyasi ve tarihi haklarını bütün dünyaya duyurmaktır. Bunun için de beldenin Ermenilere verilmesine engel olacaktı. Cemiyet Erzurum’da da şubelerini açınca adı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti oldu. Çalışmalarını üç noktada belirtiyordu:

Hiç bir surette buldukları yerden göç etmemek, ilmi, dini ve ekonomik organlar yaratmak, Doğu illerinin saldırıya uğrayacak herhangi bir bölgesini savunmada birleşmek.”

Cemiyet, Fransa’da çıkarmış olduğu “le pays” gazetesiyile Doğu’daki Türklerin Ermenilerden daha eski ve çok olduklarını ispata çalıştıklarını yazmaktadır.”

Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’nin kuruluş amaçları için yazılanlar kaynak belirtilmeden Nutuk’tan alınarak yazılmıştır. Nutuk’ta bu Cemiyet’in medeni ve ilmi yollardan gayeye varılmak için fazla iyimser olduğu söylenir. Atatürk bu cemiyeti bir araya getiren asıl sebebi doğu illerinin Ermenistan’a verilmesi ihtimali olduğunu söyler. Yazıda da cemiyetin amacı aynen Nutuk’ta olduğu gibi belirtilmiştir:

“1.Hiç bir surette buldukları yerden göç etmemek,

2.İlmi, dini ve ekonomik organlar yaratmak,

3.Doğu illerinin saldırıya uğrayacak herhangi bir bölgesini savunmada birleşmek.”⁸²

Trakya Paşaeli Cemiyeti

Trakya Paşaeli Cemiyeti *Hayat Tarih Mecmuası*'nda şu şekilde anlatılmaktadır:

“Balkan Savaşlarından mağlup çıkmamızla, bölge doğu ve batı olarak ikiye ayrılmış ve bu suretle Trakya davası ortaya çıkmıştı. Aynı din ve dilde olan halkının bir bütün olduğunu savunanların kurduğu bu cemiyet; kuvveden fiile çıkmak amacıyla, Bakırköy’deki Fransız depolarından alacakları eslihayı, Edirne’deki kolordu komutanı Albay Cafer Tayyar Paşa’ya ulaştırarak mücadeleye başlayacaklardı.”

Nutuk’ta cemiyetin Trakya’yı birleştirerek bir bütün halinde kurtarılması düşünüldüğü yazılmaktadır. Ancak bu kurtuluş için akla gelen tek çarenin, İngiltere’nin, bu mümkün olmazsa Fransa’nın desteğini sağlamaktan geçeceği yazılmıştır.

⁸² Atatürk, a.g.e., s. 7.

“O zaman hatırlarına gelen tek çare, İngiltere’nin bu mümkün olmazsa Fransa’nın desteğini sağlamaktı. Bu maksatla bazı yabancı devlet adamlarıyla temas ve görüşme imkânları da aramışlardı. Hedeflerinin bir Trakya Cumhuriyeti kurmak olduğu anlaşılıyordu.”⁸³

Redd-İ İlhak Cemiyeti

Redd-i İlhak Cemiyeti yazıda şu şekilde anlatılmaktadır:

“İzmir’in işgal edileceği haberini alan vatanperverler, 14 Mayıs gecesi yaptıkları toplantıda, İzmir’in Yunan topraklarına katılmasına engel olmaya karar verdiler. İzmir’in ilhakını red edeceklerdi. Muhteşem bir kalabalıkla yapılan mitingde, şayet güzel şehirleri ilhak olunursa, bütün güçle savunmaya geçme kararı aldılar.”⁸⁴

Nutuk’ta bu mitingin yapılmış olmasına rağmen ertesi gün Yunan askerlerinin görülmesiyle bu teşebbüsün ümit edilen derecede maksadı sağlayamadığını yazmaktadır.

Trabzon ve Havalisi Âdem-İ Merkeziyet Cemiyeti

Hayat Tarih Mecmuası Trabzon Ve Havalisi Âdem-İ Merkeziyet Cemiyeti’ni şu ifadelerle anlatır:

“Merkezi İstanbul’daydı bu şehrin yönetiminden ayrılmakla Trabzon bölgesinden Pontusçuların boyunduruğu altına girmesini önlemek gayesini güdüyordu.”⁸⁵

Nutuk’ta, cemiyetin gayesinin adından anlaşıldığı herhalde merkezden ayrılmak niyetinde olduğu yazmaktadır.

Nutuk’ta bu cemiyetlerden savaş sonrası genel görünüm şeklinde ve işgal altında olan yerlerin durumu özelinde bilgi vermek amacıyla yazıldığı görülür. Aranan kurtuluş çarelerinden biri “mandaterlik” diğeri yukarıda bahsedilen “mahalli kurtuluş örgütleridir.” Üçüncü yol Mustafa Kemal’in kararıdır:

“Efendiler, ben bu kararların hiçbirine isabet görmedim. Çünkü bu kararların dayandığı bütün deliller ve mantıklar çürüktü, esassızdı. Hakikat şu ki, içinde bulunduğumuz tarihte, Osmanlı Devleti’nin temelleri çökmüş, ömrü tamam olmuştu. Osmanlı memleketleri tamamen parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türk’ün barındığı bir ata yurdu kalmıştı son mesele bunun da paylaşılmasını sağlamağa çalışmaktan ibaretti.

⁸³ Atatürk, a.g.e., s. 6.

⁸⁴ Atatürk, a.g.e., s 5.

⁸⁵ İhsan Birinci, “Milli Mücadele İçin Kurulan Cemiyet ve Çeteler”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 2, sayı 9, s. 30-40

Osmanlı Devleti, onun istiklali, padişah, halife, hükümet, bunların hepsi manası kalmamış bir takım boş sözlerden ibaretti.

Neyin ve kimin korunması için, kimden ve ne yardım sağlanmak isteniyordu?..... Bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da milli hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak!”⁸⁶

Hayat Tarih Mecmuası’nda cemiyet ve çeteler bilgisel bir yığın halinde sunulmuş olsa da Nutuk’ta ele alınış şekli farklı olarak Milli Mücadele’nin temelini teşkil ettiği yönünde bir görüşün ışığı altında yazılmıştır. Yazını tam başlığının “Milli Mücadele İçin Kurulan Cemiyet ve Çeteler” olması da bu görüşü destekler. Nutuk’ta “Milli Mücadele’ye yardım eden kuruluşlar” görüşüyle yer verilmesi, mahalli kurtuluş örgütlerinin Milli Mücadele’nin kazanılmasında yeterli bir güç oluşturmayacağı gerçek kurtuluşun bu yolla sağlanamayacağı fikrini taşımaktadır. Hayat Tarih Mecmuası cemiyetlerin kuruluş amaçlarını Türkiye Cumhuriyetini kurmak olarak göstermiştir. Oysa Nutuk’ta gördüğümüz üzere hiçbir cemiyetin böyle bir hedefi yoktur.

Hayat Tarih Mecmuası’nda Milli Mücadele Dönemi yazılarının dergideki yüzdelik dağılımına baktığımızda diğer konu başlıklarına göre daha az yer kapladığı görülmektedir. Cumhuriyetin ilanından sonraki inkılaplar dönemine ait yazılar ise hemen hemen yok gibidir. Dergi bu durumla ilgili açıklamayı bu dönemin henüz tarihselleşemediği, yeterli zaman aşımı geçirmediği bu sebeple doğru sonuçlar çıkartılamayacağı şeklinde yapar. Geçmişe gidildikçe derginin zemini genişler. Bu mantıkla Milli Mücadele Dönemi’ne az sıklıkta yer verilmiş olabilir ancak Milli Mücadele Dönemi kesit yazıları incelendiğinde anlaşılabilir ki ele alınan konular derinlikle incelenmiştir. Cumhuriyetin ilanı, büyük zaferin yıldönümü gibi önemli günler geçiştirilmemiş aksine bu günlere dönük özel çalışmalar yapılmıştır. Derginin Milli Mücadele Dönemi’ni önemsemiş olduğu görülmekle beraber belirli bir siyasi görüş ekseninde yansıtıldığı da unutulmamalıdır. Bu da Sovyetlere düşman Amerikan yanlısı bir politikanın etkisi altında olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Dergideki genel yazar kadrosunun dışında Milli Mücadele Dönemi yazılarının birçoğu emekli ordu mensupları tarafından kaleme alınmıştır. Milli Mücadele içinde bizzat bulunan veya özel araştırma yapan asker kökenli yazarların sözlerine ve çalışmalarına özel

⁸⁶ Atatürk, a.g.e., s. 16.

önem verilmiştir. Bu çalışmalar derginin genel yayın dizini içerisinde ayrı bir üslup oluşturmamaktadır. Derginin belirli alanlarının belirli kişiler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Örneğin çeviri yazıları genellikle Şevket Rado'ya verilmiştir, Osmanlı tarihi Reşad Ekrem Koçu tarafından yazılmıştır, Türk tarihinde Yılmaz Öztuna'yı görüyoruz, Milli Mücadele araştırma ve inceleme yazılarında Fethi Tevetoğlu'nun çalışmaları önemlidir diyebiliriz. Ancak Milli Mücadele ideolojisinde ve mücadelenin silahlı aşamasında en yetkin görülen ordu mensuplarıdır. Bu alanda ordu mensuplarına öncelik tanınması böyle bir tercihin ürünü olarak görülebilir.

4. HAYAT TARİH MECMUASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ İLE İLGİLİ ANI YAZILARI

Hayat Tarih Mecmuası içinde geniş yer bulan “hatırat” tarzındaki yazılar Milli Mücadele dönemini anlatan konularda da karşımıza çıkmaktadır. Anılar, kişiye özel bir durum olduğu için öznel değer taşırlar. Kişi şüphesiz kendine daha önemli gelen veya onu etkileyen olaylar üzerinde durur. Hatıraların tarihsel değeri, bugüne kattığı anlam, gerçekçiliği v.s elbette tartışmaya açık konulardır, bilimsel veri sunmaları da oldukça güçtür.

Gazetelerin günlük ya da sınırlı sayıda yazı dizisi çıkarmaları bakımından ve birincil olarak haber iletme niteliği taşıdığı için hatıratlara pek de yer veremez. Bu nedenle canlı tanıkların anılarını aktarabileceği tek kitlesel basın aracı dergiler olmuştur. *Hayat Tarih Mecmuası*’nda “sözel tarihçilik” örneğini teşkil eden anı türündeki yazılara hemen her sayıda yer verilmiştir. Milli Mücadele Dönemi ile ilgili anı yazılarını topladığımız bu bölümde, sözel tarihin, askeri ve siyasi tarihe olan etkilerini araştırmak ana konumuz olmuştur. Bunun yanı sıra 1960’larda çıkan popüler bir tarih dergisi olarak *Hayat Tarih Mecmuası*’nda Milli Mücadele Dönemi ile ilgili anıların nasıl bir dil ve düşünce temelinde yayınlandığını yansıtmaya çalıştık.

Bu yazıların çoğunluğu Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerde geçer. Buna göre sınıflandırma yaptık. Biyografi türünde yazılmış olan bir yazıyı ve “diğer” kategorisine dahil ettiğimiz yazıları da bu sınıflandırmanın içine dahil ettik.

4.1 Ankara ve İzmir Yazıları

4.1.1 Eski Sinop Valisi Salih Kılıç’ın Hatıraları I

Fevzi Çakmak İstanbul’dan Nasıl Kaçtı (1967 Aralık Sayı 12)

Yıl 1920. Salih Kılıç asayişten sorumlu jandarma subayıdır. Anadolu’da gittikçe büyüyen memleket davasında elinden gelen yardımları yapan vatanperverdir. İstanbul’la bağlantısını kesmiştir. Bir gün Fevzi Çakmak’ın Anadolu’ya kaçmak istediğini bu yüzden kendisiyle görüşmek istediğini öğrenir. Paşa’nın yanında götürmek istediği iki atı vardır. Fevzi Çakmak atların Beykoz’a getirilmelerini ister. Salih Kılıç atları satılma bahanesiyle Üsküdar’a getirir ve at pazarında öylesine dolaştırır. Erlere emanet eder. Ertesi günü

Beykoz'da alıcı bulunduğunu, bu yüzden Üsküdar'da bulundurmanın gerekli olmadığını söyler. 17 Nisan 1920 akşamüstü Paşa'nın Beykoz'daki evine gider. Aynı gece yola koyulmak üzere sözleşirler. Salih Kılıç karakola kilit vurarak beş eriyle beraber gelmiştir. Paşa bir bavul ve bir erle gelmiştir. Salih Kılıç yolları emniyet altına alır. Sabaha doğru Alemdağı'na varırlar. Burada Remzi Bey kendilerine katılır ve Remzi Bey'in getirdiği haberler önemlidir: Damat Ferit'in Kuva-yi Milliyeci avına çıktığını, kimin Kuva-yi Milliyeci olduğu öğrenilirse Divan-ı Harb'e çıkarılacağını söyler. Salih Kılıç durumdan son derece üzüntü duyduğunu belirtir. Kendi ifadesiyle düşmanlarımıza karşı birlik olmamız gereken yerde kendi içimizdekilerle de mücadele etmek zorunda kalacak olmamızın korku verici olduğunu söyler. Mustafa Kemal'in arkasında yer alıp Milli Mücadele'ye koşulması gerektiğini ifade eder. Ertesi gün İstanbul'da Fevzi Paşa'nın kaçırıldığı haberi çıkar ve peşine düşülür. Salih Paşa'nın evrakı Nemrud Mustafa Kemal Paşa Divan-ı Harb'ine verilmiştir, hakkında idam kararı verilir ve karar 25 Temmuz 1920 tarihinde tasdik olunur. Ayrıca yanında götürmüş olduğu silah ve cephaneliklerden on beş bin kuruş ödemesi de 21 Temmuz 1920 tarih ve 3471 numara ile tasdik olunmuştur. Bu haberi aldıktan sonra daha dikkatlice yollarına devam ederler. Ertesi gün Adapazarı'na ulaşırlar. Adapazarı'nda isyan vardır ve şehre girmek imkansızdır. Güvenli bir bölge olan Geyve Boğazı'na ulaşırlar. Geyve istasyonundan drezinlerle Lefke'ye (Osmaneli) gelirler. Ali Fuat Paşa'nın yaveri İdris Bey aracılığıyla Fevzi Paşa'nın geldiği haber verilir. Karşılama 20. kolordu kumandanı Ali Fuat Paşa bizzat kendisi gelir. Böylece yolculuk sona erer. Fevzi Çakmak kaçışını Ali Fuat Cebesoy'a anlatır. Ali Fuat Cebesoy hatıralarında Salih Paşa'nın müfrezesi için, şeklen asayiş kuvveti gibi görülmekle beraber İstanbul'dan Anadolu'ya kaçacak olanların güvenle yolculuk etmeleri ve boğazın Anadolu sahil kışlalarından istenen cephanenin temin edildiği merkez teşkilatıymış diye bahseder.

Salih Bey çalışmalarına Bursa'da devam eder. Bu sırada Yunan birlikleri Balıkesir'den Bursa'ya hareket etmişlerdir. Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgali Millet Meclisi'nde büyük tepki uyandırmıştır. Mustafa Kemal'in bizzat yerinde inceleme yapmak üzere Bilecik'e hareket ettiği öğrenilir. Salih Bey, Mustafa Kemal'i İnegöl'de tümen teşkilatını kurmaya başlamış olan Arif Bey'le beraber karşılamaya gider. Ankara'dan gelen trenden Mustafa Kemal ile İsmet İnönü inerler. Arif Bey durum hakkında rapor verir. Mustafa Kemal mevziilere bakar ve durumu çok iyi bulduğunu söyler. Çökmüş olan moraller Mustafa Kemal Paşa'nın destekleyici sözleriyle beraber düzelir. Bundan sonra

Salih Bey hastalanarak Eskişehir'e oradan da Ankara'ya gitmek zorunda olduğunu ifade etmektedir.

4.1.2 Eski Sinop Valisi Salih Kılıç'ın Hatıraları I (1968 Şubat Sayı 1) Kurtuluş Savaşı'nda Ankara

Salih Kılıç, Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara'da biten tren yolu Yahşiyân'a kadar dekovil hattıyla devam ettiğini ifade eder. Büyük Millet Meclisi binası Karaoğlan Caddesi'nden istasyona giden yolun başında bulunan ahşap binadır. Elektrik olmadığından geceleri lambalarla çalışılıp önemli kararlar alınır. Mustafa Kemal o zaman Ankara'dan uzakta gözüken Çankaya'ya, şimdiki köşkün yanında bulunan ahşap binaya taşınır. Annesiyle beraber kalmaya başlar. Yaveri Muzaffer Kılıç bahçede çadırda kalmaktadır. Fevzi Paşa yakınlarında bulunan Ziraat Mektebi'nde, Halide Edip Hanım binanın bahçesindeki çadırda kalmaktadır. O sırada Başvekil Rauf Bey, Dahiliye Vekili Adnan Adıvar, Milli Müdafaa Vekili Refet Bey'dir. Bir gün Rus Elçisinin geleceği öğrenilir Salih Kılıç, elçiyi karşılamak üzere Yahşiyân'dan alıp dekoville Ankara'ya getirir. Kılıç, Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara'da barınacak yer bulmanın çok zor olduğunu belirterek, Rus Elçisini Samanpazarı'nda bir binaya yerleştirdiklerini ve Atatürk'le yapılan görüşmelerin bu binada gerçekleştirildiğini ifade eder.

Salih Kılıç, 23 Nisan 1920'de toplanan Büyük Millet Meclisi'nin muntazam toplandığını, lambalarla geç saatlere kadar çalışıldığını ifade eder. Bu sırada kendisi Ankara ve havalisinin asayiş, başvekalet ve vekaletlerin muhafazası, İstiklal Mahkemesi'nin hizmetleri için müstakil jandarma bölüğü kumandanlığına tayin edilir. O sıralarda Ankara'ya Hint Hilafet Komitesi Başkanı sıfatıyla Mustafa Sagir adında biri gelir. Müslüman diyarından Milli Mücadele'ye yardım için geldiğini söyleyen Mustafa Sagir'in İngiliz ajanı olduğu anlaşılır. Sagir, İstiklal Mahkemesi kararıyla idam edilir.

Salih Kılıç, "Topal Osman Hadisesi" diye isimlendirdiği bölümde ufak bir müfrezeyle sahip olan Topal Osman'ın Trabzon'lu Mebus Bahriye Binbaşısı Ali Şükrü Bey'i öldürttüğünün açığa çıktığını yazar. Bu cinayetten son derece teessür ve üzüntü içinde olduğunu ifade eden Mustafa Kemal'in olayın üzerine düştüğünü, bu amaçla Meclis Muhafaza Kıtasından bir kuvvettin Osman Ağayı yakalamak için Çankaya'ya gönderildiğini karşılıklı çıkan çatışmada Topal Osman öldüğünü ifade eder.

Salih Kılıç bundan sonraki bölümde Atatürk ile ilgili gözlemlerine yer vermiştir. Mustafa Kemal için şunları yazar:

“Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa, bütün çalışmalarında ve gayretlerinde, milletin ve onun hakiki ve yegane mümessili olan Büyük Millet Meclisinin itimatına güvenir, ondan kuvvet alırdı. Büyük Millet Meclisinin huzuruna çıkarken, salonun kapısı önünde düğmelerini ilikler, yavaş yavaş kürsüye gelip “Büyük Millet Meclisinin muhterem azaları, hepinizi hürmetle selamlarım” diyerek sözlerine başlar konuşmasını bitirince, meclisteki odasına girer çalışırdı.”

Salih Kılıç bundan sonraki bölümde Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıyla beraber Ankara'da yaşanan değişimleri anlatır. Yunan ordularının mağlup edilmesiyle Ankara'da büyük bir coşku ve sevinç havası hakim olur, her yerde şenlikler yapılmaktadır. Salih Kılıç Milli Mücadele sonrası Ankara'yı şu ifadelerle anlatmaktadır:

“Ankara'da büyük bir sevinç içindeydi. Her yerde şenlikler yapılıyordu....

...Trenden inen başkumandana bütün halkın “yaşa, varol Mustafa Kemal Paşa” avazeleriyle ve çalgılarla halkın arasında ve kafilelerin başında istasyon yolundan yürüyerek meclis binasına geldi. Mecliste çalışmasına başladı...

O sırada Ankara'ya gelen Yunan esirleri, milletimize has olan insanlık duyguları içinde trenlerden alınarak Sarıkışla'ya yerleştiriliyordu. Ankara'da artık daha canlı ve hareketli hayat başlamıştı.”

Salih Kılıç Cumhuriyet'in ilanından sonra Ankara'da imar hareketlerine başlamasıyla birlikte oluşan yeni ihtiyaçlara göre kumandanı olduğu jandarma bölüğünün müstakil bir tabur haline getirildiğini bu suretle tabur kumandanlığına tayin olduğunu ifade eder. Bundan sonra Ankara'da bir ihtiyacı karşılamak üzere jandarma bandosunu yetiştirecek ve ilk askeri bandoyu kuracaktır.

Salih Kılıç Atatürk'ün en büyük zevkinin, şehirde ve civarında sık sık dolaşarak halkın arasında bulunmak ve onlarla görüşüp konuşmak olduğunu, bazen civar il ve ilçelere de giden Atatürk'ün halk ile konuştuğunu ifade eder. Kılıç, Satı Kadın hikayesinin anlatarak anılarına son verir.⁸⁷

Salih Kılıç ilk yazısında Fevzi Çakmak'ı Anadolu'ya nasıl getirdiğini anlatmıştır. Ali Fuat Cebesoy'un *Milli Mücadele hatıralarında* Fevzi Çakmak'ın kendi ağzından Anadolu'ya geçiş öyküsüne ve Mustafa Kemal'in buna yaklaşımına yer verilmiştir. Fevzi

⁸⁷ Salih Kılıç, “Kurtuluş Savaşı'nda Ankara”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c.2, sayı 1, İstanbul 1968, s. 42-45.

Çakmak, Ali Fuat Cebesoy'un *Milli Mücadele Hatıraları* adlı eserinde, Salih Kılıç'ın teşkilatı için şunları söyler:

“Bilahare öğrendiğime göre, refakatime memur edilen Salih Efendi ve müfrezesi şeklen bir asayiş müfrezesi gibi görünmekle beraber hakikatte İstanbul'dan Ankara'ya gitmek isteyenlerin seyahatlerini sağlamaya ve boğazın Anadolu sahil kışlalarından temin edilen esliha ve cephaneyi içkilere sevke memur gizli bir merkez teşkilatı imiş.”⁸⁸

Fevzi Paşa 17 Nisan'da Salih Paşa ile Beykoz'daki evinde buluştuklarını yazar. Atlarını sormuştur. Randevulaştıkları saatte atları dahil tüm istek ve ihtiyaçlarıyla beraber hazır bulunur. Salih Paşa Alemdağı'nda Remzi Bey ile karşılaşır ve yola beraberce devam edilir. Adapazarı'na gelindiğinde Salih Paşa'yı önden şehre gönderir. Salih Paşa geri döndüğünde endişe verici haberler getirir. Gizli yollarla Geyve boğazına ulaşırlar. Oradan da drezin ile Lefke'ye ulaşırlar. Ali Fuat Cebesoy, Fevzi Çakmak'ın gelişine çok sevindiğini yazar. Ancak on beş gün öncesinde Fevzi Çakmak'ın Ankara'nın emirlerini tanımaması Milli Mücadele aleyhine gelişen bir harekettir ve onu yeniden mücadeleye katmak konusunda Mustafa Kemal'i ikna etmesi gerektiğini düşünür. Bu durumu da Fevzi Paşa'nın anlamasını istemez. Mustafa Kemal'e Fevzi Paşa'nın gelişini haber veren gizli bir telgrafa Mustafa Kemal'den sert bir yanıt gelir: *“Fevzi Paşa'yı geldiği yere iade edersiniz!”*. Bunun üzerine Fevzi Paşa hakkındaki olumlu yaklaşımının kabul edilmesini sınıf arkadaşı olarak Mustafa Kemal'den rica eder. Sonuç olarak Fevzi Paşa'ya Mustafa Kemal Paşa'nın da rızasıyla *“Anadolu'ya geçtiğimize memnun olduk, Ankara'ya teşrifinizi intizar ediyoruz.”* diyen bir telgraf okunur.⁸⁹

Fevzi Paşa'nın anlatımıyla Salih Kılıç'ın anlatımları karşılaştırıldığında olayların akış ve sıralanışı bakımından tutarlılık gözükmemektedir. Aynı şeyleri yaşayan iki kişinin anlatımları birbirleri arasındaki boşlukları da doldurur. Dergi sözlü anlatımlarında sahne gerisindeki kişilere yer vermeyi tercih etmiştir. Mesela Fevzi Paşa'nın Ali Fuat Cebesoy ile buluşmasında bu iki Paşa'nın anlatımına değil de bu buluşmada aracı olan üçüncü kişi olan Salih Kılıç'ın anlatımına yer verilmiştir.

Anlatımların içeriğine bakılacak olursa Salih Kılıç'ın hatıralarında ve Ali Fuat Cebesoy'un hatıralarının yer verildiği bölümde Fevzi Paşa'nın o günkü durumundan bahsedilmediğini görürüz. Cebesoy'un *Milli Mücadele hatıraları* Salih Kılıç'ın hatıralarından önce yayınlanmıştır. Buna göre Salih Kılıç, Fevzi Paşa'nın Anadolu'ya

⁸⁸ Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul 2000, s. 408.

⁸⁹ Cebesoy, age, s. 410, 411.

gelişinin Mustafa Kemal tarafından olumlu karşılanmadığını bilmektedir ancak kendi hatıralarında buna yer vermez.

Salih Kılıç Fevzi Paşa'nın kaçırılış hikayesini anlatır. Bu yüzden Mustafa Kemal'in olaya yaklaşımından bahsetmek zorunda değildir. Burada anlaşılması gereken sözel tarihin geçmişin anlaşılmasında tek başına yeterli olamayacağıdır. Şüphesiz, hatıralar olayların yaşandığı zamanların akıllarda resmedilmesine yardımcı olur. Bunlar birer kesittir. Büyük resim içinde bir yere konulursa anlam kazanırlar. Büyük resmi sunan askeri ve siyasi tarihtir.

Salih Kılıç, Atatürk'le ilgili anı ve düşüncelerine sıkça yer vermiştir. Fevzi Çakmak'ın kaçırılışının anlatıldığı yazıda Atatürk'ün cephede nasıl moral, güven verdiğinden bahseder ve Mustafa Kemal'in yanında yer almak gerektiği yazıların tamamına hakim bir düşüncedir. Kurtuluş Savaşı'nda Ankara'nın anlatıldığı yazıda biraz daha özele inilerek Atatürk'ün günlük yaşantısına, mecliste konuşmasına başlamadan önce yaptığı hazırlıklara kadar yer verilmiştir. Bu anlatımların hepsinde hayranlık sezilmektedir. Milli Mücadele döneminin Anadolu'ya kaçmak isteyenlere yardım eden bir valisinin gözünde gördüğümüz Atatürk, o günün içinden değerlendirme yapan birine ait olduğu için önem arz etmektedir.

4.1.3 İzmir'in İşgali Faciası (1968 Ekim Sayı 9)

Albay Tahsin Ünal Cumhuriyetin 45. yılı şerefine yazdığı bu yazıda İzmir'in işgalinde karanlık kalan noktaların aydınlandığını ifade etmektedir. Bu dönemde gelişen olayları o günün tanıklarının anlatımlarına yer vererek anlatır. Zaman zaman araya girerek kendi yorumlarını eklemiştir. Harp Tarihi Arşivi referans gösterilerek yazılan bu yazıyı şu şekilde özetleyebiliriz.

14 Mayıs sabahı 17. kolordu komutanı Ali Nadir Paşa, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'ya İzmir'in işgal edileceğine dair nota aldığını bildirir ve emrini sorar. Şevket Turgut Paşa muvafakat edilmesi gerektiğini söyleyecektir. Nadir Paşa bu cevaba şaşırarak İzmir'in işgalinin geçici olduğunu, İtilaf Devletleri tarafından Yunanlılara verileceğine dair söylentilerin dolaştığını söyler. Bir şeyler yapılması gerektiğini kastediyordur.

14 Mayıs günü Amiral Calthrop tarafından Babıali'ye ve Şevket Turgut Paşa'ya nota verilerek 15 Mayıs günü öğleden sonra Mondros Antlaşması gereği İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini, olaylar çıkabileceğinden askerlerin kıışlarından ayrılmamaları gerektiğini ve İngilizler tarafından telgrafhanelere el konacağını, resmi

yazışmalarında sansüre uğratılabileceğini söyler. 15 Mayıs öğleden sonra İzmir'den haber alınamaz. İlk haber 18-29 Mayıs'ta Manisa'dan gelir. İzmir'de bütün resmi daireler, demiryolları, karayolları Yunan Kolordularının kontrolü altındadır. İzmir halkına yapılan muamele ise yüz kızartıcıdır.

İzmir'den kaçıp gelenlerden birinin söylediğine göre Yunan işgal kuvvetleri kumandanı Miralay Zafiriu, beyanname yayınlayarak halkın huzur ve refahının korunacağını söyler. Yazar Tahsin Ünal burada bir dipnot düşerek şunu söylemiştir. *“huzur ve rahat bozmaya gelenler, huzur ve rahat temin etmeye geldik diyorlar. Ne yüzsüzlük ne hayasızlık”* Beyannamede tam olarak şöyle denmektedir:

“Tarihi bağlarla ve çeşitli yönleriyle Yunanistan'a bağlı olan bu toprakları, İtilaf Devletleri tarafından verilmesi beklenen kararlar verilmeden önce, işgal ve ilhak etmek fikrimiz yoktur. Evvelki gibi dini ve mülki memurlar vazifelerine devam edecek, halk işiyle meşgul olacaktır. Vazife ve iş esnasında bir yolsuzluk zorbalık ve asayişsizlik olursa, kim olursa olsun bizden askeri yardım isteyebilir. Kumandanlığın kapısı, her kişiye, her şikayetçiye daima açıktır. Merhametimiz herkese eşittir. Herkes güzel vatani hakkında verilecek kararı sabırla beklemelidir.”

Yazar buraya da bir dipnot düşerek bu söylenenler üzerine, “ne kadar nazik (!), ne kadar kibar (!)” demiştir.

18 Mayıs günü kolordudan şu haber gelir:

“Bugün İzmir telgrafhanesi memurlarından Çolak Halil ile güç bela yapılan telgraf konuşmasından şunları öğrendik: Birinci efsun, 4. ve 5. Manastır, Teselya kolorduları Sahra topçularıyla beraber İzmir'e nakledilmiş, Türk mahallelerine, karakol ve kışlalarına yerleştirilmiştir. Gelen askerlerin miktarı 50 000 kişi tahmin ediliyor yarın da 7. Girit, 6. adalar 2. Siroz ve Selanik kolordularıyla, 5000 Giritli jandarmanın çıkarılacağı söyleniyormuş...”

İzmir'den kaçıp gelen tüccar Mahmut Bey'le bir komiserden şunlar öğrenilir:

“Yunan askerleri İzmir'den sonra civarını işgal için harekete geçmemişlerse de yakında geçecekleri söylenmektedir. Türklerin bütün emvali yağma, Türk kadınlarının ırzı payımal edilmiştir. İzmir'e asker çıkaran Yunan donanması Amiralinin, İzmir'in Yunanistan'a ilhak edileceğine, kendisinin İzmir valisi tayin edileceğine dair beyannamesi neşredilmiştir.”

Ali Nadir Paşa esir edilmiştir ve serbest kaldıktan sonraki raporunda ise 15 Mayıs'ta başlayan olayları anlatır. 15 Mayıs sabahı saat 11 civarında Yunan Komitacıları,

Rumlardan oluşan “Zito Venizelos” diye bağırarak kalabalık kışlanın önünden geçerken ateş açar. Ali Nadir Paşa can kaybı olmaması için beyaz bayrakla dışarı çıkar ancak dışarı çıkar çıkmaz akıl almamak cinayet ve hakaretler başlar. 30- 40 kişinin şehit olduğunu, 60 insanın yaralandığını belirtir.

Sabah gazetesinin İzmir muhabiri 22 Mayıs sabahı işgalden bahsederken, Yunanlıların fesli gördükleri her adama ateş açtıklarını, sokakların Türk ölüsünden geçilmediğini yazar⁹⁰.

Yazıda olayın bizzat tanığı olan Türk halkından dönemin İzmir Valisine, telgraf memurundan, resmi yazışmalara kadar kısa ve öz bir şekilde yer verilmiş olması olayın iç yüzüne ışık tutmakta bu da cumhuriyet tarihinin ciddiyetle algılandığını göstermektedir. İzmir’in işgali Kurtuluş Savaşı’nı başlatan olayların en önemlisidir. İzmir Yunanlılar tarafından haksızca işgal edilmiştir, ama bir taraftan da böyle olumsuz bir olayın yaşanması olumlu sonuçlar doğuracaktır. Ulusal bilincin harekete geçirilmesinde İzmir’in işgali önemli yer tutar. Bu Nutuk’ta da böyledir, ortalama bir tarih dergisinde de bu şekilde gösterilmiştir. Tarih dergisinde olayların halk kesiminden yöneticilere geniş bir yelpazede yansıtılması farklı boyutlardan görebilmemizi sağlar.

4.2 İstanbul Yazıları

Aşağıda özetini sunmuş olduğumuz 1969 yılının sekizinci sayısından başlayarak altı sayı süren “İstiklal Savaşında Bir Türk Subayının Hatıraları” başlıklı yazı, 1971 yılının birinci sayısından başlayarak dört sayı devam eden, “Birinci Umumi Harpte ve Mütareke Günlerinde İstanbul” başlıklı yazı, 1970 yılının sekizinci sayısında yayınlanan “Anadolu’ya Kaçırılan Telsizler” başlıklı yazı, genel hatlarıyla Kurtuluş Savaşı’na girerken İstanbul’da yürütülen faaliyet ve çalışmaları anlatır. Halk inisiyatifiyle faaliyet yürüten gizli grupların, Milli Mücadele’deki zorlu şartlarını, karşılarına çıkan engeller ve bunların nasıl aşıldığını okuduğumuz İstanbul’da geçen anılar, yazarların kişisel değerlendirme ve gözlemlerini içerir. Yazılar genellikle birinci ağızdan yazılmıştır. Bizzat olayı yaşayan kişiler tarafından anlatılır. Bazı yazılarda ise yazar tarafından başka birinin anıları aktarılır. Bu tür yazılar günün koşulları hakkında ipuçları verir. Nutuk’ta bunların birebir karşılığı yoktur. Nutuk, askeri ve diplomatik tarihçe sunar. Anılar üzerinden siyasi ve tarihi

⁹⁰ Alb. Tahsin Ünal, “İzmir’in İşgali Faciası”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c.2, sayı 9, İstanbul 1968, s.4-6. (Harp Tarihi Arşivinden aktarılmış)

analizlerde bulunamayız ancak bunlar Nutuk gibi temel başvuru eserleriyle beraber ele alındıkları zaman bilimsel işlerlik kazanabilirler. Bu noktada sözel tarihin askeri ve diplomatik tarihe katkı sunduğunu söyleyebiliriz. Sözel tarihçiliğin hangi düşünce ekseninde anlatıldığını saptamaya çalıştığımız anı yazılarının özeti aşağıda sunulmuştur. Yazılar ardarda sıralanmadan önce İstanbul'un durumu, yazılarda bahsedilen gizli gruplar ve teşkilatlar ile ilgili kısa bir tarihçe verilmiştir.

4.2.1 İstanbul'un Durumu

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkılması, zaten sonu gelmekte olan bir imparatorluğun yıkılışını hızlandırdığı gibi halkın da maddi ve manevi olarak zayıflamasına sebep olmuştur. Zor koşullar altında halk Milli Mücadele'ye destek vermiş, ancak bu sayede savaş kazanılabilmektedir.⁹¹

Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği zorluklar üzerine halk yeniden mücadele etme gücünü bir anda bulamaz. İşgale uğrayan yerler mücadeleye hemen başlarken işgal edilmeyen yerler tereddütte kalacaktır. İşgale uğrayan yerlerde ise halk canını, malını ortaya koymaktadır.⁹² Bazı büyük halk kitleleri bir önceki deneyime dayanarak savaşı umutsuz bir çıkış olarak görmekte, mücadeleye karşı muhalefet etmekte, yer yer isyanlar çıkarmaktadır. Bazı yazarlar Milli Mücadele'nin hiçbir suretle emir alınmaksızın kendiliğinden başlayan bir hareket olduğunu söyler.⁹³ Halk kendi inisiyatifiyle gönüllü teşkilatlar oluşturarak giyecek ve para yardımlarında bulunmuştur. Anadolu'da din adamlarının köyleri dolaşarak halkı Milli Mücadele'ye ikna etmeye çalıştıkları görülür.⁹⁴ İstanbul bunlardan biridir. İstanbul'da halk Anadolu'ya yer yer silah, para, cephaneye ve telsiz gönderilmesi gibi yardımlarda bulunmuştur.

Mütareke sonrası İstanbul halkı işgal altında yoksunluk ve yoksulluk içindedir. Zor koşulların İstanbul'da iki görünüm yarattığı görülür. Bunlardan biri mücadeleye taraftar olanlar ki bunlar çoğunlukla savaştan dönenler, genç zabıtlar ve gençlerden oluşur⁹⁵. Bir de durumu kabullenerek, kurtuluşu zamana bırakma taraftarlarından oluşur. Kurtuluş mücadelesinde İstanbul'un taşıdığı önemin farkına varanlar ve İstanbul'a tarihteki bu önemli yerini verenler birinci gruptakiler olmuştur. İstanbul'da birbirinden farklı gizli

⁹¹ Şerif Güralp, *İstiklal Savaşı'nın İç Yüzü*, İstanbul 1958, s.11.

⁹² Sabahattin Selek, *Milli Mücadele Anadolu İhtilali*, c.1, İstanbul 1987, s.129; A. Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 1959, s. 768,769.

⁹³ Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, Ankara 1971, s.33.

⁹⁴ Cevat Rifat Atılhan, *İstiklal Harbinin Sarıklı Kahramanları*, İstanbul 1968, s. 25.

⁹⁵ Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, c.2, İstanbul 1975, s. 245-249.

cemiyetler kurularak Milli Mücadele için çeşitli faaliyetlerde bulunacaklardır. Bunlardan en çok ses getirenleri şunlardır:

4.2.1.1 Karakol Cemiyeti

Karakol cemiyeti Milli Mücadele yıllarında İstanbul'da kurulmuş ilk ve en önemli gruplardan biridir, ancak Karakol Cemiyeti üyelerinin eski İttihatçılardan oluşması hep bu cemiyete kuşkuyla bakılmasına sebep olmuştur. Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra tam olarak ne zaman kurulduğu bilinmeyen cemiyet, İstanbul'un resmen işgaline kadar faaliyette bulunmuştur. Teşkilatın birçok subayı Anadolu'ya geçirmesine rağmen aynı yol ile çok sayıda casus ve şüpheli şahsın Anadolu'ya girişine engel olamamıştır.⁹⁶

4.2.1.2 Felah Grubu

Misak-ı Milli doğrultusunda Türk Milleti'nin varlığını esas alan grup, Sevr Antlaşması'na tepki olarak ortaya çıkmıştır. Hamza, Mücahid, Muharrib ve Felah isimleri altında yaptığı faaliyetlerle Milli Mücadele tarihindeki yerlerini alırlar.

Hamza Grubunun kurucusu İhsan Aksoley'in anılarında, ilk tanışma anlarından beraberce yaptıkları işlere kadar bahsettiği Yüzbaşı Neşet Bey'dir. Mustafa Kemal, Neşet Bey'in Ankara'ya giderek çalışmalarını orada sürdürme isteğine karşı İstanbul'da kalarak güvendiği arkadaşlarıyla beraber gizli bir teşkilat kurmasını söyler⁹⁷. Mustafa Kemal İstanbul'da bulunmasının önemi konusunda Neşet Bey'i ikna eder. İhsan Bey'in de katıldığı teşkilatın, Hamza Teşkilatı kurulmadan önce "Molteke" isimli gizli bir teşkilat kurarak faaliyet yürüttüğü, Eminönü'ndeki Hüseyin Hüsnü Eczanesi'nin tavanarasında her gün öğleden sonra 9-12 saatleri arasında çalıştıkları bilinmektedir. Bu teşkilat Hamza Grubunun çekirdeğini teşkil eder. Maddi yönden desteklenemediği için varlık gösterememiştir.⁹⁸

4.2.1.3 Müdafaa-i Milliye Grubu

İstanbul halkının can ve mal güvenliğini sağlamak için kurulmuş olan bu cemiyet, birbirinden ayrı semtlerde merkezi yapılar halinde çalışmışlardır. Grubun faaliyet alanlarını propaganda, istihbarat, silah ve cephaneye taşınması oluşturmaktadır. Başlangıçta parasızlık

⁹⁶ Mesut Aydın, *Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992, s. 23-27

⁹⁷ Aydın, a.g.e., s. 49,50.

⁹⁸ Aydın, a.g.e., s. 67-73; Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları*, c.1, İstanbul 1975, s.167-177.

ve teşkilatsızlık yüzünden pek varlık gösterememiştir. Sonraki dönemlerde kendi imkanlarıyla daha yoğun faaliyet yürütebildiğini görüyoruz.⁹⁹

4.2.2 İstiklal Savaşında Bir Türk Subayının Hatıraları I (1969 Eylül Sayı 8)

İstanbul'da Milli Mücadele

Bu yazıda başlangıçta Hamza Grubu olarak kurulan ve daha sonra ismi değiştirilerek faaliyetlerine devam eden gizli cemiyet üyesi İhsan Aksoley'in anılarına yer verilmiştir.

İhsan Aksoley Birinci Dünya Savaşı'nda Teşkilat-ı Mahsusa'da görev yapmıştır. İtalyanlarla savaşır ve savaş bitiminde İstanbul'a kaçacakken dönüş için izin çıktığını öğrenir. Gemi ile İstanbul'a gelir ancak gemi iskeleye yanaştığında iki saat süresince İngilizler tarafından tutulmuştur. Annesini çok özlemiş olduğu halde İstanbul'dan ayrılmasına neden olan olay bu sırada İngilizlerle yaşadığı hoş olmayan münasebetlerdir.

İhsan Bey İstanbul'a dönüş yaptığı bu sırada Enver Paşa'nın Azerbaycan'da Yeşil Ordu kurduğunu ve vatani kurtaracağı haberini alır. Enver Paşa'yla yaptığı görüşmelerden sonra pasaport alır, Enver Paşa tarafından para yardımı yapılır.

Annesinden ayrılacak olması annesini yıkıma uğratmıştır. Vedalaşmalarına yakın bir zamanda Paşabahçe'de oturan bir akrabalarını ziyaret etmesini İhsan Bey'den rica eder. İhsan Bey bu akrabasıyla vedalaşmaya giderken Trablusgarp Savaşı'ndan tanıdığı Neşet Bey'le karşılaşır. Bu tesadüfi buluşmada Neşet Bey, İhsan Bey'e Mustafa Kemal'in Anadolu'da kurtuluş hareketi başlattığını, İstanbul'da kalmasının daha yararlı bir iş olacağını söyler. İhsan Bey'i Enver Paşa'nın yanında yer almaktan vazgeçirir.

İlk buluşmalarına Neşet Bey bir zarfla gelmiştir. İçinde yazanı okuduktan sonra gizli bir teşkilat kurmak üzere kendisine yardım etmesini ister. Zarfın içinde yazan şudur:

“Erkan-ı Harp Yüzbaşı Neşet Bey'e

Riyasetiniz altında Anadolu'ya eşhas ve malzeme göndermek ve istihbarat yapmak üzere İstanbul'da mahrem bir teşkilatın kurulması lazumlu görülmüştür. Muktezasının ifasını rica ederim.

Erkan-ı Harbiyeyi Umumiye R eisi Miralay İsmet”

⁹⁹ Aydın, a.g.e., s. 79-84.

4.2.3 İstiklal Savaşında Bir Türk Subayının Hatıraları II (1969 Ekim Sayı 9) İstanbul'da Milli Mücadele

İlk gün çalışma ön planı hazırlarlar. O gün ortaya çıkan grubun ismi “Moltke” olur. Bu isim çok fazla sürmez. Sırasıyla Hamza, Mücahit ve Muharrip olur. En sonunda Felah ismini alır. Neşet Bey'in aniden İstanbul'dan ayrılmasıyla grubun başına Seyfi Bey (İstanbul Erkan-ı Harbiye Umumiye İstihbarat şubesinde çalışan Kurmay Yüzbaşı) geçer. İhsan Aksoley çalışmalarda telsiz ve telli malzeme ve cihazların temin edilmesinden sorumlu olur. Neşet Bey saraydan, Seyfi Bey görevinden istifade ederek Ankara'ya yararlı olacak bilgileri şifreleyerek iletmektedir. Şifre her zaman Seyfi Bey'in resmi dairesindeki kasada durur. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaliyle Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne giriş çıkışlar yasaklanır. Seyfi Bey İhsan Bey'e şifrenin derhal alınması gerektiğini söyler. Şifreyi kasadan alabilmenin tek yolu pencereden tırmanmaktır, ancak Seyfi Bey bunun çok büyük risk olduğunu söyler. O günlerde İstanbul'daki itfaiye askeriyeden oluşmaktadır. Yangın merdiveninin kullanılabilmesi için tanıdıkları birinden yardım isteyeceklerdir. İhsan Bey İtfaiyeci kıyafetiyle içeri girer ve şifreyi alır. Bu olayda yaşadığı heyecan ve gerilimi anlatır.

İhsan Aksoley, Anadolu'ya gönderdiği iki subayın kendisinin verdiği ifade üzerine idamdan güç bela kurtuluşunu anlatır. Anadolu'ya geçişler hem bu yolculuğa çıkan subaylar hem de bu yolculuğu düzenleyenler açısından büyük riskler taşımaktadır. Muhtemel tehlikeleri önleyebilmek için Seyfi Bey özel doktoru Rasim Bey ile İhsan Beyi tanıştırır. Onun sayesinde Anadolu'ya geçişlerde korucuların yardımından faydalanır. Anadolu'ya geçişlerden şöyle bahseder:

“Anadolu'ya gidecekler birer birer akşama doğru Çubuklu'daki köşke gelirdi. Karanlık basarken bu arkadaşlarımı korucubaşına teslim eder ve kendilerine hayırlı yolculuklar dileyerek veda ederdim. O geceyi heyecan içinde köşkte geçirirdim. Ertesi gün korucubaşı bana arkadaşlarımın sağ salimen Mustafa Kemal Paşa'nın topraklarına geçtiklerini haber verirdi.”

Karadeniz'e giden vapurlardan yararlanabilmek için mahalleden ilmuhaber almak ve polis dördüncü şubeden de seyahat varakası çıkarmak gereklidir. Gidecek olanlardan bazılarının nüfus kayıtları yoktur bazılarının da nüfus kağıtlarında subay oldukları yazılıdır. Mahalleden ilmuhaber alınması çok sakıncalıdır. Anadolu'ya gidecekler hemen belli olmaktadır. İhsan Bey bir gün Birinci Dünya Savaşı'ndan tanıdığı Fahrettin Bey'e

rastlar. İstanbul birinci şube polis müdürü olmuştur. Fahrettin Bey'e gizli görevini anlatarak, dördüncü şube müdüründen yardım talep etmesini ister:

“Seyahat varakası çıkarmak için bana kolaylık gösterilmesini, mahalle ilmuhaberinin istenmemesini ve nüfus kağıtlarında subay yazılı olanların seyahat varakalarında subay yazılmamasını rica ederim...”

Ben size istediğiniz kadar nüfus kağıdı temin ederim. Anadolu'ya gidecek arkadaşların resmini siz şahsen bana veriniz; ertesi gün de benim hazırlayacağım seyahat varakalarını siz şahsen benden alınız.”

Bundan sonra Anadolu'ya gidişler kolaylaşır. İhsan Bey Anadolu'ya kaçmaya karar verenleri şöyle anlatır:

“Anadolu'ya kaçmaya karar verenler, bu fikirlerini, hareketlerini ailelerinden ve en yakın arkadaşlarından gizlerlerdi.

Anadolu'dan istediklerini kendilerine bildirdiğim her şahıs kayıtsız ve şartsız daveti kabul eder. Derhal harekete hazır olduğunu söylerdi.”

Ruşen Eşref Bey'in Anadolu'ya gönderilmesi için emir geldikten bir süre sonra eşi Saliha Hanım da Anadolu'ya çağrılır. İhsan Bey Saliha Hanımı İstanbul'a götürmekle görevlendirilmiştir. İhsan Bey Saliha Hanıma bir ziyarette bulunur. Bu ziyarette Saliha Hanım hemen yola çıkabileceğini söylemiştir. İhsan Bey konuştukları sırada Saliha Hanım'ın çantasında tabanca olduğunu fark eder. Saliha Hanım'a Ümit Vapurundan tek kişilik kamara ayarlanmıştır. İhsan Bey, yolcu etmeden önce tabanca için tedbir alınması gerektiğini söyler. Saliha Hanım, Mustafa Kemal tarafından eşine hediye edilen tabancanın, manevi değerinin çok büyük olduğunu söyler. Saliha Hanım, bu tabancayı tehlikeli bir durum olursa kendini koruyabilmek için almıştır. İhsan Bey, Saliha Hanım'a gerekli yere ulaştırması için kurye zarfı verir. Onu yolcu ettikten sonra *İleri Gazetesi* Ferit Cavit Bey'in yanına gider. Cavit Bey Mustafa Sagir'in eline geçmek üzere gönderilen bir mektubun kendi elinde olduğunu, Mustafa Sagir'in Hint müslümanlarının temsilcisi değil İngiliz casusu olduğunu ispatlamanın ve Mustafa Kemal'in başına kötü bir şey gelmesinin önüne geçilebilmesi için zarfın Mustafa Kemal'e verilmesi gerektiğini belirtir. İhsan Bey bu anları şöyle anlatır:

“Ferit Cavit Bey oda kapısını kilitledi. Kasadan çıkardığı zarfı bana uzatarak: Bu zarf Hind müslümanlarının mümessili Mustafa Sagir'e gönderilmek üzereyken elime geçti. İçinde gizli yazı vardır. Mustafa Sagir'in casusluğunu ispat edecek yegane vesikadır. Bu zarfın en emin bir vasıta ile ve süratle Mustafa Sagir'e değil Mustafa Kemal Paşa'nın

eline verilmesi ve durumun anlatılması lazımdır. Aksi halde Mustafa Kemal Paşa'yı kaybederiz''¹⁰⁰

Bundan sonra olanlar bir sonraki sayıda yayınlanır.

4.2.4 İstiklal Savaşında Bir Türk Subayının Hatıraları III (1969 Kasım Sayı 10)

İstanbul'da Milli Mücadele

Anadolu'ya Kaçanlar

Mustafa Kemal Paşa'yı Hindistan'dan ziyarete gelen Mustafa Sagir'in aslında bir İngiliz ajanı olduğu ve Mustafa Kemal'in ölümüne sebep olabileceği ortaya çıkar. Mustafa Kemal'e durumu anlatan telgraf Saliha Hanım'a teslim edilir. Saliha Hanım'ın içinde olduğu Ümit Vapuru Yunanlılarca durdurulur. Zarfın saklanması oldukça güçleşmiştir. İhsan Bey denize açılarak işaretle Saliha Hanım'a zarfı kaptana vermesini söyler. Kaptan mücadeleyi destekleyen biridir. Vapurdan indiğinde zarfı kendisinden alır önemli olan Saliha Hanım'ın koynundaki şifreli küçük zarftır. İhsan Paşa, Kaptan ikinci sefer vapurdan indiğinde bu zarfa kavuşabilmiştir ancak gene ölüm kalım meselesi olan bu zarf Mustafa Kemal'e nasıl ulaştırılacaktır? Neşet Bey'le iki karar alırlar biri İnebolu'ya gidilerek Yüzbaşı Şevki Bey'e zarfın teslimi, ikincisi ise daha az şüphe çekmesi nedeniyle zarfı ulaştırmak üzere Saliha Hanım'a verilmesi olacaktır. İki gün kontrol altında tutulan Ümit Vapuru yolcuları aynı limandaki Reşit Paşa vapuruna geçirilir bu sırada zarf Saliha Hanım'a teslim edilir.

İhsan Bey seneler sonra eşini ziyarete gelen arkadaşları arasında Saliha Hanım'a rastlar. Bahçeden bir gül koparır ve Saliha Hanım'a verir. Kendisiyle Milli Mücadele arkadaşı olduklarını, bu manevi arkadaşlığın çok önemli olduğunu söyler. Saliha Hanım seneler önce kendisine verilen zarfta ne yazdığını merak edip etmediğini sorar. İhsan Bey hiçbir zaman merak etmediğini, kendisine verilen görevi yapmış olmanın huzurunu duyduğunu söyleyecektir. Saliha Hanım 10 gün koynunda sakladığı zarfı Mustafa Kemal'e ulaştırmak için yanına gider. Mustafa Kemal zarfta yazarlarla ilgili Saliha Hanım'a bilgi verir. Zarfta yazarlar şunlardır:

1. *Mustafa Kemal Paşa, mutad olarak evinden hangi saatlerde çıkar?*
2. *Mustafa Kemal Paşa, mutad olarak otomobilin neresinde oturur?*
3. *Mustafa Kemal Paşa'nın hususi doktoru kimdir?*
4. *Mustafa Kemal Paşa'nın ilaçları hangi eczanelerde yapılır?*

¹⁰⁰ İhsan Aksoley, "İstanbul'da Milli Mücadele", *Hayat Tarih Mecmuası*, c.1, sayı 9, İstanbul 1969, s. 24-29.

5. *Mustafa Kemal Paşa'nın hususi dışçisi kimdir?*

Mustafa Sagir ile ilgili bu olaya burada nokta koyarak şöyle yorumlamıştır:

“Evet Hindli casus Mustafa Sagir, bu vasıtalarından biriyle, bizi aziz Atatürk'ümüzden mahrum etmek vasıtasıyla İngilizler tarafından Ankara'ya gönderilmiştir. Fakat Mustafa Sagir Milli Mücadelecilerin takibinden kurtulamamıştır. Onu İngiliz Hükümeti dahi idam sehpasından kurtaramamıştır.”

Milli Mücadele Dönemi boyunca İhsan Paşa Anadolu'ya gidecek olan birçok kişiye yardım etmiş ve hatıralarını kaleme aldığı bu yazıda hepsinin iyi yerlere geldiğini görmekten gururla bahsetmiştir.

Savaş malzemelerinin Anadolu'ya hangi yollarla, nasıl geçirildiğinden uzunca bahsetmiştir. Neşet Bey'le çalışma planı yapılır. Selimiye Kışlası'ndaki telsiz deposunu telsiz telgraf motorcu çavuşu Osman Bey'le ikisi boşaltıp Ankara'ya gönderecektir. Yıldız'daki telli malzemesini de Osman Nuri Bey'in yardımıyla gönderir.

Selimiye Kışla'sının Haydarpaşa'ya bakan cephesinin alt katındaki koğuşlara telsiz ve cihaz malzemesi doldurulmuş ve koğuşların kapıları ile cihaz arabalarının kapakları İngilizler tarafından mühürlenmiştir. Buradaki malzemeleri kaçırmak için plan yapmaya koyulur. Birinci Dünya Savaşı'ndan tanıdığı telsiz deposunda çalışan arkadaşı Bursalı Osman Bey'le görüşür. Telsiz depo kumandanı ile ikinci kez görüşür. (İlk görüşme depo kumandanının Anadolu'ya kaçmak için İhsan Bey'den yardım istemesi üzerine olur ancak anlaşamazlar. İkinci görüşme İstanbul Polis Şube Müdürünün aracılığıyla gerçekleşir) Selimiye Kışla'sının Haydarpaşa'ya bakan kısmında Türk birlikleri, Selimiye'ye bakan tarafında Beyaz Ruslar yerleşmiştir. Kışla kumandanı İngiliz subayıdır. Telsiz depolarının üstündeki kata sıhhiye taburu yerleşmiştir. Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde bulunan Dr. Ziya Bey vasıtasıyla tabur kumandanı ile tanışır. Kendisine amacının depodaki telsiz ve cihazları Anadolu'ya kaçırmak olduğunu bunun için sarı hastalık yayıldığını ve bu yüzden kışlanın boşaltılmasını sağlayacak tedbir alınması söyler. Üç gün sonra Beyaz Ruslar ve İngilizler tarafından kışla boşaltılır. Kumandan sarı hastalık şüphesiyle bir eri Numune Hastanesi'ne göndermiştir. İsminin Salih Bey'in hatırına gelmediği bir doktor acilen fare itlafı ve mücadelesi için emir vermiştir. Bundan sonra malzemelerin yüklemesi bazı aksiliklerle tamamlanır. Telsiz depo kumandanı Zeynep Kamil Hastanesi civarındaki bir evde bekleyecek ve haber geldiği zaman telsiz cihazları ile birlikte Anadolu'ya kaçacaktır. Ay gece yarısına doğru İstanbul'un Rumeli tarafına geçecek ve Rumeli sahili

karanlık olacaktır bu karanlıktan faydalanarak kotra çok hafif süratte İngilizlerin kontrolünden sıyrılarak geçecek ve süratle Karadeniz'e ulaşacaktır.¹⁰¹

4.2.5 İstanbul'daki Milli Mücadele IV (1969 Aralık Sayı 11)

Telsiz Faaliyetleri

İhsan Bey telsizlerin Anadolu'ya geçirilmesi sırasında gümrükte yaşadığı sıkıntılardan bahseder. Gümrük memuru sorun çıkarttığı taktirde elini ağzını bağlayıp kotrayla gönderecektir. Gümrük memuru kendilerinden yana olduğunu ancak çocuk sahibi olduğunu ve bu durumun kendisini korkuttuğunu söyler. İhsan Bey anlayışla karşılar. Kotranın kayaya oturması daha önceden rastladığı aksiliklerdendir. İhsan Bey her olaylı ve maceralı geçen kaçırma olayından sonra yorgun, fakat görevini alnının akıyla yerine getirmiş olmaktan duyduğu huzurla evine gider. Bu malzemelerin Anadolu'ya ulaştırılmasının Kuva-yi Milliye için önemini farkındadır.

Anadolu'ya ait haberlerin İstanbul'a yayılmasını teklif eder. İstanbul'da Anadolu hakkında okunan haberler halkı son derece karamsarlığa sürükler. Her gün Yunanlıların ilerleyişlerinden, başarılarından Anadolu'da isyanlar çıktığından ve kumandanlar arasında anlaşmazlıklar çıktığından v.s bahsedilir. Kendisinin bile bu haberlerin etkisi altında Azerbaycan'daki Enver Paşa'nın hareketine katılacağından bahseder. Anadolu mücadelesini destekleyen basın organları İngilizlerin sansürü altındadır. Zaman zaman Ankara'yla yapılan telgraf ve mektuplaşmalar kesintiye uğratılır. Anadolu'dan gelen gazeteler *Hakimiyet-i Milliye*, Yunus Nadi Bey'in çıkardığı *Yeni Gün* gazeteleridir. İhsan Bey bindiği vapur ve tramvaylara bu gazetelerden bir kaç tane bırakarak indiğini yazar. Gazeteleri güvendiği tanıdıklarıyla paylaşır. Bunlardan biri *İleri* gazetesinin başyazarı Ferid Cavit Bey'dir. Ferid Bey Mustafa Sagir'in Mustafa Kemal'i öldüreceğini yazdığı mektubu ortaya çıkaran kişidir. Ferid Bey'in tüm gelişmelerden haberdar olmasını iki taraflı çalışıyor olduğu konusunda fikir yürütür.

Ankara'yla irtibat sağlayabileceği telsiz ağı kurmaya karar verir. Bunun için Osman Nuri Bey'le anlaşılır. Selimiye deposundan bağlantıyı kurabilecekleri alet çıkarmaları gerekmektedir. İhsan Bey ilk kez hırsızlık yaptığını ve aletleri böylelikle çıkardığını anlatır. Çamlıca'da bir evde yaptıkları girişim sonucunda İngilizlere yakalanma tehlikesi

¹⁰¹ İhsan Aksoley, "Telsiz Faaliyetleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, c.1, sayı 10, İstanbul 1969, s. 79-85.

atlatırlar. Hakkı Bey'in kardeşi Raşid Bey'in vermiş olduğu Nişantaşı'ndaki evde de başarılı olamazlar. İhsan Bey üzülen bu işten vazgeçecektir.

4.2.6 İstanbul'daki Milli Mücadele V (1969 Ocak Sayı 12)

Bir Zonguldak Seyahati

İhsan Bey bir gün Kuva-i İnzibatiye'ye tayin edildiğini haber veren bir telgraf alır. Kuva-yi İnzibatiye Kuva-yi Milliye'ye karşı kurulmuş olan bir teşkilattır. Bunun içinde görev alacak olmak İhsan Bey'e son derece zor gelecektir. Ancak bir askerinin verilen görevi geri çevirmek gibi şansı yoktur. Haydarpaşa'daki Doktor Ziya Bey'e gider. Kendisinden istirahat raporu alır. Teşkilata katıldığı zaman kendisine yemin edeceği ve masrafları için bir miktar para verileceği söylenir. İhsan Bey yemin etmek ve parayı almak istemez. Kendisiyle konuşmaya gelen yarbaya daha önce kendisinin padişaha bağlılık yemini etmiş olduğunu, ikinci yeminin nedenini anlayamadığını, İttihat ve Terakki gibi gizli bir teşkilatın içine itildiğinden şüphelendiğini söyler. İhsan Bey kendi deyimiyle burada saf bir delikanlı rolü yapmayı tercih etmiştir. Ayrıca raporu uzatarak kendisinde kalp rahatsızlığı olduğunu burada bir işe yarayamayacağını söyler. Böylelikle bu görevi başından savmış olur. İhsan Bey, Damat Ferid hükümeti gibi Anadolu hareketine düşman olan hükümetler döneminde yapılan tüm işlerin büyük bir gizlilik içinde yürütüldüğünü, gizli bir çalışma içinde olanların bunu ailelerinden bile gizlediklerinden, Bekir Ağa bölümünde çekilen eziyetlerden, insanları körü körüne mahkum eden Nemrud Mustafa Divan-ı Harbi'nin zulmünden, İngilizlerin Karaköy'deki Arabyan Hanında Türklere yapmış olduğu işkencelerin korkusundan kimsenin Anadolu'ya gitme isteğinden bahsedemediğini anlatır. Kendisi Anadolu'ya geçemiyor olmanın huzursuzluğuyla burada yaptığı işlere sarılmayı ve onlarla faydalı olmayı düşündüğünü ifade eder. O günlerde Damat Ferid Paşa Hükümeti düşmüş yerine İzzet Paşa hükümeti kurulmuştur. İhsan Bey, Damat Ferid Hükümeti zamanında çekilen eziyetlerin bittiğini gizlilik içinde yürütülen faaliyetlerin İzzet Paşa Hükümeti zamanında rahatlık kazandığını ifade eder. İzzet Paşa Mustafa Kemal'le görüşme yapmak için Ankara'ya telgraf göndermiş ancak telgrafa yanıt gelmemiştir. İhsan Bey ve arkadaşları bir gece bir evde toplanmışlar ve telgrafa cevap gönderilmesi için şifreli bir mektup yazıp bunu iletme görevini de İhsan Bey'e vermişlerdir. İhsan Bey bir İtalyan vapuruyla İnebolu'ya götürür. Zorlu geçen yolculuğun ardından Ereğli'de şifre çekilir. Aynı gün gelen cevapta Mulazim İhsan Bey şifrenin cevabını beklemek üzere Mustafa Kemal tarafından Zonguldak'a çağırılmıştır.

4.2.7 İstanbul'daki Milli Mücadele VI (1970 Şubat Sayı 1)

Ankara'ya Dönüyorum

İzzet Paşa'yla Mustafa Kemal'i buluşturan kişi olarak İhsan Bey'in asker üniformalı fotoğrafı *İleri* gazetesinde yayınlanır. Nuri Bey bu haberin yayınlanmasından sonra İhsan Bey'i ziyaret eder ve Latif Bey'in (İhsan Bey'in yeğeni) Arabyanda İngilizler tarafından gördüğü işkenceleri İhsan Bey'e anlatır. Kendisinin artık hiçbir şeyin gizliliği kalmadığı için canının tehlikede olduğunu fakat Ankara'ya giderse yararlı hizmetlerini orada güvenlikle sürdürebileceğini söyler. İhsan Bey olumsuz cevap verir. Zira İstanbul'da yaptığı hizmetler ona göre daha büyüktür, gönüllü olarak bu işi tercih etmiştir ve vazgeçmesi zordur. İhsan Bey macerayı ve heyecanı seven biridir. Ankara'da yapacağı işin telsiz komutanlığı olduğunu bu işi pekala herkesin yapabileceğini söyler. Neşet Bey de Ankara'ya gitmesini ister. İhsan Bey kendi canının önemli olmadığını söyleyecektir. Neşet Bey burada bu kimlikle bulunmasının ilişkide bulunduğu kişilerin de faaliyetlerini zora sokacağını, teşkilatın çalışmalarını sürdürebilmesi için kendisinin Ankara'da bulunmasının daha doğru olacağını söyler. İhsan Bey bu açıklamayı yerinde bulur, kendisiyle beraber başkalarını tehlikeye sokmaya hakkı olmadığını düşünmüş ve Ankara'ya gitmeye karar vermiştir. İhsan Aksoley'in anıları burada sona erer.

4.2.8 Kurtuluş Savaşı Sırasında Anadolu'ya Kaçırılan Telsizler (1970 Ekim Sayı 9)

Emekli Binbaşı Hakkı Petek Selimiye Kışlası'ndaki telsizlerin Anadolu'ya kaçırılışına bizzat eşiyile beraber tanıklık etmiş ve bu olayı hatıralarında kaleme almıştır. 1917 yılında Hicaz bölgesindeki esaretinden sonra İstanbul'a gelmiş Ahırkapı'da Telsiz Depo Müdürlüğüne tayin edilmiştir. Yüzbaşı Hikmet Bey'in komutan, kendisinin de yardımcısı olduğu depoda telsizlerin Anadolu'ya götürülmesi için planlar yapmış ve önce telsizlerin kullanımıyla ilgili kurs açabilmek için çalışmalara başlamıştır. Aslında amaç farklıdır. İlk yaptığı girişim sonucu red cevabı alır. Birinci Dünya Savaşı'ndan tanıdığı bir yüzbaşıyla karşılaştığında İngilizlerle arasının iyi olduğunu söylemiştir. Hakkı Bey bu durumdan yararlanmak ister ve bu sefer kursun açılması için gerekli işlemler yapılabilmektedir. Telsiz kursu verilebilmesi için Ahırkapı deposuna bağlı telsiz ve elektrikli cihazların Selimiye Kışlası'ndan alınması gerekmektedir ancak sadece ders malzemelerinin giriş çıkışına izin verilmektedir. Asıl götürmek istedikleri henüz kullanılmamış telefunken sistemi on vatlık altı adet tam takım halindeki portatif telsiz istasyonları, her parçası ancak

iki asker tarafından taşınabilen 48 parça tutarındaki telsiz istasyonlarından hepsinin ders malzemesi olarak çıkarılması imkansızdı. Ayrıca nöbet değişimlerinin kolanması gibi zaman gerektiren bir iştir. İngiliz nöbetçiler sandıkları yoklamaya gerek görmeden göz ucuyla yokladıktan sonra tamam vermektedirler. Böylece bir hafta sonunda kışlanın Kavak İskelesi'ne yakın noktasında tüm malzemeler istiflenmiş olur. Geriye deniz aracı bulmak kalmıştı. Bu konuda samimi sınıf arkadaşı Teğmen Nuri, gizli cemiyetle bağlantıları olduğunu, kendisine yardım edebileceğini söylemiştir bu amaçla Fuat Bey'le kendisini tanıştırmıştır. Fuat Bey taşıma için kendisinden haber beklediğini söyler. Fuat Bey'i aralıksız olarak durumdan haberdar ederek kışla dışında eşyaların geceli gündüzlü bulundurulmasının tehlike ve güçlüğünden bahseder. Anadolu Hisar'ındaki evinden çıkarken karşılaştığı Nuri Bey Fuat Bey'in teşkilat ile görüştüğünü, İhsan Bey'le görüşmesi gerektiğini iletmiştir.(1969 10. sayıda İhsan Aksoley bu görüşmeden bahseder). İhsan Bey, Hakkı Bey'in kardeşi olan Raşid Bey'in çok yakın bir arkadaşı Osman Nuri Bey'le beraber Anadolu Hisar'ında telsiz istasyonu kurmaya çalıştığını öğrenmiştir. İlk görüşmeleri, Hakkı Bey'in karşılıklı egoizme bağladığı bir sebepten ötürü sonuçsuz kalır. İkinci görüşmelerinde kendisine açmayı düşündükleri telsiz istasyonunun Anadolu Hisar'ında bulunan kendi evi olabileceği teklifini götürür ve bu sefer aralarında mutabakat sağlanır. Yolculuk edecekleri zaman aksilikler birbirini kovalar. Yanaşması gereken tekne 15 metre ötede karaya oturmuştur. Yükleme yapılacak araba devrilir. Bu sırada bir İngiliz subayı gelir. Ellerinden kaçarak karanlıkta kaybolur. İngilizlere yakalanmak bir an meselesi olur. Tekne dalgaların etkisiyle kurtulur ve malzemeler güçlükle yüklenir. Zorlu geçen yolculuk sonunda malzemeler Ankara'ya teslim edilir. Misafir buldukları yerden bir süre sonra 17 Nisan 1921 de İstiklal Mahkemesi'ne çıkarılmak üzere alınırlar. İngiliz casusu olmakla suçlanmaktadır. Bir İngilizin yolculuk etmeden önceki vakitte yanlarında bulunması ve bu kadar çok sayıda ve önemli malzemenin nasıl olup da İngiliz kontrolünden sorunsuz geçirilebileceği cevaplanması zor sorulardır. Mahkemede verdiği ifade yeterli bulunmaz. Bekir Ağa koğuşunda kapatılan komünist partisindeki tutuklananlarla beraber kalır. İkinci mahkemede Salih Bey ve Osman Nuri Bey'in göndermiş olduğu dilekçe üzerine şahitliğe gelirler. Salih Bey hakime Anadolu Hisar'ındaki evi kendisine telsiz şebekesi için vermek istediğini ve Hakkı Bey'in annesiyle yaptığı veda konuşmasını anlatır. Sürpriz bir şahit ise kendisine bu iş için yardım teklifinde bulunmuş ancak Hakkı Bey'in ajan olduğu şüphesiyle yardım teklifini kabul etmediği Abdullah Bey olmuştur.

“Bir sabahın erken saatlerinde, yine iki süngülü ile İstiklal Mahkemesine getirildik.... gözlerim bana gülümseyerek bakan bir subaya ilişti. Gözlerime inanamıyordum. Bu yüzbaşı Abdullah Beyin ta kendisiydi. Çok geçmeden yüzbaşı Abdullah’ın eşimin yanına gittiğini ve bir şeyler konuşulduktan sonra tatlı gülüşlerle müsterih olmamız anlatılmak istendiğini görmüştüm. Sonradan öğrendiğimize göre bu iyi kalpli insan bizim idam edilmek üzere olduğumuzu İstanbul’da gazetelerden öğrenmiş... casus olmadığımızın şahidi olarak mahkemeye koşmuş...”

Böylece Hakkı Bey’in haklılığı ispatlanmış ve idam kararından vazgeçilmiştir. Mahkeme kararını şu sözlerle anlatır:

“Hakimler heyeti durumu kavramış, karar odasına çekilmişti. On dakika sonra tekrar yerlerini aldılar. Casus olmadığımızı kanaat getirildiği ve hizmetlerimizin taktire şayan görüldüğünü belirten sözlerden sonra ittifakla beratimize karar verildiğine ancak menafi-i aliye-i milliyeye ve vataniyenin icap ettirdiği bir tedbir olmak üzere şark cephesinde ve telsiz mesleği dışında istihdamlarının uygun görüldüğüne dair kararname okundu. Tebrikler, teşekkürler, göz aydınlıklar...”

4.2.9 Milli Mücadele Döneminden Bir Yaprak (1968 Eylül Sayı 8)

Mithat Sanal savaş yıllarında, Birinci Dünya Savaşı’nda savaşmış olan bir Albaydan, Selimiye’den Karaağaç’a silah taşınması için emir alır. Bu yazıda bu işi nasıl gerçekleştirdiğini anlatır. İngilizler’in ve İstanbul Hükümeti’nin baskısı altında mücadeleye katkıda bulunmanın zorluklarından bahseder. Bu koşullar altında topların gündüz vakti taşınması oldukça güç bir iştir, ayrıca bunu tedarik edilebileceği deniz ve kara taşıma sistemi yoktur. Kendisine emri veren albay eline bir kağıt vererek Harbiye Nezaretinde Salih Paşa’yı görmesini ister. Salih Paşa , kendisine deniz yolu taşıması tedarik edileceğini ancak, General Harrington’un vizesi gerektiğini söyler. Kışladan denize taşınması içinse elinden bir şey gelemeyeceğini üzümlere söyler. Topların geçirilmesi için gerekli vize alınır ancak tek bir gün içinde geçirilmesi koşuluyla. Bu durum açıkça göstermektedir ki, topların geçişine resmen izin verilmiş ancak fiili olarak engellenmiştir. Eğer aynı gün içinde halledilemezse İngilizler tarafından el konacaktır. İstanbul merkez kumandanlığına gider. Burada Kuva-yi Milliye’den olmasından şüphelenilen kişilere yapılan işkenceleri bilmektedir ancak denize düşen yılanı sarılır diye tabir ettiği bir kararla içeri girer. Rastgele isimlere baktığı zaman da kaymakam gözüne ilişir. Önceden tanımış olmanın verdiği cesaretle yanına gider ve durumu anlatır. Askerler topları taşımazsa

İngilizler tarafından el konacağını söyler. Kaymakam askerlerin terhis edildiğini İttihatçılar tarafından ağır işlere koşturulduklarını kesinlikle çalıştırılmayacaklarını ve İngilizlerin toplara el koymasında sakınca görmediğini söyler. Rengini anlamıştım diyen Mithat Sanal aynı gün içinde Kadıköy Mıntıka Kumandanlığına gider ve müdüre durumu izah eder. Müdür Milli Mücadele'yi destekleyen biridir ancak askerlere topları taşımaları için para verilmesini ister. Mithat Sanal bundan sonra askerlere seslenir ve şöyle der:

“Hepiniz esaretten geldiniz esaret hayatının ne olduğunu hepimiz gördünüz. Şimdi burada bile esirsiniz koskoca kışlanızın kapısındaki nöbetçiye verilecek bir silahınız bile yok bu nasıl kışla şimdi İngilizler burada top bulunduğunu haber almışlar bu güzel topları denize atmak niyetindedeler. Hükümet şimdi bunları gizli bir yere götürmek istiyor fakat size de bir para verilmeyecek. Ne dersiniz esarete iken tanıdığınız İngilizlerin bu topları alıp götürmelerine razı olacak mısınız?”

Mehmetçik yabancıym değildi onun ruhunu bilirdim diyen yazar yukarıdaki konuşmasının ardından herkesin canı gönülden topları taşıdığını görür. İstanbul halkının duruma bakışını ise şu sözlerle anlatır:

“Türke has seziş kabiliyeti ile halk olayı kavramakta gecikmedi, evvela bir genç elindekileri bırakarak yardıma koştu. Bunu bir ikinci üçüncü adam sonra sokakta bulunanların hepsi takip etti. Manzara göz yaşartıcı ve ümit verici idi.”¹⁰²

4.2.10 Birinci Umumi Harpte Mütareke Günlerinde İstanbul (1971 Sayı (I-II-III-IV))

Bu makaleyi yazan kişinin emekli subay olduğu tahmin edilmektedir. Şevket Rado tarafından tam çöpe gönderilmek üzereyken eline geçmiş ve o günün Türkçesiyle çevrilmiştir. Dört sayı süren bu seriyi bir başlıkta toparlayacağız.

Anılarını yazan kişi yazma amacını şöyle açıklamıştır:

“...Birinci umumi harbin tarihini, milletler her türlü görüş vazifesinden yazacaktır. Bu harbin İslam aleminde vücuda getirdiği değişiklikler, çok büyük olduğundan, Şark dillerinde de yazacaklar bulunur. Bu eserlerin çıkmasını beklerken, mütarekeden sulha kadar İstanbul'da olan bitenleri kısa notlar halinde bir araya toplamak istiyorum maksadım, görülen halleri kaydetmekten ibarettir.

Benim kağıda geçirmek istediğim vak'alar, herkesin görmüş olduğu vak'alardır. Bunları herkes bilir. Fakat otuz sene sonra bilenler pek azalacaktır. Elli sene sonra ise, hiç

¹⁰² Mithat Sanal, “Milli Mücadele Döneminden Bir Yaprak”,*Hayat Tarih Mecmuası*, c.2, sayı 8, İstanbul 1968, s. 28-34.

kalmayacaktır. Bununla beraber bu vakaları görmüş bulunanların görüşleri ve taktir eyleyiş tarzları çeşitli olabileceğinden ben, taktirimi ve düşüncelerimi kaydetmekle kalıyorum. Benim taktir ve telakkilerimi noksan ve hatalı görmeleri muhtemel olan kimseler de kendi görüşlerini yazarlarsa, gelecek nesilleri faydalandırmış olurlar.”

Mütareke yapıldıktan sonra İtilaf devletleri donanması İstanbul limanına gelir. Bir Amerikan Harp gemisi İstanbul'a gelmişse de, Amerikanın muazzam kuvvetine nispetle, diğer devletlerin İstanbul'da giriştikleri savvet gösterişine katılmak istemeyen bir tutumu vardır. Osmanlı Devleti'nde bir tedbir alınmamıştır. Tedbirler sulh için çare aramaktan ibarettir.

Mütarekeden sonra herkes İttihatçılar aleyhine ateş püskürmeye başlar. İttihatçılar memlekette kaçtıklarına göre içlerindeki inanç ve iman tam değildir. “Tam bir imanla vatan hizmetinde bulunanlar yabancı memleketlere kaçmalı mıdır? Kaçtıklarına bakılırsa imanları öyle tam da değilmiş demek!”

İttihatçılar düşer düşmez, Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti meydana çıkmaya, İttihatçıların ellerinden kaçırmış olduğu nüfuzu ele geçirmeye çalışırlar. Artık yeni bir cemiyet, yeni bir istila ve tahakküm karşısında bulunmaktadır. İttihatçılara hücum eden parti, İzzet Paşa kabinesinin İttihatçılardan mürekkep olduğunu söyler. Kabine Meşrutiyete darbe vuruluyor diye istifa eder. Yerine Teyfik Paşa kabinesi kurulur.

Yazar, yukarıda “İttihat Cemiyeti ve Kaçanlar” başlığı altında anlatılan bölümün sonunda neden kısa tutulduğuna dair bir açıklama getirir: “ben bu kısa notlarımda kabine değişikliklerinde, kabinelere girip çıkan acayip ve belki de münasebetsiz şahıslardan bahsedecek değilim. Maksadım İstanbul'un gösterdiği ahvale umumi bir bakıştan ibarettir.”

Bundan sonraki kısım Türklerin hali ve müslüman olmayan yerliler başlığıyla anlatılacaktır. Bunlardan bahsetme gerekçesini şöyle belirtir:

“Düşmanlarımızın hakkımızda reva gördükleri tecavüzleri yazmadan önce, aramızda görülmüş olan hatalı hareketler, zaaf göstermeler, ihanetler ve alçaklıklar üzerinde durmayı uygun gördüm. Böylece kendi yolsuzluklarımızı itiraf etmekle düşmanlara dair söylediklerimizin doğruluğunu teyid etmiş olacağım.”

Bu bölüm şu şekilde özetlenebilir:

Kim tarafından yazıldığı belli olmayan bu yazıda İstanbul'un durumundan bahsedilirken kim olduğunun açıkça belirtilmediği bir zümrenin Mütarekeden sonra İtilaf Devletleri'yle antlaşma yaparak ne koparırsak kârdır mantığı güttüğünü, bir kısım aydınının

ise büyük devletlerden birini mandater seçmek istediğini, bazı adamlarımız diye tanımlanan ancak kim olduğu belirtilmeyen kimselerin de İngiliz Dostları Cemiyeti kurarak galiplere hoş görünmekten bir fayda umut ettiklerini ifade eder. “Hamuru bozuk bir güruh” diye tanımlanan bir gurubun ise galiplere bilhassa İngilizlere doğrudan doğruya yardım ederek menfaat sağlamak yoluna gittiğini belirtir. Yazar bu durumu şöyle dile getirir:

“Kendi halinde bulunan zavallı islam ahaliyi iftiralarda bulunarak İngilizlere ihbar ettiler. Adi hafiyeliklere giriştiler, akla sığmaz alçaklıklarda bulundular. Bu yoldan kendilerine fayda sağladıkları duyulmakta idi. Ne yazık ki içimizden işgal makamlarından çok, işgalcilere yardım edenler çıkmıştır...”

Yazar, gayrı müslümlerin müslümanlara karşı çarşıda, pazarda, tramvaylarda, vapurlarda takındıkları tavır ve giriştikleri hareketlerin son derece aşağılayıcı olduğundan söz eder. Özellikle Rumların taşkınlıkları insanlığa lanet ettirecek dereceleri bulmaktadır. Ermeniler Osmanlı tabiiyeti gibi bir şey olmadığını söylerler, Rumlar da kendilerini Yunan tebaasından sayarlar. Bu durum mutlaka işgal kuvvetlerinin yerli hıristiyanlara fazla yüz vermiş olmasından kaynaklı olduğunu ifade eder.

Rum Patrikanesi Rumların Yunan ordusuna yazılmaları ve vergi vermeleri gibi bir emir çıkarır. Rumca yayın yapan gazeteler çekinmeden bu emirleri yayınlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu ise sadece seyretmektedir. Rum Patrikanesinin Osmanlı zamanında da kötüye kullandığı tabiiyetini mütareke döneminde iyice arttırdığını yazar.

Mütarekeden sonra gelen İtilaf kuvvetleri arasında farklılıklar bulunduğu bahseder. Bunlar içinde halka en iyi davranan İtalyanlardır. Fransızlardan sağı solu belli olmadı diye bahsetmektedir. Sadece Fransız Generali İstanbul’a geldiğinde kır bir atla oteline gider. Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethettiği zaman İstanbul’a girdiği gibi girmiştir. Amerikan donanması ise sadece limana gelir, hiçkimseyi rahatsız etmez. Almanlarla yenilginin getirmiş olduğu ortak hüznü paylaşılır. İngilizler halkı rahatsız etmek bir yana insanlara türlü acı ve işkenceler çektirirler. Toplu taşıma araçlarında müslüman halka hor davranırlar ve kim olursa olsun İngiliz askerine yer vermek zorundadır. Selam yasasına göre Türk askeri İngiliz askerine selam vermek zorundadır. Askerler çeşitli milletlere mensupturlar. O günün İstanbul’unda Senegal’lisinden Çinli’sine kadar bir çok millettten İtilaf kuvvetinin bulunduğunu yazar. İngilizlerin eğlenceye düşkün olduklarından, futbol oyunuyla İstanbul halkının ilk kez bu zamanda onların sayesinde tanışmış olduğundan bahseder. Şevket Rado futbolun daha önce İstanbul’da bilindiğine

dair dipnot düşmüştür. Çarlık Rusyasından kaçanlar İngiliz gemileriyle İstanbul'a gelirler. Yolculuk esnasında yıkanamadıkları için kadınlar saçlarına file bağlar ve bu İstanbul kadınları arasında moda olur.

Savaş boyunca okullarda okutulan Almanca savaştan sonra yerini İngilizceye bırakır. Yazar İngilizlerin halk üzerindeki yıkıcı etkilerinden uzunca bahseder.

Altı sayı boyunca süren İhsan Aksoley'in anılarında en çok göze çarpan Milli Mücadele'ye ve Atatürk'e olan bağlılıktır. Milli Mücadele'nin belki de en heyecanlı safhalarının anlatıldığı bu satırlarda Mustafa Kemal'den Atatürk'ümüz diye bahsedilmiş olması bağlılığın en açık göstergesidir. Atatürk'ün Nutuk'ta da bahsetmiş olduğu Milli Mücadele'nin kazanılmasındaki ortak inanç ve kudret faktörü bu anılarda rahatlıkla görülebilmektedir.

Bu anılarda ve diğerlerinde daha sonradan da görebileceğimiz gibi gizli cemiyetlerin çalışmalarıyla Milli Mücadele'ye olan katkılarından bahsedilmiştir. Resmi kaynak ve belgelerde gizli cemiyetlerin içinde bulunan kişilerin ve cemiyetlerin yaratmaya çalıştığı toplumsal duyguların izlerini görebilmek zordur, ancak bu tarz anlatılarla o günü daha içinden kavrama imkanı bulabilmekteyiz. Her olaylı ve maceralı anlatımda mücadele duygusunu görebilmekteyiz.

Kurtuluş Savaşı tarihinde genellikle cephe gerisinde mermi taşıyan kadın modellerinin dışında bizzat sorumluluk almış birinin eşi sıfatıyla da olsa cemiyet çalışmaları içinde bulunmuş (Saliha Hanım ve Hakkı Petek'in eşi Fahriye Petek) kadınlara da rastlamak hem kadınların Milli Mücadele'ye olan katkılarının göz ardı edilmemesi, hem de Milli Mücadele'de kadınlara biçilen genel algıdan farklı bir yerde durması ayrıca not edilmesi gereken bir durumdur.

Tüm bu yazılar ardarda okunduğunda birbirleriyle olan bağlantıları göze çarpar. Bir olayın anlatımında diğer yazının kahramanının da yer bulduğunu görürüz. Mesela bir önceki yazıda anılarını yazan İhsan Bey'i Hakkı Bey'in anılarını yazdığı yazıda mahkemede yargılanırken şahit olarak görürüz. Telsiz kaçırılma faaliyetlerinde yapılan görüşmelerde aynı olayları kendi açılarından anlatırlar. Bu anlatılanların tutarlılığı bakımından hem okuyucuya güven telkin eder hem de akıcılık kazandırır .

Mithat Sanal'ın anılarını okuduğumuz yazı M.M grubunun faaliyetlerinden birini anlatır. Alıntı yaptığımız bölümlerde ortak mücadele ruhunun nasıl yakalandığını gösteren

örnekler görülmektedir, ancak şikayet amacıyla yazılmamışta olsa teşkilatların maddi kaynaklardan yoksun oluşunun yarattığı sorunlar görülmektedir. Hem derginin, hem yazarın amacı günün koşullarını yansıtmak ve Türk ulusal kavrayış bilincini ön plana çıkarmaktır.

Mütareke günlerinin İstanbul'unu anlatan son İstanbul yazısında halkın gündelik yaşamının kalbine inilmiştir. Tramvaylardaki görünümünden sokaklardaki insan manzaralarına kadar ayrıntılar sunulmuştur. Çeviride göze çarpan Amerika'yı olumlayan tutumun belirgin olmasıdır. Derginin Amerikan yanlısı tutumu burada da karşımıza çıkmaktadır

Nutukta bahsedilen ikili görünüm, İstanbul hükümeti ve İngiliz yanlısı olanlarla Milli Mücadele'yi destekleyenler, anılar aracılığı ile yansıtılmıştır.

4.3 Diğer Yazılar

Bu bölüm ağırlıklı olarak Fethi Tevetoğlu'nun çalışmalarından oluşmaktadır. Bunlar çoğunlukla dönemin bir gazetesinde bulunmuş veya çeşitli bağlantılarla ulaşabildiği Atatürk'ün mektuplarından oluşmaktadır. Ayrıca bir biyografi olmak üzere, inceleme-araştırma ve “anlatı” yazılarına da yer verilmiştir.

Biyografi Yazısı

4.3.1 Ölümünden 43 Yıl Sonra Mustafa Necati' yi Anarken (1972 Şubat Sayı 1)

Yazar Hakkı Naşit Uluğ Mustafa Necati'nin yakın bir arkadaşıdır. Makaleye Mustafa Necati'yi tanıtan kısa bir öz geçmişle başlar ve Necati'nin kaleme almış olduğu Mehmet Onbaşı isimli hikaye ile devam eder. Öğretmen ve avukat olan Mustafa Necati Milli Mücadele yıllarında *İzmir'e Doğru* gazetesindeki yazılarıyla büyük mücadeleye katılır. 23 Nisan 1920'de toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne seçildiği zaman otuz yaşını bitirmemiştir. Önce Sivas İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçilmiş ardından Kastamonu ve sonra Amasya İstiklal Mahkemesi başkanı olmuştur.

Necati, eğitim ve hukuk alanında cesur genç bir inkılapçı olarak anlatılmış. Maarif Vekili olduktan sonra batıdaki eğitim kurumlarını görmek ve onlardan örnek almak arzusuyla doludur. Bu amaçla çıktığı seyahatten döndüğü sırada Mustafa Kemal'i Latin harflerinin kabulü için hazırlıklar içinde bulmuş ve bu ağır sorumluluğu kavramıştır. Hakkı Naşit, Necati'nin “bunu ancak Mustafa Kemal yapar” sözünün hala kulağında olduğunu söyler. 1928 Ağustosunda Mustafa Kemal kararını Sarayburnu parkında halkın önünde ilan

eder. Yeni harflerle yazılan bir yazıyı Falih Rıfki Atay'a okutur. Bu haberi Ankara'dan alan Necati, basının bu konudaki önemini kavrayarak 26 Eylül 1928 günü *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde Anadolu Ajansı tarafından yeni harflerle ilgili kanunu yayınlattır. *Hakimiyet i Milliye* aralık ayında baştan aşağı Türk harfleri ile basılır. 1929 yılına bütün gazeteler baştan aşağı Türk harfleri ile girmiş olur. Mustafa Necati başarılmasına ömrünü adadığı bu kültür hareketinin ilk gecesinde hayata veda eder.

4.3.2 Mustafa Necati Bey'in Anıları (İlave Olarak Verilmiş 1972 Haziran Sayı 5)

Mustafa Necati'yi tanıtan kısa bir giriş yapılmıştır. Kendisi Milli Mücadele'de büyük kahramanlık ve fedakarlıklar göstermiş, sonraki dönemlerde de mücadelesinden vazgeçmemiş Milli Eğitim Bakanlığı yapmış ve büyük devrimlerin başarılabilmesi için önemli hizmetlerde bulunmuştur.

1919'da arkadaşlarıyla birlikte çete teşkilatı kurar. Anzavur Çetesi ve Yunanlılarla savaşır. Balıkesir'deyken çıkardıkları *İzmir'e Doğru* gazetesinde arkadaşı Vasıf Çınar'la birlikte çalışır. 1920'de Saruhan milletvekili seçilir. Karadeniz bölgesi İstiklal Mahkemesi'nde Mudafaa-i Hukuk grubu katipliğinde çalışır. Daha sonra Kastamonu İstiklal Mahkemesi Başkanı olur. Anılarını kaleme aldığı dönem bu dönemdir. İlk kez 1926'da *Hayat Mecmuası*'nda yayınlanmış ve dokuz sayı sürmüştür.

Mustafa Necati cumhuriyetin ilanından sonra meclisin ikinci devresine İzmir milletvekili olarak girmiştir. Kabinenin istifasından sonra Şeyh Said isyanında Şark İstiklal Mahkemesi savcılığını yapar. 1925'te Maarif Vekili olan Mustafa Necati ölümüne kadar dört yıl bu görevde kalır.

Anadolu'da Milli Mücadele'nin nasıl kazanıldığını anlatır. Çanakkale Savaşı'nda çarpışan, Sakarya Savaşı'nda oğullarını şehit veren Ali Çavuş'la yaptığı görüşmeden, soğuk kış gününde elindeki tek battaniyeyi üzerine örtmeyerek cephaneliği korumaya çalışarak cephanenin üstüne örten yaşlı teyzeye kadar tanık olduğu konuştuğu kimseleri anlatır. (bkz ek 19)

Biyografilerin Nutuk'ta karşılığı yoktur. Nutuk bilindiği üzere aydınlanma devriminin ilke ve stratejilerini ortaya koyan, çağdaş cumhuriyetin inşa sürecini belgeleriyle anlatan bir yapıttır. Tüm bu süreçte cephede ya da düşünce alanında emeği

geçen onlarca yüzlerce insan olmuştur. Bu kişilerin anlattıkları ya da başlı başına kendi yaptıkları da önemli tarihsel veriler sunmaktadır. Devrimlerin fikrîsel inşasına katkı sunmaları bir yana, bunları ilan edildiği haliyle bırakmayıp halka yerleşebilmesi için çabalayan önemli kişiler bulunmaktadır. Mustafa Necati bunlardan biridir. Milli Mücadele'nin başlangıcından itibaren yapmış olduğu direnişi gördüğümüz Mustafa Necati, savaş kazanıldıktan sonra da mücadeleyi bırakmamış, aynı direnç ve azmi inkılaplar yolunda da göstermiştir. Daha bugün bile tarihçilere çok fazla araştırma konusu olmamış bu kişilerin 1970 senesinde bir halk dergisinde yer bulması da düşündürücüdür.

Anlatılar ve İnceleme-Araştırma Yazıları

4.3.3 Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları (1972 Ağustos Sayı 7)

Bu yazıda Fethi Tevetoğlu, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü tarafından, Atatürk'ün 1919-1938 tarihleri arasında Türkiye Büyük Millet Meclisinde ve CHP Kurultayında söylediği sözlerin, 1906'dan 1938'e kadar yaptığı konuşmaların, 1918- 1937 yıllarında yerli ve yabancı gazetecilere verdiği demeçlerin, tamim telgraf ve beyannamelerinin tamamının basılmış olduğunu belirtir ancak derginin çıktığı tarih itibariyle henüz yayınlanmamış Atatürk'e ait pek çok yazı bulunmaktadır. Fethi Tevetoğlu bu yazısında 1972 yılına kadar hiçbir yerde yayınlanmamış olan Atatürk'e ait iki yazıyı ilk kez bu dergide yayınlacaktır. Biri gazete arşivleri arasında *Hukuk-u Beşer* gazetesinde ordu kumandanları aleyhinde yayınlanan hakaret yazısı üzerine Mustafa Kemal'in Harbiye Nezaretine yaptığı müracatla ilgili yazıdır. Diğeri ise 11 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu sırasında Fethi Okyar'a yazdığı mektuptur.

Hukuk-u-Beşer gazetesinde 150'likler arasında bulunan Mevlanzade Rıfat ordu kumandanlarına altın teslim edildiği iddiasında bulunarak "haydut başılar" ifadesini kullanmıştır. Tevetoğlu, Atatürk'ün yüksek karakterinin anlaşılması açısından hakaret dolu yazıya karşı yazmış olduğu yazının tarihi değer taşıdığını ifade eder. Atatürk, 25 Mart 1919 tarihinde Vakit gazetesinde yayınlanan yazıda şunları söylemektedir:

"...Vatan ve millet için kemal-i safvet ve masumiyetle ve her türlü mahrumiyet ve müşkilat içinde vazife-i namusunu bihakkın ifa eden Osmanlı Ordularını haydut ve aynı mahrumiyet ve müşkilata maruz ve yegane müttekası (dayanılacak şeyi) namus ve haysiyetinden ibaret olan ordular sefil ve haydut başılıkla tavsif ve teşhir etmek ne büyük ahlaksızlık ne büyük sefil vicdansızlıktır.

...o sefil müfteri şunu da kat'i olarak bilmelidir ki ben de hiç bir vakitte vagon vagon altun tesellim eden sefil ve haydut başlıardan değilim. Binaenaleyh Harb-ı Umumi içinde kumanda ettiğim Anafartalar grubu, ikinci ordu, yedinci ordu ve en nihayet Yıldırım Orduları Grubu ve şahsım namına bu namussuzca iddiayı red ve sahibini telhin ederim.”

“Bir de Mektup” diye başlık konulan yazının ikinci bölümünde Atatürk’ün Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluşu hakkında Fethi Okyar’a yazdığı mektuba yer verilmiştir. Mektup 12 Ağustos 1930 tarihinde *Yarın* gazetesinde yayınlanır. Fethi Okyar’a yazılan bu mektup Atatürk’ün çok partili ve demokrasi rejimine geçişi samimi olarak istediğine dair belge sunar. Tevetoğlu bu belgeyle beraber Türkiye’de hiçkimsenin çok partili demokrasiyi ben getirdim deme hakkına sahip olmadığını ifade etmektedir. Atatürk mektupta şunları söylemiştir:

“Büyük Millet Meclisinde ve millet muvahecesinde milletin işlerinin serbest münakaşasını ve hüsn-ü niyet sahibi zatların ve firkaların ictihadlarını ortaya koyarak, milletin ali menfaatlerini aramaları benim gençliğimden beri aşık ve taraftar olduğum bir sistemdir...

... binaenaleyh, Büyük Mecliste aynı temele istinad eden yeni bir fırkanın faaliyete geçerek millet işlerini serbestçe münakaşa etmesini Cumhuriyet esaslarından sayarım. Bu itibarla, nokta-i nazarlarınızı takip için siyasi mücadeleye girmenizi bittabi hüsn-ü telakki ettim.”¹⁰³

Fethi Tevetoğlu bu çalışmasıyla Atatürk ve Milli Mücadele Dönemi’ne dair belli başlı başvuru kaynaklarının ötesinde hiç dokunulmamış veya gözden kaçan irili ufaklı yazıların ve mektupların peşine düşmüş ve Atatürk’e yönelik suçlamalara cevap niteliği taşıyan belgeleri gün ışığına çıkarmıştır. Tevetoğlu’nun Atatürk’ün yapılan suçlamalara cevaben yazdığı yazıların araştırılmasıyla suçlamaların asılsız olduğu ortaya konmuş olması, Milli Mücadele için atılan adımların henüz başındayken bile akılcı olduğunu ve netlik taşıdığını ortaya koymaktadır. Fethi Tevetoğlu’na ait inceleyeceğimiz diğer makalelerde de gözden kaçan tarihi belgelerin araştırılmasıyla tarihin eksik yönlerini tamamlama kaygısı göze çarpmaktadır.

¹⁰³ Fethi Tevetoğlu, “Atatürk’ün Toplanmamış Yazıları”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c.2 , sayı 7, İstanbul 1972, s. 16-18.

4.3.4 Atatürk'ün Nakşibendi Şeyhi Küfrevi-Zade Abdülbaki Efendi'ye Yazdığı Mektuplar (1973 Kasım Sayı 10)

Fethi Tevetoğlu'nun Milli Mücadele tarihi ve Atatürk üzerine yaptığı incelemelerin tamamlayıcısı olarak kabul ettiği bu dört mektup Ağrı senatörü Kasım Küfrevi'den alınmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele'yi kazanmak için çeşitli bölgelerdeki liderle, dini otoritelerle iyi ilişkiler kurduğunu ve işbirliği yaptığını gösterir niteliktedir.

Fethi Tevetoğlu, Atatürk'ün el yazısı ile yazılmış, tarih sırasına göre yayınladığı bu mektuplardan dördüncüsünü o gün Doğu'da bölücülük yapanlar üzerine yazılmış olduğunu günümüzde de benzer faaliyette bulunanlara da ithaf olabileceğini söyler. 1970'lerde yapılmış olan bu açıklama bugün de güncelliğini korumaktadır. Bu mektubun bir bölümünde şöyle yazmaktadır:

“Müşterek mesai-i vataniyemizin muvaffakiyetine mani olmak ve memleketi müteferik kısımlara ayırarak hepimizi birbirimize düşürmek suretiyle millet ve memlekete felaket getirmek isteyen düşmanlar malum olduğu üzere ortaya bir Kürdistan meselesi çıkarmışlardı.

Düşmanların bu nam altında parlak vaidlerle devam eden zehirli teşvikat ile bazı cahil insanları iğfal için bugün dahi çalışmakta oldukları görülmektedir

Nüfuzunuzun cari olduğu mintıkada, bütün memleketi mahvetmek maksadıyla vuku bulan bu nevi teşkilat ve tesirati ibtal ile saadet- i memleket yolundaki hidemata keremiyetle devam buyurulmasını rica ederim.”¹⁰⁴

Tevetoğlu bu mektuplarla Milli Mücadele tarihinin bir parça daha aydınlanmasının yanı sıra samimi ve gerçek din adamlarının vatanın düşman istilasından kurtarılışındaki hizmetlerini ortaya koyması bakımından çok önemli olduğunu yazmaktadır.

Bize göre de Milli Mücadele tarihinin bütün yönleri ile anlaşılabilmesi, bu mücadelenin birleştirici unsurlarının doğru tanımlanması açısından bu tarz belge ve dökümanlara ihtiyaç vardır.

4.3.5 General Harrington'un Ele Geçirilen Raporu (1967 Ekim Sayı 9)

Kimin kaleme aldığının belirtilmediği bu yazıda General Harrington'un raporu sunulmuştur. Yazar, Mütareke dönemi tarihi için önemli bir döküman olması, İstanbul'da

¹⁰⁴ Fethi Tevetoğlu, “Atatürk'ün Nakşibendi Şeyhi Küfrevi-Zade Abdülbaki Efendi'ye Yazdığı Mektuplar” *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 2, sayı 12, İstanbul 1973, s. 20-24.

müttefikler arası olaylara ışık tutması ve müttefiklerin zayıf taraflarının belirtilmesi açısından önemli olduğunu ifade etmektedir.

General Harrington İstanbul'un işgali sırasında İngiliz ordusuna komuta etmiş bir generaldir. Yazıda İngiliz Harbiye Nezaretine yazmış olduğu 1920-1923 yılları arasını anlatan raporu, Kurtuluş Savaşı sırasında casusluk yapan vatanseverlerin ele geçirilerek yayınlanması başarı belgesi olarak sunulur. Raporda Türk Ordusu'nun gittikçe kuvvetlendiği, Yunan Ordusununsa güven vermediği, deneyimsiz kişilerce yönetildiği söylenir. İki ordu karşılaştırılarak aradaki en önemli farkın Türk ordusunda bulunan inanç ve azmin Yunan ordusunda bulunmadığı temel düşüncesiyle yazılmıştır. Rapordan sunacağımız kesitler şöyledir:

“1920 kışı ve 1921 baharında İstanbul'da vaziyete hakim olmaya başladık fakat Türk milli ordusu kuvvetçe çoğaldıkça ve teşkilat itibarıyla düzeldikçe Yunan ordusunu Anadolu'dan kovmaya, müttefileri İstanbul'dan çıkarmaya çalışacaklarını anladım...

... Türk ordusuna gelince henüz toparlanıyordu. Ordu faal ve vatansever reislerin idaresinde, muharip kuvvetlerden teşekkül ediyordu. Başlarında Mustafa Kemal vardı. Halbuki bu kuvvetler hi bir zaman ciddiye alınmıyordu.”

Raporda Yunan ordusu için şunlar yazılıdır:

“Fikrime göre asker iyi idi fakat Yunan yüksek kumanda heyeti ve genelkurmayının birçok üyesi tecrübeden mahrumdu geniş mikyasta hareketi muvaffakiyetle neticelendirebileceklerine kanaatim yoktu.”

Rapor Sakarya ve Büyük Taarruzun Yunanlıların yaptıkları hataları ve Türk Ordusunun sağladığı başarıları anlatır. Anlatımda Türkleri övücü yönde abartılı bir dil kullanıldığı söylenebilir. Yazıda konu edilen rapor Yunan ordusuna mensup biri tarafından yazılmıştır. Milli Mücadele gibi önemli bir dönemin farklı kaynak ve kişilerin gözünden yansıtılıyor olması tarihçilik anlamında bir başarı kabul edilebilir.

4.3.6 Fethi Okyar'ın Günlük Hatıraları (1973 Mart Sayı 2)

Fethi Okyar'ın eşi Galibe Okyar ile değerli evlatları Osman Okyar ile Nermin Kırdar, yayınlamak üzere Fethi Okyar'ın günlük notlarını Fethi Tevetoğlu'na verirler. Falih Rıfkı Atay Atatürk'ten dinledikleriyle kaleme aldığı “Çankaya” isimli eserinde Fethi Okyar için şunları yazar:

“Mustafa Kemal, Hükümet Reisi olarak, kendi davasında birlikte yürüyebileceği bir ikinci aradığı vakit, aklına ilk gelen İsmet Paşa olmamıştır. Fethi Bey olmuştur Fethi Bey, şüphe yok batı medeniyetçisi idi.”

De Robeck’in 6 Aralık 1919’da gönderdiği üç listeden iktidarda buldukları sırada zulüm yapılmasından sorumlu sayılanların bulunduğu listede adı bulunan Fethi Bey 30 Nisan 1921’de sürgünden kurtulup Malta’dan Avrupa’ya geçmiş, buradan Anadolu’ya gelerek arkadaşı Mustafa Kemal’in yanında Milli Mücadele’ye katılmak üzere yola çıkmıştır.

Bu tarihten itibaren yayınlanan günlük hatıralar Milli Mücadele tarihi ile ilgili mühim noktalara ışık tutmaktadır. Aynen sunulan kısa notlar halindeki günlük hatıralar Fethi Okyar’ın nasıl bir heyecan ve imanla Ankara’ya koşmuş, Milli Mücadele’ye katılmış ve eski yakın arkadaşı Mustafa Kemal’in yanında yer almış olduğunu gösterir.

Fethi Tevetoğlu, Fethi Okyar’ın günlük notlarını kaleme aldığı bu yazıyı yazmadan önceki duygu ve amaçlarını şöyle açıklar:

“Fethi Okyar’ın kendi elyazısı ile kendi küçük not defterine yazılmış bu değerli hatıralarını istinsah ederek Türk okuyucularına ve tarih araştırmacılarına kazandırmakla bir küçük milli hizmet görebilmiş olursak, Dr. Rıza Beyin Taksim’de Süğlün Palasta oturduğu dairesinde şahsen tanıdığım bu devlet adamı adaşımın aziz hatırasına saygı ve bağlılığımın büyük mutluluğunu duyacağım.”

Bütün yazılarda bu şekilde yapılmış bir açıklama göremesek de anladığımız milli bir görev ve tarihe katkı sunma amaçlı yazılan yazılardır. Bu sorumluluk gerçekten hissedilmiş ve titizlikle inceleme, araştırma yapılmış olduğu ortadadır.

4.3.7 Kara Örtü (1969 Ekim Sayı 9)

Kerim Yund tarafından yazılmış olan bu yazı Milli Mücadele tarihine düşülmüş küçük bir anektot olarak değerlendirilebilir. Yazıyı şu şekilde özetleyebiliriz:

Yazar, Enver Paşa’nın Ankara’da yaptırdığı İttihat ve Terakki çalışma binası Büyük Millet Meclisi olduğunu ifade eder. Meclis açıldığı zaman çevredeki kahvehanelerden lambalar getirilmiş, çatının onarılması için halk kiremitler getirmiş, milletvekillerinin oturması için öğretmen okulundan sıralar getirilmiş ve kürsü sipariş edilmiştir. Bu kürsüyü yapan marangozlar para almamışlardır. Bursa’nın işgal edildiği gün bu kürsüye Meclis görüşmesinde matemi temsil eden kara bir örtü serilmiştir. Örtü, vatanın işgaline karşı duyulan derin üzüntünün simgesidir. 6 Eylül 1922 günü bu örtü kaldırılmıştır. Bursa’nın

kurtuluşu ise 12 Eylül 1922'dir. Yazarın verdiği bilgiye göre kara örtü meselesine Samed Ağaoglu Kuva-yi Milliye ruhu isimli kitabında değinir. Ancak bu kitapta Bursa'nın kurtarıldığı gün örtünün kaldırıldığı yazmaktadır. Yazar, bu kitapta ve birçok ansiklopedide kara örtünün kaldırıldığı tarihle ilgili genel bir hata yapıldığını söyleyerek bir nevi bu yazıyla yapılan bu hatayı düzeltmiştir. Örtü Bursa'nın kurtarıldığı gün değil 6 Eylül günü kaldırılmıştır. Bu bilgi Meclis kararlarına dayanmaktadır. Bugün Meclis müzesinde bulunması gereken örtü ise burada değildir ve nerede olduğu bilinmemektedir.

Milli Mücadele Dönemi ile ilgili bu tür yazı örneklerine rastlamadık. Karşımıza çıkan yazılarda gördüğümüz üzere bu döneme hep bir yerinden ışık tutma amacı vardı bu yazı ise Milli Mücadele'nin anı yazılarında gördüğümüz ortak duygusal boyutundan farklı olarak daha ironik bir duygusallığa işaret etmektedir. Bu yazı geniş yelpazede ele alındığını söylediğimiz Milli Mücadele Döneminin duygusal yönüne örnek teşkil etmektedir.

Öncelikle derginin Milli Mücadele dönemine yaklaşımında milli duyguların ön planda tutulduğunu ve 1960'lar itibariyle özgün çalışmalar ortaya konduğunu söyleyebiliriz. Bizzat dergi çalışanlarının günün tanıklarına ulaşma çabası ve bu dönemin tarih literatürüne eklenmemiş belgelerin taranması dönem üzerinde titizlikle çalışıldığını gösterir. Bunun ötesinde tarihsel araştırmalar yönteminde farklı teknik ve araçların denendiği bir laboratuvar ortamı yaratılmış ve başarılı örnekler sunulmuştur. Bu anlamda *Hayat Tarih Mecmuası*'nın 1960'ların popüler tarihçiliğinde farklı bir yere oturduğunu söylemek mümkündür.

Dergide sözel tarihçilik örneği bağlamında ele aldığımız anı yazıları birbiriyle birleştirildiğinde bütünlük teşkil edebilecek kesitler sunduğunu gördük. Bu bütünlük hem olayların gidişatındaki paslaşmalar hem de düşünsel temeli bakımından sürdürülen paralelliklerdir. Milli Mücadele haklı bir savaşım dönemidir. Anıların düşünce tabanını oluşturan şey Milli Mücadele'nin haklılığıdır. Yazarlar, yaşam deneyimlerini anlatırken bu mücadelenin haklılığına dair veriler sunarlar. Sonuç olarak, yazılar birleştirildiğinde ortaya çıkan ana fikir öncelikle Milli Mücadele'nin haklı bir savaş olduğudur diyebiliriz. İkinci olarak anılarda gördüğümüz kişiler veya anıların sahipleri Milli Mücadele'de doğrudan Mustafa Kemal'in yanında bulunan kimseler değildir. Satır aralarında sıkça belirtildiği

üzere Mustafa Kemal'in yanında yer alma düşüncesi lider olarak Mustafa Kemal'in etkisini ortaya koymaktadır.

1930'ların tarih yaklaşımındaki temel dayanak ve fikirler örneğın Milli Mücadele'nin hangi düşünceden doğduğu, nasıl kazanıldığı ve nasıl sürdürüldüğu konusunda Nutuk'ta gördüğümüz yaklaşım 1960'ların popüler tarihi ile paralellik taşımaktadır.

Askeri-siyasi tarih örneği ve Milli Mücadele'nin temel başvuru eseri olarak ele aldığımız Nutuk ile sözel tarihin örneğini teşkil eden anı yazıları birbiriyle karşılaştırıldığında ortaya çıkan şudur ki: Sözel tarih bir döneme ait ayrıntı ve ipuçlarını gün ışığına çıkartmakla beraber tarihin anlaşılmasında ve çözümlenmesinde yeterli değildir.

5.SONUÇ

1960'lar Türk basın hayatının oldukça hareketli bir dönemi olarak göze çarpar. Araştırmamızın çıkış noktasını oluşturan *Hayat Tarih Mecmuası* basında çeşitliğin olduğu ve farklı seslerin yükseldiği bir dönemde belirir ve Türkiye'de çok satan, ilgiyle okunan tarih dergilerinden biri olur. 17 yıl (1965-1982) yayın hayatını sürdürebilmiş olması yayıncılık tarihinde başarı olarak değerlendirilebilir. Dergiler genellikle belirli bir konu ve düşünce etrafında toplandıkları için; diğer kitlesel basın araçlarına göre yayınlandığı dönemlerin siyasal ve kültürel izlerini daha fazla taşırlar. Özellikle; "tarih" gibi siyasi yönlendirmelere açık bir disiplin etrafında birleşen popüler dergiler genel siyasi akımların çemberi içinde yer alırlar. Bu yüzden tezimizin ilk bölümünü basın tarihi ve beraberinde Türkiye'de tarih dergiciliği, gibi konular oluşturmaktadır.

1960'lar popüler dergicilikte ve yayıncılık anlayışında gelişmeler olduğu yıllar olarak basın tarihindeki yerini almıştır. Özellikle 1965 ve 1969 yılları arasında yayın hayatına giren dergi ve gazetelerin sayısında artış gözlenmiş, *Hayat Tarih Mecmuası* da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Üniversitelerde tarih çalışmalarının hızlandığı ve güçlü yayınların etkin olduğu dönemlerde tarih dergiciliğinde gelişmeler gözlenmiş, özellikle elverişli ekonomik koşullarda bu alanda açılımlar sağlanabilmiştir. 1970'lerin ilk yıllar basında durgunluk yıllarıdır. Bununla beraber niteliksel bir düşüş başlar. *Hayat Tarih Mecmuası* da bu dönemden sonra içeriğinde değişim yaşamış ve edebiyat yayınlarına da ağırlık vererek 1975'ten itibaren *Edebiyat ve Tarih Dergisi* adıyla çıkmaya başlamıştır.

Tezin ikinci bölümünde *Hayat Tarih Mecmuası* daha yakından incelenmiştir. Yayınlanmış olan yazılar ana başlıklar altında toplanmış, istatistiksel veriler elde edilmiş ve derginin temel ilgi alanları yansıtılmaya çalışılmıştır. Buradaki hedef 17 sene yayın hayatını başarıyla sürdürmüş bir popüler tarih dergisinin tarihe bakışını ve ilgi alanlarını yansıtmaktır. Böylelikle, 1960'ların popüler tarihten ne anladığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma göstermiştir ki daha geniş halk kitlelerinin ilgisini çekecek yönde tarihteki Türk ve Osmanlı gündelik hayatını yansıtan yazı, tarihi daha canlı hale getirecek resim ve yakın tarihi de yansıtan anı, röportaj gibi yayınlarla kendini ifade eden bir popüler tarih yaklaşımı sergilemiştir.

Dönemin tarihçiliği Osmanlı ve Türk tarihi zemininde, tarihi şahsiyetler, tarihsel olaylar, farklı şehir tarihleri, tarihsel mekanlar ve de Milli Mücadele Dönemi ile ilgili yazılara derginin incelenmesi ile ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu yazılar içerisinde özellikle

Milli Mücadele Dönemi üzerine yazılmış olan yazılar ve yayınlanmış olan anı bazındaki yazılar dikkat çekici bulunmuş ve bu araştırmanın temel konusu haline gelerek bunların incelenmesine ayrı bir bölüm ayrılmıştır. 1919 – 1922 yılları arası çeşitli mücadelelerle geçen ve ardından 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile resmi kimlik kazanan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu "Milli Mücadele Dönemi" olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem Türkiye'nin çağ atlamasını sağlayan geçiş sürecidir. Devri kapanmakta olan bir İmparatorluğun ardından çağdaş temellere dayalı bir Ulus-Devlet'in inşası, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin siyasi, sosyal ve kültürel evrimlerini anlamak açısından önemlidir. *Hayat Tarih Mecmuası*'ndaki konular sınıflandırıldığında Milli Mücadele Dönemi yazılarının diğer konulara nazaran daha az yer kaplamış olmasına rağmen bu dönemle ilgilenilmiş olmasının sebebi budur.

"Milli Mücadele Dönemi'nin nasıl kurgulandığını ve bunun 1960'ların siyasi konjonktürünü yansıtmayı yansıtmadığını sorgulayabilmek için, bu dönemle ilgili dergide çıkmış olan yazılar 1930'larda yazılmış birinci el kaynaklarla karşılaştırılmıştır. Tarihin bu dönemini belgelere ve vesikalara dayalı olarak anlatan en temel eser Milli Mücadele önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün yazmış olduğu *Nutuk*'tur. *Nutuk*, tarihsel akışın ardındaki Milli Mücadele stratejisi ve devrim ideolojisini sunmaktadır. Bu nedenle dergideki yazıları karşılaştıracağımız temel kaynak *Nutuk*'tur. Yazılardan bazılarının *Nutuk* ekseninde yayınlanması eserin öz anlamıyla 1960'larda yorumlanmış biçimi arasındaki farkları veya benzerlikleri ortaya koymaktadır. Bazı yazıların da referans göstermiş olduğu Kazım Karabekir'in *İstiklal Harbimiz*, *Harp Tarihi Dergisi* ve *Arşivi* gibi kaynaklar yeri geldikçe yazıların deşifreyonuna dayanak teşkil edecektir. Diğer bir deyişle, bu bölümde 1919 – 1922 arası dönemin 1930'ların tuttuğu aynadaki görünümü ile 1960'ların aynasındaki görünümünün karşılaştırılmasına gidilmiştir. Bu karşılaştırmadaki hareket noktası Mustafa Kemal Atatürk'ün yazdığı *Nutuk* olmuştur. 1960'ların popüler bir tarih dergisinde gördüğümüz Milli Mücadele Dönemi tarihi çok boyutlu ve çeşitli yönleriyle ele alınmış bu sayede 1919 ve 1922 arasındaki ortak toplumsal duyguların yakalanmasına olanak tanınmıştır. 1919-1922 arası dönemin 1960'lara yansıyan görünümünde Türkiye'nin içinden geçtiği döneme bağlı olarak bir takım bilgi hatalarına ve eksik anlatımlara da rastlamak mümkün olsa da çalışmanın sonucu göstermiştir ki *Nutuk* gibi tarihsel zemini sunan kaynakların yanına sözlü çalışmaların eklenmesiyle bir dönemin bütünlüklü olarak algılanabilmesi sağlanabilmektedir.

Hayat Tarih Mecmuası'nın genel görünümü incelendiğinde aslında Türkiye'de pek yaygın olmayan "sözel tarihçilik" uygulamasının dikkat çektiği görülmektedir. Genellikle olayların canlı tanıklarına ulaşma, anılara ve gözlemlere yer verme çabası görülmektedir. Bu genel yayın ilkesi Milli Mücadele konusuna da yansımış ve yazılardan bazıları canlı tanıkların anıları şeklinde karşımıza çıkmıştır. "Sözel tarihçilik" uygulamasının birer örneği olarak düşündüğümüz bu yazıları ayrı bir bölüm halinde ele alarak, nasıl bir düşünce temeliyle yansıtılmaya çalışıldığını araştırdık. Genellikle anı ve anlatılar olarak gördüğümüz bu uygulamada göze çarpan herkesçe bilinen tarihi gerçeklerin ötesine geçebilme çabası olmuştur.

Sonuç olarak söylenebilir ki *Hayat Tarih Mecmuası*, incelenmiş olduğu 1965-1975 dönemi içerisinde ki önemli popüler tarih dergilerinden biri olmuştur. Osmanlı ve Türk tarihini halka sevdirmek, Reşat Ekrem Koçu gibi tarihçi kadrosu sayesinde renkli bir tarih algılayışını sergileyebilmek gibi artılarının yanı sıra, bizim konsantre olduğumuz Milli Mücadele yazılarıyla da, Türk tarihinin bu önemli dönemini kendine özgü teknikleriyle daha da aydınlatma hedeflerini başarıyla gerçekleştirmiştir.

KAYNAKÇA

- Afet İnan , *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, İşbankası KültürYayımları, Ankara 1981.
- Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel yayınları, İstanbul 2000.
- Ali Gevgilli , “Türkiye Basını,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul, 1983.
- Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşında Ankara*, Ankara Belediyesi Yayınları, Ankara 1993.
- Atatürk’ün Söylev Ve Demeçleri*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (der. Nimet Arsan, Nimet Unan, 3 Cilt) , Ankara 1959.
- Bülent Varlık, “Mütareke ve Milli Mücadele Basını” ,*Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul 1985.
- Cevat Rifat Atilhan, *İstiklal Harbinin Sarıklı Kahramanları*, İstanbul 1968.
- Emin Karaca, “Türk Basın Tarihinde Bir Gezinti,” *Karizma Dergisi*, n. 5, İstanbul 2001.
- Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1973.
- Fuat Süreyya Oral, *Cumhuriyet Basın Tarihi 1923-1973*, Nefise Matbaası, Ankara 1973.
- Günvar Otmanbölük, *Babıali'nin Yarımaları*, Gazeteciler Cemiyeti, İstanbul 1986.
- Hıfzı Topuz, *100 Soruda Basın*, Gerçek yay, İstanbul 1973.
- Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul Ve Yardımları*, c. 2, İstanbul 1975.
- İhsan Işık, *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, c. 6,8, Elvan Yayınları, Ankara 2006.
- İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, TTK Yayınları, Ankara 1989.
- Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz* , Türkiye Yayınevi, İstanbul 1969.
- Mahmut Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, Nüve Matbaası, Ankara 1968.
- Mahmut Goloğlu, *Cumhuriyete Doğru*, Goloğlu Yayınları, Ankara 1971.
- Mahmut H. Şakiroğlu, “Tarih Dergileri ve Belleten,” *Belleten*, c. 47, no.188, İstanbul 1988.
- Mahmut H. Şakiroğlu, “Türkiye’de Şimdiye Kadar Çıkan Popüler Tarih Dergileri,” *Tarih ve Toplum*, c. 1, İstanbul 1984.
- Mesut Aydın, *Gizli Gruplar Ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992.
- Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1980.
- Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi*, Gazeteciler Cemiyeti, İstanbul 1992.

- Nuri İnuğur, *Türk Basınında İz Bırakanlar*, Der Yayınları, İstanbul 1988.
- Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006.
- Onur Akdoğu, *Tarihçi Müzikolog Yılmaz Öztuna*, Reform Matbaası, İzmir 1990.
- Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
- Orhan Türkdöğan , *Kemalist Modelde Fert ve Devlet İlişkileri*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1982.
- Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, c.2, Kastaş yayınları, İstanbul 1987.
- Semavi Eyice, “Reşad Ekrem Koçu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 26, Ankara 2002.
- Suna Kili, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1976.
- Suna Kili, *27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis Ve 1961 Anayasası*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Şerif Güralp, *İstiklal Savaşı'nın İç Yüzü*, İstanbul 1958.
- Taner Timur, *Türk Devrimi Ve Sonrası*, İmge Kitabevi, Ankara 1971.
- Temuçin Faik Ertan, “Kadro Hareketine Genel Bir Bakış”, *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, c.9, sayı 27.
- Tülay Alim Baran, *Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazete Yazıları*, Arma Yayınları, İstanbul 2001.
- Yalçın Küçük, “Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.1, İstanbul 1983.

ÖZGEÇMİŞ

TÜLAY YILMAZ

Doğum Tarihi: 7/03/1980

Doğum Yeri: İstanbul

Mesleği: Sosyal Bilgiler Öğretmeni

EĞİTİM

1994- 1997 Bursa Cumhuriyet Lisesi

1998- 2002 Marmara Üniversitesi/ Atatürk Eğitim Fakültesi/ Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
Bölümü

ÇALIŞTIĞI KURUMLAR

2002-2006 Pendik Ergenekon İlköğretim Okulu

2006-2007 Kartal Şehit Er Serhat Şanlı İlköğretim Okulu

2007- Kartal Zekeriya Güçer İlköğretim Okulu

HAYAT TARİH MECMUASI ÖNSÖZÜ (1965 ŞUBAT SAYI - 1)

TÜRK SULTAN SEBİL
KUTUPHANESİ

HER AYIN BAŞINDA ÇIKAR
KÜLTÜR MECUASI

YIL: 1 SAYI: 1
CİLT: 1 1 ŞUBAT 1965

İMTİYAZ SAHİBİ:

Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:

Yılmaz ÖZTUNA

MESUL YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:

Orhan Ş. YÜKSEL

TEKNİK SEKRETER:

Öz DOKUMAN

İDAREHANE VE
BASILDIĞI YER:

Tifdruk Matbaacılık Sanayii
A. Ş. Basımevi - Divanyolu
Türbedar Sok. No: 22.

TEL: 27 95 10

MUHASEBE
VE ABONE:

Divanyolu Klodfarer Caddesi
No. 5 İstanbul. Tel: 22 380

ABONE ŞARTLARI:

Yıllık: 30 lira

6 aylık: 15 lira

Mecmuamızda neşredilen ü-
tün yazıların ve resimlerin
tibas hakkı mahfuzdur. Gö-
derilen yazılar neşredilsin edil-
mesin iade edilmez.

İLAN TARİFESİ:

İç sayfalar (Siyah - beyaz)	
Tam sayfa	1000 lira
1/2 "	500 "
1/4 "	250 "
Bir renk İki renk	
İlavesizle İlavesizle	
Tam sayfa	1200 1400 Lira
1/2 "	600 700 "
1/4 "	300 350 "
Cok renkli	
Tam sayfa	1500 Lira
1/2 "	800 "
1/4 "	500 "

Hayat

Tarih Mecmuasının Okuyucularına

YERYÜZÜNDE, tarihi, Türkler'in tarihi kadar zengin başka bir millet hemen hemen yok gibidir.

Türkler'in geçmişte bıraktıkları bu tarih zenginliği, sadece Türk milletinin çok uzun ömürlü bir millet olmasından ileri gelmiyor; Türkler'in zaman içinde dünyanın üç kıtasında topraklar fethedip kurdukları, en az Roma veya İngiliz İmparatorluğu büyüklüğündeki İmparatorluk, onun kazanılması ve parça parça kaybedilmesi, kendi içinde ve münasebete girdiği milletler topluluklarında öyle hâdiselerin doğmasına yol açmıştır ki, bunlardan her biri ciltler ve ciltler dolusu eserler vücuda getirmeye yetecek de artacak kadar, bizim için kâh tatlı, kâh acı, fakat ekseriya dikkatle incelenmeye değer vakalarla doludur.

Buna rağmen kendi tarihi üzerine neşriyatı bizimki kadar cılız başka bir millet de zamanımızda yok galiba! Tarihi, Türkler'in tarihinden çok sonra başlamış Fransa'da olsun, tarihinin en canlı deyresi Türkler'le çektiği zamanlara isabet eden İtalya'da olsun, tarih üzerine yapılan yığın yığın ilmi neşriyat bir tarafa, yalnız halk için, beş altı tarih mecmuası çıkmaktadır.

Bunun neden böyle olduğunu düşünmek lazımdır. Acaba tarihimizin heybeti, bizde, onu öğrenmek cesareti bırakmıyor mu dersiniz? Belki de biraz böyledir. Çünkü bu cesaretin kırılması için oldukça mühim sebepler vardır. Türk tarihi asırlar süresince dağlar boyu birikmiş ve pek büyük bir kısmına henüz el sürülmemiş muazzam bir arşiv yığınının içinde, korkulur ki, tozlar altında ve muhakkak ki, zamanın tahribatına mâruz bir halde, yatmaktadır. Daha fenası, Arap harfleri ve Türkçe'den çok Arap ve Fars dili taşıyan bu vesikaları çözebilecek kabiliyette, onları yeni nesillere aktaracak kudrette insanlar günden güne azalıyor.

Resmî kültür teşekküllerini bu arşive ışık tutmaya davet edebiliriz; tarihimizi halkımıza duyurmayı ve tarih okuma zevkini vermeyi, millet olarak ayakta durmamızın başlıca dayanağı saydığımız için, elinizde bulunan şu tarih mecmuasını neşretmeye karar vermiş bulunuyoruz. Bu mecmua sadece vesika neşreden ilmi bir yayın değil, daha çok geçmiş vakaları alâka çekici taraflarıyla aydınlatmayı hedef tutan, halka mahsus bir tarih mecmuasıdır ve Avrupa'da halk için çıkan tarih mecmualarına benzemeye çalışacaktır.

Bir küçüklük kompleksinin vicdanları sarar gibi olduğu ve «Tarihe ne izum var? İlerlemek için bir milletin tarihi mi olmak lazımdır?» diyebilen gençlere sık sık rastlamaya başlamanın verdiği hüznü, bizi bu hizmet yoluna sevk etmiştir. Çünkü nereden geldiğini, neyin hesi olduğunu bilmeyen ve bunu öğrenmeye de heves duymayan insanların salim bir hedefe varabileceklerine ihtimal vermiyoruz. Anlı şanlı bir maziyi beraber yaşamamızın suur ve heyecanı, muhakkak ki, bizi, çıktığımız yolda, daha kuvvetli yapabilir ve böyle bir kuvvete de fazlasıyla ihtiyacımız vardır.

ŞEVKET RADO

1965 – 1974 YILLARI ARASINDA HAYAT TARİH MECMUASI FİHRİSTİ

Genel Fihrist Hakkında

MECMUAMIZIN on yıllık genel fihristi makale isimlerine ve ana konulara göre alfabetik olarak düzenlenmiştir.

a) Yayınlanan yazılar, asıl başlıklarıyla gösterilmiş, eğer başlık, ana konuyu ifade etmiyorsa, o zaman ana konu için ayrı başlık açılmıştır. Meselâ **Ortaçağ Avrupası'nda Temizlik Anlayışı** adlı makale kendi ismiyle verilmiş, ancak temizlik konusunu arayacaklara bir kolaylık olmak üzere ayrıca «Temizlik» maddesinde de gösterilmiştir, yine meselâ **Atatürk ve Şeker Sanayii**, makalenin kendi adıyla gösterildikten başka «şeker sanayii» başlığı altında da gösterilmiştir. Bu gibi durumlarda makale yazarının adı bir defa ve asıl başlıkla birlikte verilmiştir.

b) Tefrikalarda, makale yazarının adı bir defa verilmiş, o yazı kaç sayı çıkmış-

sa hepsi aynı yerde gösterilmiştir. Ayrıca bir tefrikanın her sayısına ayrı başlık konmuşsa, o başlıklar teker teker gösterilmiş, fakat yazarın adı her birinde ayrı ayrı verilmemiştir.

c) Genel fihrist, bir indeks değildir. Ancak, makalelerin içinde, başlıkta belirtilen konu dışındaki alanlarda bilgi veren bölümler varsa, bunlar da ayrıca fihriste alınmıştır.

d) Yazıların yerleri yıl, sayı ve sayfa ile belirtilmiştir. Yılın yanında, parantez içindeki rakam yazının o yılın hangi sayısında olduğunu, parantezin dışındaki rakam da yazının o sayısının hangi sayfasında bulunduğunu göstermektedir. Meselâ **Onuncu Yılda Birkaç Söz** 1974 (12) 4 olarak gösterilmiştir ki, yazı 1974 yılı 12. sayısının 4. sayfasında yayınlanmış demektir.

Istanbul, 1974

Hayat Tarih Mecmuası İlavesidir.

EK – 2

A

- Abaza Mehmed Paşa Nasıl Öldürüldü? (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1966 (8) 89
- Abbas (Hz. Muhammed'in amcası) 1967 (5) 74
- Abbas Hilmi Paşa'ya Sulkast (Yazan: İhsan Birinci) 1966 (4) 84
- Abbas Paşa 1968 (7) 22
- Abbas Vesim Efendi 1974 (2) 71
- A.B.D. (Bk. Amerika)
- A.B.D. Başkanları 1966 (12) 70
- A.B.D. Kongresindeki Kanunî Sultan Süleyman 1966 (7) 33
- Abdal Musa 1968 (4) 16
- Abdullah, Kral (Bk. Kral Abdullah'ın Hâtıraları)
- Abdurrahman Paşa 1970 (4) 18
- Abdurrahman Paşa Lisesi 1969 (7) 64
- Abdülaziz, Sultan 1965 (7) 33, 1966 (1) 33, 1967 (6) 15, 1967 (10) 15, 1972 (1) 24
- Abdülhak Hâmid'in Ecdâdı (Yazan: Feham Ülgen) 1973 (3) 32, 1973 (4) 18, 1973 (5) 74
- Abdülhak Hâmid'in Hayatı Boyunca Oturduğu Evler (Yazan: Feham Ülgen) 1972 (8) 14, 1972 (9) 66
- Abdülhak Hâmid'in Hayatından Yapraklar (Yazan: Kudret Sinan) 1970 (12) 20, 1971 (1) 21, 1971 (2) 52, 1971 (3) 36, 1971 (4) 64, 1971 (5) 30
- Abdülhamid II 1966 (3) 77, 1966 (8) 77, 1967 (1) 28, 1967 (11) 5, 1968 (11) 75, 1970 (2) 19, 1970 (5) 32, 1972 (12) İlâve 42, 1974 (7) 87, 1974 (9) 14, 1974 (4) 10
- Abdülkadir Efendi'nin Hizmetçisi 1971 (3) 64
- Abdülmeccid, Sultan 1965 (7) 29
- Abdülmeccid I, 1968 (10) 47
- Abdülmeccid, Sultan 1973 (8) 33
- Abdülmeccid II 1969 (12) 5
- Abdülmeccid Efendi 1965 (10) 10
- Acemi ve Yenîçeri Ocağı (Yazan: Metin And) 1971 (1) 11, 1971 (2) 13
- Adalar (İstanbul) 1968 (11) 41
- Adalet Kasrı (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyli Ünver) 1966 (11) 30
- Adams, John 1966 (12) 73
- Adams, Quincy 1966 (12) 74
- Adana 19678 (9) İlâve s. 123
- Adana Baskını 1969 (10) 71
- Adana'dan Çöle Doğru 1972 (5) 22
- Adapazarı 1967 (5) İlâve s. 30
- Âdem Hz. 1967 (3) 84
- Âdem Dede 1968 (8) 80
- Adıyaman 1967 (12) İlâve s. 217
- Âdile Sultan 1965 (10) 27
- Adriyatik'te Panik (Yazan: Osman Öndeş) 1969 (8) 80
- Aferin Murahhas Efendi 1965 (10) 40
- Afgan Türkistanı 1971 (6) 89
- Afganistan 1969 (10) 22, 1969 (10) 87
- Afişler 1974 (12) 45
- Afrika 1967 (5) 41, 1967 (7) 26, 1967 (12) 49, 1974 (12) 76
- Afrika Hâtıraları (Bk. Birinci Dünya Savaşı'nda Bir Türk Subayının Afrika Hâtıraları)
- Afrika'da Türkler 1973 (7) 8
- Afrodit 1972 (4) 27
- Afşın Bey 1971 (7) 11
- Afyon 1967 (12) İlâve s. 193
- Ağa Hüseyin Paşa 1971 (7) 46
- Ağaçlar 1967 (1) 75
- Ağalar Saltanatı (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1969 (12) 22
- Ağam Oruç Cezayir'i Nasıl Fethetti? 1965 (2) 34
- Ağrı 1968 (1) İlâve 247
- Aharcılık 1967 (9) 36
- Ahî Çelebi Camii ve Evliya Çelebi'nin Rüyası (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1974 (1) 23
- Ahkâm-ı Adliye 1965 (10) 42
- Ahlâk Zabıtası (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1970 (5) 13
- Ahlâk Zabıtasının Tarihçesi (Yazan: İhsan Birinci) 1967 (11) 51
- Ahlat 1967 (12) İlâve s. 204
- Ahlat'tan Geçerken (Yazan: Ord. Prof. Dr. Süheyli Ünver) 1971 (8) 6
- Ahmed III 1968 (6) 8, 1971 (9) 4, 1971 (10) 4, 1971 (11) 22, 1972 (5) 34, 1974 (10) 88
- Ahmed Ateş (Yazan: Ekrem Üçyiğit) 1966 (12) 53
- Ahmed Cemaleddin Paşa'nın Macerası: (Yazan: Claude Farrère - Çev.: Orhan Yüksel) 1971 (4) 17, 1971 (5) 62, 1971 (6) 71, 1971 (7) 78
- Ahmed Cevdet Paşa 1973 (5) 11
- Ahmed Cevdet Paşa'ya Dair (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1974 (3) 17
- Ahmed Emin Yalman Anlatıyor (Röportaj: Mustafa Baydar) 1972 (2) 29
- Ahmed Fehim Efendi: (Yazan: Metin And) 1971 (7) 18, 1971 (8) 10
- Ahmed Hamdi Efendi'nin Hindistan Seyahati (Derleyen: Şemseddin Kutlu) 1974 (3) 53
- Ahmed Haşim (Yazan: H. Refik Ertuğ) 1973 (6) 7
- Ahmed Haşim (Yazan: Ş. Kutlu) 1970 (5) 35
- Ahmed Hulûsî Efendi 1968 (9) 12
- Ahmed Kâmil Paşa 1968 (8) 80
- Ahmed Midhat Efendi 1966 (6) 62, 1966 (7) 80, 1967 (12) 12, 1970 (9) 27
- Ahmed Paşa 1969 (2) 36
- Ahmed Paşa (Küçük Çavuş) 1968 (8) 76
- Ahmed Paşa (Papuççu) 1968 (8) 79
- Ahmed Rasim (Yazan: Şemseddin Kutlu) 1971 (8) 19
- Ahmed Rasim'in Avrupa seyahati (Sadıkleştiren: Şemseddin Kutlu) 1974 (5) 38
- Ahmed Refik 1970 (3) 5
- Ahmed Rıza Bey 1969 (10) 71, 1970 (9) 31
- Ahmed Şemseddin Efendi 1969 (10) 7
- Ahmed Vefik Paşa 1973 (5) 10
- Ahulgoh Muhasarası: (Yazan: Adli Eğitir) 1971 (9) 64

- Akademi (Türkiye'de İlk) 1970 (4) 16
Akağalar Koşusu (Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar) 1974 (10) 66
Akan Kan Benimdir. (Röp: İhsan Birinci) 1966 (7) 63
Akbiyik Muhiddin Efendi: 1968 (8) 78
Akdlık, Kâmil 1971 (7) 35
Akhisar 1967 (5) İlâve s. 31
Akıncı Ocağı 1973 (5) 13
Akıncılar 1968 (4) 19, 1970 (4) 13
Akkâ Destanı 1971 (1) 59
Aksaray (Niğde) 1968 (7) İlâve s. 421
Aksaray Valide ve Ortaköy Camileri, (Yazan: Ni-yazi Ahmed Banoğlu) 1966 (9) 62
Akşamcılar 1974 (2) 13
Akşemseddin (Yazan: Hasan Özönder) 1974 (6) 29
Akurgal, Ekrem 1970 (2) 31
Al Capone (Yazan: F. Brigneau - Çeviren: Ayda Düz) 1972 (5) 84, 1972 (6) 82
Alacahöyük 1968 (5) İlâve 358
Alâeddin Keykubad 1970 (6) 52
Alamandağı Savaşı 1970 (4) 9
Alanya 1967 (6) İlâve 42
Alanya ve Alâeddin Keykubat (Yazan: Tahsin Tuna-lı) 1970 (6) 52
Alaşehir 1967 (4) İlâve 14
Alâtinî Köşkü 1966 (11) 24
Alay ve Merasimler (Yazan: Dr. Sedat Kumbaracı-lar) 1969 (6) 83
Albay Bumedyen'in Bilinmeyen Tarafları 1965 (8) 84
Alemdar Destanı (Anlatan: Alemdar Kapdanı Te-veoğlu Ali Dursun) 1973 (11) 15
Alemdar Mustafa Paşa Olayına Ait Bilinmeyen Bir Ve-kaynâme (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1973 (8) 48, 1973 (11) 31, 1973 (12) 38, 1974 (1) 82
Ali-Hz. 1966 (11) 81
Ali Çetinkaya - Hitler Görüşmesi (Yazan: Nejat At-san) 1967 (11) 35
Ali Enver 1974 (8) 16
Ali Fuad Cabesoy'u Kaybettik (Yazan: O.Ş.Y.) 1968 (2) 49
Ali İhsan Paşa'nın Bir Mektubu ve Bir Raporu (Ya-yınlayan: İhsan Ilgar) 1969 (5) 56
Ali Kemal (Yazan: Şemseddin Kutlu) 1970 (9) 17, 1970 (10) 15, 1970 (11) 67, 1970 (12) 72, 1971 (1) 72, 1971 (2) 69
Ali Kemal 1973 (7) 30
Ali Münif Bey'in Hâtıraları (Yazan: Taha Toros) 1969 (8) 4, 1969 (9) 71, 1969 (10) 71, 1969 (11) 62, 1969 (12) 64, 1970 (1) 67
Ali Sami Boyar (Yazan: Bahri S. Noyan) 1970 (5) 21
Ali Süavi'nin Görüşüyle Türkler ve Türklük (Ya-zan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1973 (4) 7
Ali Süavi Olayı 1972 (1) İlâve s. 28, 1974 (5) 89
Ali Şamil Paşa 1972 (5) 56
Alişar Höyüğü 1967 (10) İlâve s. 159
Alliance Israélite 1972 (2) İlâve s. 8
Alman Deniz Kuvvetleri Komutanı Raeder'in Hâtıra-ları (Çeviren: Osman Öndeş) 1972 (5) 74, 1972 (6) 72
Alman İmparatoru İkinci Wilhelm'in Yurdumuzu Zi-yaretleri: (Yazan: Prof. Dr. Bedi N. Şahsuvaroğlu) 1972 (6) 20, 1972 (7) 80
Alman İmparatoru'nun Ölümü (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1969 (5) 64
Alman Kolonisi (İstanbul'da) 1970 (8) 82
Alman Korsan Kruvazörü Königsberg (Yazan: Er-doğan Şumnu) 1974 (7) 68
Alman Türkologu Prof. Babinger'le Bir Konuşma (Ya-zan: Yılmaz Öztuna) 1967 (9) 19
Almanlar Nasıl Teslim Oldu? (Çeviren: Gündoğdu Oyrakoğlu) 1969 (12) 72
Almanlar ve İtalyanlar 1968 (4) 28
Almanya 1967 (2) 76, 1968 (12) 56
Almanya Avusturya'yı Nasıl İlhak Etmisti? 1974 (7) 4
Almanya'nın Teslimi 1968 (9) 14
Alp - Arslan ve Anadolu 1971 (7) 10
Alphonse Daudet'nin Türkiye'deki Akrabaları (Ya-zan: Taha Toros) 1969 (3) 34
Alsos Harekâtı (Yazan: D. Baldensperger - Çeviren: Ayda Düz) 1972 (3) 58
Altaylar'da Hun Devri Kültürü (Yazan: Prof. Abdül-kadir İnan) 1966 (12) 22
Altı General Başkumandantlık Meydan Savaşı'nı An-latıyor (Röportaj: Vural Sözer) 1965 (7) 6
Altın Yol 1965 (4) 54
Altmış Yıl Önceki Bir Kır Koşusu (Yazan: İhsan Bi-rinci) 1973 (1) 67
Altmış Yıl Önceki Türkiye (1969 yılı 5. sayıdan 1972 5. sayıya kadar — 1971 (4), 1971 (6) haric — her sayı
Altmış Yıl Önceki Deniz Harp Okulu (Yazan: Em-rullah Nutku) 1974 (8) 69
Altmış Yılı Dolan Balkan Harbi'nin Ardından (Ya-zan: Fehmi Nuza) 1972 (12) 26, 1973 (1) 20, 1973 (2) 61, 1973 (3) 72, 1973 (4) 66
Altunbezer, Tuğrakes Hakkı 1971 (6) 43
Alwar'daki Ayaklanma 1970 (6) 54
Amadeo Preziosi (Yazan: O. Öndeş) 1973 (2) 38
Amanullah Han'la Beraber: Atatürk'ün Polis Şefi Nu-reddin Tengüz'den Hâtıralar; 1970 (6) 75
Amasra 1967 (12) İlâve 210
Amasya (Yazan: Orhan Yüksel) 1966 (5) 61, 1968 (3) İlâve s. 293, 1974 (2) 40
Amasya'da Türk Mumyaları (Yazan: Hikmet Takaz) 1970 (9) 88
Amasya'nın Eski Köprüleri (Yazan: Süreyya Baydar-gil) 1974 (3) 34
Amazon Nehri'nde Seyahat 1974 (7) 88
Amerika (Yüzyıl Önceki) 1967 (10) 26
Amerika Birleşik Devletleri 1972 (6) 90
Amerika Birleşik Devletleri Tarihinden Bir Sayfa (Çeviren: Aydın Dokur) 1970 (2) 62
Amerika'da Bir Resm-i Kabül 1974 (9) 67

- Amerika'da Resmin Gelişmesi (Çeviren: A. Erekti-
ren) 1970 (1) 46
- Amerika'yı Aldığımız Zaman 1967 (12) 35
- Amerika İçli Savaşı'ndan Çizgiler (Çeviren: Betül
Özçelik) 1970 (12) 62
- Amerikan Erkek Koleji (Röportaj: Öz Dokuman)
1969 (6) 46
- Amerikan Harp Gemisi (İstanbul'a ilk Gelen) 1969
(6) 4
- Amerikan Kız Koleji (Röportaj: Öz Dokuman) 1969
(5) 38
- Amerikan Medeniyetinde Türklük İzleri (Yazan: R.
Oğuz Türkkân) 1973 (8) 26
- Amerikan Polisinin Kaderi (Çeviren: Osman Öndeş)
1972 (1) 39
- Amiral Dönitz'in Birinci Dünya Savaşı Hâtıraları (Çe-
viren: Mete Canitez) 1966 (1) 5, 1966 (2) 15,
1966 (3) 19, 1966 (4) 64, 1966 (5) 74, 1966
(6) 84
- Amiral Raeder'in Hâtıraları 1972 (5) 74, 1972
(6) 72
- Amiral Osman Paşa'nın Mektupları (Yazan: Osman
Öndeş) 1971 (10) 64, 1971 (11) 77
- Ana Tanrıça ve Tapınakları (Yazan: Mehmed İ.
Tunay) 1972 (11) 48
- Anadolu 1971 (7) 6
- Anadolu (Bk. Asya Yolculuğu)
- Anadolu (Tarihte Jeopolitik Durumu) 1971 (3) 9
- Anadolu İnkılabı 1972 (4) İlâve 3-36
- Anadolu'ya Kaçanlar (Yazan: İhsan Aksoley) 1969
(10) 79
- Anamur 1968 (2) İlâve 286
- Anamur ve Mâmurîye Kalesi 1970 (3) 36
- Anatomi (Bk. Tarih Boyunca Türkiye'de ve Dün-
yada Teshih)
- Andrea Doria 1969 (9) 80
- Angkor Harabeleri (Çeviren: A. Dokur) 1969 (11)
37
- Anıt - Kabir 1968 (6) İlâve 406
- Anıt Kabirler (Yazan: Edibe Dolu) 1969 (10) 34
- Anıtlar (İstanbul'da) 1968 (4) İlâve 343
- Ankara 1968 (1) 42, 1969 (5) 84, 1968 (6) İlâ-
ve 398, 1972 (6) 10
- Ankara Hukuk Fakültesi (Yazan: Bilgây Esemânli)
1974 (9) 79
- Ankara Savaşı (Yazan: Tahsin Tunalı) 1971 (12)
33
- Ankara'ya Dönüyorum 1970 (1) 78
- Antakya 1968 (5) İlâve 371
- Antalya 1967 (6) İlâve 33, 1973 (6) 60
- Apollon Tapınağı 1968 (9) 67
- Arabalar (Saltanat Arabaları) 1965 (9) 61, 1968
(8) 20
- Araba ve Arabacılar (Yazan: Reşad Ekrem Kocu)
1971 (2) 23
- Arabistan 1967 (4) 18, 1974 (5) 10
- Arap Devletleri 1967 (8) 21
- Araplar 1965 (2) 95, 1974 (3) 39, 1974 (4) 49,
1974 (5) 71
- Araplar İstiklâlini İlân Ediyor 1970 (9) 53
- Araplar'ın İhaneti 1970 (8) 39
- Arar, İsmail 1971 (5) 43
- Arat, Prof. Rahmetî 1965 (2) 26
- Arel, H. Sadeddin 1966 (8) 39
- Arel Kütüphanesi (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1966
(4) 18
- Arel, Ruhl 1974 (7) 37
- Arenalar 1967 (6) 63
- Arıkan, Saffet 1973 (9-10) 111
- Ârif Hikmet Bey 1970 (4) 4, 1969 (10) 78
- Ârif Paşa ve Eserleri (Yazan: İhsan Ilgar) 1973
(3) 37
- Arjantin 1970 (8) 88, 1971 (12) 88
- Arjantin'de Müslümanlar Çoğalıyor (Yazan: İsmail
H. Okday) 1974 (2) 84
- Arkadî Vapuru Nasıl Yakalandı (Yazan: Emrullah
Nutku) 1972 (11) 80
- Arkadî Vapurunun Zaptı (Yazan: Bahri S. Noyan)
1970 (1) 20
- Arkeoloji (Türkiye'de) 1970 (2) 31
- Arkeoloji Çalışmaları 1973 (11) 61
- Arkeoloji Müzesi (Röportaj: Orhan Yüksel) 1966
(10) 63, 1966 (11) 43
- Arkeoloji Müzesi 1974 (4) 36
- Arnavutluk 1967 (3) 30
- Arnavutluk İsyanı 1966 (10) 14
- Arseven, C.E. 1974 (7) 42
- Arslan İlinde Bir Kurt (Yazan: Erdoğan Şumnu
1972 (12) 48
- Arslan Paşa 1966 (5) 33
- Arşiv Dairesi (Topkapı Sarayı) 1965 (11) 60
- Artemis 1972 (11) 48
- Artemis Mübedî 1969 (2) 68
- Artemis Tapınağı 1972 (5) 63
- Arthur, Chester A. 1967 (1) 70
- Artvin 1968 (5) İlâve-s: 378
- Artvin'in Tarihi Üzerinde Bir İnceleme (Yazan: Ce-
vad Bozkurt) 1968 (11) 78
- Âsafnâme 1968 (1) 12
- Âsim Gündüz Büyük Taarruzu Anlatıyor (Yayınla-
yan: İhsan Ilgar) 1974 (8) 28
- Asırlar Boyunca Galata (Yazan: Çelik Gülersoy)
1974 (11) 48
- Asırlar Boyunca Selânik (Çeviren: Osman Öndeş)
1972 (11) İlâve, 1972 (12) İlâve
- Asırlık Hastanelerimiz (Röportaj: Öz Dokuman)
1970 (1) 53, 1970 (2) 48, 1970 (3) 57, 1970
(4) 52
- Âsiye 1966 (11) 80
- Askerî Müze (Röportaj: Erdoğan Sevgin) 1966 (7)
34
- Asma Köprüler 1969 (11) 23
- Asrın Dev Politikâcısı Churchill Öldü (Yazan: Ercü-
mend Öztuna) 1965 (2) 73
- Asurlular 1966 (5) 17
- Asya'daki Savaş (Derleyen: Öz Dokuman) 1965 (10)
90
- Asya Yolculuğu (Çeviren: H. Mengerli) 1971 (8)
39, 1971 (9) 53, 1971 (10) 83, 1971 (11) 80,
1971 (12) 78, 1972 (1) 68

- Âşık Çelebi ve bir İngiliz Müsteşirliği (Yazan: Edibe Dölu) 1969 (11) 44
- Âşık Paşa - Zâde 1972 (1) 26
- Âşık Paşa - Zâde (Sadelerştiren: Yılmaz Öztuna) 1969 (8) 12
- Aşır Efendi 1968 (8) 77
- Aşkı Vazifeye Tercih Etmedim (Çeviren: Öz Dokuman) 1967 (1) 79
- At Yarışları (XVI. Yılda) 1970 (2) 6
- Atabey, Fahri 1970 (1) 53, 1970 (2) 48
- Atabinen, Reşid Saffet 1965 (3) 33
- Atatürk 1965 (1) 80, 1966 (10) 20, 1968 (10) 29, 1970 (12) 4, 1972 (12) İlâve s. 34, 1974 (8) 18
- «Atatürk Büyük Devrimciydi» (Bk. Falih Rifki Atay anlatıyor)
- Atatürk (Samsun'a Gidiş) 1967 (9) 14
- Atatürk Hayranı Cevâhir-i Lâl «Nehru» (Yazan: Dr. Fethî Tevetoğlu) 1971 (10) 8
- Atatürk Müzesi (Röportaj: Erdoğan Sevgin) 1967 (4) 29
- Atatürk ve Ali Münif 1970 (1) 67
- Atatürk ve Folklorumuz (Yazan: Adli Eğitir) 1971 (6) 41
- Atatürk ve Gerillacılık (Yazan: Tahsin Ünal) 1966 (10) 4
- Atatürk ve Komünizm (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1965 (10) 4
- Atatürk ve Pakistan (Yazan: Şerifü'l-Hasan) 1966 (3) 4
- Atatürk ve Şeker Sanayii (Yazan: Nedim Soyak) 1967 (10) 4
- Atatürk'e Ezan Okuyan Kemal Batanay Anlatıyor 1972 (10) 30
- Atatürk'le İlgili Telgraflar (Yazan: Dr. Fethî Tevetoğlu) 1972 (5) 4
- Atatürk'ten Hâtıralar (Yazan: Nazım Kaleli) 1970 (1) 25
- Atatürk'ten Hâtıralar (Röportaj: Âdil Zeren) 1972 (10) 80
- Atatürk'ten Hâtıralar (Röportaj: İhsan Ilgar) 1973 (11) 7
- Atatürk'ü Ziyarete Gelen Yabancı Devlet Reisleri 1973 (9-10) 46
- Atatürk'ün Bir Mektubu (Yazan: İhsan Ilgar) 1969 (10) 4
- Atatürk'ün Nakşebendi Şeyhi Küfrevî - Zâde Abdülbâki Efendi'ye Yazdığı Mektuplar (Yayınlayan: Dr. Fethî Tevetoğlu) 1973 (12) 20
- Atatürk'ün Deniz Gezileri ve Cumhuriyet Donanması (Yazan: Osman Öndes) 1974 (4) 70
- Atatürk'ün Musul, Süleymaniye ve Kerkük'le İlgili Bir Mektubu (Yayınlayan: Dr. Fethî Tevetoğlu) 1972 (10) 6
- Atatürk'ün Ölümü 1974 (11) 86
- Atatürk'ün Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Bir Mektubu (Sadelerştiren: Sadı Borak) 1967 (1) 95
- Atatürk'ün Temasları (Yazan: N. Uluğ) 1972 (10) 23
- Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları (Yazan: Dr. Fethî Tevetoğlu) 1972 (7) 16
- Ataullah Efendi 1968 (9) 77
- Atay, Falih Rifki 1970 (10) 35, 1971 (4) 4
- Âtîf Bey'in Hâtıraları (Bk. Mâbeyn Başkâtîbi Âtîf Bey'in Hâtıraları)
- Atilla «Büyük Hun İmparatoru» (Yazan: Dr. Şükrü Akkaya) 1969 (8) 67
- Atina 1966 (2) 5
- Atina Camileri (Yazan: Erdoğan Arıpınar) 1967 (5) 35
- Atina'da Fuhuş Yuvası Olan Manastır (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1973 (7) 13
- Atlas Okyanusu'nda Türkler (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1972 (2) 4
- Atmeydanı 1966 (3) 60
- Atom Bombası 1965 (8) 67
- Auschwitz Temerküz Kampı (Çeviren: Eser Tutel) 1965 (4) 73
- Av ve Avcılık 1969 (12) 17
- Avnullah Korvetinin Batışı (Yazan: Osman Öndes) 1968 (11) 54
- Avrupa Cepheleri (Derleyen: Ayda Düz) (Bk. Birinci Dünya Savaşı 60 Yıl Önce Başlamıştı)
- Avustralya'da Çanakkale (Yazan: Hikmet Feridun Es) 1967 (5) 10
- Avusturya 1967 (3) 31
- Avusturya Kız Lisesi (Röportaj: Öz Dokuman) 1969 (4) 49
- Avusturya Macaristan Kolonisi (İstanbul'da) 1970 (8) 84
- Aya Seyahat (Yazan: Von Braun - Çeviren: Mazhar Kunt) 1966 (5) 56
- Ayak Divanı (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1973 (12) 31
- Ayas Paşa 1969 (10) 57
- Ayasofya Artık Bir Türk Eseridir (Yazan: Rükneddin Akbulut) -1965 (4) 34
- Ayasofya Müzesi (Röportaj: Erdoğan Sevgin) 1966 (9) 45
- Ayasofya'nın Levhaları (Yazan: Dr. Sedat Kumbacılar) 1970 (1) 74
- Aydın 1967 (9) İlâve 100
- Aydın Reis İstanbul'da 1965 (8) 52
- Aydınoğulları 1968 (7) İlâve 431
- Aydınoğlu, Gazî Umur Bey ve İzmir (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1973 (8) 4
- Âyetullah Bey ve Yeni Osmanlı Cemiyeti (Yazan: Seriha Sami Morali) 1968 (12) 31
- Ayın Takvimi (1965 yılında her sayı; 1974 yılı 3. sayıdan itibaren her sayı)
- Aynı Zeliha 1967 (5) İlâve 26
- Ayşe Sultan 1972 (4) 4
- Ayşe Sultan (III. Mustafa'nın Kardeşi) 1972 (3) 4
- Ayşe Sultanlar 1970 (8) 16
- Azerbaycan 1967 (5) 40
- Azınlıklar (Eski İstanbul'da) 1970 (8) 80
- Aziyadé'nin Mezarı Nerede? (Yazan: Dr. Sırrı Akıncı) 1966 (4) 29

Azize Tabyatları 1967 (7) İlâve s. 57
Aziziye Zaferi (Yazan: Ertan Ünal) 1968 (6) 18

B

- Baalbek (Yazan: Ö. D.) 1971 (2) 39
Baba Câfer Zindanı (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1974 (6) 10
Babalarımız Suçlu Değildi (Çeviren: Öz Dokuman) 1966 (10) 78
Babam Ahmed Midhat Efendi (Yazan: Dr. Kâmil Yazgâç) 1966 (6) 62, 1966 (7) 80
Bâbiâli (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1974 (7) 18
Bâbiâli Baskını 1969 (11) 62
Babikyan 1969 (10) 76
Bâbil'in Asma Bahçeleri 1969 (2) 67
Babinger, Prof. Dr. 1967 (9) 19
Bâbur Şâh'ın Türbesi (Röportaj: Edibe Dolu) 1968 (2) 30
Bâbü's - Saâde Ağaları (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1971 (9) 41
Bağdad Fâtihî Dördüncü Murad (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1967 (8) 23
Bağdad Kadısı İle Harâmî (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1966 (11) 4
Bağdad Köşkü 1965 (6) 34
Bağdad'ın Eski Günleri (Yayınlayan: Şemseddin Kutlu) 1974 (2) 26
Bağdad'ın Türkler'den Çıkışı 1974 (3) 86
Bahar Macunları (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1972 (2) 16
Bahariye Mevlêvîhânesi 1969 (11) 32
Bahriye (Bk. Türk Deniz Teşkilâtı)
Bahriye Mektebine Dair (Yazan: Bahri S. Noyan) 1970 (9) 82 (Bk. Deniz Harp Okulu, Heybeliada Deniz Lisesi)
Bahriyemizde İlk İstibdâl (Yazan: Bahri S. Noyan) 1969 (10) 90
Bâki (Yazan: Fuad Köprülü) 1966 (7) 59
Bakkal (Osmanlı Devrinde) 1970 (1) 15
Bale Üçyüzdoksan Yaşında (Yazan: Erman Şener) 1971 (12) 25
Balı Paşa 1974 (11) 5
Balıkesir 1967 (11) İlâve s. 186
Balıkhané Köşkü ve Birkaç İdam (Yazan: Dr. Saadet Kumbaracılar) 1970 (7) 85
Balkan Felâketi (Yazan: Emekli Orgeneral Fahredin Altay) 1972 (8) 38
Balkan Harbî 1965 (2) 18
Balkan Harbî'nde Deniz Savaşları (Yazan: Bahri S. Noyan) 1970 (4) 35
Balkan Harbî'nde İstanbul'a Gelen Yabancı Harp Gemileri (Yazan: Gıyaseddin Gökent) 1971 (8) 24
Balkan Savaşı (Bk. Altmış Yılı Dolan Balkan Harbî'nin Ardından) 1974 (2) 76
Balkan Savaşı'na Doğru (Çeviren: Uzman) 1972 (8) 32
Balkanlılar'a Neden Yönlüldük (Yazan: İhsan İlgar) 1972 (8) 43
Balmumcu Çiftliği 1968 (9) 53
Balo, (Türkiye'de İlk) 1966 (6) 40
Balo ve Eğlenceler 1968 (5) 35
Balta Asma (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1971 (8) 14
Balta Astık İşlenmeyecek (Tarih-i Askerî-i Osmânî'den Sadeleştiren: Şevket Rado) 1974 (10) 4
Banarlı, Nihad Sami 1965 (10) 36, 1974 (10) 17, 20
Banyo 1965 (12) 82
Barana Sohbeti 1966 (8) 67
Barbaros 1972 (3) 43
Barbaros Hayreddin Cezâyir'de 1965 (7) 59
Barbaros Hayreddin Paşa 1969 (9) 80, 1974 (11) 5
Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hâtıraları 1965 (1) 10, 1965 (2) 34, 1965 (3) 34, 1965 (4) 36, 1965 (5) 48, 1965 (6) 44, 1965 (7) 59, 1965 (8) 52, 1965 (9) 49, 1965 (10) 58, (Sadeleştiren: Yılmaz Öztuna)
Barbaros'un Karakteri (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1969 (10) 60
Barış Görüşmeleri ve Mütareke 1973 (7) 32
Barış Yılları (Çeviren: Aydın Dokur) 1968 (7) 50
Basın (İkinci Abdülhamid Devrinde) 1970 (9) 26
Basın Hayatı 1973 (9-10) 83
Basın (Jön Türk Basını) 1973 (1) 11
Baskın (Çeviren: Mete Canitez) 1966 (6) 84
Basra 1966 (8) 8
Basra Soygunu (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1969 (11) 6
Başbakanlık Arşivi (Röportaj: Orhan Yüksel) 1965 (5) 70
Başbakanlık Arşivindeki Eski Belgeler (Röportaj: Özyayın Dokur) 1971 (5) 52
Başkomiserlik Eden Bir Kabadayı (Yazan: İhsan Birinci) 1968 (11) 86
Başkomandanlık Meydan Savaşı 1965 (7) 6
Başmâbeyinci Tevfik Bey'in Günlük Notları (Bk. Sultan Reşad'ın Başmâbeyincisi Tevfik Bey'in Günlük Notları)
Başmâbeyinciler ve Mısır İşleri 1965 (11) 65
Baştav, Şerif 1966 (11) 23
Batanay, Kemal 1972 (10) 30
Batı Afrika'ya Seyahat 1974 (12) 76
Batı'ya Doğru (Çeviren: Aydın Dokur) 1970 (2) 62
Batı'ya Kaçan Rus Casusu (Çeviren: Ayda Düz) 1972 (12) 89
Batık Hazinele (O. Öndeş) 1966 (1) 78
Batılı Prenslar ve Hükümdarlar (Yazan: Adnan Giz) 1969 (1) 22
Batılılar Hesabına Çalışan Rus Casusu Penkovski'nin Hâtıraları (Çeviren: Öz Dokuman) 1967 (11) 37, 1967 (12) 35
Bâyezid I (Yıldırım) 1965 (8) 14, 1970 (5) 19, 1974 (2) 59, 1971 (11) 13
Bâyezid II 1967 (6) 37, 1970 (11) 13
Bâyezid Külliyesi (Edirne) 1974 (2) 18

- Bâyezid, Şehzâde 1969 (1) 86, 1972 (11) 40
 Bâyediz, Yıldırım (Bk. Bâyezid 1)
 Bayrak (Türk Bayrağı) 1965(10) 66
 Bayram Hâtıraları (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1970 (11) 23
 Bayram Hazırlıkları 1971 (2) 74
 Bayram Merasimi 1969 (6) 83
 Bayram Merasimi (Sarayda) 1972 (9) İlâve 26
 Bayram Tebriki ve Bayram Alayı 1971 (12) 6
 Bayramlar 1968 (2) 36
 Bayur, Hikmet 1973 (9-10) 110
 Bedesten ve Kapalı Çarşı (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1973 (1) 49, 1973 (2) 22
 Beethoven 1970 (2) 22
 Beethoven'in Gizli Aşkı 1965 (1) 39
 Bekâr Odaları 1970 (8) 14, 1972 (4) 20
 Bekâr Uşakları 1972 (3) 12, 1972 (4) 16
 Bekçiler (İstanbul'da) 1974 (4) 14
 Beklenmeyen Savaş «İtalya'nın Trablusgarp Saldırısı» (Yazan: Adnan Giz) 1970 (9) 12
 Bektaşiler 1968 (12) 23, 1969 (1) 78
 Bektaşilik (Çeviren: Öz Dokuman) 1966 (7) 68, 1970 (10) 10
 Belçika 1973 (2) 88
 Belediye Cezaları 1972 (8) 72
 Belkıs, (Saba Melikesi) 1967 (2) 33, 1974 (5) 11
 Bellini, Gentile 1969 (7) 85
 Benim Çallım (Yazan: Elif Naci) 1967 (5) 62
 Bengal 1970 (3) 45
 Benito Mussolini (Çeviren: Öz Dokuman) 1967 (7) 51
 Berberiler (Yazan: Victor Englebort - Çeviren: A. Dokur) 1969 (4) 41
 Berberler 1974 (5) 30
 Bergama 1968 (7) İlâve 435, 1973 (1) 80
 Bergeri, Gaston 1974 (9) 5
 Bernard, C. A. 1970 (2) 78
 Bernard, Sarah 1967 (11) 17
 Bestekârlar (İlk Türk) 1972 (3) 10
 Bestekârlar'ın Meslekleri 1965 (5) 27
 Bestekâr Padişah III. Selim (Yazan: Tahsin Tunali) 1965 (1) 48
 Beşik Alayı (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1972 (10) 4
 Beşiktaş (Spor Kulübü) 1969 (9) 44
 Beşiktaş Sarayı 1967 (10) 10
 Beşir Ağa 1974 (8) 19
 505 Kuruşun Kerameti 1967 (4) 59
 Beyaz Saray ve A.B.D. Başkanları (Yazan: Prof. F. Freidel - Çeviren: Öz Dokuman) 1966 (12) 70, 1967 (1) 66, 1967 (2) 39
 Beyazıt Camii (Yazan: R. Ekrem Koçu) 1966 (1) 60
 Beyazıt Kulesi (Röportaj: Ertan Ünal) 1970 (2) 36, 1971 (9) 36
 Beykoz Çayırı 1969 (11) 48
 Beylerbeyi Sarayı (Röp. E. Sevgin) 1966 (4) 38
 Beylerbeyiler 1971 (3) 7
 Beylik Kalemî 1965 (3) 68
 Beylikçi Efendi 1965 (4) 65
 Beyoğlu 1970 (9) 47
 Beyoğlu Gayrimenkulleri 1973 (6) 12
 Beyoğlu «Eski İstanbul'un Meşhur Bir Senti (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1972 (9) 51
 Beyoğlu Pera İken (Yazan: Said Naum Duhâni) 1968 (3) 21, 1968 (4) 28, 1968 (5) 35, 1968 (6) 35, 1968 (7) 35, 1968 (8) 70
 Beyoğlu Yangını 1974 (6) 8
 Bezm-i âlem İnas Sultânisi 1969 (2) 39
 Bezm-i âlem Vâlîde - Sultan 1971 (2) 48
 Bhutan (Çeviren: Öz Dokuman) 1966 (11) 69
 Biat Merasimi 1969 (6) 83
 Bîdest-ü Bîpâ Mehmed Efendi «Elsiz Ayaksız Bir Hat-tat» (Yazan: Ecz. Uğur Derman) 1971 (10) 30
 Bilâl-i Habeşî 1967 (5) 75
 Bilecik 1967 (11) İlâve 161
 Bilinmeyen Bir Vekâyinâme 1973 (8) 48
 1974 Kıbrıs Harekâtı (Yazan: İhsan Ilgar) 1974 (10) 47
 1912-1913 Balkan Savaşı Hazırlığı (Yazan: İhsan Sungur) 1974 (2) 76
 1917 İnkılabı 1965 (12) 49
 1973 Dünyasının Ana Çizgileri (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1973 (12) 4
 1897 Türk - Yunan Savaşı (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1974 (9) 34, 1974 (10) 35
 1807 İhtilâli ve Üçüncü Selim'in Öldürülmesi (Yazan: Dr. Sedat Kumbarcılar) 1969 (7) 25
 Bin Yılların Tesbihi (Yazan: Erich Thanner) 1969 (10) 17
 Bingöl 1967 (8) İlâve 70
 Binicilik 1970 (2) 6
 Binlerce Yılın Ötesinde 1966 (11) 43
 Bir Açıklama (Yazan: Mustafa Kemal Lalcı) 1973 (5) 72
 Bir Açıklama (Yazan: Osman Öndeş) 1972 (8) 63
 Bir Alman Denizaltı Komutanının Hâtıra Defterinden (Çeviren: İhsan Aksoley) 1972 (3) 50, 1972 (4) 46
 Bir Amasya Gezisinin İntibâları (Yazan: Süreyya Baydargil) 1974 (2) 40
 Bir Ansiklopedinin Başına Gelenler (Yazan: Emrullah Nıtku) 1973 (4) 81
 Bir Asır Önce Geçen Önemli Olaylar 1966 (1) 89
 Bir Asır Öncesinin Cinayetleri (Yazan: İhsan Birinci) 1972 (4) 78
 Bir Ayaklanmanın Sonu (Yazan: İhsan Birinci) 1972 (12) 63
 Bir Bahriyelinin Not Defteri (Yazan: Bnb. Nail Bey) 1966 (12) 34, 1967 (1) 52, 1967 (2) 63
 Bir Başkumandan Öldü 1969 (4) 67
 Bir Bektaşî Şairi «Abdal Musa» (Yazan: Ali Rıza Köseoğlu) 1968 (4) 16
 Bir Beşiktaş Sarayı Vardı (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1967 (10) 10
 Bir Büyük Fransız Öldü (Yazan: Ö. D.) 1970 (11) 27
 Bir Casusluk Teklifi 1969 (4) 84
 Bir Hacc'ın Hikâyesi (Röportaj: Erdoğan Arıpınar) 1974 (12) 33
 Bir Hazin Hikâye (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1974 (8) 26

- Bir Hükümet Darbesi Yeşebbüsü (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1967 (3) 34
- Bir İhtilâlin Başı ve Sonu (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1970 (1) 64
- Bir İngiliz İdarecisinin Hindistan Hâtıraları «Son Mihraceler» (Yazan: Arthur Cunningham - Çeviren: Nurten Demiralp, A. Filiz) 1970 (3) 45, 1970 (4) 74, 1970 (5) 61, 1970 (6) 54, 1970 (7) 78
- Bir Kahraman Dört Destan (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1969 (2) 9
- Bir Kitap Kabı (Yazan: Kemal Çiğ) 1966 (10) 85
- Bir Kuyruklu Yıldız Geçti 1970 (5) 59
- Bir Mezar Taşı (Yazan: Dr. Sırrı Akıncı) 1968 (9) 86
- Bir Müsteşriğin Ardından (Yazan: Edibe Dolu) 1969 (5) 66
- Bir Padişah Kızının Evi «Onyedinci Yüzyılda» (Yazan: Adnan Giz) 1970 (3) 33
- Bir Parça Ekmeğe Veya Eli Kesilen Kız (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1966 (4) 15
- Bir Suikast İhbarı 1965 (1) 26
- Bir Şehri Kurtaran Ölü 1965 (3) 70
- Bir Şirket-i Hayriye Vardı (Yazan: Ertan Ünal) 1968 (1) 15
- Bir Tekke ve Bir Ayin (Yazan: A. Zeki Ökmen) 1973 (7) 62
- Bir Yazının Akisleri (Yazanlar: Erol Öktem, Hikmet Onat) 1967 (3) 74
- Bir Yedek Subayın Birinci Dünya Harbi Hâtıraları (Yazan: Rifat Erdal) 1971 (7) 60, 1971 (8) 70, 1971 (9) 73
- Bir Yeniçeri İsyanı (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1970 (4) 86
- Bir Yiğit Adamın Hikâyesi (Adnan Giz) 1970 (4) 18
- Bir Zonguldak Seyahati 1969 (12) 78
- Birecik 1967 (5) 23
- Birgi ve Çakırağa Konağı (Yazan: Özcan Erektiren) 1971 (3) 42
- Birinci Cihan Harbi'ndeki Temaslar (Yazan: Zafer Hasan Aybek) 1969 (10) 22
- Birinci Dünya Harbi'nde Kanala Hücum (Yazan: Şemsi Rıza Zobu Em. Gnl.) 1970 (7) 73
- Birinci Dünya Savaşı (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1968 (10) 4
- Birinci Dünya Savaşı 1965 (1) 5, 1966 (2) 15, 1967 (11) 27, 1967 (12) 42, 1969 (2) 9, 1970 (2) 57, 1970 (2) 68, 1970 (5) 26, 1971 (1) 5, 1971 (3) 23, 1971 (7) 60, 1971 (8) 85, 1972 (2) 54
- Birinci Dünya Savaşı 60 Yıl Önce Başlamıştı (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1974 (6) 34, 1974 (7) 44, 1974 (8) 34, 1974 (9) 40, 1974 (10) 42
- Birinci Dünya Savaşı İçinde Viyana (Yazan: Cenab Şehâbeddin - Sadeleştiren: Şemseddin Kutlu) 1973 (12) 48
- Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Donanmasının İhtiharı (Çeviren: Rasim Özmen) 1971 (8) 85
- Birinci Dünya Savaşı'nda Bir Türk Subayının Afrika Hâtıraları: (Yazan: İhsan Aksoley) 1970 (5) 26, 1970 (6) 67, 1970 (7) 31, 1970 (8) 67, 1970 (9) 36, 1970 (10) 78, 1970 (11) 81
- Birinci Dünya Savaşı'nda Bir Yedek Subayın Hâtıraları (Yazan: Muhiddin Erev) 1967 (4) 21, 1967 (5) 55, 1967 (6) 56, 1967 (7) 58, 1967 (8) 53
- Birinci Dünya Savaşı'nda Bodrum'un Topa Tutulması (Yazan: S. Nuri Öz) 1973 (7) 54
- Birinci Dünya Savaşı'nda Resim San'atı (Çeviren: Ayda Düz) 1972 (4) 40
- Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslar'a Esir Düşen Bir Subayın Türkistan Hâtıraları (Yazan: S. Tefvik Harputlu) 1971 (3) 23, 1971 (4) 27, 1971 (5) 72, 1971 (6) 83, 1971 (7) 83
- Birinci Dünya Savaşı'nın Dönüm Noktası (Röportaj: Aydın Dokur) 1968 (12) 64
- Birinci Haçlı Seferi (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1974 (7) 10
- Birinci Haçlı Seferi'nin Perde Arkası (Çeviren: Ayda Düz) 1972 (2) 70
- Birinci İnönü Zaferinin Ellinci Yılı (Yazan: Naşit Hakkı Uluğ) 1972 (2) 21
- Birinci Kosova Zaferi (1389 (Sadeleştiren: Yılmaz Öztuna) 1969 (9) 8
- Birinci Kosova Meydan Savaşı (Yaz: Midhat Sertoğlu) 1966 (8) 35
- Birinci Meşrutiyet 1974 (3) 87
- Birinci Osmanlı Meclis-i Meb'ûsânı'ndan Bir Röportaj (Yayınlayan: N. Hakkı Uluğ) 1973 (1) 30
- Birinci Umumî Harpte ve Mütareke Yıllarında İstanbul (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1971 (1) 5, 1971 (2) 7, 1971 (3) 12, 1971 (4) 14
- Bismarck Zirhlisi 1969 (2) 78
- Bitlis 1967 (12) İlâve 199
- Bizans Devrinde İstanbul Limanları (Yazan: Erdem Yücel) 1969 (3) 48
- Bizans Devrinde İstanbul Sokakları (Yazan: Nazım Yücel) 1969 (5) 74
- Bizans İmparatoricesi «Zoe» (Yazan: Erdem Yücel) 1973 (7) 83
- Bizans'ın Son Günleri (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1972 (10) 34
- Bizans'ta Nika İsyanı 1966 (3) 60
- Bizde İlk Sergi (Yazan: Avni Şanda) 1965 (9) 74
- Bizde Kağıt Paranın Tarihçesi (Yazan: H. Avni Şanda) 1967 (3) 81
- Bodrum 1967 (6) 72, 1968 (3) İlâve 306
- Bodrum'un Topa Tutulması 1973 (7) 54
- Boğa Güreşleri 1968 (1) 51
- Boğaz'da Mehtâb Âlemi 1974 (6) 76
- Boğaziçi 1968 (8) 47, 1968 (8) 46, 1968 (1) 15
- Boğaziçi Âlemleri 1968 (6) 35
- Boğaziçi Liseleri ve Hıfzı Tefvik Gönensay (Yazan: Bilgây Esemeli) 1971 (12) 64
- Boğaziçi'nde Eski Bir Türk Evi (Röportaj: Uğur Derman) 1971 (12) 45
- Boğaziçi'nde Oturanlar 1972 (6) İlâve 3-32
- Boleyn, Anne 1974 (9) 85
- Bolivya (Çeviren: Öz Dokuman) 1969 (5) 48

Bolu 1968 (2) İlâve 262
 Bomba Olayı (Abdülhamid'e) 1974 (7) 87
 Bombay 1974 (3) 56
 Bonapart, Napoléon 1970 (2) 27
 Borneo 1967 (11) 45
 Bosna Hersek 1974 (10) 88
 Bosna Sarayı (Yazan: Kâzım İsmail Gürkân) 1967 (12) 5
 Bostancılar 1965 (11) 89
 Bostancıbaşı Defteri (Yayınlayan: Şevket Rado) 1972 (6) İlâve
 Boşnaklar 1968 (1) 25
 Boyar, Ali Sami 1970 (5) 21
 Bozhaneler 1969 (12) 87
 Bozgun (Yazan: Dâmad İsmail Hakkı Paşa - Yayınlayan: Dr. Fethî Tévetoğlu) 1972 (8) İlâve
 Bozgun Başlıyor 1965 (7) 17
 Bölük Mahvolmuştu 1971 (7) 60
 Bölükbaşı, Rıza Tefvik 1973 (7) 29
 Braun, Werner Von 1972 (3) 58
 Brezilya 1973 (4) 88
 Buchanan, James 1967 (1) 67
 Budin Beylerbeyisi Arslan Paşa (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1966 (5) 33
 Buğ Gemisi (Yazan Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1968 (2) 23
 Bugün Dünyada Kaç Devlet Var (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1965 (9) 21
 Buhara 1971 (11) 80
 Bulgar Çeteleri 1972 (2) İlâve 17
 Bulgar Mezalimi (Yazan: Pierre Loti) 1965 (2) 17
 Bulgaristan 1967 (3) 29, 1971 (5) 90
 Bumedyen 1965 (8) 84
 Burak Reis 1974 (7) 87
 Burdur 1968 (1) İlâve 231
 Burem, Martin van 1966 (12) 74
 Burgaz Adası 1968 (11) 44
 Bursa (Yazan: Orhan Yüksel) 1965 (1) 43, 1967 (8) İlâve 74-85
 Bursa Müzesi (Prof. A. F. Zeren) 1971 (1) 55
 Buşmanlar 1969 (4) 90
 Bünyan 1968 (6) İlâve 388
 Büstünü Yaptıran Türk Beyi (Yazan: A. Semih Tepeciklioğlu) 1972 (8) 54
 Büyük Bestekâr Hacı Ârif Bey (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1966 (6) 20
 Büyük Bozgun (Anlatan: Mehmed Nuri - Yazan: Cevad Duman) 1970 (2) 68
 Büyük Deprem (Yazan: Zeki Ökmen) 1971 (9) 82
 Büyük Fitne (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1971 (10) 16
 Büyük Hatâlar 1974 (11) 78
 Büyük İskender 1968 (10) 81, 1973 (3) 44
 Büyük Kaybımız «Nihad Sami» (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1974 (10) 20
 Büyük Millet Meclisi, (Kara Örtü) 1969 (9) 21
 Büyük Millet Meclisi 1970 (3) 18
 Büyük Millet Meclisinin Açılışı 1974 (5) 85
 Büyük Sahra 1970 (11) 92

Büyük Seçim Mücadelesi 1971 (3) 82 (Bk. Kennedy'lerin başkanlık mücadelesi)
 Büyük Taarruz 1974 (8) 28, 1966 (7) 15
 Büyük Taarruzun Hâtıraları (Yazan Em. Korgeneral Nuri Berköz) 1972 (7) 21
 Büyük Taarruz Sırasındaki Kuvvetlerimiz (Yazan: İhsan Ilgar 1972 (7) 29
 Büyük Türklüğü Parçalayan Kimlerdir? (Yazan: Ömer Seyfeddin) 1967 (3) 21
 Büyük Türk Musikî Bilgini Dr. Suphi Ezgi (Yazan: M. Cahit Atasoy) 1967 (3) 44
 Büyük Türkiye'ye Doğru (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1973 (9-10) 4
 Büyük Yangın 1971 (10) 48
 Büyük Yeniçeri Subaylar 1965 (10) 83
 Büyük Zafer 1972 (7) 25
 Büyük Zaferi Anarken (Yazan: Em. Gn. İsmail Hakkı Tekçe) 1972 (7) 25
 Büyükkada 1968 (11) 46
 Büyükkçekmece Köprüsü 1966 (7) 32
 Büyükkçekmece 1971 (1) 53
 Büyükdere Mesiresi 1969 (11) 54

C

Câber Kalesi (Yazan: Kerim Yund 1970 (2) 22
 Cam Fabrikası 1972 (8) 58
 Cambridge Dükü 1969 (1) 22
 Cami Alemleri (Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1968 (5) 11
 Cami ve Pantolon (Yazan: Celâl Nuri İleri) 1967 (6) 36
 Camiler (Bk. İstanbul Camileri)
 Canbazlar 1967 (4) 34
 Craffe, A. Charles 1968 (5) 27
 Carbogano, Comidas de 1968 (5) 28
 Cariyeler 1970 (10) 46
 Carnarvon, Lord 1965 (2) 67
 Carter, Howard 1965 (2) 67
 Cassas L. F. 1968 (5) 28
 Caus Gemi Pueblo Nasıl Yakalandı? (Yazan: Av. Âli Canman) 1969 (5) 76
 Castellán 1968 (5) 33
 Catroux, General 1969 (1) 72
 Cava 1973 (5) 92
 Cebesoy, Ali Fuad 1965 (1) 86, 1968 (2) 49
 Cecil B. De Mille (Yazan: Erman Şener) 1973 (6) 78
 Celâli Azraili Kuyucu Murad Paşa (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1967 (4) 19
 Celâliiler 1970 (9) 25, 1971 (6) 33
 Celâl-Zâde Koca Nişancı Mustafa Çelebi 1972 (1) 33
 Cellâtlar 1971 (6) 20
 Cem Sultan (Bk. Vâkıât-ı Sultan Cem)
 Cem Sultan (Yazan: Tahsin Tunalı) 1965 (12) 60
 Cem Sultan (Yazan Şevket Rado) 1969 (1) 6, 1969 (2) 4
 Cem Sultan ve İkinci Bâyezid (Yazan: Yılmaz Ö-

tuna) 1970 (11) 13 (Bk. Sultan Cem'in Roma'daki Hayatı)

Cemal Efendi 1969 (2) 9

Cemal Gürsel 1966 (2) 10

Cemal Paşa 1969 (12) 70

Cemalettin Efendi (Şeyhülislam) 1974 (9) 24

Cemiyet ve Çeteler (Yazan: İhsan Birinci) 1971 (10) 29

Cemiyet Hayatı (Göktürkler'de) 1972 (6) 4

Cem'iyet-i İlmîye-i Osmânîye 1970 (4) 16

Cemşid 1967 (8) 59

Cenaze Merasimi (Türkistan'da) 1971 (6) 86

Cenaze Töreni (III. Mustafa'nın Kızının) 1973 (7) 4

Cengiz Han 1968 (5) 12, 1973 (6) 38

Cengiz Han ve Büyük Moğol İmparatorluğu (Yazan: Hilmi Darengeli) 1973 (5) 35

Cerbe Deniz Zaferi 1974 (5) 88

Ceride Nezâreti 1971 (6) 38

Cerrahpaşa Hastanesi (Röportaj: Öz Dokuman) 1970 (7) 46

Cevdet Paşa (Tarihçi) 1969 (1) 9, 1970 (2) 9

Cevdet Sunay «Beşinci Cumhurbaşkanı» (Yazan: Mes'ud Önce) 1966 (4) 11

Cevher Ağa 1974 (4) 10

Cevri Çelebi 1968 (9) 79

Cevri Kalfa 1971 (2) 47

Cevri Kalfa Mektebi 1969 (4) 80

Cezalar (Osmanlılar'da) 1969 (3) 29

Cezâyir 1972 (3) 88

Cezâyir Kesimlileri (Yazan: Hüsnü Kinaylı) 1970 (6) 25

Cezâhir'de Bir Devlet Kurduk 1965 (3) 40

Champollion, Jacques 1966 (7) 87

Chaplin, Charlie 1971 (1) 64

Charles - Quint 1965 (10) 58

Charles - Quint Kanunı'ya Boyun Eğdi (Yazan: Tahsin Tunali) 1972 (3) 36

Choleuil - Gouffier 1968 (5) 32

Churchill, Winston 1965 (2) 73, 1972 (3) 72

Churchill'in Hayatı (Çeviren: Aydın Dokur) 1968 (5) 47, 1968 (6) 48, 1968 (7) 50, 1968 (8) 86, 1972 (3) 72

Cıbalı Yangınları (Yazan: R. E. Koçu) 1972 (10) 17

Cihangir'in Türbesi (Yazan: Edibe Dolu) 1968 (9) 62

Cinayetler (İstanbul'da Eski) 1972 (3) 64, 1972 (4) 78

Cinecitta 1971 (6) 52

Cirit 1970 (2) 7

Claude Farrère'den Türk Tarihi Üzerine Hikâyeler 1970 (12)'den 1971 (8)'e kadar her sayı

Clementine'in, Churchill'in Hayatındaki Yeri (Derleyen: A. Zeki Ökmen) 1972 (3) 72

Cleveland, Grover 1967 (1) 70

Colisseum 1967 (6) 63

Coolidge, Calvin 1967 (2) 39

Grabb, Kürbağa Adamı 1965 (8) 37

Cultural Institute 1966 (9) 4

Cumhuriyet Devrinin Basın Hayatına Bir Bakış (Yazan: Şemseddin Kutlu) 1973 (9-10) 83

Cumhuriyet Devrinde İnkılaplar 1973 (9-10) 32

Cumhuriyet Devrinde İlk Selâmlık Topu (Yazan: Osman Öndeş) 1974 (10) 75

Cumhuriyet Devrinde Millî Eğitim Bakanları (Yazan: Fethî Tevetoğlu) 1973 (9-10) 98

Cumhuriyet Devrinde Türk Polisi (Yazan: İhsan Birinci) 1974 (1) 26

Cumhuriyet Hükûmetleri (Yazan: Dr. Fethî Tevetoğlu) 1973 (9-10) 134

Cülds Törenleri 1971 (4) 48, 1972 (9) İlâve 22.

Ç

Çadır Köşkü 1966 (6) 54

Çağlar Boyunca Boğaziçi (Yazan: Orhan Erdenen) 1968 (8) 46, 1968 (9) 47, 1968 (10) 47

Çağlar Boyunca Türk Bayrağı (Yazan: Ertan Ünal) 1965 (10) 66

Çakırağa Konağı 1971 (3) 42

Çakmak, Mareşal Fevzi 1967 (12) 23

Çakmalar (Yazan: Ayşe Safi) 1970 (2) 43

Çaldıran Zaferi 1974 (8) 67

Çalgılar ve Oyunlar (Türkistan'da) 1971 (6) 87

Çallı İbrahim (Yazan: Elif Naci) 1967 (1) 48

Çallı İbrahim 1974 (7) 37, 1967 (5) 62

Çamlar Altında Musahabe (Yazan: Yahyâ Kemal) 1966 (5) 12

Çamlıbel, Faruk Nâfiz 1970 (12) 35

Çamlıca (Yazan: Adnan Giz) 1969 (10) 26

Çanakkale 1968 (1) İlâve s. 238

Çanakkale Savaşları 1965 (2) 4, 1967 (2) 19, 1969 (7) 16, 1974 (7) 44

Çanakkale Savaşında Türk Denizcileri (Yazan: Erkan Gürsel) 1977 (2) 54

Çan Kay-Şek 1968 (8) 6

Çankırı 1967 (9) İlâve s. 97

Çapanoğulları 1967 (10) İlâve s. 158

Çar Allesinin Ölüm Günü (Çeviren: Mazhar Kunt) 1965 (2) 81

Çavuşbaşı 1965 (3) 68, 1965 (5) 65

Çayın Tarihi (Yazan: Erdoğan Arıpınar) 1966 (10) 34 (Bk. 1966 (11) 34)

Çek Dramı (Yazan: İhsan Ilgar) 1971 (8) 60

Çekoslovakya 1967 (3) 31, 1971 (8) 60

Çemberlitaş 1968 (4) 5, 1968 (5) 5, 1968 (7) 8

Çemberlitaş'taki Haç Hakkında 1968 (12) 11

Çengele Vurma 1969 (3) 30

Çengelköy Cinayeti (Yazan: İhsan Birinci) 1966 (11) 88

Çengeller 1970 (7) 27

Çengeller ve Köçekler (Yazan: Metin And) 1968 (2) 25

Çerkes Edhem Çetesi 1971 (9) 34

Çerkes Hasan Vakası 1972 (1) İlâve s. 26, 1974 (6) 89

Çerkesler 1970 (10) 46

Çeşitli Yönleriyle Truva (Yazan: Mehmed İ. Tunay)

- 1972 (9) 78
 Çeşme Faciası 1974 (7) 87
 Çeşme'deki Batık Osmanlı Donanması (Yazan: Osman Öndeş) 1969 (6) 64
 Çeşmeler 1969 (6) 56, 1968 (4) İlâve 339, 1969 (7) 32, 1974 (12) 40
 Çeşmi-zâde 1972 (3) 31
 Çeteler 1971 (9) 29
 Çırağan Baskını 1972 (1) İlâve s. 28
 Çırağan Sarayı (Yazan: Kürşad E. Uykucu) 1967 (7) 46
 Çirak Çıkarma 1974 (9) 21
 Çiraklık 1971 (6) 40
 Çiçek ve Çiçekçiler (Yazan: Reşad E. Koçu) 1971 (11) 8
 Çifte Minare (Erzurum) 1967 (7) İlâve s. 58 (Sivas) 1967 (11) İlâve s. 169
 Çin 1974 (1) 14, 1972 (1) 86
 Çin Cumhuriyeti (Yazan: Y. Öztuna) 1971 (5) 35
 Çin Edebiyatında Aşk Hikâyesi 1969 (9) 70
 Çin Hindî'nden Çin'e Doğru 1974 (4) 86
 Çin İhtilâli (Yazan: Jean A. Keim - Çeviren: Aydın Dokur) 1968 (5) 40
 Çin'de On Yedi Yıl 1965 (12) 41
 Çini Fabrikası 1966 (6) 56
 Çini Seksiyonu 1966 (1) 49
 Çinli Gordon veya Gordon Paşa (Derleyen: Öz Dokuman) 1974 (12) 28
 Çizgilerle Tarih 1967 (7 ve 8)
 Çocuk Esirgeme Kurumu (Röportaj: Öz Dokuman) 1969 (10) 39
 Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Kurucularından Hamiyet Hanım (Yazan: Seniha Morali) 1969 (1) 69
 Çocuklar (Zorla Çalıştırılan) 1965 (9) 69
 Çok Partili Çağa Giriş ve Demokrasi (Yazan: Orhan Yüksel) 1973 (9-10) 128
 Comar Bölükbaşı'nın Cengi (Sadelleştiren: Şevket Rado) 1965 (6) 40
 Cora Batır (Yazan: G. Çandarlıoğlu) 1966 (12) 60
 Corbayı Nasıl İçerdik (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1968 (1) 9
 Çorum 1968 (5) İlâve s. 354
 Cöide Seyahat 1971 (9) 53
 Çöp ve Çöpçüler (Yazan: R. E. Koçu) 1972 (12) 21
 Çubuk Tiryakiliği (Yazan: R. E. Koçu) 1974 (11) 15

D

- D Grubu 1974 (7) 40
 Dachau Temerküz Kampı (Yazan: Osman Öndeş) 1971 (6) 64
 Dağ, Şevket 1974 (7) 38
 Dahî Bestekâr Beethoven (Yazan: M. Cahid Atasoy) 1970 (7) 22
 Dalkavuk Tarifesi (Yazan: R. E. Koçu) 1969 (10) 19
 Dalmaçya (Bk. Güney Dalmaçya'ya Seyahat)
 Damad Ferit Paşa 1974 (9) 87

- Danıştay 1968 (6) 4
 Darbimesellerimiz nereden Geliyor? (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1966 (10) 22
 Dargo Meydan Muharebesi (Çeviren: Adli Eğitir) 1969 (12) 26
 Darphâne 1968 (6) 25
 Dârülaceze (Röportaj: Öz Dokuman) 1969 (7) 48
 Daru'l-Maarif Rüşdiyesi 1969 (4) 79
 Dârüssaâde Ağaları (Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar) 1970 (3) 75
 Dârüşşafaka 1966 (7) 82
 Darüşşafaka Lisesi (Röportaj: Öz Dokuman) 1968 (10) 37
 Darü's-Şifa 1970 (7) 76
 Dâvûd, Hz. 1967 (1) 34
 Dâvûd Gerçek (Yazan Ord. Prof. Dr. A. S. Ünver) 1973 (2) 8
 Davudpaşa Sarayı (Yazan: R. E. Koçu) 1970 (4) 30
 Dayak 1965 (1) 64 (Eski İstanbul'da) 1970 (2) 15
 De Gaulle, General 1968 (7) 40, 1970 (11) 27
 Dean, James 1971 (6) 57
 Dede Efendi, Şairliği Hattatlığı (Yazan: Etem Üngör) 1966 (4) 34
 Defterdarlık Teşkilâtı 1965 (7) 56
 Defterhâne 1971 (3) 6
 Defter-i Hâkanî (Yazan: Dr. S. Kumbaracılar) 1971 (6) 35
 Dehşet Ülkesi 1965 (6) 72
 Deli Petro'nun Vasiyetnâmesi (Yazan: Nigâr Anafatta) 1968 (11) 66
 Deliler 1970 (4) 14
 Demirbaş Şarl 1968 (6) 8
 Demirperde 1969 (1) 72
 Demirperde'nin Düştüğünü Gördüm 1969 (1) 72
 Demiryollarının Tarihi (Yazan: Sadi Borak) 1968 (12) 82
 Demiryolu Savaşı (Mühendis Behiç Esenenli'nin Hâtiyatından naklen yayınlayan: İhsan Birinci) 1968 (3) 32
 Deniz Altında Dört Bin Yıl (Yazan: Osman Öndeş) 1967 (6) 69
 Deniz Dibi Efsaneleri (Çev. O. Öndeş) 1966 (5) 86
 Deniz Dibindeki Hazinele (Çeviren: Aydın Dokur) 1968 (9) 42
 Deniz Hamamları 1972 (8) 20
 Deniz Harp Okulu (Röportaj: Orhan Yüksel) 1970 (12) 41
 Deniz Harp Okulu 1966 (2) 34, 1974 (8) 69 (Bk. Bir Bahriyelinin Not Defteri)
 Deniz Lisesi (Bk. Heybeliada Deniz Lisesi)
 Deniz Matbaasının Tarihçesi (Yazan: Bahri S. Noyan) 1969 (6) 35
 Deniz Müzesi (Röportaj: Erdoğan Sevgin) 1966 (8) 42
 Deniz Savaşları (Yazan: Osman Öndeş) 1974 (6) 56
 Deniz Teşkilâtı (Osmanlı Devrinde) 1973 (6) 4
 Deniz Türküsü 1965 (11) 42
 Denizaltı (İlk Türk Denizaltısı) 1965 (10) 73
 Denizaltı Avı (Yazan: J. Noll - Çeviren: R. Uzmen) 1971 (8) 78

- Denizaltı Gemisi No: 6 1965 (2) 87
Denizaltı ile Afrika'ya Doğru 1970 (6) 67
Denizaltı Savaşı 1966 (3) 80
Denizli 1968 (2) İlâve s. 271
Deprem (İstanbul'da) 1971 (6) 58, (Japonya'da) 1971 (9) 82, (San Francisco'da) 1965 (3) 84
Dervişler ve Tarikatlar (Yazan: Metin And) 1970 (5) 8
«Deryalar Boyandı Gayri Bir Renge» 1970 (12) 67
Destanlar (Savaş Destanları) 1970 (9) 63 Bk. Türk Destanları
Dev Şehirler (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1966 (12) 18
Devleşen Amerika 1967 (2) 38
Devlet Matbaası 1974 (12) 9 (Bk. Millî Eğitim Basımevi)
Devlet Memurlarının Gelirleri (XVIII. yüzyılda) 1973 (3) 80
Devlet Ricalî 1965 (3) 64
Devlet Teşkilâtı (XVIII. yüzyıl) 1973 (2) 78
Devlete İsyân Eden Gemi (Yazan: Mazhar Kunt) 1965 (3) 74
Devletler (Dünyadaki) 1965 (9) 21
Devşirme usûlü 1971 (1) 11
Dış Münasebetler (Ârif Bey'in Hâtıraları) 1965 (9) 41
Didim 1967 (9) İlâve s. 105
Didim'deki Apollon Tapınağı (Yazan: Erdem Yücel) 1968 (9) 67
Didon ve Didonlar (Yazan: M. Ş. Ülkütaşır) 1969 (2) 26
Diğer Simalar (Beyoğlu Pera İken) 1968 (7) 35
Dikilitaşlar 1968 (4) İlâve s. 348, 1972 (6) 65
Dil (Milletlerarası dil) 1966 (1) 66
Dilenciler (Yazan: R. E. Koçu) 1970 (3) 25
Dilşad Hatun (Yazan: Gülçin Çandarlıoğlu) 1966 (1) 84
«Din Kavgamız Var O Küffâr İle (Savaş Destanlarımız) 1970 (6) 80
-
- Din ve Mülki Teşkilât 1965 (12) 64
Direkterarası (Yazan: R. E. Koçu) 1974 (10) 64
Dış Kirası (Yazan: Uğur Derman) 1968 (12) 20
Divan Sicillerinden Seçmeler 1973 (6) 12, 1973 (7) 13, 1973 (8) 8
Divan Şiirinde Sosyal Çizgiler (Yazan: Nihad Sami Banarlı) 1966 (11) 10
Divan Toplantıları 1973 (4) 74
Divriği 1967 (11) İlâve s. 170
Diyarbakır 1968 (1) İlâve s. 225
Diyoben'den Seçmeler 1966 (4) 17
Doğu Beyazıt (Yazan: Ziya Ünsel) 1965 (6) 82
Doğu Kapımız (Röportaj: E. Arıpınar) 1968 (3) 28
Doğu Türkistan 1971 (6) 89
Doğum Törenleri 1972 (9) İlâve s. 7, 1972 (10) 4
Doksanüç Harbi 1969 (12) 56, 1973 (4) 24
Dolmabahçe Camisi 1966 (7) 43
Dolmabahçe Sarayı (Röportaj: Turgut Etingü) 1966 (1) 42
Dolmabahçe Sarayı Harem Dairesi (Röportaj: Erdoğan Sevgin) 1966 (2) 58
Dolmabahçe Sarayı Muayede Salonu (Röportaj: Erdoğan Sevgin) 1966 (3) 38
Donanma Cemiyeti (Yazan: Osman Öndeş) 1966 (6) 27
Donanma (II. Meşrutiyette) 1970 (6) 28, (İlk Osmanlı Donanması) 1970 (10) 30, (XIX. yüzyılın sonlarında) 1972 (7) İlâve, (Cumhuriyet Donanması) 1974 (4) 70, (Bk. Türk Deniz Teşkilâtı)
Donanmayı Hümayûn 1969 (12) 8
Donanmayı Hümayûn'un Yalılıköskü Önünden Geçışı (Sadelerştiren: Şeyket Rado) 1973 (3) 4
Don-Volga Kanalı (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1971 (8) 4
Dönitz, Amiral (Hâtıralar) 1966 (1) 5 (Bk. Amiral Dönitz'in Birinci Dünya Savaşı Hâtıraları)
Dönmeler 1972 (11) İlâve s. 16
Dönüş Yolculuğu 1972 (1) 68 (Bk. Asya Yolculuğu)
Dördüncü Sultan Mehmed'in Av Merakı (Yazan: R. Ş. Yeşim) 1967 (10) 24
Dört Mezar Taşı, Dört Hikâye (Yazan: Dr. Sırrı Akınzı) 1969 (10) 55
Dört Yüz Yıl Sonra Vatana Dönen Sancak 1965 (2) 77
Dört Yüz Dört Gün Denizde (Yazan: Osman Öndeş) 1966 (3) 80
Dört Yüzüncü Ölüm Yıldönümünde Kanunî'yi Andık 1966 (9) 78
476 Numaralı Hudut Taşı (E. Arıpınar) 1966 (8) 28
Dr. Hayes'in Kutup Seferi 1974 (2) 88
Dulkadiroğulları 1968 (6) 387
Dunkerque Çekilmesi 1969 (5) 69
Dunkerque Savaşları 1965 (5) 13
Duran, Feyhaman 1966 (1) 77, 1970 (6) 10, 1974 (7) 37
Dursun Bey 1972 (1) 28
Düğünler (Sultan Düğünleri) 1971 (9) 4
Dükkanlar 1970 (8) 13
Dünya Devletlerinin Nüfusları 1967 (11) 10
Dünya Güreş Tarihi (Yazan: Erdoğan Arıpınar) 1966 (6) 71
Dünya Harbine Girerken 1967 (12) 42 (Bk. Liman Von Sanders'in Hatıraları)
Dünya Türklüğünde Yazı (Yazan: Dr. T. Gülensoy) 1973 (5) 28
Dünya'da Kaç Türk Var? (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1965 (12) 95
Dünya'da Ne Kadar Müslüman Var? (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1966 (1) 28
Dünya'da Ne Kadar Yahudi Var? (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1967 (7) 44
Dünyadaki İlk Toplu İş Sözleşmesi 1969 (7) 30
Dünyanın Ana Çizgileri 1974 (1) 9
Dünyanın En Eski Kütüphaneleri (Yazan: M. İ. Tunay) 1972 (6) 46
Dünyanın Yedi Harikası (Yazan: Avşe Safi) 1969 (2) 64
Dünyanın En Kudretli Devleti Olduğu Çağlarda Türkiye 1965 (1) 91

Dünyaya Ün Salan Bir Hekimimiz (Yazan: Dr. Sırrı Akıncı) 1966 (12) 26
Düşman Selânik Kapılarında 1966 (12) 78
Düşman Kaçıyor 1968 (1) 35 (Bk. Liman von Sanders'in Hâtıraları)

E

Ebced Hesabı (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1966 (11) 32
Ebruculuk 1967 (9) 39
Ebû Simbel «İkinci Ramses'in Büyük Eseri» (Çeviren: A. Dokur) 1969 (1) 57
Ebu'l-Fazl Mehmed Efendi 1972 (1) 33
Ebussuûd Efendi 1970 (2) 76
Edebiyatçılarımızın İstanbul'da Oturduğu Yerler 1965 (12) 5
Edirne 1968 (5) İlâve s. 360, 1968 (9) 56, 1971 (1) 54, 1972 (4) 7
Edirne'de Bâyezid Külliyesi (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1974 (2) 18
Edirne'deki Yalılar ve Kayıklar (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1967 (2) 12
Edward VII. 1967 (1) 79
Edward, İng. Veliâhdi 1969 (1) 24
Efes 1968 (7) İlâve 436
Efes'teki Arkeolojik Çalışmalar (Yazan: Julia Dabeluk - Çeviren: Reşad Uzman) 1970 (11) 33
Ege Denizi'ndeki Adaları Nasıl Kaybettik? (Yazan: İhsan Ilgar) 1974 (5) 18
Eğitim (XVI. yüzyıl) 1969 (10) 12
Eğri'nin Fethi (Yazan: Hilmi Derengeli) 1974 (11) 8
Eğridir 1968 (3) İlâve s. 291
Edirne'nin Fethi (Hilmi Derengeli) 1974 (11) 18
Eiffel Yükselişirken (Yazan: D'Argenson - Çeviren: Ayda Düz) 1973 (7) 77
Eisenhower, General 1969 (4) 67
Ekalîyetler (İstanbul'da) 1968 (7) 72
Ekber Şah 1966 (9) 13
Ekrem Akurgal ile Bir Konuşma (Röportaj: Edibe Dolu) 1970 (2) 31
El fetih 1974 (4) 55
Elâziğ 1968 (7) İlâve s. 443
Elbistan 1968 (2) İlâve s. 259
Elçi Kabûlü 1965 (2) 44, 1965 (12) 25, 1966 (1) 35, 1969 (5) 26, 1972 (8) 4, 1974 (7) 13
Elçi Peşrevi (Yazan: Haydar Sanal) 1966 (1) 35
Elçiler ve Elçilikler (Yazan: Metin And) 1970 (3) 20
Eldem, Rânâ 1974 (8) 16
Elizabeth I 1969 (5) 29, 1969 (7) 77, 1971 (10) 13
Elli Yıl Önce Birinci Dünya Savaşı'na Girmiştik (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1965 (1) 5
Elli Yıl Önce Çanakkal'a Savaşı'nı Kazanmıştık (Yazan: Orhan Yüksel) 1965 (2) 4
Elli Yıl Önceki Nur Baba Olayı (Yazan: Erman Şener) 1972 (11) 74

Ellinci Yılında Büyük Taarruz (Yazan: Em. Orgeneral Fahreddin Altay) 1972 (7) 19
Ellinci Yıldönümünü Kutladığımız Büyük Zafer (Yazan: Mustafa Kemal Atatürk) 1972 (7) 4
Emden'in Sonu (Çeviren: Öz Dokuman) 1967 (10) 52
Emir Çelebi (Hekimbaşı) 1970 (2) 74
Emir Sultan (9) 34
Emirgân (Yazan: R. E. K.) 1970 (9) 59
Emirgân Mesiresi 1969 (11) 54
Emniyet Teşkilâtımızın Tarihçesi (Yazan: İhsan Birinci) 1965 (12) 77
Emrullah Efendi 1973 (7) 25
Encümen-i Dâniş 1971 (7) 24, 1974 (7) 87
Enderön (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1972 (1) 10
Enderön Teşkilâtı 1972 (7) 31
Enderön-i Hümâyûn'da Spor Hareketleri (Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar) 1972 (9) 72
Endülüs Medeniyeti «Emevîler'in İspanya'da Yaratığı Eserler» (Yazan: Dr. Şükrü Akkaya) 1969 (7) 18
Enkizisyon 1966 (11) 77
Enosis'i Nasıl Zaptettik (Yazan: Sadı Borak) 1969 (6) 77
Enver Paşa 1969 (12) 70, 1970 (11) 66, 1974 (8) 12
Enver Paşa'nın Teftişi (Yazan: Rifat Erdal) 1971 (8) 70
Enver Paşa ile Görüşme 1973 (11) 46
Erdal, Rifat 1971 (7) 60
Eretnaoğulları 1968 (6) İlâve s. 386
Ergenekon Destanı (Yazan: Y. Öztuna) 1970 (6) 4
Ermeniler 1969 (10) 73, 1970 (2) 8 İlâve s. 71
Ermeni Meselesi (Yazan: Erdoğan Arıpınar) 1965 (7) 72
Ermeni Tehciri Meselesi 1969-70 (12) 64
Ermenistan 1967 (5) 40
Erner, Ahmed 1966 (7) 63
Ertuğrul Farkafeyni (Bk. Amiral Osman Paşa'nın Mektupları)
Ertuğrul Fâciası (Nakleden: Hüsrev Gerede) 1966 (1) 52, 1971 (10) 64
Ertuğrul Firkateyninin Batışı (Yazan: Bahri S. Noyan) 1970 (7) 40
Ertuğrul Şehitleri Anıtı (Yazan: Hüsrev Gerede) 1966 (2) 36
Erzincan 1968 (2) İlâve 266
Erzurum 1967 (7) İlâve 49
Erzurum Kongresi (Yazan: Tahsin Yahyaoğlu) 1968 (12) 36, 1974 (7) 87
Esaret Hayatı 1970 (10) 78, 1967 (7) 58
Esaretin Kaldırılması ve İç Harp 1967 (1) 66
Esâretten Kurtuluş 1967 (5) 30
Esat Paşa (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1965 (3) 19
Esir Milletler 1965 (6) 18
Esir Oluyoruz 1970 (9) 36
Esir Pazarları (Yazan: Miss Pardoe) 1965 (8) 33
Esir Ticareti (Yazan: Şemsi Rıza Zobu. Em. Gnl.) 1971 (3) 20

- Esir Türkler'e Dâir (Yazan: Altan Araslı) 1974 (11) 24
- Esirliğin kaldırılması 1966 (1) 33
- Esirler ve Esirciler (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1972 (5) 45
- Eski bir Başkent (Tuğlukabâd) (Çeviren: M.A. Kayabal) 1968 (10) 76
- Eski Cariye İsimleri 1968 (6) 30
- Eski Dalgıçlar (Çeviren: Osman Öndeş) 1967 (9) 52
- Eski Düşmanın Dostluğu (Yazan: Gıyasettin Gökent) 1969 (7) 16
- Eski Hâliyle Ankara (Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar) 1969 (5) 84
- Eski Harflerle Özel Yıllıklar (Yazan: Hasan Refik Ertuğ) 1974 (4) 19
- Eski İstanbul (Bk. İstanbul'un Bilinmeyen Köşeleri)
- Eski İstanbul'da Azınlıklar 1970 (8) 80
- Eski İstanbul'da Bekâr Uşakları (Yazan: R. Ekrem Koçu) 1972 (3) 12, 1972 (4) 16
- Eski İstanbul'da Bekçiler (Yazan: R. Ekrem Koçu) 1974 (4) 14
- Eski İstanbul'da Belediye Cezaları (Yazan: İhsan Birinci) 1972 (8) 72
- Eski İstanbul'da Berberler (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1974 (5) 30
- Eski İstanbul'da Çengiler (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1970 (7) 27
- Eski İstanbul'da Çırak Çıkarma (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1974 (9) 21
- Eski İstanbul'da Dayak (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1970 (2) 15
- Eski İstanbul'da Deniz Hamamları (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1972 (8) 20
- Eski İstanbul'da İşçi Statüsü (Yazan: R. E. Koçu) 1973 (6) 45
- Eski İstanbul'da Ünlü Tiyatro Oyuncuları (Yazan: Metin And) 1967 (11) 14
- Eski İstanbul'da Yabancı Şirketler (Yazan: Metin And) 1972 (9) 20
- Eski Kitapçılık Sanatlarımız (Yazan: İsmail Binark) 1967 (9) 36
- Eski Mısır'ın Esrarı Nasıl Çözüldü (Çeviren: Mazhar Kunt) 1966 (7) 86
- Eski Mısır'ın âbidevi Sütunları (Yazan: Cevat Bozkurt) 1969 (5) 81
- Eski Sınop Valisi Salih Kılıç'ın Hâtıraları 1967 (12) 23, 1968 (1) 42
- Eski Spor Kulüplerimizin Tarihi (Röportaj: Öz Dokuman) 1969 (8) 48, 1969 (9) 44, 1969 (10) 47, 1969 (12) 48
- Eski Türk Güzel Sanatlarından Bir Minyatür 1965 (1) 34
- Eski Türk Hakkabazları (Yazan: Metin And) 1969 (2) 44
- Eski Türk Tarihini Altüst Eden Bir Keşif (Yazan: Atsız) 1971 (1) 35
- Eski Türk Yemekleri (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1966 (12) 16
- Eski Türkler'de Ticaret Hayatı (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1971 (12) 4
- Eski Vâlîde Camii 1967 (2) 54
- Eskimolar 1969 (8) 90
- Eskişehir 1967 (9) İlâve 117
- Esnaflar (Eski İstanbul'da) 1974 (9) 21
- Esrarengiz Bir Uçak Kazası (Çeviren: Âli Canman) 1971 (5) 24
- Esrarlı Tren Kazaları (Çeviren: B. Uzel) 1972 (1) 81
- Esseyiid Ahmed Efendi 1968 (8) 79
- Esseyiid Ali Efendi (Çeviren: M. Ali Kayabal) 1968 (12) 4, 1969 (1) 64
- Estergon Fâtihî Lala Mehmed Paşa (Yazan: Doç. Dr. Sırrı Akıncı) 1971 (3) 48
- Estergon Kalesi (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1965 (6) 61
- Estergon Kalesi Su Başı Durak 1970 (9) 63
- Eskiya İle Karşı Karşıya 1966 (7) 80
- Etfal Hastanesi 1970 (4) 52
- Etrüskler (Çeviren: Esr Tutel) 1966 (4) 62
- Etrüskler'in Esrarı Çözülüyor (Yazan: Zaharîe Ma-yanı - Çeviren: Tonyukluk) 1972 (1) 76
- Eugénie, İmparatoriçe 1967 (6) 15, 1969 (1) 26
- Ev 1967 (3) 28
- Evlenme Törenleri (Osmanlı Sarayında) 1972 (9) İlâve 13
- Evliyâ Çelebî (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1972 (2) 8
- Evliyâ Çelebî'den Seçmeler (Sadelerleri: Atsız) 1972 (4) 9, 1972 (5) 22, 1972 (6) 10, 1972 (7) 59, 1972 (8) 23
- Evliyâ Çelebî'den Hikâyeler: (Bak. Çomar Bölükbaşının Cengi)
- Evliyâ Çelebî'nin Rüyası 1974 (1) 23
- Expo 70, 1971 (1) 43
- Eyalet Askerleri ve Deliller (Yazan: Metin And) 1970 (4) 11
- Eyaletler 1971 (3) 7-8
- Eyüp, Hz. 1967 (2) 32
- Eyüp Camii (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1966 (5) 48
- Eyüpsultan Türbesi (Yazan: Erdem Yücel) 1973 (4) 60
- Ezan Müsiki 1969 (11) 18
- Ezgi, Dr. Suphi 1967 (3) 44
- Ezilen insanlık 1969 (2) 84
- Fabergé (Derleyen: Öz Dokuman) 1974 (9) 62
- Faciadan Sonraki Devre 1972 (10) 41
- Fahreddin Paşa 1972 (11) 9
- Fâlaka 1965 (1) 64, 1969 (3) 29
- Fallh Rıfki Atay Anlatıyor: Atatürk Büyük Devrimciydi (Röportaj: Öz Dokuman) 1970 (10) 35
- Fallh Rıfki'yi Kaybettik 1971 (4) 4
- Farlar ve Kozmetikler (Yazan: Dr. Cabanes - Çeviren: Ayda Düz) 1973 (1) 59
- Farrère, Claude 1965 (11) 44, 1972 (9) 17

- Fâruk, Kral 1965 (4) 28, 1965 (5) 81.
 Fâruk Nâfiz Çamlıbel'le Bir Konuşma (Röportaj: Öz Dokuman) 1970 (12) 35
 Fâruk Nâfiz'in İlk Şiirleri (Fevziye Abdullah Tansel) 1971 (10) 25
 Fâruk Nâfiz'in Bestelenmiş Şiirleri (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1973 (2) 4
 Fas 1974 (5) 7
 Fâtih Atina'da (Yaz: Ragıp Şevki Yeşim) 1966 (2) 4
 Fâtih Camii (Yazan: Orhan Ş. Yüksel) 1966 (8) 54
 Fâtih Dârû's - Şifâsı (Yazan: Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver) 1970 (7) 76
 Fâtih, Mehmed ve San'at. (Yazan: Ord. Prof. Dr. Franz Babinger - Çev: M. Şevki Yazman) 1969 (11) 34
 Fâtih Sultan Mehmed (Yazan: Yeorgios Françes - Çeviren: Kevork Pamukçıyan) 1969 (4) 21
 Fâtih Sultan Mehmed ve İstanbul'un Fethi (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1973 (3) 8, 1973 (4) 38
 Fâtih Sultan Mehmed'in Edebiyatla İlgisi (Yazan: Ord. Prof. Dr. Franz Babinger - Çev: M.Ş. Yazman) 1969 (12) 32
 Fâtih Sultan Mehmed'in Hocaları (Çeviren: M. Şevki Yazman) 1970 (4) 27
 Fâtih ve Ressam Gentile Bellini (Yazan: Ord. Prof. Franz Babinger) 1969 (7) 85
 Fâtih'in Akrabalarından Çektiği (Yazan: M. Şevki Yazman) 1969 (6) 14
 Fâtih'in Bosna Seferine Yol Açan Akıncılar (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1968 (4) 18
 Fâtih'in Yunanistan'ı Fethi (Yazan: Ord. Prof. Dr. Babinger - Çev: M. Ş. Yazman) 1969 (9) 32
 Fatma, Hz. 1966 (10) 37
 Fatma Sultan 1970 (3) 34
 Fauvel 1968 (5) 32
 Favray, Le Chevalier A. de 1968 (5) 34
 Faysal, Kral 1965 (5) 87
 Felâket Kelimesi (Çizgi Fıkra) 1974 (4) 58
 Fenerbahçe 1972 (6) 53
 Fenerbahçe Kulübü 1969 (8) 48
 Ferid Paşa'nın Hâtıraları 1973 (12) 25
 Fes (Tarih Boyunca) 1972 (1) 14
 Fethi ve Fâtih'e Dâir (Yazan: Dr. Razi Maner) 1970 (12) 28
 Fethi Okyar'ın Günlük Hâtıraları (Yayınlayan: Dr. Fethi Tevetoğlu) 1973 (2) 11, 1973 (3) 54
 Fethiye Müzesi (Yazan: F. Dirimtekin) 1967 (3) 59
 Fevâid-i Osmaniye 1968 (1) 15
 Fevzi Çakmak 1974 (4) 84
 Feyhaman Duran «Ünlü Portre Ressamı» (Yazan: Ord. Prof. İsmail Hikmet Ertaylan) 1966 (1) 77, 1970 (6) 10
 Fezullah Efendi, Şeyhulislâm 1966 (11) 79
 Feza Çağı Başladı (Yazan: M. Ali Kayabal) 1969 (8) 35
 Fındık (Yazan: Kemal Peker) 1968 (9) 74
 Fındıklılı Silâhdar Mehmed Ağa 1970 (4) 8
 Fihrist (Genel Fihrist) 1974 (12) ilâve
 Fitnat Hanım 1969 (8) 88
 Filipinler 1970 (7) 90, 1971 (11) 88
 Filistin Meselesi 1974 (3) 38, 1974 (4) 49, 1974 (5) 71
 Fillmore, Millard 1967 (1) 67
 Finlandiya 1971 (4) 86
 Folklor 1966 (8) 63, 1971 (12) 17, 1971 (6) 41
 Formoza'nın Tarihi âbideleri (Yazan: Dr. Gülçin Çandarlıoğlu) 1969 (9) 64
 Formoza'dan İntibalar (Yazan: Gülçin Çandarlıoğlu) 1969 (3) 39
 Forsa 1974 (7) 74
 Fransa 1967 (4) 14, 1971 (3) 88
 Fransa ve de Gaulle (Charles de Gaulle'un Hâtıralarından) 1968 (7) 40
 Fransa Limanlarının Fethi 1973 (2) 31
 Fransa'dan Sürgün Edilen Yahudiler'in Kıbrıs'a Yerleşmesi (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1973 (8) 8
 Fransa'nın Moskova Sefirinin Hâtıraları (Bk. General Catroux'un Hâtıraları)
 Fransız Kolonisi (İstanbul'da) 1970 (8) 81
 Fransızlar'ın Millî Kahramanı Guescljn (Yazan: Hilmi Darengeli) 1972 (6) 32
 Franz-Joseph 1969 (2) 53
 Fredrik II 1969 (5) 88
 Fuad, Kral 1965 (5) 81
 Fuad Köprülü (Yazan: Tahsin Tunalı) 1966 (7) 56
 Fuad Paşa 1965 (8) 27
 Fuad Paşa'nın Sadâreti 1965 (8) 26
 Fuchs Nasıl Yakalandı (Yazan: Don Whitheard - Çeviren: Ayda Düz) 1974 (1) 68
 Futbol (Türk Futbolu) 1967 (2) 71
 Futbolun Tarihi (Çeviren: Eser Tutel) 1966 (1) 72
 Fuarların Tarihi ve İzmir Fuarı (Yazan: Erman Şener) 1971 (7) 54
 Fuzulî (Yazan: Doç. Dr. Faruk K. Timurtaş) 1966 (10) 54
 Fuzulî (Yazan: Doç. Dr. Muharrem Ergin) 1968 (2) 18

G

- Gable Clark 1971 (6) 54
 Gabon 1972 (5) 92
 Galata Kulesi 1971 (9) 40
 Galata (Bk. Asırlar Boyunca Galata)
 Galata Köprüsü'nün Hikâyesi (Yazan: Çelik Gülersoy) 1974 (5) 48
 Galata Mevlevîhanesi 1969 (11) 31
 Galata ve Beyoğlu Gayrimenkulleri Vakıflara Aittir (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1973 (6) 12
 Galata'nın Tarihi (Yazan: Gülersoy) (11) 49
 Galatasaray Lisesi (Röportaj: Öz Dokuman) 1968 (8) 35
 Galatasaray Kulübü 1969 (10) 47
 Galibiler 1970 (1) 89
 Galip Paşa'nın Hâtıraları: 1966 (6) 4, 1966 (7) 20, 1966 (8) 77, 1966 (9) 80
 Gamalı Haçın Menşei (Yazan: Ayşe Sâfi) 1968 (12) 56

- Gandara Heykelleri (Yazan: Edibe Dolu) 1969 (2) 28
- Gandi (Derleyen: Öz Dokuman) 1967 (4) 60
- Garfield, James A. 1967 (1) 70
- Gaulis, Madam 1972 (9) 12
- Gazete (İlk Türkçe) 1971 (7) 25
- Gazi Bali Paşa 1974 (11) 5
- Gazi Osman Paşa İle 100 Gün (Yazı: Sadı Borak) 1965 (3) 10
- Gazi Osman Paşa (N. Uluğ) 1973 (4) 24
- Gazi Umur Bey 1968 (7) İlâve s. 431
- Gaziantep 1968 (6) İlâve s. 411
- Gazneliler'den Kalanlar (Yazan: Edibe Dolu) 1969 (4) 72
- Gazze Müdafileri. (Yazan: İhsan Birinci) 1969 (11) 60
- Gecelerim (Yazan: Ahmed Râsim) 1968 (10) 45
- Geçen Yüzyılda Millî Tiyatro. (Yazan: Metin And) 1969 (11) 13
- Gedik Ahmed Paşa 1969 (10) 8
- Gedikler 1970 (6) 7
- Gemiler 1969 (6) 30
- Genç Osman Faciası (Yayımlayan: Midhat Sertoğlu) 1973 (3) 64, 1973 (4) 10, 1973 (5) 62
- Genç Osman'ın Ölümü (Yazan: Tahsin Tunalı) 1972 (9) 37
- Genç Osman'ın Saltanat Yılları (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1972 (8) 47, 1972 (9) 37, 1972 (10) 41
- Genç Osman'ın Ölümü 1965 (5) 36
- Gençlik Hareketleri 1969 (3) 67
- Genel Fihrist 1974 (12) İlâve
- General Catroux'un Hâtıraları (Çeviren: Mustafa İstanbullu) 1969 (1) 72, 1969 (2) 84, 1969 (3) 84, 1969 (4) 84
- General Grigorenko (Yazan: Fethî Tevetoğlu) 1974 (3) 8
- General Harrington'un Ele Geçirilen Raporu (S.B.) 1967 (9) 9
- General Miranda'nın Türkiye Hâtıraları (Yazan: Fuat Carın) 1966 (1) 90
- General Townshend'in Hâtıraları (Çeviren: Osman Öndeş) 1967 (3) 52, 1967 (4) 68, 1967 (5) 65
- Gerillacılık 1966 (10) 5
- Germiyanogulları 1968 (7) İlâve 424
- Gestapo Şefi Heydrich'e Yapılan Suikast (Çeviren: Öz Dokuman) 1967 (6) 51
- Geyve 1967 (5) İlâve 31
- Gidemediğin Yer Senin Değildir (Yazan: A. Samih Tepeciklioğlu) 1970 (1) 41
- Giresun 1968 (6) İlâve 393
- Girit Islahatı 1968 (9) 60
- Girit İsyanı (Yazan: İhsan Birinci) 1968 (9) 81
- Girit Savaşı 1967 (11) 22
- Girit'i Nasıl Kaybettik (Yazan: İhsan İlgar) 1970 (5) 79
- Gladyatörler 1967 (6) 64
- Goeben ve Breslau 1967 (10) 42
- Gordon Paşa 1974 (12) 28
- Göç Destanı (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1970 (9) 4
- Gökaltı, Ziya 1974 (10) 27
- Gökgeada (Yazan: Altan Araslı) 1974 (3) 72
- Göksu Mesiresi 1969 (10) 69
- Göktürk Çağı Kültürü (Yazan: Prof. Abdülkadir İnan) 1967 (8) 12
- Göktürkler'de Cemiyet Hayatı 1972 (6) 4
- Gönensay, Hıfzı Tefrik 1971 (12) 64
- Göreme 1966 (10) 39
- Gözbağcılar 1967 (1) 21
- Graf Von Spee 1969 (1) 28
- Grandük Nikola 1968 (7) 17
- Grant, Ulysses S. 1967 (1) 69
- Gravür San'atı 1965 (5) 34
- Grigorenko, General 1974 (3) 8
- Gucarat 1966 (8) 12
- Gudenus, Baron de 1968 (6) 41
- Guesclin, (Fransız Kahramanı) 1972 (6) 32
- Guillotin Dr. 1967 (8) 46
- Gureba Hastanesi 1970 (5) 42
- Gutenberg (Ölümünü 500. Yıldönümü Vesilesiyle (Yazan: Helmut Presser - Çev: Ö.D.) 1968 (4) 35
- Gül baba (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1967 (10) 7
- Güllü Agop 1967 (6) 41
- Güllü Agop ve Osmanlı Tiyatrosu (Yazan: Metin And) 1970 (8) 8, 1970 (9) 7
- Gülnuş Emetullah Sultan 1971 (2) 45
- Gümrük Kaçakçılığı 1965 (6) 28
- Gümüşhane 1967 (12) İlâve s. 220
- Güneş Dil Teorisi 1973 (9-10) 74
- Güneş'in Kaybolan Şehri (Yazan: Robin Hosie - Çev. Öz Dokuman) 1968 (6) 32
- Güney Afrika 1972 (12) 98
- Güney Dalmaçya'ya Seyahat 1974 (11) 88
- Güney Viyetnam 1973 (6) 88
- Günümüzde Arap Devletleri (Yazan: Tahsin Ünal) 1967 (8) 21
- Günümüzde Sömürgecilik (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1965 (6) 18
- Günümüzdeki Devletlerin Nüfusları (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1967 (11) 10, 1972 (12) 18
- Günün Olayı İdi 1968 (9) 56, 1968 (12) 79
- Gürcistan 1967 (5) 40
- Güreş 1966 (5) 68, 1966 (6) 71
- Güreş (XVI. yüzyıl) 1970 (2) 5
- Gürkan, Kâzım İsmail 1972 (7) 41
- Gürsel Cemal 1966 (2) 10, 1966 (10) 91
- Güzel Sanatlar Akademisi 1974 (6) 66

H

- Habeş İmparatoru'nun Sarayında Üç Türk (Yazan: Hikmet Feridun Es) 1967 (3) 11
- Habeşistan 1970 (3) 88, 1971 (8) 89
- Hac (Bk. Bir Hacc'ın Hikâyesi)
- Hac (Yazan: Kemaleddin Tuğcu) 1966 (3) 49
- Hac ve Kurban Bayramı (Yazan: Orhan Bahaeddin) 1965 (3) 42
- Hac ve Sürre Alayı (Yazan: K.E. Uykucu) 1969 (2) 33

- Hâcer (Hz. İbrahim'in Zevcesi) 1967 (3) 85
Hacı Ârif Bey (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1966 (6) 20, 1966 (7) 27, 1974 (10) 61
Hacıbeştaş 1967 (8) İlâve s. 66
Hacı Murad (Yazan: Adil Eğiter) 1971 (3) 77
Haç'ın İstanbul'a Getirildiği Bir Gerçektir (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1968 (5) 10
Haçlılar 1966 (4) 9, 1972 (2) 70
Haçlı Seferi (Birinci) 1974 (7) 10
Haçova 1974 (3) 14
Hadice, Hz. 1966 (10) 37
Hadice Sultan 1970 (3) 35
Hadice Sultan'ın Aşk Mektupları (Yayınlayan: Niya-zi Ahmed Banoğlu) 1969 (5) 16, 1969 (6) 24
Hadice Sultan ve Melling (Çeviren: Orhan Yüksel) 1968 (3) 4
Hâfız Paşa (Müşir) 1972 (5) 55
Hâfza Sultan 1971 (1) 47
Hain Subaşının Âkıbeti (Yazan: İhsan Birinci) 1972 (11) 86
Hakkâri 1968 (1) İlâve s. 234
Halâskâran Olayı'nın Başlangıcı 1971 (5) 78
Halâskâran Olayı 1971 (6) 77
Hâlet Efendi 1973 (12) 64
Hâlet Efendi'ye Dâir Özel bir Tarih (Yayınlayan: Midhat Sertoğlu) 1974 (2) 34, 1974 (3) 27
Hâliç 1974 (4) 68
Hâliç'te Oturanlar 1972 (6) İlâve
Halide Edib (Röportaj: Edibe Dolu) 1968 (10) 64
Halide Edib'in Verona Hâtıraları (1924) - (Derleyen: Şemseddin Kutlu) 1974 (7) 22
Halîfelik 1974 (3) 86
Halikarnas 1967 (6) 70
Halil Ağâ 1968 (9) 86
Halil Mentеше'nin Hâtıraları 1973 (5) 17, 1973 (6) 22, 1973 (7) 32, 1973 (8) 17, 1973 (11) 46 (Yayınlayan: Yılmaz Öztuna)
Halil Nuri 1967 (6) 30
Halk Şiirinde Tarihî Kıtıklar ve Kuraklıklar (Yazan: Câhit Öztelli) 1974 (7) 31
Hama Şehri ve Kalesi 1972 (5) 29, 30
Hâmamlar 1969 (9) 14
Hamdullah Subhi Tanrıöver (Derleyen: Şevket Râdo) 1966 (7) 4
Hamdullah Subhi ve Türk Ocakları (Yazan: Seniha Morali) 1969 (2) 71
Hâmid Aytâç 1972 (11) 16
Hamîyet Hanım 1969 (1) 69
Hammer'ın Kitapları ve Mühürleri (Yazan: Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver) 1969 (9) 19
Hâmza Hz. 1966 (12) 44
Hangi Teres (Çizgi Fıkra) 1967 (5) 63
Hangi Ülkelerde Ne Kadar Kaldık (Yazan: Tahsin Tunalı) 1967 (3) 28, 1967 (4) 15, 1967 (5) 40
Hanya Kal'ası 1974 (8) 66
Harbe Girilmesi Yersizdi 1970 (7) 57
Harbin Sonu 1968 (3) 39
Harbiye (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1966 (10) 32
Harbiye Nâzirleri 1968 (1) 22
Harding, W. Gamallel 1967 (2) 39
Harem 1971 (5) 16
Harem «Onyedinci Yüzyıl'da» (Çeviren: A. Filiz) 1970 (10) 46
Harem Ağaları 1971 (5) 17, 1971 (9) 41
Harem Ağaları (Akağalar) 1974 (10) 66
Harem Dâiresi (Dolmabahçe Sarayı) 1966 (2) 58, 1968 (2) 58
Harem Dairesi (Topkapı Sarayı) 1965 (3) 54, 1965 (4) 54
Harem Dairesi (Yıldız Sarayı) 1966 (6) 59
Harem Hakkında Bilmediklerimiz (Yazan: Dr. Sedat Kumbarcılar) 1971 (12) 40
Harem-i Hümayûn (Yazan: M. d'Ohsson - Çeviren Ayda Düz) 1972 (9) İlâve
Harf Devriminden Elli Yıl Evvel Latin Harflerinin Resmî Bir Haberleşmede Kullanıldığına Dâir Belge: (Yazan: Hasan Türüdü) 1974 (2) 82
Harput 1968 (7) İlâve 445
Harrington, General 1967 (9) 10
Harrington'un Gizli Raporu (Yazan: İhsan Ilgar) 1970 (3) 64, 1970 (4) 82
Harrison, Benjamin 1967 (1) 72
Harrison, W. Henry 1966 (12) 74
Harzem - Şahlar'ın Sonu (Yazan: Hilmi Darengeli) 1973 (6) 38, 1973 (7) 38
Has Oda 1965 (5) 46
Hasan Hz. 1967 (6) 68
Hasan Fehmi Paşa 1972 (3) İlâve 54
Hasan Hüsnü Paşa 1972 (4) 50
Hasan Murad Kapdan ve Görev Duygusu (Yazan: Emrullah Nutku) 1972 (9) 84
Hasan Ramî Paşa'nın Hâtıraları (Sadefestiren: Osman Öndeş) 1972 (7) İlâve 1 - 24
Hasan Refik Paşa 1972 (3) İlâve 40
Hasankeyf 1968 (2) İlâve 282
Haseki Hastanesi 1970 (3) 57 - 63
Hatay 1966 (8) 29, 1968 (5) İlâve 371
Hatay Mitingi ve Tan Olayları (Yazan: Ertan Ünal) 1969 (4) 56
Hatay'ın Türkiye'ye Katılışı 1974 (6) 89
Hat San'atı (Yazan: Erdem Yücel) 1965 (7) 44
Hattat Hâmid Aytâç (Yazan: Ali Alparslan) 1972 (11) 16
Hattuşaş 1968 (5) İlâve 359
Hava Kuvvetleri (Türk) 1974 (1) 54
Hava Kuvvetlerimiz (Millî Mücadelede) 1973 (12) 56
Hava Ulaştırması (Tarihte İlk Havadan İkmal) 1972 (6) 28
Havacılık (Türk Havacılığı) 1974 (11) 30
Havvâ Hz. 1967 (1) 33
Havza 1967 (10) İlâve 136
Hayalet Gemi (Çeviren: Öz Dokuman) 1967 (9) 44
Hayat Tarih Mecmuası Üçüncü Yılına Başlıyor (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1967 (1) 4
Hayatın Türkiye Tarihi Hakkında (Yazan: Ekrem Üçyiğit) 1967 (2) 90
Hayber Geçidi'nden Kuzey'e (Yazan: William Douglas - Çeviren: Aydın Dokur) 1973 (2) 48

- Haydarâbâd 1970 (5) 61
 Hayes, Rutherford B 1967 (1) 69
 Hayrî Paşa 1972 (3) İlâve 51
 Hazır Olun Ey Gaziler 1970 (8) 62
 Hazine-i Hümayûn (Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar) 1969 (12) 35
 Hazine (İspanyol Armadasından Kalan) 1970 (10) 62
 Hazret-i İsa Sakalsız mıydı 1965 (1) 78
 Hazret-i İsa'nın Üzerine Gerildiği Haç Çemberlitaş'ın Altında mı? (Yazan: Şevket Rado) 1968 (4) 4
 Hazret-i İsa'nın Gerildiği Haç'ın Çemberlitaş'ın Altında Olduğuna Dâir Deliller Kuvvetleniyor (Röportaj: Öz Dokuman) 1968 (5) 5, 10
 Hazret-i İsa'nın Gerildiği Haç Hakkındaki Yazımızın Basındaki Akisleri: 1968 (7) 8
 Hekimler (Eski İstanbul'da) 1972 (3) 28
 Hekimoğlu Ali Paşa ve Kâfî Efendi (Yazan: Doç. Dr. Sırrî Akıncı) 1971 (9) 14
 Helâlâr (Ortaçağ'da) 1967 (7) 39
 Henri, Prens 1969 (2) 54
 Henry VIII 1974 (9) 81
 Herât 1972 (1) 69
 Hereke Fabrikası (N. Uzel) 1972 (6) 60
 Herkes Beni Gnl. Mongemery Sanıyordu (Çeviren: Âli Canman) 1973 (8) 67
 Heybeliada: 1968 (11) 45
 Heybeliada Deniz Lisesi (Röportaj: Orhan Yüksel) 1969 (1) 35
 Heydrich 1967 (6) 51
 Heykel (İlk Türk Heykeli) 1965 (9) 67
 Hezârfen Ahmed Çelebi 1966 (12) 66
 Hezarpâre Ahmed Paşa (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1973 (3) 22
 Hirisantos Nasıl Öldürüldü (Yazan: İhsan Birinci) 1970 (6) 62
 Hıristiyan İnancına Göre «Peygamberler ve Ömürleri» (Yazan: İhsan Birinci) 1971 (8) 47
 Hısn-ı Mansûr 1967 (12) İlâve 217
 Hıyve'den Buhara'ya 1971 (11) 80
 Hıyve'ye Varış 1971 (10) 83
 Hızır Hz. 1967 (8) İlâve 70
 Hicret Olayının İktisadî Sebepleri (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1974 (11) 8
 Hikâye Olan Gerçekler 1967 (4) 58, 1967 (5) 64, 1968 (1) 64
 Hikâyenin Sonu 1974 (1) 83
 Hilair J.B. 1968 (6) 42
 Himmeler Harekâtı (Yazan: Alain Decau - Çeviren: Ayda Düz) 1971 (12) 56 (Bk. 1970 (8) 73
 Hindistan 1965 (10) 91, 1966 (5) 29, 1966 (8) 10, 1968 (8) 62, 1968 (9) 28, 1968 (10) 77, 1969 (10) 22, 1970 (3) 45, 1972 (7) 78, 1972 (11) 88, 1974 (3) 53
 Hindistan Maceralarım 1966 (9) 5
 Hisar, A. Şinasi 1966 (7) 4
 Hitit Şehirleri 1968 (5) İlâve 358
 Hititler, Sümerler ve Talim - Terbiye Dairesi (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1969 (3) 4
 Hitler Moskova'yı Niçin Alamadı? (Çeviren: Reşad Uzman) 1971 (2) 79
 Hitler Nasıl İktidara Geldi? (Yazan: Alan Bullock - Çeviren: Öz Dokuman) 1970 (3) 38, 1970 (4) 67, 1970 (5) 71, 1970 (6) 35
 Hitler Paris'te (Yazan: Alain Decaux - Çeviren: Âli Canman) 1971 (7) 73
 Hitler ve Ali Çetinkaya 1967 (11) 35
 Hitler'in Gizli Konuşmaları (Çeviren: Osman Erdemir) 1972 (11) 23
 Hiyerapolis 1968 (2) İlâve 275
 Hiyeroglif 1966 (7) 88
 Hobart Paşa'ya Dair (Yazan: Bahri S. Noyan) 1970 (3) 29
 Hoça Sâdeddin Efendi 1970 (2) 77, 1972 (1) 32
 Hocapaşa Yangını Hakkında Bir Destan (Keverk Pamukciyan) 1972 (4) 22
 Hodonin'deki Türk Şehitliği (Yazan: İsmail Erez) 1973 (1) 44
 Hohokamlar (Çeviren: A. Dokur) 1968 (11) 58
 Hokkabazlar 1969 (2) 44
 Hoover, Herbert 1972 (2) 40
 Hoşâb Kalesi 1967 (9) İlâve s. 115
 Hukuk Fakültesi (Ankara) 1974 (9) 79
 Hums Cephesinde Bir Hafta 1970 (7) 31
 Hun Devri Kültürü 1966 (12) 22
 Hunglinger, Ressam 1968 (6) 43
 Hunlar Çağında Türkler (Yazan: Tahsin Tunali) 1971 (1) 16
 Hunzalılar (Yazan: Edibe Dolu) 1969 (9) 35
 Hurrem Sultan 1965 (6) 70, 1969 (1) 83, 1971 (1) 48
 Hürşid Paşa 1966 (6) 67
 Hürşid Paşa'nın Hâtıraları 1965 (1) 29, 1965 (2) 29, 1965 (3) 23, 1965 (4) 87, 1965 (5) 60 (Sadesteiren: Yılmaz Öztuna)
 Hükûmdarlar 1971 (4) 46
 Hükûmetler (Türkiye'de Cumhuriyet Devri Hükûmetleri) 1973 (9-10) 134
 Hümayûn Şah 1966 (9) 12
 Hürmüz (Diyar-ı Hürmüz) 1966 (8) 9
 Hürriyetin İlânı 1969 (9) 71
 Hüseyin Hz. 1967 (6) 68, 1971 (4) 33, 1971 (5) 68
 Hüseyin Paşa, Kapdan-ı Derya (Küçük) 1969 (8) 87
 Hüsnü Paşa «Müşir» 1972 (5) 56
 Hüsvrev Paşa'nın İdâmı (R. Ş. Yeşim) 1965 (10) 16
 Hyrum'un Ölümü (Yazan: H. F. Es) 1969 (4) 30
 İhlamur Kasrına Dâir (Yazan: Çelik Gülersoy) 1973 (11) 39
 Irak 1967 (4) 17
 Isparta 1968 (3) İlâve s. 289
 İstanbul 1965 (1) 97, 1965 (2) 91, 1966 (1) 90,

- 1968 (4) İlâve s. 321, 1968 (5) 17, 1969 (5) 74, 1970 (8) 80, (Bk. Resimlerle Eski İstanbul; İstanbul'un Dünü ve Bugünü)
- İstanbul (I. Dünya Savaşı'nda) 1971 (1) 5
- İstanbul (XVI. yy.) 1969 (8) 18
- İstanbul (XX. yy. Başında) 1974 (4) 62
- İstanbul (Kanunî Devrinde) 1972 (8) 10
- İstanbul Arkeoloji Müzesi 1974 (4) 36
- İstanbul Camileri (Yazan: Kemaleddin Tuğcu) 1966 (1) 60, 1966 (2) 53, 1966 (3) 44, 1966 (4) 48, 1966 (5) 48, 1966 (6) 34, 1966 (7) 43, 1966 (8) 54, 1966 (9) 45, 1966 (9) 62, 1966 (10) 46, 1966 (11) 58, 1966 (12) 41
- İstanbul Depremleri 1971 (6) 58
- İstanbul Erkek Lisesi (Röportaj: Öz Dokuman) 1968 (9) 35
- İstanbul Hekimleri (Yazan: Dr. S. Akıncı) 1972 (3) 29
- İstanbul Kız Lisesi (Röportaj: Öz Dokuman) 1969 (2) 38
- İstanbul Konakları (Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar) 1970 (10) 41
- İstanbul Mevlevîhaneleri (Yazan: Erdem Yücel) 1969 (11) 28
- İstanbul Saraylarında Adım Adım: 1965 Yılı İkinci sayısından itibaren, 1966 yılı 6 ıncı sayısına kadar 6 dahil her sayı (Saraylar, Kendi İsimlerinde verilmmiştir).
- İstanbul Tarihinde Taşıt (Yazan: Ertan Ünal) 1968 (8) 20, 1968 (9) 20, 1968 (10) 67, 1968 (11) 29, 1968 (12) 39
- İstanbul Üniversitesi 1967 (5) 20
- İstanbul'a Bir Zürafa Geldi (Yazan: Hikmet Feridun Es) 1967 (1) 9
- İstanbul'a Dönüş 1966 (11) 52
- İstanbul'a Dönüş 1970 (11) 81
- İstanbul'a Dönüş ve Şam Yolculuğu 1972 (7) 59
- İstanbul'a Gelen İlk Amerikan Harp Gemisi (Bk. İlk Amerikan Harp Gemisi)
- İstanbul'da Bir İmparatorîçe 1967 (6) 14
- İstanbul'daki Eski Cinayetler (Yazan: İhsan Birinci) 1972 (3) 64
- İstanbul'da Ezan Musikisi (Yazan: Reşad Ekrem Koçtu) 1969 (11) 18
- İstanbul'da İlk Kahveler (Yazan: Ertan Ünal) 1966 (5) 22
- İstanbul'da İlk Köprüler (Yazan: Reşad Ekrem Koçtu) 1968 (5) 60
- İstanbul'da İşçi Statüsü (Bk. Eski İstanbul'da İşçi Statüsü)
- İstanbul'da Kahve ve Tütün İbtilâsı Nasıl Başladı? (Peçevi'den Sadeleştiren: Şevket Rado) 1971 (5) 9
- İstanbul'da Mahvolan Çeşmeler (Yazan: Osman Öndeş) 1974 (12) 40
- İstanbul'da Millî Mücadele (Yazan: İhsan Aksoley) 1969 (8) 23
- İstanbul'da Yarım Asırlık Vekaayî-i Mühimme (Basiretçi Ali Efendi'den Sadeleştiren: Ş. Kutlu) 1972 (1) İlâve
- İstanbul'daki Esaret Günleri 1967 (4) 68
- İstanbul'daki Eski Sayımlar (Yazan: Nigâr Anafarta) 1970 (12) 60
- İstanbul'daki Kapalı Çarşılar (Yazan: Ertan Ünal) 1966 (9) 37 Bk. Kapalıçarşı
- İstanbul'u Ziyaret eden Prens ve Hükümdarlar 1969 (1) 22
- İstanbul'un Arabaları (Yazan: Kürşad E. Uykucu) 1968 (11) 41
- İstanbul'un Bilinmeyen Köşeleri (Çeviren Reşad Uzman) 1970 (7) 65, 1970 (8) 80, 1970 (9) 47
- İstanbul'un Çeşmeleri (Yazan: Ertan Ünal) 1966 (6) 56, 1969 (7) 32
- İstanbul'un Dikilitaşları «Bizans Devrinde» (Yazan: Erdem Yücel) 1972 (6) 65
- İstanbul'un Dünü ve Bugünü (1961 (1)'den 1967 (1) e kadar her sayı)
- İstanbul'un Eski Dükkanları (Yazan: Hüsnü Kımaylı) 1970 (8) 13
- İstanbul'un Fethi 1965 (4) 5
- İstanbul'un Fethi (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1973 (3) 8, 1973 (4) 38
- İstanbul'un İlk Yangın Kulesi (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1971 (9) 36
- İstanbul'un Kurtuluşu 1974 (10) 88
- İstanbul'un Mesireleri (Yazan: Ertan Ünal) 1969 (10) 64, 1969 (11) 47
- İstanbul'un Namazgâhları (Yazan: Erdem Yücel) 1972 (1) 51
- İstanbul'un Suları «Bizans'tan Bu Yana (Yazan: Cevat Bozkurt) 1970 (2) 80
- İstanbul'un Tarihî Ağaçları (Yazan: Ertan Ünal) 1967 (1) 74
- İstanbulspor (Röportaj: Öz Dokuman) 1969 (12) 48
- İtrî ve Hacı Ârif Bey (Yazan: Tahsin Tunalı) 1974 (10) 60
- İbn-i Battuta Hind Sarayında (Yazan: H. Avni Şanda) 1966 (5) 29
- İbnü'l Emin Mahmud Kemal (Yazan: Ahmet Hamdi Tanpınar) 1967 (7) 11
- İbrahim Aşkî (Röportaj: Cengiz Yarıbağ) 1967 (6) 32
- İbrahim Müteferrika 1972 (7) 79
- İbrahim Paşa, Kanijeli 1968 (10) 32
- İbrahim Paşa (Makbûl) 1966 (8) 74
- İbrahim Paşa (Maktul) (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1968 (12) 73
- İbrahim, Sultan 1969 (11) 8, 1972 (7) 36
- İbtılâlarının Kurbanı Üç Osmanlı (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1970 (2) 73
- İçel 1968 (2) İlâve s. 284
- İdâm Mangası 1965 (1) 52
- İdris Hz. 1967 (1) 33
- İdris Bey (Torpidosu) 1968 (12) 68

- İdris-i Bitlisi 1969 (10) 55, 1971 (1) 29
İğneli Fiçı Hikâyesinin Sırrı (Yazan: Nazmi Sevgen) 1974 (5) 63
İhsan Sungu Bey'in İki Mektubu. 1974 (9) 67, 1974 (10) 71
İkbal (Pakistan'ın Millî Şairi) 1968 (4) 23
İkdam 1970 (9) 29
İki Asır Önce (Yazan: Orhan Erdenen) 1968 (9) 47
İki Başşekim İki Belediye Reisi (Röportaj: Öz Dokuman) 1970 (2) 48
İki Bin Yılında Türkiye (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1965 (2) 12
İki Celâli Baş (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1970 (10) 25
İki Kartpostal (Yazan: Ruşen Eşref Ünaydın) 1965 (9) 59
İki Kıt'a Birleşiyor (Röportaj: Orhan Şevket) 1971 (11) 35
İki Sadrazam İki Hâdiseler (Yazan: Sadî Borak) 1969 (11) 70
İki Yüzyıl Önceki Türkiye (Yazan: Baron de Tott) 1965 (1) 21
İkinci Abdülmecid'in İki Mektubu (Sadeleştiren: Yılmaz Öztuna) 1969 (12) 4
İkinci Bâyezid'in Bir Amerikan Üniversitesindeki Tablosu (Yazan: Elif Naci) 1967 (6) 37
İkinci Cihan Harbi Arifesinde Hitler ve Avrupa Devletleri (Yazan: Pierre Lazareff - Çeviren: Şevket Rado) 1974 (7) 4, 1974 (8) 4, 1974 (9) 4
İkinci Kılıç Arslan (Yazan: Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu) 1965 (6) 15
İkinci Dünya Savaşı ve Hindistan 1970 (7) 78
İkinci Dünya Savaşı (Yazan: Orhan Bahaeddin) 1965 (5) 5
İkinci Dünya Savaşı 1968 (9) 14, 1969 (12) 73, 1970 (12) 84, 1971 (2) 79, 1971 (4) 86, 1971 (5) 24, 1971 (7) 73, 1971 (8) 61, 78, 1971 (9) 25, 67, 1971 (11) 28, 68, 1971 (12) 56, 1972 (2) 62, 1972 (3) 58, 1972 (4) 54, 1972 (11) 23, 60, 1972 (12) 48, 1973 (8) 67, 78, 1974 (7) 4, 1974 (8) 4, 1974 (9) 4
İkinci Dünya Savaşı'nda Alman Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Raeder'in Hâtıraları (Çeviren: Osman Öndeş) 1972 (5) 74, 1972 (6) 73
İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye 1973 (9:10) 131
İkinci Dünya Savaşı'nda Türkler (Naklen Yayınlayan: Sadun Kemal Aksüt) 1966 (12) 92
İkinci Kosova Meydanı Savaşı (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1966 (4) 4
İkinci Meşrutiyet 1974 (7) 87
İkinci Meşrutiyette Türk Donanması (Yazan: Bahri S. Noyan) 1970 (6) 28
İkinci Murad'ın Gazâları (Yazan: Atsız) 1971 (6) 9
İkinci Osman'ın İnkılâp Hareketleri (Yazan: Tahsin Tunalı) 1970 (9) 34
İkinci Sultan Abdülhamid'in A.B.D. Kongresine Hediye (Yazan: Sara Korle) 1970 (5) 32
İkinci Sultan Hamid'in Hal'i Fetvasına Dâir (Bk. Yayınlanmamış Bir Hâtıra)
İkinci Sultan Hamid'in Yayınlanmamış Bir Mektubu (Yazan: Sadî Borak) 1968 (11) 75
İkinci Sultan Mahmud (Yazan: Tahsin Tunalı) 1972 (12) 36
İkinci Sultan Selim'in İçki Merakı (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1968 (11) 83
İkinci Viyana Kuşatması ve Bozgunu (Sadeleştiren: Falih Rifki Atay) 1965 (6) 4, 1965 (7) 17, 1965 (8) 18
İkonoklazm Akımı «Bizans Tarihinde» (Yazan: Erdem Yücel) 1970 (3) 71
İlâncılık 1971 (4) 81, 1974 (11) 45
İlâveler (1972 Yılında Her Ay ve 1974 (12). İlâveler, Kendi İsimlerinde Ayrıca Gösterilmiştir)
İlhami Masar'ın Hâtıraları 1974 (4) 62, 1974 (5), 22, 1974 (6) 76
İlk Altıpatlar (Çeviren: Öz Dokuman) 1966 (2) 66
İlk Amerikan Harp Gemisi (Yazan: İhsan Ilgar) 1969 (6) 4
İlk Diplomalı Hekimimiz (Yazan: Doç. Dr. Sırrı Akıncı) 1972 (10) 67
İlk İnsanlar (Yazan: Lincoln Barnett - Çeviren: Aydın Dokur) 1972 (12) 41
İlk Kadın Memurlar (Yazan: Nimet Günaydın) 1967 (4) 66
İlk Kız Okullarımız Nasıl Kuruldu (Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar) 1969 (4) 77
İlk Milletlerarası Dili Bir Türk İcat Etmmişti (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1966 (1) 66
İlk Muhafefet Partisini Ben Kürdüm (Röportaj: Turгут Etingü) 1965 (1) 86
İlk Osmanlı Donanması (Yazan: Şemseddin Arkan) 1970 (10) 30
İlk Otomobiller (Çeviren: Eser Tutel) 1965 (8) 60
İlk Polis Okulları (Yazan: İhsan Birinci) 1966 (3) 87
İlk Posta Teşkilâtımız Nasıl Kuruldu (Yazan: M.Ş. Ülkütaşır) 1967 (3) 70
İlk Tranvay Son Tranvay (Yazan: Ertan Ünal) 1968 (10) 67
İlk Türk Amerikan Ticaret Anlaşması (Yazan: İhsan Ilgar) 1969 (9) 4
İlk Türk Bestekârları (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1972 (3) 10
İlk Türk - Bolşevik Münasebetleri (Yazan: Alb. Tahsin Ünal) 1967 (8) 7
İlk Türk Canbazları (Yazan: Metin And) 1967 (4) 34
İlk Türk Denizaltısı (Yazan: Vural Sözer) 1965 (10) 72
İlk Türk Heykeli (Yazan: Dr. Şinasi Tekin) 1965 (9) 67
İlk Yazı Makineleri (Çeviren: Eser Tutel) 1965 (11) 73
İlkokullar (XVI yy) 1969 (10) 14
İmparator Maximilien'in Macerası (Yazan: Ch. Sherton - Çeviren: Ayda Düz) 1973 (5) 82
İmparatoriçe Theodora (Yazan: Charles Diehl - Çeviren: Ayda Düz) 1971 (10) 73

- İmparatorluğun Devlet Ricallı 1965 (3) 64
İmroz (Gökçeada) 1974 (3) 72
İnalcık, Halil 1966 (10) 24
İnanılmaz Tesadüflerin Yarattığı Saltanat 1965 (5) 81
İnciyan (Bk. On Sekizinci Asrın Sonunda Osmanlı Devleti)
İndonezya (Türk Seferleri) 1974 (4) 8
İnebahtı Bozgunu 1971 (3) 54
İnebahtı Savaşı 1965 (2) 77
İngiliz Casusları 1968 (2) 51
İngiliz Hazinesi 1972 (11) 60
İngiliz Kolonisi (İstanbul'da) 1970 (8) 82
İngiliz Muhipleri Cemiyeti (Yazan: Dr. Fethi Tevet-
oğlu) 1972 (1) 4
İngiliz Muhipleri Cemiyetine Katılanlara Dair (Ya-
zan: Hilmi Kâmil Bayur) 1972 (4) 49
İngilizler Dunkerque'ten Nasıl Çekildi (Çeviren:
Gündoğdu Oyrakoğlu) 1969 (5) 69
İngiltere Harp mi Etmeliydi? 1974 (8) 4
İngiltere Hazinesi Nasıl Kaçırıldı (Çeviren: Osman
Öndeş) 1967 (7) 70
İngiltere Kraliçesi Birinci Elizabeth (Yazan: Cemal
Sancak) 1969 (7) 77
İngiltere'nin İhtiraslı ve Çapkın Kralı Sekizinci
Henry 1974 (9) 81
İnkalar 1968 (6) 32
Innocentius VIII 1970 (11) 20
İnönü İsmet 1973 (9-10) 107, 1974 (2) 4
İnönü Savaşları 1973 (9-10) 33, 34
İnönü Zaferlerini İsmet Paşa mı Kazanmıştı? (Ya-
zan: Em. K. Albay Tefik Bıyıklı) 1969 (3) 21
İnsanlığa Kanseri Öğreten Bilgin (Yazan: Doç. Dr.
Sırrı Akıncı) 1970 (12) 56
İnsanoğlu Fezada (Röportaj: Orhan Yüksel) 1965
(8) 4
İntihar Denizaltıları (Derleyen: Âli Canman) 1974
(12) 52
İntihar Uçakları 1965 (8) 77
İpsiz Recep Çetesel (Röportaj: İhsan Birinci) 1966
(10) 70
İran 1973 (1) 86
İran Tarihinden Sayfalar 1971 (11) 53
İrlanda'nın Türk Şairi (Yazan: Peter Hird) 1968
(8) 41
İrlanda'nın Kara Bahtı (Yazan: Jacques Castenet -
Çeviren: K. Armen) 1972 (2) 78
İsa Hz. (Bk. Hazreti İsa)
İshak Çelebi 1970 (2) 74
İshak Paşa Sarayı (Yazan: Ziyâ Ünsal) 1965 (4) 43
İsimler (Türkçe) 1966 (6) 15
İsimler (Cariye İsimleri) 1968 (6) 30
İskenderiye Feneri 1969 (2) 70
İskenderiye Kütüphanesini Hıristiyanlar Yaktı (Ya-
zan: Midhat Sertoğlu) 1974 (1) 35
İskenderun 1968 (5) İlâve 374
İslâm Ansiklopedisi 1968 (5) 62, 1968 (8) 94
İslâm Ansiklopedisi Nasıl Hazırlanıyor (Röportaj:
Yılmaz Öztuna) 1966 (3) 16
İslâm Medeniyeti 1969 (6) 69
İslâm Medeniyetinde Türkler (Yazan: Albay Tahsin
Ünal) 1968 (3) 17
İslâm'da Resim San'atı (Yazan: İsmet Binark) 1967
(8) 16
İslâmdan Önce Türk Medeniyeti (Yazan: Alb. Tah-
sin Ünal) 1967 (3) 40
İslâmdan Sonra Türkçe Adlar (Yazan: Prof. Ab-
dülkadir İnan) 1966 (6) 15
İsmail Hz. 1967 (3) 84
İsmail Cevheri 1966 (12) 67
İsmail Hakkı Paşa, Dâmâd, Hafız 1972 (8) İlâve 3
İsmail Maşûkî 1972 (12) 59
İsmet Paşa'nın Ardından (Yazan: Midhat Sertoğlu)
1974 (2) 4
İsmi Taşındığınız İnsanların Hikâyesi (Yazan: Ke-
maleddin Tuğcu) 1966 (8), 1968 (1)'e kadar
her sayı
İspanya 1971 (4) 90
İspanya (Çeviren: Öz Dokuman) 1968 (1) 46
İspanya İle Harp 1965 (4) 36
İspanya Sefaretnâmesi (Derleyen: H. Avni Şanda)
1966 (3) 72
İsrâil 1967 (4) 17, 1974 (3) 39, 1974 (4) 49,
1974 (5) 71
İsrâil ve Ortadoğu Buhranı 1967 (6) 10
İstibdâl 1969 (10) 90
İstiklâl Harbi Hâtıraları (Yazan: Mustafa Necati)
1972 (5) İlâve 1-24
İstiklâl Harbi Şehitlerine Dair (Yazan: Muzaffer
Görktan) 1972 (10) 8
İstiklâl Madalyası (Yazan: Vural Sözer) 1968
(4) 26
İstiklâl Marşının Mânası (Yazan: Nihad Sami Ba-
narlı) 1966 (12) 4
İstiklâl Savaşı'ndaki Bir Türk Şubayının Hâtıraları
(Yazan: İhsan Aksoley) 1969 (8) 23, 1969 (9)
24, 1969 (10) 79, 1969 (11) 72, 1969 (12)
78, 1970 (1) 78
İstolní Belgrad 1974 (9) 86
İşçi Çocuklar 1965 (9) 69
İşçi Statüsü (Eski İstanbul'da) 1973 (6) 45
İşçilere Dair (Yazan: Resad Ekrem Koçu) 1973
(8) 41
İşkence (Tarihte) 1966 (11) 75
İşlemeler ve Çini Seksiyonu 1966 (1) 49
İtalya 1967 (4) 15, 1972 (8) 78
İtalya'nın Trablusgarp Saldırısı 1970 (9) 12
İtalyanları Sindirme Hareketi (Yayınlayan: İhsan
Aksoley, Em. Gnl) 1972 (3) 50
İtalyanların Trablusgarp'te Yaptığı Kâtlam 1965
(4) 15
İtfaiye 1973 (2) 8
İtibar Düşkünleri (Yazan: Celâl Nuri İleri) 1967
(9) 35
İtilâf Devletleri Başkomutanı Harrington'un Gizli Ra-
poru Bak. Harrington'un Gizli Raporu.
İtiraf (Artur London'dan Çeviren: Midhat Perin)
1972 (4) 88
İttihadçılar'ın Bâbıâlf Baskını 1969 (11) 62

İttihadcılar Hatada İsrar Ediyor (Sadeleştiren: S. Baydargil) 1974 (10) 77
 İyi Kalpli Dr. Guillotin (Çeviren: Eser Tutel) 1967 (8) 46
 İz, Prof. Fâhîr 1967 (12) 9
 İzmir 1968 (7) İlâve 429
 İzmir Arkeoloji Müzesi 1969 (8) 64
 İzmir Fuarı 1971 (7) 54
 İzmirde İlk Tiyatrolar (Yazan: Metin And) 1967 (6) 40
 İzmir'in Arkeolojik Hazineleri (Yazan: Mehmed İ. Tunay) 1972 (12) 66
 İzmir'in Fethi 1973 (8) 4
 İzmir'in İşgali Fâciası (Alb. Tahsin Ünal) 1968 (9) 4
 İzmir'in İşgalinde Düşmana Atılan İlk Kurşun (Yazan: Ertan Ünal) 1967 (5) 43
 İzmir'in Kurtuluşu 1973 (9-10) 40
 İzmit 1968 (3) İlâve 317
 İzmit'in Fethi 1969 (8) 15
 İzmit 1967 (8) İlâve 78
 İzmit'in Fethi 1969 (8) 16
 İzzet Fuad Paşa İle Grandük Nikola Görüşmesi (Yazan: Sadi Borak) 1968 (7) 17

J

Jackson, Andrew 1966 (12) 74
 Jane Grey 1967 (3) 90
 Janos II 1966 (8) 16
 Japonya (Yazan: Orhan Yüksel) 1967 (9) 26
 Japonya'da Din Eğitimi (Yazan: Dr. Gülçin Çandarlıoğlu) 1971 (2) 57
 Japonya'da Örf ve Âdetler (Yazan: Gülçin Çandarlıoğlu) 1971 (3) 58
 Japonya'dan İntibalar (Yazan: Dr. Gülçin Çandarlıoğlu) 1971 (1) 37
 Jeanne d'Arc (Yazan: Hilmi Darengeli) 1972 (9) 59
 Jefferson, Thomas 1966 (12) 73
 John, İngiltere Kralı 1965 (7) 77
 Johnson, Andrew 1967 (1) 69
 Johnson, Lyndon B. 1967 (2) 45
 Jön Türk Basını (Yazan: Fethî Tevetoğlu) 1972 (12) 9, 1973 (1) 11
 Jutland Deniz Savaşı 1974 (8) 59

K

Kabadayılar (Yazan: İhsan Birinci) 1966 (2) 29
 Kabakçı İsyanı (1972 (6) 36
 Kabataş Erkek Lisesi (Röportaj: Öz Dokuman) 1968 (12) 58
 Kâbe (Bk. Hac)
 Kâbe'nin Yapılışı (Yazan: Kürşat Ekrem Uykucu) 1970 (1) 33
 Kaçırılan Beş Fırsatın Hikâyesi (Çeviren: Cenap Yazansoy) 1971 (11) 28
 Kaçırılan Devlet Hazinesi (Yazan: A. Zeki Ökmen) 1972 (11) 60

Kadı Burnaneddin 1974 (3) 65
 Kadı Hıdır Bey 1970 (4) 29
 Kadın (Türkistan'da) 1971 (6) 83
 Kadın (Türk Dilinde) 1967 (1) 45
 Kadın (Türk Toplumunda) 1966 (4) 21, 1967 (4) 46
 Kadın Memurlar 1967 (4) 66
 Kadın (Uygurlar'da) 1967 (11) 20
 Kadınefendiler 1971 (12) 40
 Kadırga Mimarı Mustafa Ağa (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1965 (12) 33
 Kafa Avcıları Arasında (Çeviren: Eser Tutel) 1967 (11) 44
 Kafdağı Mitolojisi (Yazan: Adli Eğiter) 1970 (5) 85
 Kafesoğlu, Prof. 1965 (7) 25
 Kâfirin Kurşunu Öldürmez (Röportaj: İhsan Birinci) 1967 (7) 66
 Kâfirler Benim Alayıma Giremez (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1965 (11) 30
 Kafkas Halk Oyunları (Yazan: Adli Eğiter) 1970 (7) 55
 Kafkas - Rus Muharebeleri 1971 (9) 64
 Kâğıt İmalâthanesi (Türkiye'de ilk) 1970 (6) 16
 Kâğıthane 1969 (10) 64
 Kahlenberg Savaşı 1970 (4) 9
 Kahraman Finlandiya (Çeviren: Reşad Uzmen) 1971 (4) 86
 Kahve Dört Yüz Elli Yaşında (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1967 (4) 12
 Kahve (İstanbul'da Kahve ve Kahvehanelerin Başlangıcı) 1971 (5) 9
 Kahve Üzerine (Yazan: Şevket Rado) 1969 (11) 4
 Kahve ve Kahvehaneler (Yazan: Cemil Yener) 1969 (12) 85
 Kahvehaneler 1966 (5) 22
 Kahveyi Fransa'ya Tanıtan Türk Elçisi (Yazan: Ta-ha Toros) 1968 (11) 25
 Kâhya Bey'in Memurları 1965 (4) 64
 Kalahari Seyahati 1974 (3) 88
 Kaleler (Bk. Türkiye Kaleleri)
 Kalemde Tahsil 1966 (2) 28
 Kalemtraşlık 1967 (9) 39
 Kalyon-ı Hümâyûn'un Malta Adasına Kaçırılması ve Fransızlar Tarafından Geri Verilmesi (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1973 (4) 4
 Kamikâzeler 1965 (8) 78
 Kamufraj 1974 (10) 84
 Kanada 1971 (7) 88
 Kanal (Karadeniz - Marmara) 1973 (12) 74
 Kânî Efendi 1971 (9) 17
 Kaniye ve Haçova (Yazan: Y. Öztuna) 1974 (3) 12
 Kanlı Arenalar (Çeviren: Eser Tutel) 1967 (6) 63
 Kanser 1970 (12) 56
 Kantocu Virjini Bizim Evde Yetişmişti 1974 (5) 22
 Kanûn-ı Esâsî'nin İlânı Üzerine 1974 (10) 71
 Kanunî Devrinde İstanbul (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1972 (8) 10
 Kanunî Devrinde Türkiye (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1971 (6) 4

- Kanunî Sultan Süleyman Macaristan ve Avusturya'da
(Yazan: Tahsin Tunalı) 1971 (2) 18
- Kanunî Sultan Süleyman'ın Bir Mektubu 1974
(11) 4
- Kanunî Sultan Süleyman'ın Sadrâzamı Lutfi Paşa'nın Hâtıraları (Âsafnâme) Bak. Sadrâzam Lutfi Paşa'nın Hâtıraları
- Kanunî Süleyman 1966 (7) 33, 1966 (9) 78, 1972
(2) 36, 1972 (3) 36
- Kanunî Süleyman'ın Bilinmeyen Bir Gazeli (Yazan: Nigâr Anafarta) 1968 (4) 11
- Kanunî Süleyman'ın Bir Mektubu (Yayınlayan: Midhat Sertoğlu) 1973 (3) 20
- Kanunî'den Günümüze Kadar Kıbrıs (Bk. Kıbrıs Meselesi)
- Kanunî'nin Cülüosu (Yazan: T. Tunalı) 1972 (1) 34
- Kanunî'nin 400. Ölüm Yıldönümü 1966 (8) 4
- Kanunî'nin Ölümü (Yazan: Nigâr Anafarta) 1968
(8) 18
- Kanunî'nin Son Seferi (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1966 (8) 14
- Kanunî'nin Son Seferi ve Ölümü (Yazan: Tahsin Tunalı) 1972 (4) 32
- Kanunî'nin Şehzâdeleri (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1969 (1) 83
- Kapalıçarşı 1966 (9) 37, 1973 (1) 49
- Kapdan Paşa İle Karadeniz'de Seyahat (Yayınlayan: Osman Öndeş) 1968 (9) 70
- Kapdan Paşa İle Karadeniz'de Bir Seyahat (Çeviren: Osman Öndeş) 1972 (10) İlâve
- Kapdân-ı Deryâliğim 1965 (9) 49
- Kaplan Avı 1970 (3) 46
- Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi 1968 (8) 77
- Kara Eylül Tethiş Teşkilâtı 1974 (4) 58
- Kara Hasan Ağa ve Celâfler (Yazan: İhsan Birinci) 1971 (6) 33
- Kara Mustafa Paşa 1965 (6) 4
- Kara Mustafa Paşa Köşkü 1965 (6) 38
- Kara Mustafa Paşa'nın İdâmı 1965 (8) 18
- Karaağaç Baskını (İhsan Birinci) 1965 (11) 78
- Karaca Ahmed Sultan (Yazan: Prof. Dr. R. Uner) 1974 (12) 17
- Karadeniz Cinayeti (Yazan: İ. Birinci) 1969 (8) 84
- Karadeniz - Marmara Kanalının Açılması Teşebbüsüne Ait Bir Vesika (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1973 (12) 74
- Karagün Dostu Arayan Sadrâzam (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1969 (2) 36
- Karalib Denizi'nde Fransız Korsanları (Yazan: Georges Blond - Çev: C. Bayrak) 1971 (4) 52
- Karaköy (Bk. Asırlar Boyunca Galata)
- Karaköy ve Unkaparı Köprüleri 1966 (9) 32
- Karakuşî Hükümler (Yazan: Şevket Rado) 1967
(1) 5
- Karaman 1968 (8) 43
- Karamanoğulları 1968 (6) İlâve s. 386
- Karamürsel Bey (Yazan: Şemseddin Arkan) 1970
(10) 30
- Karamürsel Gemisi (Yazan: Şemseddin Arkan) 1972 (3) 45
- Karasi Beyliği 1967 (11) İlâve s. 186
- Karay, Refik Hâlid 1970 (5) 24
- Karayolları 1970 (1) 41, 1968 (4) 39, 1974
(12) 21
- Kardeş Kavgası (Yazan: Hilmi Darengeli) 1972
(10) 51
- Karikatür 1967 (1, 3, 6, 9, 10, 11, 12), 1968
(2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12), 1969 (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12), 1970 (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12), 1971 (1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 11, 12), 1972 (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12), 1973 (1, 2, 3, 6, 12)
- Kariye Müzesi (Yazan: Feridun Dirimtekin) 1967
(2) 58
- Karlos'un Cezâyir Bozgunu 1965 (10) 58
- Kars 1967 (10) İlâve s. 153
- Kars'ta Çift Çıkarma Geleneği (Yazan: Adli Eğiter) 1969 (9) 41
- Kasımpaşa Mevlevihânesi 1969 (11) 33
- Kasırlar (İstanbul) İlâve s. 343
- Kastamonu 1967 (11) İlâve s. 173
- Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi 1969 (7) 64
- Kâtip Çelebi 1969 (12) 8
- Kâtip Çelebi (Yazan: Abdullah Tahsin) 1972 (6) 18
- Kaya Mezarları 1967 (3) 47
- Kaya Mezarları (Paphlagonia) 1967 (11) İlâve
s. 180
- Kaya Sultan (Yazan: Fâlih Rifki Atay) 1974 (8) 62
- Kayalar Mescidi (Yazan: Erdem Yücel) 1972
(12) 59
- Kayıklar (Yazan: Ertan Ünal) 1968 (12) 39,
1969 (6) 30
- Kayrevan «İslâm Tarihinin Büyük Şehri» (Yazan: Erdoğan Arıpınar) 1967 (1) 35
- Kayseri 1968 (6) İlâve s. 385
- Kayzer Wilhelm 1969 (2) 54
- Kazak Türkleri'nin Göçü 1967 (1) 13
- Kazakistan'da Arkeolojik Bir Buluş 1971 (1) 35
- Kazan Kaldırma 1965 (10) 87
- Kazan Melikesi (Bk. - Süyün Bıke)
- Kazanova İstanbul'da (Yazan: E. Tutel) 1968 (3) 35
- Kazasker Mustafa İzzet Efendi (Yazan: Sadun K. Aksüt) 1966 (8) 52
- Kazaskerler 1965 (12) 66, 67
- Kâzım İsmail Gürkan (Yazan: Doç. Dr. Sırrı Akıncı) 1972 (7) 41
- Kâzım Karabekir Paşa 1968 (12) 36
- Kâzım Taşkent'le Bir Görüşme 1967 (12) 7
- Keçecizâde İzzet Molla 1971 (1) 52
- Kefe'nin Fethi 1974 (6) 88
- Kel Seyid'den Çektiklerim (Yazan: Deniz Binbaşısı Nail) 1967 (1) 52
- Kemal Paşa-zâde 1969 (10) 7, 1972 (1) 29
- Kennedy John F. 1967 (2) 44
- Kennedy Başkan Adayı 1971 (2) 85
- Kennedy Başkan Seçiliyor 1971 (4) 70
- Kennedyler'in Başkanlık Mücadelesi (Yazan: Özyay-
dın Dokur) 1970 (11) 52, 1970 (12) 79, 1971
(1) 78, 1971 (2) 85, 1971 (3) 82, 1971 (4) 70

- Kennedyler'in Kaderi (Yazan: Öz Dokuman) 1968 (7) 31
- Kennedy Kaybediyor 1971 (1) 78
- Keops Ehramı 1969 (2) 66
- Kerbelâ Olayı (Yazan: Semih Nâdir) 1971 (4) 33, 1971 (5) 68
- Kerbelâ Vak'asına Dâir (Yazan: Prof. Dr. Ragıp Üner) 1974 (9) 74
- Kerem ile Hamlet (Yazan: Şevket Rado) 1965 (9) 4
- Kesik Kulak Hikâyesi (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1966 (3) 14
- Kaybolan Keşif Hey'eti (Çeviren: Eser Tutel) 1965 (10) 79
- Keşmir Mihracesiyle Sohbet 1970 (4) 74
- Kethuda Bey 1965 (3) 67
- Keyhusrev'den Üçüncü Dârâ'ya (Derleyen: Tahsin Mengen) 1971 (11) 53
- Kıbrıs 1966 (5) 81, 1967 (4) 17, 1973 (8) 8, 1974 (5) 20
- Kıbrıs Anlaşması (İngilizler'le) 1974 (6) 88
- Kıbrıs'ın Fethi (Yazan: Y. Öztuna) 1967 (12) 27
- Kıbrıs'ın Fethi ve İkinci Sultanı Selim (Yazan: Tahsin Tunalı) 1971 (3) 52
- Kıbrıs'ın Fethi (Yazan: M. Sertoğlu) 1974 (10) 7
- Kıbrıs Harekâtı 1974 (11) 36
- Kıbrıs Meselesi (Yazan: Bahri S. Noyan) 1971 (7) 67, 1971 (8) 34
- Kıbrıs Semalarında İlk Türk Uçakları (Yazan: Yavuz Kansu) 1974 (11) 30
- Kıbrıslı Rumlar'ı Nasıl Koruduk (Yazan: Sadi Borak) 1966 (10) 52
- Kılıç Alayı 1965 (1) 23, 1965 (2) 43
- Kılıç Arslan II 1965 (6) 13
- Kılıç Kuşanma 1971 (4) 48
- Kılıç, Salih (Hâtıralar) 1967 (12) 23
- Kınalıada 1968 (11) 43
- Kırbaç 1965 (1) 64
- Kırım Hanlığı 1965 (1) 23
- Kırım Harbi'nde İstanbul Hastaneleri (Yazan: Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu) 1965 (10) 19
- Kırım Savaşı 1967 (7) 14
- Kırk Yıl Önceki Kıbrıs 1966 (5) 81
- Kırkçeşme Sularını Nasıl Getirdim 1966 (6) 42
- Kırklareli 1967 (8) İlâve S. 92
- Kırşehir 1968 (1) İlâve S. 254
- Kış Savaşları (Çeviren: Mete Canitez) 1966 (3) 19
- Kıtlık ve Kuraklıklar 1974 (7) 31
- Kız Okulları (Sivas ve Aydın'da) 1969 (4) 82
- Kızılay'ın Yüzüncü Yıldönümü (Yazan: Sadi Borak) 1968 (5) 23
- Kızıl Çin 1970 (4) 88
- Kızılderililer 1969 (5) 90
- Kızılderililer'de Resim Anlayışı (Çeviren: Özcan Okay) 1968 (12) 48
- Kızılderililer'in Ölümü 1965 (5) 76
- Kızlarağaları 1970 (3) 75
- Kızlarağası Beşir Ağa'ya Dâir Bir Risale (Sadeleştiren: Midhat Sertoğlu) 1974 (8) 19
- Kızılı Aşay «Kahramanlık Menkıbeleri» (Yazan: Sadi Borak) 1967 (9) 41
- Kilis 1968 (6) İlâve S. 413
- Kitapçılık (Bk. Eski Kitapçılık Sanatlarımız)
- Kitaplar Arasında (İlk Sayıdan İtibaren Tanıtılmaya Değer Kitaplar Oldukça Bu Başlık Altında Verilmiştir) (Yazan: Yılmaz Öztuna)
- Klasiklerimiz Hakkında (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1967 (2) 4
- Kleopatra (Yazan: D. Wharton - Çeviren: Zeki Ökmen) 1973 (5) 41
- Knidos Afrodit'i (Yazan: Mehmed İ. Tunay) 1972 (4) 27
- Koca Ragıp Paşa'nın Bir Portresi (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1968 (11) 23
- Koca Sekbanbaşı'nın Lâyihası ve Bir Rus Oyunu (Yazan İhsan Ilgar) 1971 (12) 12
- Kocaeli 1968 (3) İlâve s. 317
- Koçi Bey 1970 (1) 9
- Komitacılar 1972 (12) İlâve s. 33
- Komünist Sömürgeleri 1965 (6) 24
- Komünist Zulmü 1967 (1) 13
- Komünizm 1965 (10) 5, 1974 (1) 14 (Bk. Esir Türkler'e Dâir)
- Komünizm Siyaseti 1968 (1) 55
- Komünizm Yerleşiyor 1968 (4) 24
- Komünizm'in Âkıbeti (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1965 (12) 12
- Komünizm'in Menşei ve Gelişmesi 1973 (12) 9
- Konak, Ev, Apartman (Yazan: Celâl Nuri İleri) 1967 (3) 24
- Konaklar 1970 (10) 41
- Konca Mezar Anıtı (Yazan: Mehmed İ. Tunay) 1972 (3) 69
- Kongo 1966 (11) 63
- Kongo'nun Kısa Tarihindeki Büyük Facia 1966 (11) 63
- Konya 1967 (10) İlâve S. 142
- Konya Ovası 1966 (10) 40
- Konya Savaşı 1972 (10) 57
- Konya'dan Adana'ya 1972 (4) 9
- Kopenhag 1974 (6) 17
- Kore Savaşları 1966 (9) 14
- Korkunç Bir Yarış (Çeviren: Mete Canitez) 1966 (4) 67
- Korkunç Takip (Çeviren: Dz. Yzb. Turan Özen) 1967 (10) 42
- Kornilof Olayı 1968 (3) 52
- Korsanlar (Fransız) 1971 (4) 52
- Korsan Gemilerinin Âkıbeti (Bk. Yedi Denize Dehşet Sağan Korsan Gemilerin Âkıbeti)
- Kosova Meydan Savaşı (Birinci) (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1966 (8) 35
- Kosova, Zaferi (Birinci) 1969 (9) 8
- Kossuth, Louis 1972 (7) 77
- Kostarika 1970 (10) 90
- Koyun Adaları Deniz Zaferi (Yazan: Bahri S. Noyan) 1969 (7) 13
- Koyunoğlu Müzesi (Yazan: Sadun K. Aksüt) 1967 (9) 22
- Köçek, Tef ve Zil (Yazan: Çankırlı Ahmed Kemal) 1966 (4) 56

- Köçekler 1968 (2) 25
 Königsberg, Korsan Kruvazör 1974 (7) 68
 Köprüler (İstanbul'da) 1968 (5) 60
 Köprülü, Fuad 1966 (7) 56, 1970 (5) 4
 Köprülüler Yalısı (Yazan: N. Uzel) 1965 (8) 88
 Kör Döğüşü 1968 (3) 48
 Kösem Sultan 1971 (1) 49
 Köşkler (Topkapı Sarayı) 1965 (6) 33
 Kral Abdullah'ın Hâtıraları (Çeviren: Özcan Erektiren) 1970 (5) 52, 1970 (6) 44, 1970 (7) 58, 1970 (8) 39, 1970 (9) 53, 1970 (10) 66, 1970 (11) 75
 Kral Yolu (Yazan: M. Erendil) 1974 (12) 21
 Kraliçe Birinci Elizabeth Tarafından Üçüncü Sultan Mehmed'e Hediye Edilen Org. (Çeviren: Bedriye Şanda) 1969 (5) 29, 1969 (6) 72
 Kraliçe Jane Grey'in İdâmı (Çeviren: Naci Serez) 1967 (3) 90
 Kubilay Kağan 1965 (11) 39, 1965 (12) 40
 Kudüs'ü Nasıl Kaybettik (Yazan: Osman Öndeş) 1967 (10) 35
 Kuleler (İstanbul'da) 1968 (4) İlâve s. 343
 Kulüll Askerî Lisesi (Yazan: Albay Tahsin Ünal) 1968 (7) 12, 1968 (8) 56
 Kumanova Muharebesi 1972 (12) 26, 1973 (1) 20
 Kuraklık ve Kıtliklar 1974 (7) 31
 Kur'an-ı Kerim (Yazan: M. Sertoğlu) 1965 (3) 46
 Kur'an-ı Kerimler 1970 (7) 12
 Kurbağa Adamı Crabb'ın Esrarı (Çeviren: Öz Dokuman) 1965 (8) 36
 Kurban Bayramı 1965 (3) 42
 Kurban Kuyusu (Derleyen: Öz Dokuman) 1966 (4) 75
 Küftarıları Hazine (Çeviren: Aydın Dokur) 1969 (9) 53
 Kurtubâ Camii (Yazan: Subhi Uzunca) 1970 (10) 22
 Kurtuluş Savaşı 1972 (5) İlâve 1966 (7) 10, 1972 (7) 4, 1973 (9-10) 24
 Kurtuluş Savaşı Başlıyor (Yazan: Rifat Erdal) 1971 (9) 73
 Kurtuluş Savaşı'nda Ankara 1968 (1) 42
 Kurtuluş Savaşı'ndan Bir Sayfa (Yazan: Sadi Borak) 1967 (6) 27
 Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'ya Kaçırılan Telsizler (Yazan: Hakkı Petek) 1970 (9) 74
 Kurtuluş Savaşı'nın Adsız Kahramanları (Yazan: İhsan Ilgar) 1969 (11) 55
 Kurtuluş Sevinci 1968 (6) 14
 Kutalmış Bey 1971 (7) 8
 Kutalmışoğlu Süleyman Şah 1971 (7) 15
 Kutsal Bir Besin Maddesi «Zeytin» (Yazan: Nazmi Sevgen) 1974 (10) 69
 Kötü'l Amâre (Çeviren: K. Armen) 1972 (4) 29
 Kötü'l Amâre Zaferi 1967 (6) 56
 Kutup Seyahatleri 1974 (2) 88
 Kuvay-ı Milliye 1972 (4) İlâve s. 23
 Kuvay-ı Seyyare 1972 (4) İlâve s. 24
 Kuyucu Murad Paşa (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1967 (4) 19
 Kuyudaat-ı Hakaaniye 1971 (6) 38
 Köveyt 1969 (9) 88
 Kuyruklu Yıldız 1970 (5) 59
 Kuyumculuk 1974 (9) 62
 Kuzey Buz Denizi'nde 1974 (6) 90
 Kuzey'e Giden Konvoylar (Yazan: Osman Öndeş) 1972 (4) 54
 Küçük Kıyamet Depremi 1974 (9) 87
 Küçük Şöhretler (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1968 (8) 76, 1968 (9) 77
 Küçük Çekmece 1971 (1) 52
 Külhanbeyler 1966 (2) 30
 Kültepe 1966 (5) 17
 Kültür Enstitüsü 1966 (9) 4
 Kürk (Osmanlı Tarihinde) 1968 (12) 28
 Kürşad İhtilâli (Yazan: Y. Öztuna) 1970 (7) 4
 Kütahya 1968 (7) İlâve s. 422
 Kütüphane (Topkapı Sarayı) 1965 (12) 35 (İskenderiye) 1974 (2) 35
 Kütüphaneler (Dünyada En Eski) 1972 (6) 46
- L
- La Lutine Gemisi 1966 (12) 84
 La Pérouse 1965 (10) 79
 Laconia Faciası: (Yazan: Osman Öndeş) 1966 (4) 88
 Ladak 1966 (3) 67
 Ladik 1967 (6) İlâve s. 46, 1967 (10) İlâve s. 135, 1968 (2) İlâve s. 268
 Lâgarî Hasan Çelebi 1966 (12) 68
 Lakâplar ve Unvanlar 1965 (6) 56
 Lala Mehmed Paşa 1971 (3) 48
 Lala Mustafa Paşa (Bk. Kıbrıs'ın Fethi)
 Lâle Devri (Sadeleştiren: Yılmaz Öztuna) 1970 (3) 5
 Lâle Devri 1970 (3) 5, 1972 (5) 34
 Lâle Devri ve «Üçüncü Sultan Ahmed» (Yazan: Tahsin Tunalı) 1972 (5) 34
 Lâle Eğlenceleri ve Ziyafetleri (Yazan: Mehmed Cemil) 1971 (1) 22
 Lâleli Camii (Yazan: Niyazi Ahmed Banoğlu) 1966 (10) 46
 Lamartine Türkiye'de Ölmek İstemişti (Yazan: Taha Toros) 1970 (3) 10, 1970 (4) 60.
 Lâmiî Çelebi'den Mistik Hikâyeler: (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1967 (7) 4
 Laodikea 1968 (1) İlâve s. 278
 Laos 1973 (7) 87
 Latife Bekir Çeyrekbaşı ve Türk Kadın Birliği: (Yazan: Seniha Sami Morali) 1969 (3) 75
 Latin Harfleri 1974 (2) 82
 Leh Elçisinin Kabûl Töreni: (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1972 (8) 4
 Lenin Dansöz'ün Sarayında 1968 (2) 42

Lenin ve Stalin'le Konuşan Türk Profesörü Zeki Velidî Togan (Röportaj: Orhan Yüksel) 1965 (4) 22
 Leopold 1969 (1) 23
 Lepanto Savaşı 1965 (2) 77
 Levantenler 1970 (7) 72
 Lezginka ve Nevruz (Yazan: Adli Egiter) 1970 (1) 82
 Liang - Şan - Po ile Çu Yin - Lai 1969 (9) 70
 Libya 1965 (9) 28, 1972 (12) 20, 1973 (3) 88
 Libya Çölündeki Hayalet Uçak (Çeviren: Eser Tutel) 1965 (6) 90
 Lifij, Avni 1974 (7) 36, 38
 Liman Von Sadere's'in Savaş Hâtıraları (Çeviren: Osman Öndeş) 1967 (11) 27, 1967 (12) 42, 1968 (1) 35, 1968 (2) 51, 1968 (3) 39
 Limanlar (İstanbul Limanları) 1969 (3) 48
 Limni 1974 (5) 19
 Lincoln, Abraham 1967 (1) 67
 Lindbergh (Yazan: Geneviève Forben - Çeviren: E. Şumnu) 1973 (4) 30
 Liotard, Jean - Etienne 1968 (6) 43
 Litografi 1973 (6) 66
 Livalar 1971 (3) 7
 Livingstone, «Afrika Kâşifi» (Çeviren: Orhan Yüksel) 1967 (7) 26
 Lokman Hekim 1967 (9) 51
 Loncalar ve Gedikler: (Yazan: Metin And) 1970 (6) 7
 Lord Kinross Yazan (Röportaj: Edibe Dolu) 1969 (1) 16
 Loti, Pierre 1965 (10) 10, 1966 (4) 29
 Louis St. (Fransa Kralı) 1972 (3) 19
 Lozan ve Sonrası (Yazan: İhsan İlgar) 1970 (4) 82
 Luigi Ferraro (Yazan: Osman Öndeş) 1967 (7) 68
 Lumière Kardeşler 1966 (2) 78
 Lusitanya Fâciası: (Çeviren: Osman Öndeş) 1966 (8) 68
 Lütfî Paşa 1972 (1) 32
 Lütfî Paşa 1968 (2) 12, 1968 (3) 12
 Lübnan 1967 (4) 17
 Lüleburgaz Muharebeleri 1973 (2) 61, 1973 (3) 72
 Lyautey, Mareşal 1972 (9) 18

M

Maarif Nâzırları 1973 (5) 4
 Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi 1971 (5) 58
 Maaş Yerine Gemi Enkazı (Yazan: Çankırlı Hacı - şeyhoğlu Kemal) 1966 (3) 30
 Mâbeyn Başkâtibi Âtîf Bey'in Hâtıraları (Yayınlayan: Midhat Sertoğlu) 1965 (7) 29, 1965 (8) 26, 1965 (9) 41, 1965 (10) 40, 1965 (11) 65, 1965 - (12) 88
 Mâbeyn Müşiri Ferid Paşa'nın Hâtıraları (Yazan: Prof. Dr. Bedî. N. Şehsuvaroğlu) 1973 (12) 25
 Macar Hâtıraları (Türkiye'de) 1972 (7) 74
 Macar İhtilâli 1965 (1) 66, 1971 (12) 70
 Macar İhtilâli «1956» (Derleyen: H. Turan Aynacıoğlu) 1971 (12) 70

Macaristan 1966 (3) 8, 1967 (3) 31
 Macaristan'da Bir Türk Dergâhı 1967 (10) 7
 Macaristan'da Türk Eserleri (Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar) 1970 (2) 60
 Macaristan'ın Fethi ve Birinci Viyana Seferi (Yazan: Tahsin Tunali) 1972 (2) 36
 Mâcunlar 1972 (2) 16
 Madagaskar 1971 (10) 90
 Madeira 1970 (5) 88
 Maden Kömürü 1969 (4) 62
 Madeni Para Fabrikası Darphanenin Tarihi (Röportaj: Vural Sözer) 1968 (6) 25
 Madison, James 1966 (12) 73
 Madrubî Esseyid Ahmed Efendi 1968 (8) 79
 Mağara Duvarları (Yazan: Turgay Tuna) 1974 (11) 71
 Magellan Boğazı'na Bir Seyahat 1974 (5) 90
 Maginot Satılıyor 1966 (9) 94
 Magna Carta 1965 (7) 77
 Mahmud I 1968 (9) 49, 1970 (3) 6
 Mahmud II 1972 (4) 69, 1972 (12) 36
 Mahmud Bey Camii (Yazan: A. Sami Tepeciklioğlu) 1968 (10) 58
 Mahmud Şeyket Paşa 1965 (1) 26
 Mahmud Şeyket Paşa'nın Ölümü 1974 (6) 89
 Makbul İbrahim Paşa Kanunî'nin Dâmadi mıydı? (Yazan: Nigâr Anafarta) 1966 (8) 74
 Makbul İbrahim Paşa ve Düşünü (Yazan: Metin And) 1969 (7) 4
 Makedonya 1972 (2) İlâve s. 12
 Makedonya Olayları 1974 (1) 30, 1974 (2) 76
 Maktul İbrahim Paşa (Nakleden: Ragıp Şevki Yeşim) 1966 (3) 27
 Makyaj 1973 (1) 59
 Malatya 1967 (8) İlâve s. 86
 Malazgirt Savaşı 1971 (7) 13
 Malta 1967 (3) 32
 Malta Camii (Yazan: Osman Öndeş) 1970 (8) 34
 Malta Köşkü 1966 (6) 54
 Malta Kuşatması (Yazan: Osman Öndeş) 1970 (9) 42
 Malta Sürgünleri (Röportaj: İhsan Birinci) 1966 (9) 22
 Malta Sürgünleri (Yazan: Osman Öndeş) 1970 (11) 44
 Malta'ya Sürgün 1973 (8) 17
 Mahtalı Ressam (Amadeo Preziosi) (Yazan: Osman Öndeş) 1973 (2) 38
 Mamuriye Kalesi 1970 (3) 36
 Mangan, James Clarence 1968 (8) 41
 Manisa 1967 (4) İlâve s. 10
 Manzoni 1968 (6) 43
 Maraş 1968 (2) İlâve s. 257
 Marat'ın Öldürülmesi (Yazan: A. Decau - Çeviren: Âli Cınman) 1972 (10) 59
 Marco Polo'nun Maceraları (Yazan: Gülçin Çandarlıoğlu) 1965 (11) 33, 1965 (12) 40
 Mardin 1968 (2) İlâve s. 279
 Mardiros Minakyan «Kendi Kalemile» (Yazan: Kevork Pamukçyan) 1971 (11) 32

- Mareşal Fevzi Çakmak Anadolu'ya Nasıl Çıktı 1967 (12) 23
- Marie Antoinette'in İdâmı (Çeviren: Mazhar Kunt) 1966 (6) 79
- Marly Sarayı 1967 (5) 6
- Mary Stuart'ın İdâmı 1965 (3) 28
- Mata-Hari 1965 (4) 81
- Matbaacılık 1974 (12) 9
- Mausolos'un Mezarı 1969 (2) 69
- Maximilianus'un Yazlık Sarayı 1972 (11) 51
- Maximilien, İmparator 1973 (5) 82
- Mayalar 1966 (4) 75
- Maydos Bombardımanı 1967 (2) 19
- Mayer, Luigi 1968 (6) 46
- Mayerling Fâciası (Yazan: Paul Morand - Çeviren: M. Ali Kayabal) 1969 (6) 17
- Mayoların Yüz Otuz Beş Yıllık Gelişmesi (Çeviren: Eser Tutel) 1965 (7) 66
- McKinley, William 1967 (1) 72
- Mecidiye Kasrı 1965 (6) 38
- Meclis-i Meb'ûsân 1973 (1) 30
- Mecmua-i Fünûn 1970 (4) 16
- Medhî (Onaltıncı Asrın Divân Şâirlerimizden) (Yazan: Cevdet Duman) 1969 (7) 56
- Medine Teslim Oluyor 1970 (10) 66 (Bk. Hicret Olayının İktisadî Sebepleri; Bir Hacc'ın Hikâyesi)
- Medine Müdafii Fahreddin Paşa (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1972 (11) 9
- Medreseler 1969 (10) 15
- Mehmed II 1965 (4) 6, 1966 (2) 5, 1967 (5) 16, 1969 (4) 16, 21, 1969 (6) 14, 1969 (9) 32, 1969 (11) 34, 1969 (12) 32, 1970 (4) 27, 1970 (12) 32, 1973 (3) 8, 1973 (4) 38, 1974 (5) 88
- Mehmed III 1969 (5) 29, 1974 (3) 12
- Mehmed IV 1967 (10) 24, 1973 (12) 36
- Mehmed V 1965 (1) 29, 1967 (2) 26, 1970 (12) 14
- Mehmed VI 1971 (12) 34
- Mehmed Âkif (Şâir) 1966 (12) 9
- Mehmed Ali Paşa 1965 (10) 27
- Mehmed Ali Paşa (Kavalalı) 1971 (1) 59
- Mehmed Ârif Bey 1972 (4) İlâve s. 3
- Mehmed Emin Âli Paşa 1974 (9) 87
- Mehmed Emin Efendi (Ayaklı Kütüphane) 1968 (8) 80
- Mehmed Kaptan (Bk. White Head)
- Mehmed Nuri 1970 (2) 68
- Mehmed Paşa (Pepé) 1972 (5) 56
- Mehmedcik Uzak Doğu'da (Yazan: Hikmet Feridun Es) 1966 (9) 15
- Mehter Musikisi (Yazan: Mustafa Cahid Atasoy) 1966 (11) 38
- Mekke (Bk. Hicret Olayının İktisadî Sebepleri; Bir Hacc'ın Hikâyesi; Hac)
- Mektupçu Efendi 1965 (4) 65
- Mektupları ve Anıları İle Yahyâ Kemal (Yazan: Prof. Hasan Refik Ertuğ) 1968 (11) 19
- Méliès, Georges 1966 (2) 78, 1971 (3) 70
- Melling 1968 (6) 46
- Melling ve Hadice Sultan 1968 (3) 5
- Melling'in Muhteşem İstanbul Albümü (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1970 (6) 19
- Memlûk Sultanlığı Niçin Yıkıldı (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1974 (6) 7
- Memurlar 1964 (4) 66, 1973 (3) 80
- Merâğî, Abdülkadir 1972 (3) 11
- Merasimler (Padişahlık Devrinde) 1969 (6) 83
- Mercidâbik Zaferi 1974 (8) 67
- Mersin 1968 (2) İlâve s. 285
- Merv'e Seyahat 1974 (10) 90
- Meryem Hz. 1966 (11) 80
- Merzifon 1968 (3) İlâve s. 298, 1971 (3) 18
- Mesir Macunu 1972 (2) 16
- Mesir Macununun Tarihçesi (Yazan: Hasan Özdemir) 1970 (4) 24
- Mesireler 1969 (10) 64
- Mesnevi'den Bir Hikâye «Lâhavle Yiyen Eşek» 1973 (12) 16
- Mesnevi'den Seçmeler (Çeviren: Veled İzbudak) 1971 (11) 42
- Meşhed 1972 (1) 74
- Meşrutiyette Tiyatro (Yazan: Metin And) 1966 (11) 15
- Meşveret 1970 (9) 31
- Mete Zamanında Türk Cemiyeti ve Göktürkler'de Cemiyet Hayatı: (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1972 (6) 4
- Metro (Türkiye'de ilk) 1968 (11) 29
- Mevâcib İhracı 1971 (6) 38
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1971 (11) 4
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1974 (12) 6
- Mevlânâ ve Mevlevî Medeniyeti (Yazan: Nihad Sami Banarlı) 1970 (11) 4
- Mevlânâ'ya Dâir (Yazan: Raif Yelkenci) 1972 (10) 74
- Mevlevî Medeniyeti 1970 (11) 4
- Mevlevî Tekkesi ve Âyini 1973 (7) 62
- Mevlevîhaneler 1969 (11) 29
- Mevlevîhaneyi Ziyaret 1971 (1) 29
- Mevlid 1972 (12) 4
- Meydan Ağaları (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1971 (1) 84
- Meyhaneler Yahut İstanbul Akşamcıları (Yayıncı: Şevket Rado) 1974 (2) 13, 1974 (3) 4, 1974 (4) 4, 1974 (5) 4, 1974 (6) 4
- Meytîzâde 1965 (11) 41
- Mezarlık (Zerdüşti) 1967 (4) 52
- Mınakyan, Mardiros 1971 (11) 32
- Mısır 1965 (4) 28, 1967 (5) 41, 1969 (1) 57
- Mısır (Eski Mısır) 1966 (7) 86, 1969 (5) 81
- Mısır İhtilâli 1966 (6) 74
- Mısır Krallığı 1965 (5) 81
- Mısır'ın İşgali 1970 (2) 27
- Midhat Paşa'nın Ölümü (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1966 (12) 31
- Midhat Sertoğlu 1971 (5) 52
- Midilli 1974 (5) 19

- Midilli'nin Fethi 1974 (7) 86
- Mihnet - Keşân ve Lâyihası (Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar) 1971 (1) 52
- Mihraceler 1970 (3) 45
- Mihrimah Camii (Yazan: Kemaleddin Tuğcu) 1966 (12) 41
- Mihrimah Sultan 1971 (1) 47
- Mihrişah Sultan 1971 (2) 47
- Mikronezya 1969 (6) 88
- Millet 1967 (9) İlâve s. 105
- Mille, Cecile B. de 1973 (6) 78
- Millet Birbirini Kiracağına Beni Öldürün 1966 (9) 80
- Millet ve Tarih (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1965 (4) 4
- Milletler Tarihini Öğrenmelidir (Röportaj: Yılmaz Öztuna) 1966 (10) 24
- Milletlerarası Bir Kültür Enstitüsü (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1966 (9) 4
- Milletlerarası Dil 1966 (1) 66
- Millî Eğitim Bakanları 1973 (5) 4
- Millî Eğitim Bakanları (Cumhuriyet Devri) 1973 (9-10) 98
- Millî Eğitim Basımevi (Röportaj: Öz Dokuman) 1970 (8) 52 (Bk. Türkiye'de Matbaacılık ve Devlet Matbaası)
- Millî Hâkimiyetin Ellinci Yılı Kutluyoruz (Yazan: İhsan Kemal) 1973 (3) 18
- Millî Misak 1972 (4) İlâve s. 15
- Millî Mücadele 1965 (1) 80, 1969 (8) 23, 1969 (9) 21, 1969 (10) 79, 1970 (3) 64, 1970 (9) 74, 1972 (1) 4, 1972 (2) 21
- Millî Mücadele Hâtıraları 1972 (4) İlâve
- Millî Mücadele için Kurulan Cemiyetle ve Çeteler 1971 (9) 29
- Millî Mücadele ve Cumhuriyet Devri Kronolojisi 1973 (9-10) 112
- Millî Mücadele'de Hava Kuvvetlerimiz (Yazan: Yavuz Karısu) 1973 (12) 56, 1974 (1) 54
- Millî Mücadele'de Türk - Fransız Münasebetleri (Yazan: Naşit Uluğ) 1972 (9) 12
- Millî Mücadele'den Bir Yaprak (Yazan: Midhat Sana) 1968 (8) 28
- Millî Mücadele'den Cumhuriyete (Yazan: İhsan İlgar) 1973 (9-10) 24
- Millî Mücadele'nin Kahraman Polisleri (Yazan: İhsan Birinci) 1971 (2) 64
- Millî Mücadele'yi Hazırlayan Sebepler ve Atatürk (Yazan: Ali Fuad Cebesoy) 1965 (1) 80
- Millî Oyunlarımız (Yazan: Cahit Atasoy) 1966 (8) 62
- Millî Tekevvünümüzde «Yunus Emre'nin» Rolü (Yazan: Nihad Sâmî Banarlı) 1971 (5) 4
- Mimar Sinan 1974 (4) 84
- Mimar Sinan'ın Hâtıraları (Sadeleştiren: Yılmaz Öztuna) 1966 (5) 4, 1966 (6) 42, 1966 (7) 49
- Mimarlık (Osmanlılar'da) 1966 (12) 45
- Minoa Medeniyeti (Yazan: Lincoln Bannett - Çeviren: Mehmed İ. Tuna) 1972 (7) 44
- Minyatür 1965 (1) 34, 1970 (10) 7, 1974 (5) 58
- Minyatürler 1965 (8) 42
- Mîr-i Mîran 1971 (3) 7
- Misak-ı Millî 1972 (4) İlâve s. 15
- Moğol İmparatorluğu 1973 (5) 35
- Moğolistan 1970 (12) 91
- Mohenjo-Daro ve Priene (Yazan: Edibe Dolu) 1969 (12) 40
- Moldava 1967 (3) 32
- Molteke Grubunun Faaliyeti 1969 (9) 24
- Monroe, James 1966 (12) 74
- Monroe, Marilyn 1971 (6) 56
- Montgomery, General 1973 (8) 67
- Mora 1966 (2) 5
- Mora İsyanı 1969 (6) 65, 1973 (12) 72
- Moralı Ailesi (Yazan: Seniha Sami) 1968 (7) 21
- Mormonlar (Yazan: Hikmet Feridun Es) 1969 (3) 15
- Motosikletin Doğuşu (Yazan: Pol Melot - Çeviren: Reşat Uzmen) 1970 (6) 83
- Muayede Salonu 1966 (3) 38
- Mudanya Konferansı 1974 (10) 88
- Muğla 1968 (3) İlâve s. 300
- Muğla'daki Kaya Mezarları (Yazan: Erdoğan Sevgin) 1967 (3) 47
- Muhabere Te'sislerini Bozuyoruz 1970 (8) 67
- Muhalefet Partisi (İlk) 1965 (1) 86
- Muhammed Hz. 1974 (4) 85, 1974 (11) 8
- Muharrem Ayınları 1971 (5) 68, 1974 (9) 74
- Muhayyilât-ı Aziz Efendi'den Bir Hikâye (Sadeleştiren: Reşad Ekrem Koçu) 1970 (8) 20
- Muhtar Paşa (Tek Gözü) 1968 (8) 80
- Mukaddes Emanetler (O.Y.) 1965 (5) 38
- Mumya (Selçuklular'da) 1966 (2) 71
- Mumyaların Sırrı (Çeviren: Mazhar Kunt) 1965 (6) 77
- Mumyanın Romanı (Yazan: Th. Gautier - Othman Yüksel) 1974 (11) 55, 1974 (12) 67
- Murad I 1966 (8) 35, 1969 (9) 8
- Murad II 1966 (4) 6, 1971 (6) 9
- Murad III 1969 (7) 60, 1971 (10) 13, 1974 (5) 7, 1974 (11) 18
- Murad IV 1967 (8) 23, 1971 (10) 16
- Murad V 1972 (1) İlâve s. 27
- Murad Giray 1970 (4) 9
- Murad Paşa (Kuyucu) 1967 (4) 19
- Murungalar (Çeviren: O. Denizci) 1972 (7) 88
- Musa Hz. 1966 (10) 38
- Musa Melek Çelebi 1971 (10) 18
- Musâhipzâde Celâl ve Hâtıralarından Parçalar 1968 (8) 9
- Musevî Paşalar 1968 (8) 70
- Musiki 1965 (8) 75, 1966 (8) 39
- Musolini, Benito 1967 (7) 51
- Musolini'nin Âkîbeti (Çeviren: Öz Dokuman) 1967 (7) 51, 1967 (8) 39
- Mustafa III 1965 (8) 49, 1968 (9) 52, 1972 (3) 4, 1972 (4) 4, 1972 (12) 4, 1973 (1) 4, 1973 (7) 4, 1974 (1) 5
- Mustafa Ağa (Kadirga Mimarı) 1965 (12) 33
- Mustafa İzzet Efendi 1966 (8) 52

Mustafa Necatî'yi Anarken (Yazan: Hakkı Nâsîr Uluğ) 1972 (1) 20
 Mustafa Necatî 1972 (5) İlâve 1973 (9-10) 107
 Mustafa Reşîd Paşa 1970 (2) 10
 Mustafa, Şehzâde 1969 (1) 83
 Musurus Paşa (Yazan: Sinan Kuneralp) 1967 (6) 43
 Muş 1968 (3) İlâve s. 312
 Mücahedât-ı Milliye Hâtıratı (Yazan: Albay Ârif - Sadeleştiren: Fethî Tevetoğlu) 1972 (4) İlâve
 Mücevher İşçiliği 1974 (9) 62
 Mühendishâne-i Sultânî 1970 (9) 84
 Mükrimin Halil 1967 (3) 16
 Mükrimin Halil'den Hâtıralar (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1967 (3) 18
 Mülki Teşkilât 1965 (12) 64
 Münih Konferansı 1971 (8) 60
 Münih Yolunda 1974 (9) 4
 Murekkepçilik 1967 (9) 40
 Müslümanlar 1966 (1) 28
 Müslümanlık 1965 (12) 65, 1971 (2) 4
 Müslümanlık (Türkler Nasıl Müslüman Oldu) 1967 (10) 20
 Müslümanlık Nedir? (Sadeleştiren: Yılmaz Öztuna) 1969 (1) 9
 Müşir Amiral Hasan Hüsnü Paşa «Bözcaadalı» (Yazan: Emrullah Nutku) 1972 (4) 50
 Müşterek Gazetenin Hikâyesi (Yazan: Şemseddin Kutlu) 1973 (11) 24
 Mütareke Günleri 1971 (1) 5
 Mütareke Yıllarında İstanbul (Sadeleştiren: Şevket Rado) Bk. Birinci Umumî Harpte ve Mütareke Yıllarında İstanbul
 Mütareke'de İstanbul (Yazan: Vasîf Çınay) 1968 (5) 17, 1968 (6) 14
 Müzeler (İstanbul'da) 1968 (4) İlâve s. 335
 Müzecilik Çalışmaları 1973 (11) 61

N

Naciye Sultan ve Enver Paşa (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1974 (8) 12
 Nâdânî 1974 (8) 74
 Nafiz Paşa'nın Paparası 1965 (2) 17
 Nagy Varat Köprüsü (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1967 (2) 24
 Nahıllar (Yazan: Metin And) 1968 (12) 16
 Naimâ 1969 (11) 8
 Nakşidil Valide - Sultan 1971 (2) 47
 Namazgâhlar 1972 (1) 51
 Namık İsmail 1974 (7) 38, 39
 Namık Kemal ve Mustafa Kemal (Yazan: Dr. Fethî Tevetoğlu) 1970 (12) 4
 Namılı Eşkiyalar (Yazan: İhsan Birinci) 1971 (12) 30
 Nan - Pâreler 1971 (6) 40
 Napoléon Bonaparte'in Mısır'ı İşgali (Yazan: Nigâr Anafarta) 1970 (2) 27

Napoléon, Prens 1969 (1) 22, 23
 Napoléon'un Karısı Kör Bir Generale Âşıktı 1965 (3) 79
 Napoléon'un Üçüncü Selim'e Bir Mektubu (Yazan: Nigâr Anafarta) 1969 (10) 32
 Napoli 1974 (9) 88
 Nasirüddin Şah 1965 (8) 91, 1965 (9) 41
 Nasuh Paşa 1966 (12) 87
 Naziller (Harp Suçluları) 1966 (10) 78
 Nazrû'l-İslâm (Yazan: Dr. Fethî Tevetoğlu) 1972 (3) 7
 Necmeddin Deliorman (Yazan: Altan Deliorman) 1974 (4) 34
 Necmeddin Molla 1972 (3) İlâve s. 43
 Nehru, Cevâhir-i Lâl 1971 (10) 8
 Neipperg, General, Kont 1965 (3) 79
 Neşatâbâd Sarayı 1968 (3) 7
 Neşri (9) 8
 Neşri Mehmed 1972 (1) 28
 Nevruz 1970 (1) 82
 Nevşehir 1967 (8) İlâve s. 65
 New York (Çeviren: Mazhar Kunt) 1965 (7) 80
 Nezâret ve Eyâlet Salnâmeleri (Yazan: Hasan Refik Ertuğ) 1973 (8) 10
 Niçin Öldürülürdî? (Yazan: Nihad Sâmî Banarlı) 1965 (12) 20
 Niçin Şanlı Yavuz? (Yazan: Osman Öndeş) 1967 (2) 46
 Niçin Yazma Eserlerin Tıpkı Basımlarını Yapmak Lâzımdır? (Yazan: Manfred Kramer - Çeviren: M. Gaspıralı) 1971 (4) 56
 Nigâr Hanım (Yazan: Tahsin Tunalı) 1965 (2) 16
 Niğbolu Zaferi (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1965 (8) 14
 Niğbolu Zaferi (Yazan: Sadeddin Pıralı) 1966 (2) 33
 Niğbolu Zaferi ve Yıldırım Bâyezid (Yazan: Tahsin Tunalı) 1971 (11) 13, 1971 (12) 33
 Niğde 1968 (7) İlâve s. 417
 Niğde'den Göreme'ye (Röportaj: Orhan Ş. Yüksel) 1966 (10) 39
 Nightingale, Florence 1965 (10) 22
 Nihad Sâmî 1974 (10) 20
 Nihad Sâmî Banarlı (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1974 (10) 17
 Nihad Sâmî Banarlı ile Bir Konuşma (Bk. Türki Edebiyat Öğretimi Kifayetsizdir)
 Nika İsyanı (Yazan: Henry Houssaye) 1966 (3) 61
 Nikola (Grandük) 1968 (7) 17
 Niksar 1967 (6) İlâve s. 46
 Nizâm-ı Cedid 1970 (4) 20
 Nizip 1968 (6) İlâve s. 414
 Normandiya Çıkarması 1965 (5) 25
 Norveç 1970 (2) 88, 1972 (7) 94
 Novajolar 1969 (12) 90
 Nubalar (Çeviren: Oz Dokuman) 1967 (5) 50
 Nuh Hz. 1967 (2) 32
 Nur Baba Olayı 1972 (11) 74
 Nur, Dr. Rıza 1973 (9-10) 98
 Nurbaânö Valide - Sultan 1971 (1) 48

- Nuruosmâniye Camii (Yazan: Orhan Bahaeddin) 1966 (11) 58
- Nusretiye Camii (Yazan: R. Walsh - Çeviren: Özcan Erektiren) 1970 (12) 70
- Nusretiye ve Dolmabahçe Camileri (Yazan: Raşad Ekrem Koçu) 1966 (7) 43
- Nüfus (Türkiye) 1965 (2) 13
- Nüfus 1966 (1) 28, 1966 (12) 18 (Rusya'daki Türk Nüfusu) 1974 (11) 28
- Nüfus (Dünya Devletleri) 1967 (11) 10
- Nüfus Sayımları 1969 (8) 77
- Nüfus Sayımları (İstanbul'da) 1970 (12) 60
- Nüfus (Günümüzdeki Devletler) 1972 (12) 18
- Nüfus (Türkiye İleri) 1973 (9-10) 14
- Nümismatik 1970 (1) 36
- Oğuz Hân Destanı (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1970 (10) 4
- Oğuzlar 1971 (7) 7
- Okçuluk 1974 (9) 31
- Okullar (İlk Kız Okulları) 1969 (4) 77
- Okullar (Saray Okulları) 1969 (10) 16
- Okyar, Fethi 1973 (2) 11
- Olimpiyat Oyunlarının Tarihçesi (Yazan: Erdoğan Arıpınar) 1972 (9) 29
- Om Mani Padme Hum (Derleyen: Öz Dokuman) 1966 (3) 66
- Onaltı Mart Vak'ası (Yazan: Ertan Ünal) 1969 (2) 18
- On Altı Yıllık Saltanatın İyüzü, Kral Faruk 1965 (4) 27
- On Altıncı Asırda Bir Venedik Korsanlığı (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1973 (11) 4
- On Altıncı Yüzyılda Av ve Avcılık (Yazan: Metin And) 1969 (12) 17
- On Altıncı Yüzyılda Eğitim ve Öğretim (Yazan: Metin And) 1969 (10) 12
- On Altıncı Yüzyılda Hükümdarlar (Yazan: Metin And) 1971 (4) 46
- On Altıncı Yüzyılda İstanbul (Yazan: Metin And) 1969 (8) 18
- On Altıncı Yüzyılda Şehzâdelerin Sünnet Düğünü (Yazan: Metin And) 1969 (1) 42
- On Altıncı Yüzyılda Temizlik ve Hamamlar (Yazan: Metin And) 1969 (9) 14
- On Altıncı Yüzyılda Topkapı Sarayı (Yazan: Metin And) 1969 (4) 24, 1969 (5) 24
- On Dokuz Mayıs Şehri «Samsun» (Yazan: Fâzıla Atabek) 1973 (11) 73
- On Dokuz Numaralı Zevcenin Hâtıraları (Yazan: Hikmet Feridun Es) 1969 (3) 15, 1969 (4) 30
- On Dokuzuncu Yusuf Hazretleri (Yazan: Celâl Nuri İleri) 1967 (11) 19
- On Dokuzuncu Yüzyıl Roma'sından Çizgiler (Derleyen: Semseddin Kutlu) 1974 (1) 44
- On Dokuzuncu Yüzyılda Gemiler ve Kayıklar (Yazan: Metin And) 1969 (6) 30
- On Dokuzuncu Yüzyılda İstanbul'u Ziyaret Eden Batılı Prenslar ve Hükümdarlar (Yazan: Adnan Giz) 1969 (1) 22, 1969 (2) 52
- On Dokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısından Hâtıralar (Derleyen: Kemaleddin Tuğcu) 1972 (3) 56
- On Sekizinci Asırda Devlet Teşkilâtı (Yazan: M.D' Ohsson - Çeviren: Ayda Düz) 1973 (2) 78, 1973 (3) 80, 1973 (4) 74
- On Sekizinci Asırda Yaşamış Bir Hekimimiz ve Meşhur Eserleri (Yazan: Doç. Dr. Sırrı Akıncı) 1974 (2) 71
- On Sekizinci Asrın Sonunda Osmanlı Devleti (Yazan: P.G. İnciciyan, Ohannes Bogosyan'ın Yaptığı Tercümeden Sâdeleştiren: Şevket Rado) 1965 (1) 56, 1965 (2) 43, 1965 (3) 64, 1965 (4) 64, 1965 (5) 65, 1965 (6) 56, 1965 (7) 52, 1965 (8) 72, 1965 (9) 36, 1965 (10) 84, 1965 (11) 89, 1965 (12) 64
- On Sekizinci Yüzyılda Türkiye'ye Gelen Yabancı Resamlar (Yazan: M. Ali Kayabal) 1968 (5) 27, 1968 (6) 41, 1968 (7) 44
- On Yedinci Asırda Edirne (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1972 (4) 7
- On Yedinci Asırda Donanmayı Hümayun'un Akdeniz'e Açılışı (Sadeleştiren: Yılmaz Öztuna) 1969 (12) 8
- On Yedinci Asrın Başında İstanbul Dünyanın En Büyük Şehriydi (Yazan: Hrand D. Andreas ve Polonyalı Simon) 1965 (2) 89
- On Yedinci Yüzyılda Bir Halk Ressamı (Yazan: Metin And) 1970 (10) 7
- Onat, Hikmet 1974 (7) 36, 37
- Oneida Âşıkları (Yazan: Moris Bishop - Çeviren: Osman Öndeş) 1972 (12) 52
- Onuncu Yılda Birkaç Söz (Yazan: Şevket Rado) 1974 (12) 4
- Ordu 1968 (1) İlâve s. 251
- Ordu (XVI. yy) 1970 (4) 11
- Ordu (Osmanlı Devrinde) 1971 (9) 11
- Org (III. Mehmed'e Hediye Edilen) 1969 (5) 29
- Orhon, Orhon Seyfi 1970 (11) 36, 1972 (9) 4
- Orhun Âbideleri (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1970 (8) 4
- Ormancılık Teşkilâtımızın Yüzüncü Yıldönümü (Yazan: Kerim Yünd) 1970 (3) 80
- Orta Asya'da Türk Kültürü (Yazan: Prof. Abdülkadir İnan) 1967 (2) 16
- Orta ve Doğu Afrika'da Türkler (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1973 (7) 8
- Ortaçağ Avrupası'nda Banyo (Çeviren: Eser Tutel) 1965 (12) 82
- Ortaçağ Avrupası'nda Temizlik Anlayışı (Çeviren: Eser Tutel) 1967 (7) 39
- Ortadoğu Buhranı 1967 (6) 10
- Ortadoğu Meselesi 1974 (3) 38
- Ortaköy Camisi 1966 (9) 62
- Ortodoksluk ve Türkler 1966 (11) 82
- Oruç Beğ Tarihi Hakkında (Yazan: Ekrem Koçyiğit) 1973 (7) 74
- Oruç Reis 1965 (2) 34

Oruç Reis'in Şehâdeti 1965 (5) 48
Osman II 1965 (5) 36, 1970 (9) 34, 1972 (8) 47,
1972 (9) 37, 1972 (10) 41, 1973 (3) 64, 1973
(4) 10, 1973 (5) 62
Osman Efendi ve Hâlet Efendi 1968 (8) 79
Osman Gazi 1974 (12) 48
Osman Gazi'nin Mirası 1969 (8) 15
Osman Hz. 1967 (1) 34
Osman Paşa, Amiral 1971 (10) 64
Osman Hamdi 1974 (6) 65
Osmaniye ve Çevresi (Yayınlayan: Kevork Pamuk-
ciyan) 1973 (1) 75
Osmanlı Devleti Nasıl Kuruldu (Yazan: Tahsin Tu-
nalı) 1971 (5) 11
Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilâtı (Yazan: Ord.
Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı) 1967 (1) 94
Osmanlı Devrinde Bakkal (Yazan: Reşad Ekrem Ko-
çu) 1970 (1) 14
Osmanlı Devrinde Salnâmeler (Yazan: Hasan Re-
fik Ertuğ) 1973 (7) 15
Osmanlı Donanması (Çeşme'deki Batık) 1969
(6) 64
Osmanlı İmparatorluğu'nun Hazinesi Arasında
(Röportaj: Orhan Yüksel) 1965 (2) 55
Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk ve Son Recim (Ya-
zan: Erdem Yücel) 1970 (7) 88
Osmanlı Meclisine Seçiliyorum 1970 (6) 44
Osmanlı Padişahlarının Ölüm Sonraları ve Türbeleri
(Yazan: Kürşat Ekrem Uykucu) 1972 (2) 49
Osmanlı Padişahlarının Elçi Kabul Töreni (Yazan:
Mihdat Sertoğlu) 1974 (7) 13
Osmanlı Sarayında Bayram Tebriki ve Bayram Alayı
(Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1971 (12) 6
Osmanlı Sarayında Enderûn Teşkilâtı (Yazan: Reşad
Ekrem Koçu) 1972 (7) 31
Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmelere Dâir (Yazan:
Taha Toros) 1969 (7) 10
Osmanlı Tarihi (Yazan: Ord. Prof. İsmail Hakkı
Uzunçarşılı) 1966 (11) 94
Osmanlı Tarihinde Cellâtlar (Yazan: Reşad Ekrem
Koçu) 1971 (6) 20
Osmanlı Tarihinde Vakıf Yapan Kadınlar (Bk. Va-
kıf Yapan Kadınlar)
Osmanlı Tarihçilerinden Seçmeler 1969 (8) 12,
1969 (9) 8, 1969 (10) 7, 1969 (11) 8, 1969
(12) 8, 1970 (1) 9, 1970 (2) 9, 1970 (3) 5,
1970 (4) 8, 1970 (5) 4
Osmanlı Tiyatrosu 1970 (8) 8, 1970 (9) 7
Osmanlı Türkleri'nin İndonezya Seferleri (Yazan:
Yılmaz Öztuna) 1974 (4) 8
Osmanlı Vezirleri (Yazan: Kürşat Ekrem Uykucu)
1968 (4) 46
Osmanlılar'da Cezalar «Onaltıncı Asırda» (Yazan:
Metin And) 1969 (3) 29
Osmanlılar'da Devlet Geliri 1965 (7) 52
Osmanlılar'da Din ve Mülki Teşkilât 1965 (12) 64
Osmanlılar'da Mimarlık Teşkilâtı (Yazan: Orhan Er-
denen) 1966 (12) 45
Osmanlılar'ın Yerleştiği İlk Topraklar (Yazan: Şakir
Ulkutaşır) 1968 (10) 56

Otlukbeli Zaferi 1974 (8) 66
Otomobiller 1965 (8) 60
Otranto'nun Fethi (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1969
(10) 7
Otton, Prens 1969 (1) 26
Otuz Ağustos 1922 1965 (7) 4
Otuz Bir Mart Vak'ası 1966 (7) 20
Otuz Bir Mart Vak'ası «Yıldız Sarayı Yağması» (Ya-
zan: Dr. Sedat Kumbaracılar) 1972 (4) 70
Oyunlar (XVI. yy. da) 1970 (1) 5
Oyunlar (Türkiye'de, Eski) 1972 (1) 44
Oyunlar (Türkistan'da) 1971 (6) 87
Oyunlar (Sarayda Oynanan Eski) 1972 (9) 72

Ö

Öğrenim (Kalemde Tahsil) 1966 (2) 28
Öğretim (XVI. yy) 1969 (10) 12
Öğretmen Atatürk (Yazan: Alâeddin Avcı) 1968
(10) 29
Öküz Mehmed Paşa 1967 (5) 64
Ölçüler (Eski) 1965 (8) 72
Öldürülen Gelin 1970 (8) 20
Ölenin Ardından (Yazan: Claude Farrère — Çevir-
ren: Orhan Yüksel) 1971 (3) 30
Ölmeyi Reddeden Gemi (O. Öndeş) 1972 (2) 62
Ölümü Dolayısıyla «Reşid Saffet Atabinen» 1965
(3) 33
Ölümünün Yüzüncü Yıldönümünde Şinâsi (Yazan:
Şemseddin Kutlu) 1971 (7) 23
Ömer Hz. 1966 (12) 44
Ömer Seyfeddin'in Bir Edebiyat Meraklısına Mek-
tupları (Yayınlayan: Şevket Rado) 1968 (1) 4,
1968 (2) 4
Ömer Seyfeddin'den Tarihî Hikâyeler: Ferman -
1972 (2) 64, Kütük - 1974 (3) 79, Penbe İn-
cili Kaftan 1974 (4) 77, Başını Vermeyen Se-
hid - 1974 (5) 77, Topuz - 1974 (6) 82
Örneğin Fâciası (Yazan: Nihad Sâmî Banarlı)
1974 (10) 23
Özmen, Âbidin 1973 (9-10) 111

P

Paça Meraklısı Bir Müşir 1967 (2) 63
Padişah 1972 (9) İlâve
Padişah Kızlarının Evi 1970 (3) 33
Padişah Kızlarının Oğulları Yaşatılmaz mıydı? (Ya-
zan: Adnan Giz) 1968 (6) 10
Padişah'ın Has Bahçesi 1966 (7) 49
Padişâhî Camii (Yazan: Edibe Dölu) 1968 (11) 49
Padişahla Sohbet 1973 (11) 54
Paha Biçilmez Yedigârlar (Çeviren: Betül Özçelik)
1970 (10) 62
Pakistan 1965 (10) 90, 1965 (11) 19, 1966 (3)
4, 1969 (7) 90, 1969 (10) 22
Pakistan Kültürünün Temelleri (Çeviren: Öz Doku-
man) 1966 (9) 70

- Pakistan'ın Millî Şairi «İkbal» (Röportaj: Edibe Dolu) 1968 (4) 23
- Pamir Okul Gemisi Nasıl Battı 1965 (4) 69
- Pamukkale 1968 (2) İlâve S. 276
- Pamukova 1967 (5) İlâve S. 31
- Panama 1970 (6) 88
- Paphlagonia 1967 (11) İlâve s. 179
- Para (Kâğıt paranın tarihçesi) 1967 (3) 81 (Bk. Darphanenin Tarihi)
- Para Ayarlamaları (Yazan: Nigâr Anafarta) 1967 (1) 27
- Para Koleksiyonu 1970 (1) 35
- Paranın Tarihi (Türkiye'de) 1966 (9) 74
- Paris 1967 (3) 7, 1967 (6) 6
- Paris Barış Andlaşması 1974 (3) 87
- Paşarofça Andlaşması 1968 (9) 59
- Pasinler Zaferi 1971 (7) 8
- Paşabahçe Cam Fabrikası (Yazan: Nezih Uzel) 1972 (8) 58
- Paşakapısı 1965 (2) 44
- Patrik Türkler'i Övüyordu 1972 (11) 34
- Patrona Halil 1970 (3) 7
- Pearl Harbor 1965 (5) 16
- Pearl Harbour Baskını (Yazan: Jean Vulliez — Çeviren: Osman Öndeş) 1971 (9) 67
- Peçevi İbrahim Efendi 1968 (9) 77
- Pençik Kanunu 1971 (1) 11
- Pençikent Kazıları 1967 (2) 17
- Penkovski, O. V. 1967 (11) 37
- Pera (Bk. Beyoğlu Pera İken)
- Pera'da Gece Hayatı (Yazan: Paul de Réglâ — Çeviren: Reşad Üzmen) 1970 (9) 47
- Pere, Nuri 1970 (1) 35
- Peribacaları 1966 (10) 42
- Pertevniyal Lisesi (Röportaj: Öz Dokuman) 1969 (3) 42
- Pertevniyal Valide-Sultan 1971 (2) 49
- Peru (Yazan: Kenneth Weaver — Çeviren: Aydın Dokur) 1969 (6) 38
- Peru 1968 (6) 32, 1971 (6) 90, 1973 (8) 86
- Peru'daki Vikus Medeniyeti (Çeviren: Gülen Ataç) 1968 (10) 60
- Petro, Deli (Büyük) 1968 (11) 66
- Peygamberler 1971 (8) 47
- Pierce, Franklin 1967 (1) 67
- Pierre Loti Şerefine Verilen Ziyafet (Yazan: Enis Tahsin Til) 1965 (10) 12
- Pierre Loti ve Claude Farrere'in Abdülmecid Efendiye Mektupları (Çeviren: Orhan Yüksel) 1965 (11) 44
- Pierre Loti'nin Abdülmecid Efendi'ye Mektupları 1965 (10) 10
- Pierre Loti'nin Türkçe Mektubu (Çeviren: Zeki Me-gaamiz) 1968 (4) 13
- Pittsburg Sergisi 1971 (8) 32
- Plevne Savaşları 1973 (4) 24
- Plevne Savunması 1965 (3) 12
- Polis (Türk Polisi) 1974 (1) 26
- Polis (Amerikan Polisi) 1972 (1) 39
- Polis Okulları 1966 (3) 87
- Polisler (Millî Mücadele'de) 1971 (2) 64
- Polk, James K. 1966 (12) 75
- Polonya 1967 (3) 31
- Polonya Gettosu 1967 (6) 55
- Polonyalılar (İstanbul'da) 1970 (8) 83
- Pompador (Çeviren: Aydın Dokur) 1973 (4) 52
- Pompei Nasıl Yıkıldı 1966 (2) 84
- Porselen Dâiresi (Topkapı Sarayı) 1965 (7) 36
- Porselen Fabrikası (Yıldız) 1971 (10) 41
- Portekiz 1971 (1) 86
- Portekiz (Yazan: Howard La Fay — Çeviren: A. Dokur) 1969 (7) 40
- Posta Teşkilâtı 1967 (3) 70
- Potemkin Olayı 1965 (3) 75
- Preaulx, Michel-François 1968 (7) 44
- Prenses Seniha'nın Mektupları (Yazan: Claude Farree — Çeviren: Orhan Yüksel) 1971 (8) 52, 1971 (9) 45, 1971 (10) 48, 1971 (11) 64
- Preveze Zaferi (Yazan: B. S. Noyan) 1969 (9) 80
- Preveze ve Güney Fransa Limanlarının Fethi (Yazan: Tahsin Tunali) 1973 (2) 31
- Preziosi 1973 (2) 38
- Prien, Gunther 1972 (12) 48
- Priene 1969 (12) 40
- Prinz Eugen'in Âkıbeti (Yazan: Osman Öndeş) 1971 (9) 25
- Prof. Arnold Toynbee (Röportaj: Edibe Dolu) 1968 (12) 13
- Prusya Kralı Büyük Fredrik (Yazan: Şevki Yaz-man) 1969 (5) 88
- Pueblo Nasıl Yakalandı 1969 (5) 76
- Pulitzer Mükâfatı 1970 (12) 79
- Pullarla Son Yüzyılın Hikâyesi (Yazan: Vural Sö-zer) 1965 (6) 65

R

- Rabindranath Tagore (Yazan: Dr. Fethî Tevetoğlu) 1971 (9) 8
- Rasputin 1966 (9) 6
- Radovişli Mustafa Bey (Yazan: Fazlı Necip) 1967 (5) 23
- Radovişteli Mustafa Bey 1972 (2) İlâve s. 25
- Raeder, Amiral 1972 (5) 74, 1972 (6) 72
- Rakka Beylerbeyliği 1967 (5) İlâve s. 21
- Rakoczy, Prens 1972 (7) 74
- Rakoçi, Kral 1968 (6) 7
- Ramazan 1974 (10) 64 (Bk. Bayram)
- Ramses II 1969 (1) 57
- Rasim Efendi 1969 (10) 57
- Rasputin (Derleyen: Âli Canman) 1974 (6) 68, 1974 (7) 77, 1974 (8) 77
- Rasputin Nasıl Öldürüldü (Çeviren: Mazhar Kunt) 1965 (1) 73
- Rauf Orbay'la Bir Konuşma (Yazan: Ayhan Hünelp) 1970 (11) 80
- Rauf Paşa 1972 (3) İlâve s. 65
- R.C.D. 1966 (9) 4
- Recâizâde Ekrem 1973 (6) 21
- Recim 1972 (7) 88

Refik Bey'in Boğaziçi'ndeki Evi 1971 (12) 45
 Refik Halid'in Kaşık Koleksiyonu (Yazan: Ayhan Hünalp) 1970 (5) 24
 Reis Efendi 1965 (3) 67
 Reis - Ul Hattâtin Kâmil Akdik (Yazan: Ecz. Uğur Derman) 1971 (7) 35
 Reklamcılık 1971 (4) 81
 Resim Galerisi (Topkapı Sarayı) 1965 (8) 40
 Resim San'atı (İslâm'da) 1967 (8) 16
 Resim (Amerika'da) 1970 (1) 46
 Resim (Birinci Dünya Savaşı'nda) 1972 (4) 40
 Resim ve Ressamlar (Türkiye'de) 1974 (5) 56
 Resimlerle Eski İstanbul 1972 (2)'den 1967 (12)' ye Kadar Her Sayı
 Resimlerle Eski Türkiye 1967 (2)'den 1967 (12)' ye Kadar Her Sayı
 Resim (Türkiye'de) 1974 (7) 35
 Resneli Niyazi Bey'in Ölümü (Yazan: İhsan Ilgar) 1973 (7) 60
 Reşad, Sultan 1970 (12) 14, Bak.: Mehmed V Reşadiye Dretnotu 1969 (5) 34
 Reşid Galib, Dr. 1973 (9-10) 110
 Reval Mülakatı 1974 (6) 88
 Revan Köşkü 1965 (6) 37
 Revelvey, Willey 1968 (7) 46
 Rıza Paşa 1972 (3) İlâve s. 37
 Rivière, François 1968 (7) 47
 Rize 1968 (3) İlâve s. 309
 Robert Koleji 1969 (6) 46
 Rodos (Yazan: Orhan Yüksel) 1967 (8) 26
 Rodos Heykeli 1969 (2) 70
 Rodos'un Fethi (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1966 (8) 24
 Roma 1974 (1) 44
 Roma İmparatoru Maximianus'un Yazlık Sarayı (Çeviren: Aydın Dokur) 1972 (11) 51
 Romanya 1967 (3) 30, 1974 (5) 38
 Romanya'da Altıncı Türk Kolordusu (Yazan: İhsan Ilgar) 1970 (1) 60
 Romel'in âkibeti (Yazan: Jacques Robinchon - Çeviren: Ayda Düz) 1971 (11) 68
 Roosevelt, Theodore 1967 (1) 73
 Roosevelt, F. Delano 1967 (2) 41
 Rosset, François - Marie 1968 (7) 47
 Royal Albert Hall Yüzüncü Yılı Kutladı (Yazan: Osman Öndes) 1971 (12) 21
 Royal Oak'ın Batırılışı 1972 (12) 48
 Rudolf Formis'i Kim Öldürdü (Yazan: Roger Gleysens - Çeviren: Ayda Düz) 1972 (8) 66
 Rumeli Bektaşileri (Yazan: Max Choublier - Çeviren: Aslı Can) 1968 (12) 23, 1969 (1) 78
 Rumeli Beylerbeyisi'nin Almanya İmparatorunu Ziyareti 1965 (11) 30
 Rumeli'yi Neden Kaybettik (Yazan: Fazlı Necib - Sadeleştiren: Şemseddin Kutlu) 1972 (2) İlâve 1972 (3) İlâve
 Rumlar 1970 (7) 8, 69
 Rus Casusu 1967 (11) 37
 Rus Gizli Servisinin Oyunları (Çeviren: Mustafa İstanbulî) 1969 (3) 84

Rus İhtilâli 1965 (12) 49
 Rus İhtilâli (Yazan: Claude Anet - Çeviren: M. Ali Kayabal) 1968 (1) 28, 1968 (2) 42, 1968 (3) 49, 1968 (4) 49
 Rus Vapurundan Kaçırılan Katil (Yazan: İhsan Birinci) 1967 (2) 86
 Ruslar Değil Yerli Gâvurlar 1967 (5) 55
 Ruslar (İstanbul'da) 1970 (8) 83
 Rusya 1967 (3) 33, 1969 (1) 72, 1972 (10) 90, 1974 (1) 14
 Rusya'da Komünizm 1973 (12) 10
 Rusya'nın Kaderini Değiştiren Adam (Bk. Rasputin)
 Ruûs Kalemî 1965 (3) 68
 Ruznâme-i Askerî 1971 (6) 37
 Rüstem Paşa 1969 (1) 83
 Rüstem Paşa (Kehle-i İkbâl) 1969 (11) 71
 Rüşvetçiler (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1968 (7) 27
 Rypka, Prof. Jean 1969 (5) 66

S

S 51'in Batışı (Çev: Osman Öndes) 1965 (12) 72
 Sabah 1970 (9) 28
 Sadaka Taşları (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1967 (11) 12
 Sadrâzam 1971 (3) 4, 1973 (2) 85, 1973 (3) 80
 Sadrâzam Küçük Said Paşa'ya Yapılan Bir Hakaret (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1967 (2) 36
 Sadrâzam Lûtfî Paşa'nın Hâtıraları (Yayınlayan: Yılmaz Öztuna) 1968 (2) 12, 1968 (3) 12
 Sadrâzam Said Paşa'ya Dâir Bir Açıklama (Yazan: Hasan İstinyeli) 1967 (5) 80
 Sadrâzam'ın Fedaisi (Yazan: İhsan Birinci) 1972 (2) 46
 Safiye Sultan 1971 (1) 48
 Safvet Paşa (Yazan: A. Zeki Ökmen) 1971 (5) 58
 Sağır ve Dilsizlerin Eğitimi (Yazan: Erdoğan Arıpınar) 1966 (12) 76
 Said Efendi 1967 (2) 8
 Said Paşa 1967 (2) 36
 Sakarya 1967 (5) İlâve s. 27
 Sakarya Savaşı «Elliinci Yılında» (Yazan: İhsan Ilgar) 1971 (10) 32
 Sakarya Savaşı 1973 (9-10) 35, 1974 (8) 67
 Sakız 1974 (5) 20
 Sakine Hatun 1971 (1) 46
 Sâlih, Hz. 1967 (2) 33
 Salih Efendi (İlk Hekimimiz) 1972 (10) 67
 Salih Kılıç (Bk. Eski Sinop Valisi Salih Kılıç'ın Hâtıraları)
 Sahnâmeler 1973 (7) 15
 Sahnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniye: 1321 (Yazan: Hasan Refik Ertuğ) 1974 (2) 20
 Saltanat Arabaları (Röportaj: Erdoğan Sevgin) 1965 (9) 61
 Saltanat Kayıkları (Yazan: Bahri S. Noyan) 1969 (8) 72

- Samî Paşa 1968 (7) 32
 Samî Efendi 1968 (12) 20
 Samî Efendi «Büyük Hat San'atkârimız», (Yazan: Ecz. Uğur Derman) 1969 (5) 10
 Samsun 1967 (10) İlâve s. 132, 1973 (11) 73
 Samsun'da Açılan İlk Kız Okulu (Yazan: Fazıla Atabek) 1970 (6) 33
 San Francisco'yu Yakan Zelzele (Çeviren: Eser Tutel) 1965 (3) 84
 San'atın Putperestliği (Yazan: Nihad Sâmi Banarlı) 1966 (1) 23
 Sancak Bordada Denizaltı (Çeviren: Mete Canitez) 1966 (5) 74
 Sandal Bedesteni (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1973 (2) 22
 Sârâ (Hz. İbrahim'in Eşi) 1967 (8) 58
 Saraçoğlu, Şükrü 1973 (9-10) 106
 Saray Okulları 1969 (10) 16
 Saray ve Çevresi (Yazan: Metin And) 1971 (5) 15, 1971 (6) 16
 Saray ve Siyaset 1971 (4) 75
 Saray Yemekleri (Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar) 1969 (3) 56
 Sarayda Bir Ölü (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1973 (7) 4
 Sarayda Enderûn Teşkilâtı 1972 (7) 36
 Saraydan Çıkan Görevliler 1971 (6) 39
 Saraylar (İstanbul) 1968 (4) İlâve s. 341
 Saraylar (Edirne'de) 1968 (5) İlâve s. 367
 Sard'daki Artemis Tapınağı (Yazan: Mehmed İ. Tunay) 1972 (5) 63
 Sarıkamış Harekâtı ve Sonrası (Yazan: İhsan Birinci) 1969 (12) 56
 Sarıkamış Kahramanları (Röportaj: İhsan Birinci) 1967 (1) 88
 Sarıklı Bir Mücâhit (Yazan: Sadi Borak) 1968 (9) 12
 Sarıncılar (İstanbul'da) 1968 (4) İlâve s. 351
 Satranç (Bk. Türk Oyunu)
 Savaş Âletleri «Orta Çağda Tasarlanan» (Yazan: Franz M. Feldhays - Çeviren: Deniz Banoğlu) 1974 (5) 65
 Savaş Destanları (Yazan: İhsan Ilgar) 1970 (5) 67, 1970 (6) 80, 1970 (8) 62, 1970 (9) 63, 1970 (10) 32, 1970 (12) 67, 1971 (1) 59
 Savaşın Sonu 1972 (6) 72
 Sayda Lahidleri (Yazan: Mehmed İ. Tunay) 1974 (4) 36
 Scharnhorst (Yazan: Osman Öndeş) 1969 (3) 78
 Schiltberger (Yazan: Dr. Turgut Akpınar) 1974 (8) 32
 Schiltberger'in Hâtıraları (Sadeleştiren: Midhat Sertoğlu) 1972 (2) 55, 1974 (3) 64, 1974 (4) 41
 Scorpion (Yazan: J. Macquat - Çeviren: Osman Öndeş) 1973 (5) 56
 Seba Devleti 1974 (5) 11
 Sebiller (İstanbul'da) 1968 (4) İlâve s. 339
 Seçim Tarihi (Türkiye'de) 1965 (9) 9
 Sefaretnâmeler 1969 (7) 10
 Seferim Var Sınırlara 1970 (10) 32
 Sefirler ve Sefâretnâmeler 1969 (7) 10
 Sekiz Ayşe Sultan (Yazan: A. Giz) 1970 (8) 16
 Selâm Topları 1969 (11) 80
 Selâmlık Topu 1974 (10) 75
 Selânîği Mustafa Efendi 1972 (1) 32
 Selânik 1966 (12) 78, 1972 (11) İlâve, 1972 (12) İlâve
 Selânik Hâdisesi 1972 (3) İlâve s. 54
 Selânik'in Teslimi 1973 (4) 66
 Selçuk Hatun 1971 (1) 46
 Selçuklular'da Mumya (Yazan: Tahsin Kâhyaoğlu) 1966 (2) 71
 Selim I 1965 (4) 48, 1973 (1) 33
 Selim II 1965 (12) 31, 1968 (11) 83, 1971 (3) 52, 1974 (10) 7
 Selim III 1965 (1) 48, 1967 (5) 49, 1968 (9) 53, 1968 (9) 57, 1969 (7) 25, 1969 (10) 32, 1970 (4) 18, 1971 (12) 12, 1972 (6) 36, 1973 (8) 48, 1973 (11) 31
 Selimiye Camii (Edirne) 1966 (7) 32
 Selsebiller (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1967 (7) 8
 Semerkand 1971 (12) 78
 Semerkand Sefâretnâmesi (Yazan: Dr. Gülçin Çandarlıoğlu) 1967 (7) 20
 Senegal 1972 (9) 88
 Senegal'den Mektup (Yazan: Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan) 1969 (3) 5
 Seraskerler ve Harbiye Nâzirleri (Yazan: Tümgeneral Fahri Çoker) 1968 (1) 22
 Sergi-i Ösmânî 1965 (9) 75
 Servet-i Fünûn 1970 (2) 19, 1970 (9) 28
 Sevr Andlaşması Hazırlıkları (Yazan: İhsan Ilgar) 1972 (11) 30
 Seydi Ali Reis'in Hâtıraları (Sadeleştiren: Yılmaz Öztuna) 1966 (8) 5, 1966 (9) 5, 1966 (10) 27, 1966 (11) 52
 Seyfioğlu, Ali Rıza 1968 (9) 70
 Seyil Eğlenceleri 1971 (6) 87
 Seyli Arim (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1974 (5) 10
 Seylan (Yazan: G. Grosuoner - Çeviren: Aydın Dokur) 1969 (3) 60
 Seyyid Ahmed Paşa'nın Ölümü (Yayınlayan: Falih Rifkî Atay) 1973 (6) 28
 Sıbyan Mektepleri (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1966 (2) 24
 Sığındığım, Hasan Reşad 1966 (12) 26
 Sıkkım (Çeviren: Öz Dokuman) 1967 (3) 76
 Sivas 1967 (11) İlâve s. 164
 Sivas Kongresi 1974 (9) 86
 Sivas Kongresi'nde Amerikalı Bir Gazeteci (Yazan: Prof. Fredrick Latimer) 1965 (9) 83
 Sivas Kongresi'ne Katılanlar (Yazan: Tahsin Ünal) 1969 (8) 60
 Sivas Ve Çevresi (Sadeleştiren: Atsız) 1972 (8) 23
 Sigetvar Muharasası 1966 (8) 16
 Siirt 1967 (10) İlâve s. 129
 Silâh Müzesi (Röp. Erdoğan Sevgin) 1965 (10) 49
 Silâhdar Mehmed Ağa 1970 (4) 8

- Simpson, Madam 1967 (1) 79
 Sina Cölünde Türkler (Çeviren: Osman Öndeş) 1966 (9) 26
 Sina Paşa (Bk. Eğri'nin Fethi)
 Sınd Vilâyeti 1966 (9) 7
 Sinema (Türk Sineması) 1973 (11) 76
 Sinema Artistlerimiz 1972 (10) 84
 Sinema Yazıları ve Dergileri (Yazan: Erman Şener) 1972 (6) 48
 Sinema Kitapları 1972 (8) 74
 Sinema ve Edebiyat Münasebetleri (Yazan: Erman Şener) 1972 (12) 82, 1973 (1) 69
 Sinema Yıldızlığının Tarihçesi (Yazan: Erman Şener) 1971 (5) 84, 1971 (6) 52
 Sinemanın Tarihi (Çeviren: Eser Tutel) 1966 (2) 76
 Sinemanın Büyücüsü «Méliès» (Yazan: Erman Şener) 1971 (3) 70
 Sinemanın 75 Yılı (Yazan: Erman Şener) 1970 (11) 59
 Sinop 1967 (12) İlâve s. 211
 Sirkler (Eski İstanbul'da) 1972 (9) 21
 Sisam 1974 (5) 20
 Sivrihisar 1967 (9) İlâve s. 121
 Siyam (Peter White - Çeviren: Aydın Dokur) 1969 (2) 56
 Siyaset Âleminde (Çeviren: G. Ataç) 1968 (6) 48
 Siyavuş Paşa 1969 (11) 70
 Siyonizm 1974 (3) 41
 Slade, Sir Adolphus 1972 (10) İlâve s. 4
 Smith, François 1968 (7) 48
 Sofya Dolaylarından İzlenimler (Yazan: Dr. Kâzım İsmail Gürkan) 1968 (7) 7
 Soğdiana 1967 (2) 16
 Son Dalış (Çeviren: Osman Öndeş) 1967 (1) 84
 Son Mektup 1971 (11) 64
 Son Mihraceler (Yazan: Sir Arthur Cunningham - Çeviren: Nurten Demiralp) 1970 (3) 45, 1970 (4) 74, 1970 (5) 61, 1970 (6) 54, 1970 (7) 78
 Son Yılları (Yazan: Şemseddin Kutlu) 1970 (8) 27
 Son Ziyaretler 1972 (7) 80
 Soyulan Hazine (Derleyen: Eser Tutel) 1967 (3) 66
 Söğütteki Bayram (Röportaj: E. R. Olcayto) 1974 (12) 48
 Sökmen, Tayfur 1966 (8) 30
 Sömürgeler 1965 (6) 18
 Sömürgelerin İstiklâli 1973 (12) 6
 Spitzer, Dr. (Hâtîrât) 1973 (8) 33, 1973 (11) 54
 Spor (Türk Tiyatrosu) 1973 (11) 82
 Spor, Eğlence, Oyun (Yazan: Metin And) 1970 (2) 4
 Spor (Osmanlı Sarayında) 1972 (9) 72
 S.S. Teşkilâtı ve Himmeler (Yazan: Heinrich Frakel - Çeviren: Özyayın Dokur) 1970 (8) 73, 1970 (9) 68, 1970 (10) 83, 1970 (11) 86
 Stravinsky Öldü (Yazan: B. Özçelik) 1971 (5) 20
 Su Kemerleri (İstanbul) 1968 (4) İlâve s. 340, 351
 Su Kemerleri 1970 (2) 80
 Subhatu'l-Ahbâr 1969 (2) 48, 1969 (10) 17
 Subhi Paşa (Yazan: Seniha Sami Morali) 1968 (11) 69
 Sular (İstanbul'un Suları) 1970 (2) 80
 Sultan Abdülmecid Han'ın Sarayı'nda 1973 (8) 33
 Sultan Aziz'in Bilinmeyen Bir Resmi (Yazan: Kevork Pamukciyan) 1972 (1) 24
 Sultan Aziz'in Fermanı (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1966 (1) 32
 Sultan Aziz'in Londra Seyahati (Yazan: Metin And) 1967 (10) 14
 Sultan Cem'in Başına Gelenler (Bk. Vâkıât-ı Sultan Cem)
 Sultan Cem'in Roma'daki Hayatı (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1974 (9) 11
 Sultan Düşünleri 1971 (9) 4
 Sultan Genç Osman'ın Saltanat Yılları (Yazan: Tahsin Tunalı) 1972 (8) 47, 1972 (9) 37, 1972 (10) 41
 Sultan Hamid'in Başmusahibi Cevher Ağa Niçin Öldürüldü (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1974 (4) 10
 Sultan Hamid'in Hal'i 1966 (8) 77
 Sultan Hamid'in Mobilyası (Röportaj: Turgut Etin-gü) 1966 (3) 77
 Sultan Hamid'in Selânik'teki Muhafızı Vasıf Bey'in Hâtîraları: (Not: Başlıktaki Râsim Bey, Vâsıf Bey olarak düzeltilecek, tefrika numarası olan 2 de 1 olacaktır.) 1966 (10) 14, 1966 (11) 24, 1966 (12) 78, 1967 (1) 28
 Sultan Hamid'in Siyaseti (Yazan: Gıyâseddin Gök-kent) 1970 (2) 19
 Sultan Hamid'in Türkçeciliği (Yazan: Nihad Sâmî Banarlı) 1967 (11) 4
 Sultan Hamid'le Mülâkatım 1967 (1) 28
 Sultan İbrahim'in Cülüsu (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1972 (7) 36
 Sultan İbrahim'in Katli (Sadeleştiren: Yılmaz Öztuna) 1969 (11) 8
 Sultan Mecid Devri 1968 (10) 47
 Sultan Osman ve Reşadiye Dretnotları (Yazan: Em. Deniz Albay Bahri S. Noyan) 1969 (5) 34
 Sultan Reşad'ın Başamâbeyncisi Tevfik Beyin Günlük Notları (Sadeleştiren: Ş. K.) 1970 (12) 14, 1971 (1) 29, 1971 (2) 74, 1971 (3) 64, 1971 (4) 75, 1971 (5) 78, 1971 (6) 77
 Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati (Yazan: 1967 (2) 26
 Sultan Selim Camii (Yazan: Kemaleddin Tuğcu) 1967 (4) 40
 Sultanahmet Camiinde Okunan Muhteşem Mevlid (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1972 (12) 4
 Sultanahmet Camii (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1966 (4) 48
 Sultanlar 1972 (9) İlâve s. 11
 Sumela (Yazan: Ö. D.) 1970 (10) 52
 Sunay, Cevdet 1966 (4) 11
 Sungu, İhsan 1974 (9) 66, 1974 (10) 71
 Sun'i Peykler 1965 (8) 9
 Suriye 1967 (4) 17
 Suudi Arabistan (Yazan: Mazhar Kunt) 1965 (5) 86
 Süleyman Hz. 1967 (3) 85, 1974 (5) 12
 Süleyman, Kanunî (Bk. Kanunî)

- Süleyman Müteferrika 1968 (11) 25
 Süleyman Nutku Bey'in Hâtıraları (Sadelerleştirerek, Yayınlayan: Osman Öndeş) 1973 (6) 51, 1973 (7) 67, 1973 (8) 58, 1973 (11) 66, 1973 (12) 76, 1974 (1) 89, 1974 (2) 47
 Süleyman Şah (Kutalmışoğlu) 1971 (7) 15
 Süleymaniye Camii (Yazan: Eser Tutel) 1966 (3) 44
 Süleymaniye Kütüphanesi (Röportaj: Öz Dokuman) 1969 (1) 47
 Sünnet Düğünü 1969 (1) 42
 Sünnet Düğünleri (Yazan: Mehmed Cemil) 1971 (10) 4, 1972 (9) İlâve s. 14
 Sürre Alayı 1969 (2) 33
 Sütunlar (İstanbul'da Eski) 1972 (6) 65
 Süveyş Kanalı 1966 (2) 82, 1970 (7) 73
 Süveyş Kanalı Projesi 1965 (1) 25
 Süveyş Kanalının Açılışı (Yazan: N. Billançourt - Çeviren: Ayda Düz) 1973 (6) 69
 Süyün Bike (G. Çandarlıoğlu) 1966 (8) 86
- §
- Şah Sultan 1968 (2) 13, 1971 (1) 47
 Şahane Düğün (Yazan: Metin And) 1968 (10) 32
 Şale Köşkü 1966 (6) 53
 Şark Meselesi ve Makedonya Olayları (Yazan: İhsan Ilgar) 1974 (1) 30
 Şarlo 1971 (1) 64
 Şebinkarahisar 1968 (6) İlâve s. 395
 Şehzâde Bâyezid'in Ölümü (Yazan: Hilmi Daregenli) 1972 (11) 40
 Şehzâde Camii (Yazan: R. E. Koçu) 1966 (6) 34
 Şehzâde ve Paşazâdeler (Yazan: Celâl Nuri İleri) 1967 (7) 43
 Şehzâdeler 1971 (4) 48, 1972 (9) İlâve s. 14-15
 Şeker-Sanayii 1967 (10) 4, 1967 (12) 7
 Şemâlinâme 1965 (8) 40
 Şemsi Paşa Camii (Yazan: K. Tuğcu) 1967 (3) 37
 Şerif Muhiddin Targan 1968 (8) 13
 Şevki Bey 1966 (7) 29
 Şeyh Hamdullah'ın Menzil Taşı (Yazan: Erdem Yücel) 1974 (9) 31
 Şeyh Şamil 1965 (7) 88, 1969 (12) 26
 Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi'nin Hâtıraları (Sadelerleştirilen: Süreyya Baydargil) 1974 (9) 24, 1974 (10) 77, 1974 (11) 78, 1974 (12) 60
 Şiirleri Yunus'a Mal Edilenler 1972 (11) 66
 Şikago 1971 (6) 31
 Şinasi 1971 (7) 23
 Şirketler (Bk. Eski İstanbul'da Yabancı Şirketler)
 Şirket-i Hayriye 1968 (1) 15, 1974 (3) 24
 Şişli Çocuk Hastanesi (Röportaj: Aydın Filiz) 1970 (4) 52
 Şu Bizim Sinoplu Diyojen (Fénelon'dan Çeviren: Muallim Naci) 1966 (4) 17
 Şûrây-ı Devlet 1965 (10) 42
 Tabanca 1966 (2) 66
 Tab'hâne-i Amire 1970 (8) 52
 Tac Mahal (Yazan: Tahsin Tunali) 1967 (9) 4, 1972 (11) 4
 Taçsız İmparator 1970 (5) 71, 1970 (6) 35
 Taft, Howard 1967 (1) 73
 Tagore, R. 1971 (9) 8
 Tahir Paşa 1969 (10) 56
 Tahvil Kalemî 1965 (3) 68
 Takvim 1969 (4) 89, 1971 (6) 35
 Tal'at Paşa 1969 (12) 68
 Tan Gazetesi Olayı 1969 (4) 56
 Tanburî Ali Efendi 1966 (7) 30
 Tanınmış Edebiyatçılar İstanbul'un Nerelerinde O-turdular? (Yazan Şevket Rado) 1965 (12) 4, 1966 (1) 19
 Tanrı'nın Gazabı Pompei'yi Nasıl Mahvetti 1966 (2) 84
 Tanrıöver, H. Subhi 1966 (7) 4, 1966 (10) 8, 1973 (9-10) 100
 Tanzimatın İlk Günleri 1970 (2) 9
 Tarih Bilmecesi (1970 (1)'den itibaren her sayı)
 Tarih Boyunca «Fes» (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1972 (1) 14
 Tarih Boyunca İstanbul Depremleri (Yazan: Ertan Unal) 1971 (6) 58
 Tarih Boyunca İnsanların Yedikleri ve İçtikleri (Yazan: Cemil Yener) 1970 (3) 83
 Tarih Boyunca Türk Kavimleri (Yazan: Edip Yavuz) 1969 (4) 89
 Tarih Boyunca Türkiye'de ve Dünyada Teşrih (Yazan: Doç. Dr. Sırrı Akıncı) 1972 (4) 65
 Tarih Boyunca Veba (Yazan: Doç. Dr. Sırrı Akıncı) 1973 (6) 32
 Tarih Boyunca Yol (Yazan: Erdoğan Arıpınar) 1968 (4) 39
 Tarih Çalışmaları 1965 (5) 4
 Tarih Kültürümüzü Ölçüyoruz (1965 yılı 2, 3, 4, 5, 6, 7. ve 9. sayılarında)
 Tarih Mecmuası Bir Yaşında (Yazan: Şevket Rado) 1966 (1) 5
 Tarih Mecmuası On Yaşında (Bk. Onuncu Yılda Birkaç Söz)
 Tarih. Öncesi San'at (Yazan: Cevad Bozkurt) 1966 (10) 86
 Tarihçi Bir Bakan (Röportaj: Öz Dokuman) 1971 (5) 43
 Tarihçilerimiz (Yazan: İhsan Ilgar) 1972 (1) 26
 Tarihe Akan Bir Ay (1965 yılı 1. sayıdan itibaren her ay)
 Tarihe Geçen Arabalar (Yazan: Ertan Unal) 1968 (9) 20
 Tarihe Ne Vakit Başlamalı (Yazan: Emin Ali Çavlı) 1967 (11) 54
 Tarihî Asma Köprüler (Yazan: A. Sami Tepeciklioğlu) 1969 (11) 23
 Tarihimizde Hâlet Efendi (Yazan: Süreyya Baydargil) 1973 (12) 64

- Tarihimizde Topla Selâmiama (Yazan: Bahri S. No-
yan) 1969 (11) 80
- Tarihimizin Yeni Bir Tesbihi (Yazan: Ord. Prof.
Dr. A. Süheyl Ünver) 1969 (2) 48
- Tarihin En Büyük İnsan Avı (Çeviren: Ayda Düz)
1973 (8) 78-85
- Tarihin En Eski Ticaret Merkezi (Yazan: Muazzez
Çiğ) 1966 (5) 17
- Tarihin Mahzenlerinde 1974 (12) 45
- Tarihin Mânası (Yazan: Nâmık Kemâl) 1969
(12) 10
- Tarihin Zaman İçindeki Yeri (Yazan: Yılmaz Öz-
tuna) 1972 (5) 7
- Tarihte Anadolu'nun Jeopolitik Durumu (Yazan: Yıl-
maz Öztuna) 1971 (3) 9
- Tarihte En Eski Gümrük Kaçakçılığı (Yazan: Mü-
azzez Çiğ) 1965 (6) 29
- Tarihte Fenerbahçe (Yazan: Reşad Ekrem Koçu)
1972 (6) 53
- Tarihte Garip Olaylar (1965 yılı 1. sayısından 8.
sayısına kadar her ay ve 1966 yılının 2., 3. ve
4. sayılarında.) (Bk. Tarihte Meraklı Olaylar)
- Tarihte İki Dayak Çeşidi 1965 (1) 64
- Tarihte İlk Havadan İkmâl Teşebbüsü (Yazan: A.
P. Sights Jr. - Çeviren: Erdoğan Şumnu) 1972
(6) 28
- Tarihte İlk Kamuffaj (Yazan: Yavuz Sanemoğlu)
1974 (10) 84
- Tarihte İnsan ve Hayvan İlişkileri (Yazan: Dr. Sedat
Kumbaracılar) 1972 (7) 68
- Tarihte İşkence (Çeviren: Naci Serez) 1966 (11) 75
- Tarihte Meraklı Olaylar (1974 yılı 3. sayısından
itibaren her ay)
- Tarihte Üsküdar (Yazan: Kürşat E. Uykucu) 1970
(12) 52
- Tarihten Fıkralar 1967 (4) 33
- Tarikatlar 1970 (5) 8
- Tarsus 1968 (2) İlâve s. 286
- Tartılar ve Ölçüler 1965 (8) 72
- Taş Basmacılığı 1973 (5) 24, 1973 (6) 66
- Taşkent, Kâzım 1967 (12) 7
- Taşkent'teki Çalışmalarımız 1971 (4) 26
- Taşkızak Tersanesi (Yazan: Albay Mes'ud Önce)
1973 (5) 47
- Tavsiyeler Dinlenmiyor 1974 (12) 60
- Tavus Tahtı 1968 (9) 28
- Taylor, Zachary 1966 (12) 75
- Tayyar Paşa 1967 (2) 63
- Tefeci Karnik Nasıl Öldü? (Yazan: Celâl Nuri İleri)
1967 (10) 41
- Tekâmül «Bir Malta Hâtırası» (Yazan: Celâl İleri)
1967 (4) 32
- Tekirdağ 1967 (7) İlâve s. 60-64, 1971 (1) 53
- Televizyonun Tarihiçesi (Yazan: Erman Şener) 1972
(7) 55
- Telgraf (Türkiye'de) 1974 (9) 87
- Te'lif Haklarına Saygı İstiyoruz (Yazan: Yılmaz
Öztuna) 1969 (4) 9
- Telsiz Faaliyetleri 1969 (11) 72
- Temerküz Kampı 1971 (6) 64
- Temir, Ahmed 1966 (11) 22
- Temizlik Anlayışı (Ortaçağ'da) 1967 (7) 39
- Temizlik ve Hamamlar 1969 (9) 14
- Teodor Kasap ve Hayal (Yazan: Hasan Refik Ertuğ)
1974 (6) 24
- Teodora (İmparatoriçe) 1971 (10) 73
- Tercüman-ı Hakikat 1970 (9) 29
- Terkos Gölü 1970 (2) 83
- Terkos Su Şirketi 1970 (2) 85
- Tersane Zindanı (Yazan: Emrullah Nutku) 1974
(11) 64
- Tesalya Sayışı 1972 (2) İlâve s. 31, 1972 (3) İlâ-
ve s. 38
- Teslim 1968 (9) 14
- Teşkilât-ı Mahsusa 1971 (9) 29
- Teşkilât-ı Muntazama 1972 (4) İlâve s. 23
- Teşrifatçı Efendi 1965 (4) 65
- Teşrih (Tarih Boyunca) 1972 (4) 65
- Tevfik Bey (Selânik Valisi) 1972 (3) İlâve s. 46
- Tevfik Bey'in Günlük Notları (Bak. Sultan Re-
şad'ın Başbâbeyncisi Tevfik Bey'in Günlük Not-
ları)
- Tevfik Fikret (Yazan: Şemseddin Kutlu) 1970 (7)
16, 1970 (8) 27
- Tezâkir'den Sayfalar 1968 (1) 25
- Tezkereciler 1965 (3) 69, 1965 (4) 65
- Tıbbiye'de Hürriyet Mücadelesi (Yazan: Ord. Prof.
Dr. A. Süheyl Ünver) 1965 (11) 23
- Trfl-ı Nâz Kalyonu (Yayınlayan: Kudret Sinan) 1974
(1) 62
- Tıp Fakültesi 1965 (11) 23
- Tıp Mektebi (Kuruçeşme) 1972 (4) 69
- Tıp Tarihi Enstitüsü (Röportaj: Tahsin Tunalı) 1966
(6) 12
- Tıpkıbasımlar 1971 (4) 56
- Tibet'ten İstanbul'a (Yazan: Hızır Bek Gayretullah)
1967 (1) 13
- Ticaret (Tarihî Ticaret Merkezi) 1966 (5) 17
- Ticaret Anlaşması (Türk-Amerikan) 1969 (9) 4
- Ticaret Hayatı (Eski Türkler'de) 1971 (12) 4
- Timür 1967 (7) 21, 1974 (3) 70
- Timurtaş, Prof. Faruk 1967 (6) 24
- Tirpitz 1969 (4) 36, 1974 (12) 52
- Titanik Fâciası (Yazan: Hamson W. Baldwin - Çe-
viren: Aslı Can) 1969 (8) 28
- Tiyatro (Eski Oyuncular) 1967 (11) 14
- Tiyatro (Meşrutiyette) 1966 (11) 15
- Tiyatro (Osmanlı Tiyatrosu) 1970 (8) 8
- Tiyatro (Türkiye'de XIX. yy.'da) 1969 (11) 13
- Tiyatrolar (İzmir'de) 1967 (6) 40
- Tlemsen'in Zaptı 1965 (6) 44
- Togan, Zeki Velidî 1965 (4) 22, 1970 (8) 24
- Tokat 1967 (6) İlâve s. 44
- Tokmak Ömer 1968 (8) 76
- Tomak Oyunu 1970 (2) 7
- Tophâne-i Âmir'e'de Top Dökümü Töreni (Sadeleşti-
ren: Şevket Rado) 1972 (9) 10
- Topkapı Sahil Sarayı Yangını (Yazan: Reşad Ekrem
Koçu) 1970 (9) 24
- Topkapı Sarayı (Bk. XVI. yüzyılda Topkapı Sarayı)

- Topkapı Sarayı Hazine Dairesi 1965 (2) 55, Harem Dairesi 1965 (3) 54, 1965 (4) 54, Mukaddes Emanetler 1965 (5) 39, Köşkler 1965 (6) 33, Porselen Dairesi 1965 (7) 36, Resim Galerisi 1965 (8) 40, Saltanat Arabaları Dairesi 1965 (9) 60, Silâh Müzesi 1965 (10) 49, Arşiv Dairesi 1965 (11) 60, Kütüphane 1965 (12) 35, İşlemeler ve Çini Seksiyonu 1966 (1) 49
- Topkapı Sarayı Arşiv Dairesi (Yazan: Nigâr Anafarta) 1965 (11) 60
- Topla Selâmlama 1969 (11) 81
- Toplu Sözleşme (Dünyada İlk) 1969 (7) 31
- Topuzlu, Cemil 1970 (2) 48
- Torpedo Hücumu 1972 (4) 46
- Torpidocu İdris Bey (Yazan: Osman Öndeş) 1968 (12) 68
- Tott, Baron de 1968 (7) 48
- Townshend, General 1967 (3) 52
- Toynbee, Prof. Arnold 1968 (12) 13
- Tökeli İmre 1965 (6) 8, 1965 (9) 29
- Tökeli, Emeric 1972 (7) 75
- Trablusgarp Savaşı 1965 (4) 15, 1970 (9) 12
- Trabzon 1967 (4) İlâve s. 1
- Trabzon'da Sumela Manastırı 1970 (10) 52
- Trakya 1967 (3) 29
- Tramvaylar 1968 (10) 67
- Tren Kazaları 1972 (1) 81
- Trianon Sarayı 1967 (5) 6
- Troçki Nasıl Öldürüldü? (Çeviren: Reşad Uzman) 1970 (10) 72
- Truman H. S. 1967 (2) 43
- Truva 1972 (9) 79
- Truva Nasıl Keşfedildi? (Röportaj: Turgut Etingü) 1966 (9) 55
- Truva (Yazan: Mehmed Tunay) 1973 (2) 58
- Tuğlukabad 1968 (10) 77
- Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer (Yazan: Ecz. Uğur Derman) 1971 (6) 43
- Tuğralar 1965 (7) 47
- Tulumbacılar (Yazan: İhsan Birinci) 1965 (9) 78, 1966 (2) 30
- Tulumbacılar (Bk. Kabadayılar)
- Tunceli 1967 (11) İlâve s. 181
- Tunus 1967 (1) 35, 1972 (2) 84
- Tunus (Yazan: Osman Öndeş) 1971 (8) 65
- Turanşah 1972 (3) 26
- Turgut Reis Geliyor (Yazan: Osman Öndeş) 1970 (10) 56
- Turhan, Prof. Mümtaz 1969 (1) 56
- Turizm Hareketleri (Yazan: İsmail Eren) 1968 (9) 84
- Tutankamon'un Hazinesi Nasıl Bulundu? 1965 (2) 65
- Tutankamon'un Hazinesi (Yazan: J. Stewart Gordon - Çeviren: Osman Öndeş) 1972 (9) 46
- Tuvalet (Süslenme) 1973 (1) 59
- Tuvalet (Helâ) 1967 (7) 39
- Tünel 1968 (11) 29
- Türebeler 1972 (2) 49
- Türebeler (İstanbul'da) 1968 (4) İlâve s. 338
- Türk Akıncıları ve Akıncı Ocağının Sönmesi (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1973 (5) 13
- Türk - Amerikan Ticaret Anlaşması 1969 (9) 4
- Türk Basını (Yazan: Bernard Lewis - Çeviren: Öz Dokuman) 1970 (9) 26
- Türk Bestekârlarının Asıl Meslekleri (Yazan: Tahsin Tunalı) 1965 (5) 27
- Türk Bolşevik Münasebetleri 1967 (8) 7
- Türk Büyüklüğü (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1967 (6) 22
- Türk Cemiyeti (Meta Çağında) 1972 (6) 4
- Türk Deniz Teşkilâtı (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1973 (6) 4
- Türk Destanları (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1970 (6) 4, 1970 (7) 4, 1970 (8) 4, 1970 (9) 4, 1970 (10) 4
- Türk Dilinde Kadın (Yazan: M. Şakir Ülkütaşır) 1967 (1) 45
- Türk Dilinin En Büyük Bilgini Prof. Arat 1965 (2) 26
- Türk Dil Kurumu 1973 (9-10) 73
- Türk Dil Kurumu Islâh Kabûl Etmez (Röportaj: Tahsin Tunalı) 1967 (6) 24
- Türk Dostu Bir Alman Denizcisi (Yazan: Em. Hâkım Albay, Emrullah Nutku) 1972 (5) 51
- Türk Edebiyatı Öğretimi Kıfayetsizdir (Röportaj: Orhan Yüksel) 1965 (10) 36
- Türk Elçilik Törenleri (Yazan: Haydar Sanal) 1965 (12) 25
- Türk Folklorunun Psikososyal Yönü ve Özellikleri (Yazan: Adil Eğİter) 1971 (12) 17
- Türk - Fransız Münasebetleri (Millî Mücadele'de) 1972 (9) 12
- Türk Futbolunda İlkler (Yazan: Erdoğan Arıpınar) 1967 (2) 71
- Türk Güreşinin Tarihi (Yazan: Erdoğan Arıpınar) 1966 (5) 68
- Türk Güreşinin Tarihi Hakkında (Yazan: Atif Kahraman) 1967 (7) 65
- Türk Havacılığı 1974 (11) 30
- Türk İnşaat ve San'at Eserleri Müzesi (Yazan: Erdem Yücel) 1967 (8) 35
- Türk Kadın Birliği 1969 (3) 75
- Türk Takvimleri 1969 (4) 89
- Türk Macar Münasebetleri (Çeviren: Sadettin Pirali) 1966 (3) 8
- Türk Medeniyeti 1967 (3) 40
- Türk Müzik Tarihi Nasıl İncelenir? (Yazan: Tahsin Tunalı) 1966 (8) 39
- Türk Ocağı 1966 (10) 12
- Türk Ocağı Reisi Hamdullah Subhi Tanrıöver (Derleyen: Şevket Rado) 1966 (10) 8
- Türk Ocakları 1969 (2) 71
- Türk Ordusu 605 Yıl Önce Kurulmadı (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1968 (8) 4
- Türk Ordusu Safere Çıkıyor (Yazan: Kürşad Ekrem Uykucu) 1968 (8) 15
- Türk Osmanlı Tarihinde «Kürk» (Yazan: M. Şakir Ülkütaşır) 1968 (12) 28

- Türk Oyunu (Yazan: Ernest Wittenberg - Çeviren: Osman Öndeş) 1972 (3) 82
- Türk - Rus Harbi 1965 (1) 24
- Türk - Rus Savaşları 1970 (5) 67
- Türk Saraylarında Müstesna bir Prenses «Âdile Sultan» (Yazan: Elif Naci 1965 (10) 27
- Türk Savaş Taktiği (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1971 (9) 11
- Türk Seyahat Edebiyatından Örnekler (Yayımlayan: Şemseddin Kutlu) 1973 (12) 48, 1974 (1) 44, 1974 (2) 26, 1974 (3) 53, 1974 (5) 38, 1974 (6) 17, 1974 (7) 22
- Türk Sinemasının Elli Yılı (Yazan: Çetin A. Özkırım) 1973 (11) 76
- Türk Sporunun Elli Yıllık Bilançosu (Yazan: Erdoğan Arıpınar) 1973 (11) 82
- Türk Şuuru (Yazan: Claude Farrère - Çeviren: Orhan Yüksel) 1971 (1) 18
- Türk Tarih Kurumu (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1971 (1) 4
- Türk Tarihi Bir Bütündür 1969 (4) 35
- Türk Tarihi Üzerine Hikâyeler 1970 (12) ile 1971 (11) arasında her sayıda
- Türk Tarihçiliği Müsbet Tenkid Fikrinden Mahrumdur 1968 (5) 4
- Türk Tarihini Altüst Eden Bir Keşif 1971 (1) 35
- Türk Tarihini Yeniden Yazmak (Yazan: R. Oğuz Türkkan) 1973 (7) 45
- Türk Toplumunda Kadın (Yazan: Gülçin Çandarlıoğlu) 1966 (4) 21
- Türk Toplumunda Kadının Yeri (Yazan: M. Şakir Ülkütaşır) 1967 (4) 46
- Türk ve Dünya Tarihinde Fâtihi (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1967 (5) 16
- Türk ve İslâm Eserleri Müzesi. (Röportaj: Orhan Yüksel) 1966 (12) 55
- Türk - Yunan Savaşı (1897) 1974 (9) 34, 1974 (10) 35
- Türkçe Kudretli Bir Dildir (Röportaj: Tahsin Tunali) 1967 (12) 9
- Türkçe Adlar 1966 (6) 15
- Türkçe'nin Elli Yılı (Yazan: Prof. Dr. Faruk Timurtaş) 1973 (9-10) 68
- Türkçülük 1974 (10) 32, 1974 (11) 27
- Türkistan 1967 (5) 40, 1971 (7) 83
- Türkler (Rusya'daki) 1974 (11) 24
- Türkmenistan'da On Dört Ay (Çeviren: Eser Tutel) 1967 (4) 51
- Türkistan Hâtıraları (Bk. Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslar'a Esir Düşen Bir Subayın Türkistan Hâtıraları)
- Türkistan'da Kadın 1971 (6) 83
- Türkistan Toprakları 1966 (10) 27
- Türkiyat Enstitüsü (Röportaj: Yılmaz Öztuna) 1966 (5) 20
- Türkiye (Örf ve Âdetler) 1965 (1) 91
- Türkiye 1965 (2) 13
- Türkiye (Büyük Türkiye'ye Doğru) 1973 (9-10) 4
- Türkiye (200 yıl önce) 1965 (1) 21
- Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Kara Örtü (Yazan: Kerim Yund) 1969 (7) 21
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (Röportaj: Öz Doku-man) 1970 (4) 42
- Türkiye Devlet Başkanları (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1973 (1) 9
- Türkiye Devleti Dokuz Yüz Yıl Önce Kuruldu (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1971 (7) 4
- Türkiye Devleti Nasıl Kuruldu (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1971 (4) 11
- Türkiye Kaleleri (Yazan ve Fotoğraflar: A. Samih Tepeciklioğlu) 1969 (6) 54, 1969 (7) 58, 1969 (8) 58, 1969 (9) 58, 1969 (10) 58
- Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (Röportaj: Yılmaz Öztuna) 1966 (11) 21
- Türkiye Maarif Nazırları, Maarif Vekilleri, Millî Eğitim Bakanları (Yazan: Dr. Fethî Tevetoğlu) 1973 (5) 4, 1973 (6) 15, 1973 (7) 23
- Türkiye Niçin Geri Kaldı? 1966 (1) 14, 1966 (2) 46
- Türkiye - Rusya Münasebetleri 1967 (8) 7
- Türkiye Tarihi Hakkında 1967 (2) 90
- Türkiye Türkler'inin Hizmetleri 1971 (5) 72
- Türkiye'de Çay Tarımı (Yazan: Erdoğan Arıpınar) 1966 (11) 34
- Türkiye'de Dinî Bayramlar (Çeviren: Orhan Yüksel) 1968 (2) 36
- Türkiye'de En Zengin Para Koleksiyonu (Röportaj: Özyayın Dokur) 1970 (1) 35
- Türkiye'de Eski Oyunlar (Yazan: Dr. Sedat Kumbacılar) 1972 (1) 44
- Türkiye'de Eski Zaptiye Kumandanları (Yazan: İhsan Birinci) 1972 (5) 55
- Türkiye'de İlk Akademi (Yazan: Hasan Refik Ertuğ) 1970 (4) 16
- Türkiye'de İlk Balo (Yazan: Şakir Ülkütaşır) 1966 (6) 40
- Türkiye'de İlk Maden Kömürü (Yazan: Em. Deniz Alb. Bahri S. Noyan) 1969 (4) 62
- Türkiye'de İlimin Millileştirilmesi Lazımdır (Röportaj: Orhan Yüksel) 1965 (7) 25
- Türkiye'de Macar Hâtıraları (Çeviren: Ayda Düz) 1972 (7) 74
- Türkiye'de Matbaacılık ve Devlet Matbaası (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1974 (12) 9
- Türkiye'de Paranın Tarihi (Yazan: Cengiz Danış) 1966 (9) 74
- Türkiye'de Resim ve Ressamlar (Yazan: Nurullah Berk) 1974 (5) 56, 1974 (6) 61, 1974 (7) 35
- Türkiye'de Seçim Tarihi (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1965 (9) 9
- Türkiye'de Tarih Çalışmaları (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1965 (5) 4
- Türkiye'de Taş Basmacılığı (Çeviren: Orhan Yüksel) 1973 (5) 24
- Türkiye'de ve Dünyada Nüfus Sayımları (Yazan: Ayten Arıpınar) 1969 (8) 77
- Türkiye'de Yayımlanan Sinema Kitapları (Yazan: Erman Şeher) 1972 (8) 74

Türkiye'deki Litografli Taşı Yatakları (Çeviren: Orhan Yüksel) 1973 (6) 66
 Türkiye'nin Durumu (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1974 (1) 9
 Türkiye'nin Elli Yıllık Gelişmesine Bir Bakış (Yazan: Tekin Erer) 1973 (9-10) 51
 Türkiye'nin İlk Metro'su 1968 (11) 29
 Türkiye'ye Gelen İlk Gözbağcılar (Yazan: Metin And) 1967 (1) 21
 Türkiye'ye İltica eden Yabancı Hükümdarlar (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1968 (6) 6
 Türkler 1965 (6) 24
 Türkler (Atlas Okyanusu'nda) 1967 (8) 5, 1972 (2) 4
 Türkler (Doğu ve Orta Afrika'da) 1973 (7) 8
 Türkler (İslâm Medeniyetinde) 1968 (3) 17
 Türkler (Hunlar Çağında) 1971 (1) 16
 Türkler (Rusya'daki) (Bk. Eski Türkler'e Dâir)
 Türkler ve İslâmiyet 1970 (8) 84
 Türkler Nasıl Müslüman Oldu (Yazan: Albay Tahsin Ünal) 1967 (10) 20
 Türkler Niçin Müslüman Oldular (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1971 (2) 4
 Türkler'e Esir Düşen Fransız'ın Hâtıraları 1967 (5) 30, 1967 (4) 51
 Türkler'e Esir Düşen Fransız Kralı (Yazan: Adnan Giz) 1972 (3) 19
 Türkler'e Hürmet Etmek Gerekir 1967 (5) 65
 Türkleri Niçin Sevdik (Yazan: Calaude Farrère) 1966 (8) 93
 Türkler'in Elinde Gelişen İslâm Medeniyeti (Yazan: İsmet Binark) 1969 (6) 69
 Türkler'in Hindistanı (Çeviren: M. Ali Kayabal) 1968 (8) 62, 1968 (9) 28, 1968 (10) 77
 Türkler'in Menşel (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1970 (12) 12
 Türklük (Amerikan Medeniyetindeki İzler) 1973 (8) 26
 Türkmenistan'da Bir Katliâm (Derleyen: Kudret Sinan) 1974 (4) 25
 Türklerle Girit Savaşı (Derleyen: Cevat Duman) 1967 (11) 22, 1967 (12) 17
 Türk'ün Kaderini Değiştiren Ay (Yazan: Silirt Mab'usu Mahmud Bey) 1966 (7) 10
 Türk'ün Kedisi ve Köpeği (Çeviren: Orhan Yüksel) 1971 (2) 29
 Tütün (İstanbul'da Tütün İhtilâsının Başlangıcı) 1971 (5) 9
 Tyler, John 1966 (12) 75, 1974 (11) 15

U

Ubeydullah Efendi'nin Amerika Hâtıraları (Sadeleştiren: Kudret Sinan) 1971 (6) 24, 1971 (7) 29, 1971 (8) 26, 1971 (9) 18, 1971 (10) 77
 Uganda 1971 (2) 89
 Ukrayna 1967 (3) 32
 Uluğ Bey (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1968 (1) 12

Unkapanı Köprüsü 1966 (9) 32
 Ulemâ 1965 (12) 65
 Ulemâ Efendiler (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1971 (4) 21
 Ulûfe İhracı 1971 (6) 38
 Uluğ Türkistan 1971 (7) 83
 Umberto, Prens 1969 (1) 23
 Umur Bey, Aydınoğlu Gazi 1973 (8) 4
 Urfa (Peygamberler Şehri) 1967 (5) İlâve s. 17
 Urmevi, Safiüddin, Abdülmü'min 1972 (3) 10
 Uşak 1967 (10) İlâve s. 138
 Uşi Barışı 1974 (10) 89
 Utanç Duvarı 1967 (2) 76
 Uygur Türkleri'nde Musiki (Yazan: Dr. Şinasi Tekin) 1965 (8) 75
 Uydurma Dille Edebiyat Olmaz (Röportaj: Öz Dokuman) 1970 (11) 36
 Uygur Türkleri'nde Kadın (Yazan: M. Şakir Ülkütaşır) 1967 (11) 20
 Uzay Seyahatleri 1965 (8) 5
 Uzkınay, Fuad 1970 (11) 66

Ü

Üç Günün Hikâyesi (Röportaj: Erman Mevlânâgil) 1967 (9) 14
 Üç Mezar Taşı Üç Hikâye (Yazan: Dr. Sırrı Akıncı) 1969 (8) 87
 Üç Mezar Taşı Üç İlim Adamı (Yazan: Dr. Sırrı Akıncı) 1970 (2) 76
 Üç Türk Şehidi (Yazan: Claude Farrère - Çeviren: O. Y.) 1970 (12) 8
 Üçüncü Ahmed Devrinde Sultan Düşünceleri (Yazan: Mehmed Cemil) 1971 (9) 4
 Üçüncü Ahmed Devrinde Sünnet Düşünceleri (Yazan: Mehmed Cemil) 1971 (10) 4
 Üçüncü Mehmed Devrinde Büyük Türk Zaferi (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1974 (3) 12
 Üçüncü Mustafa Devrinden Bazı Haberler (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1973 (1) 4
 Üçüncü Mustafa'nın Kızkardeşi Ayşe Sultan Nasıl Evlendi (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1972 (3) 4
 Üçüncü Mustafa'nın Kızkardeşi Ayşe Sultan İçin Yapılan Zıfat Töreni (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1972 (4) 4
 Üçüncü Selim ve Kabakçı İsyanı (Tahsin Tunali) 1972 (6) 36
 Üçüncü Selim ve Nizâm-ı Cedîd 1967 (5) 49
 Üçüncü Selim'in Öldürülüşüne ve Ailemâr Mustafa Paşa Olayına Ait Bir Vekayinâme (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1973 (8) 48
 Üçüncü Selim'in Öldürülüşü 1973 (11) 31
 Üçüncü Sultan Murad (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1969 (7) 60
 Üçüncü Sultan Murad ve Kraliçe Elizabeth (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1971 (10) 13
 Üçüncü Sultan Mustafa 1965 (8) 49, 1973 (7) 4
 Üçüncü Sultan Mustafa Tahta Nasıl Çıkmıştı (Sadeleştiren: Şevket Rado) 1974 (1) 5

- Yahya Kemal'e Dair (Yazan: Behcet Kemal Çağlar) 1968 (11) 17
- Yahya Kemal'de Vatan ve Ölüm (Yazan: Şeyma Taşcıoğlu) 1970 (11) 8
- Yahya Kemal'in Bir Aşk Macerası (Yazan: Şevket Rado) 1969 (4) 4
- Yahya Kemal'in Ölümü (Yazan: Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan) 1968 (11) 4
- Yahya Kemal'in Tarih Düşünceleri (Yazan: Nihad Sâmî Banarlı) 1965 (11) 4
- Yakın Tarihimizde Gençlik Hareketleri (Yazan: Ertañ Ünal) 1969 (3) 67, 1969 (4) 56
- Yakup Hz. 1966 (11) 81
- Yakup Bey 1969 (11) 21
- Yakutlar'ın Ülkesinde Seyahat 1974 (8) 88
- Yalılar ve Kayıklar (Edirne) 1967 (2) 12
- Yalın Ayaklılar (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1971 (4) 41
- Yalman, Ahmed Emin 1972 (2) 29
- Yalova Kâğıt İmalâthanesi (Yazan: Nigâr Anafarta) 1970 (6) 16
- Yangından Kaçan Evliya 1967 (3) 64
- Yangınlar (Cibali Yangınları) 1972 (10) 17
- Yangın (Hocapaşa Yangını) 1972 (4) 22
- Yarıda Kalan Bir Yeniçeri Ayaklanması (Yazan: Ragıp Şeyki Yeşim) 1965 (12) 31
- Yarım Asır Önceki Filimlerimiz ve Artistleri (Yazan: Erman Şener) 1972 (10) 84
- Yarım Asır Önceki İlanlar (Yazan: Erman Şener) 1971 (4) 81
- Yarım Asırlık Bir Cinayetin Hikâyesi (Yazan: İhsan Birinci) 1973 (4) 84
- Yarım Milyonluk Komisyonu Reddeden Paşa (Yazan: Em. Gnl. Şemsî Rıza Zobu) 1966 (6) 67
- Yarım Asır İçinde Müzecilik ve Arkeoloji Çalışmaları (Yazan: Erdem Yücel) 1973 (11) 61
- Yavuz Sultan Selim (Yazan: Tahsin Tunalı) 1973 (1) 33
- Yavuz Sultan Selim'in Ölümü (Sadelerştiren: Şevket Rado) 1965 (4) 48
- Yavuz Zirhlisi 1967 (2) 46
- Yavuz'un Çanı İskenderun'da Bulundu (Yazan: Osman Öndeş) 1968 (4) 43
- Yavuz'un Emrini Dinlemeyen Kadı 1967 (3) 65
- Yayınlanmamış bir Hâtıra (Yazan: Midhat Sertoğlu) 1974 (9) 14
- Yazı (Dünya Türklüğünde) 1973 (5) 28
- Yazı Makineleri 1965 (11) 73
- Yazılıkaya 1968 (5) İlâve s. 359
- Yazma Eserler 1971 (4) 56
- Yazma Kıtâp, Basma Kıtâp (Selim Nüzhet Gerçek) 1965 (11) 93
- Yazma Kur'an-ı Kerîmler Nasıl Hazırlandı? (Yazan: Ecz. Uğur Derman) 1970 (7) 12
- Yedibuğuk Milyonluk Konsolid 1965 (12) 88
- Yedi Denizde Dehşet Sağan Korsan Gemilerinin (Kruvazörlerin) Akıbeti (Yazan: Osman Öndeş) 1969 (1) 28, 1969 (2) 78, 1969 (3) 78, 1969 (4) 36
- Yedikule ve Yıldızlı Kapı (Yazan: İnci Gülsevil) 1972 (7) 51
- Yedikule Müzesi (Yazan: Y. Akbay) 1967 (1) 40
- Yedi - Sekiz Hasan Paşa 1972 (5) 59
- Yemek Âdâbı (Eskiden) 1968 (1) 9
- Yemekler (Eski) 1966 (12) 16
- Yemekler (Saray Yemekleri) 1969 (3) 59
- Yemek (Tarih Boyunca) 1970 (3) 83
- Yeni Belgeler 1971 (11) 77
- Yenicami (Yazan: Kemaleddin Tuğcu) 1966 (2) 53
- Yenicami Hünkâr Kasrı (Yazan: Erdem Yücel) 1967 (10) 38
- Yeniçeri Ağası (Yazan: Metin And) 1970 (1) 4
- Yeniçeri Ayaklanması 1965 (12) 31
- Yeniçeri Hikâyesi 1974 (10) 4
- Yeniçeri Ocağı 1971 (1) 11
- Yeniçeri Ocağının Bozulması (Sadelerştiren: Yılmaz Öztuna) 1970 (1) 9
- Yeniçeriler 1969 (9) 36, 1970 (4) 86, 1966 (5) 66, 1965 (10) 83
- Yeniçeriler'in Hilesi 1973 (12) 38
- Yeniçeriler ve Bektaşılık (Yazan: Reşad Ekrem Koçu) 1970 (10) 10
- Yeniçeriler ve Vak'a-lı Hayriye (Yazan: Dr. Sadat Kumbarcılar) 1973 (2) 71
- Yeniçeriliğin Kaldırılması ve Ağa Hüseyin Paşa (Çeviren: A. Zeki Ökmen) 1971 (7) 46
- Yenikapı Mevlâvihânesi 1969 (11) 32
- Yeni Osmanlı Cemiyeti 1968 (12) 31
- Yeni Savaşlar (Yazan: Meta Canitez) 1966 (2) 15
- Yeni Vâlide Camii (Yazan: K. Tuğcu) 1967 (1) 60
- Yasrib 1974 (11) 11
- Yesugâ'nın Oğlu (Yazan: Ragıp Şeyki Yeşim) 1968 (5) 12
- Yetkin, Suut Kemal 1974 (7) 42
- Yılanlı Kale 1967 (9) İlâve s. 127
- Yıldız Parkı ve Şale Küşkü 1966 (6) 52
- Yıldız Porselen Fabrikası (Röportaj: Öz Dokuman) 1971 (10) 40
- Yıldız Sarayı (Röportaj: Erdoğan Sevgin) 1966 (5) 39
- Yıldız Sarayı Yağması 1972 (4) 70
- Yıldırım Bâyezid ve Niğbolu Zaferi (Yazan: Tahsin Tunalı) 1970 (5) 19
- Yıldırım Kemal Şehitliği 1972 (10) 12
- Yıldız Çini Fabrikası 1966 (6) 56
- Yıllıklar 1973 (7) 15
- Yıllıklar (Eski Harflerle, Özel) 1974 (4) 19
- Yıllardır Unutulmayan Küçük Şöhretler (Bk. Küçük Şöhretler)
- Yınanç, Mükrimin Halil 1967 (3) 16, 18
- Yirmisekiz Çelebi ve Sefâretnâmesi (Yazan: Şevket Rado) 1967 (2) 5
- Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefâretnâmesi (Sadelerştiren: Şevket Rado) 1967 (2) 7, 1967 (3) 4, 1967 (4) 5, 1967 (5) 4, 1967 (6) 4
- Yirmi Üç Nisan (Yazan: Tahsin Tunalı) 1965 (3) 4, 1970 (3) 18
- Yirminci Yüzyılın Başında İstanbul 1974 (4) 62

Ülkeler ve İnsanlar 1964 (4)'ten, 1972 (12)'ye kadar her sayı)
Ümmüğülsüm Sultan'ın Düşünü ve Sonu (Yazan: Niğâr Anafarta) 1971 (7) 42
Üniversite Kütüphanesi'ndeki Müze (Röportaj: Orhan Yüksel) 1966 (1) 69
Üniversite (Saray Üniversitesi) 1972 (1) 10
Ürdün 1967 (4) 17
Ürdün Kralı Oluyorum 1970 (11) 75
Üsküdar 1970 (12) 52
Üsküdar Mevlevihânesi 1969 (11) 33
Üstad Mükrimin Halli (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1967 (3) 16
Üsteğmen Ârif Mikmet Bey (Em. Hakim, Tümg.) (Yazan: Dr. Fethî Tevetoğlu) 1970 (4) 4

V

V-2 Füzeleri (Yazan: Osman Öndeş) 1966 (7) 75
V-2 Füzelerinin Gıllı Üssü (Yazan: General W. Dornberger - Çeviren: Resad Uzman) 1970 (12) 84
Vaad Edilmiş Toprak, Ama Kim? (Derleyen: Ayda Düz) 1974 (3) 38, 1974 (4) 49, 1974 (5) 71
Vâdisseyl Zaferi (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1974 (5) 7
Vahabîler 1965 (5) 86
Vahîdeddin Malta'da (Yazan: Osman Öndeş) 1971 (2) 34
Vak'a-l-Hayriye Nasıl Hazırlandı (Yazan: Emrullah Nütku) 1972 (1) 64, 1973 (2) 71
Vâkı'ât-ı Sultan Cem (Sadeleştiren: Şeyket Rado) 1969 (1) 4, 1969 (2) 4, 1969 (3) 10, 1969 (4) 11, 1969 (5) 11, 1969 (6) 9
Vakıf Gurabâ Hastanesi (Röportaj: Öz Dokuman) 1970 (5) 42
Vakıf Yapan Kadınlar (Yazan: Erdem Yücel) 1971 (1) 44, 1971 (2) 45
Valentino, Rudolph 1971 (5) 86
Vâlide Camii (Eski) 1972 (2) 54
Vâlide Camii (Yeni Vâlide) 1967 (1) 60
Vâlide Çeşmesi (Aksaray) 1966 (9) 62
Vâlide-Sultan 1971 (12) 40
Vâlide-Sultan 1972 (9) ilâve s. 11
Vambery, Armin 1971 (9) 39
Van 1967 (9) ilâve s. 108
Van Mour, J. B. 1968 (7) 48
Vapurlar (Vükelâ Vapurları) 1965 (9) 17, 1968 (1) 19
Varna Zaferi 1974 (10) 89
Varşova Casusu (Çeviren: Öz Dokuman) 1965 (9) 88
Vâsif Bey'in Hâtıraları (Bk. Sultan Hamid'in Selânik'teki Muhafızı Vasıf Bey'in Hâtıraları)
Vatan Bizim Şanıımız (İhsan Birinci) 1971 (10) 55
Vatana Dönüş 1967 (8) 53
Veba (Yazan: Philip Zilger - Çeviren: Ali Önder) 1972 (3) 33
Veba 1973 (6) 32

Vefa Lisesi (Röportaj: Öz Dokuman) 1968 (11) 35
Vehib Paşa (Yazan: İhsan Ilgar) 1972 (5) 13
Vellahd Yusuf İzzeddin Efendi'ye Dâir (Yazan: Prof. Dr. Bedî Şehsuvaroğlu) 1974 (6) 13
Venedikliler'in Fâtih'i Zehirleme Teşebbüsü (Yazan: Ord. Prof. Dr. Franz Babinger - Çeviren: Şevki Yazman) 1969 (4) 16
Venedik Korsanları 1973 (11) 4
Venezuela 1971 (9) 88
Varona Hâtıraları 1974 (7) 22
Versailles Sarayı 1967 (5) 8
Vesallus, Andreas 1972 (4) 66
Veziroköprü 1967 (10) ilâve 135
Veziirler 1971 (3) 4
Veziirlik Teklif Ediliyor 1973 (6) 22
Victoria, Kraliçe 1967 (6) 45
Vikus Medeniyeti 1968 (10) 61
Vilâyetlerimizin Tarihi 1967 (4) 4
Vilâyetlerimizin Alfabetik İndeksi 1968 (7) ilâve 448
Virjini, Kantocu 1974 (5) 22
Vikingler «Bir Medeniyetin Esrarı» (Yazan: Marcel Brion - Çeviren: Uzman) 1972 (5) 66
Virchow, R. L. C. 1970 (13) 56
Viyana Bozgunu 1970 (4) 8
Viyana (Birinci Dünya Savaşı'nda) 1973 (12) 48
Viyana Bozgununda İki Büyük İhanet (Sadeleştiren: Yılmaz Öztuna) 1970 (4) 8
Viyana Dönüşününün Tek Zaferi (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim) 1967 (7) 34
Viyana'daki Yenilgi 1966 (5) 66
Viyana Seferi (Birinci) 1972 (2) 36
Volga Kanalı 1971 (8) 4
Vükelâ Vapurları 1968 (1) 19
Vükelâ Vapurları (Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver) 1965 (9) 17

W

Wales, Prinses Of 1969 (1) 24-25
Washington, George 1966 (12) 71
White Head Mahmed Kaptan 1967 (2) 66
Wilson, Woodrow 1967 (2) 39
Wilhelm II 1972 (6) 20, 1972 (7) 83
Wolsey, Thomas 1974 (9) 82

Y

Yahudiler 1965 (2) 93, 1967 (7) 44, 1970 (7) 8-71, 1973 (8) 8, 1974 (3) 39, 1974 (4) 49, 1974 (5) 71
Yahudi Köprüsü 1966 (9) 34
Yahyâ Hz. 1967 (5) 75
Yahyâ Efendi (Şeyhülislâm) 1968 (9) 78
Yahyâ Kemal ve Millî Tarihimiz (Yazan: Prof. H. Vehbi Eralp) 1968 (11) 13
Yahyâ Kemal ve Orhan Seyfi'nin Bestelenmiş Şiirleri (Yazan: Yılmaz Öztuna) 1972 (9) 4

Yol (Bk. Karayolları)
 Yozgat 1967 (10) İlâve s. 158
 Yugoslavya Nedir? (Yazan: Y. Ö. 1965 (11) 56,
 1967 (3) 30
 Yunan Cephesi ve Selânik'in Teslimi (Yazan: Fehmi
 Nuza Em. Büyükelçi) 1973 (4) 66
 Yunanistan 1966 (2) 5, 1967 (3) 29, 1967 (4)
 17, 1972 (4) 84
 Yunanistan Devleti'nin Kuruluşu (Yazan: Hilmi
 Darengeli) 1973 (12) 68, 1974 (1) 77
 Yunanistan'ın Fethi 1969 (9) 32
 Yunanistan Hezimetli 1974 (10) 35
 Yunanistan Notları (Yazan: Erdoğan Arıpınar) 1967
 (6) 47
 Yunan Mezalimi (Yazan: Sadı Borak) 1969 (9) 60
 Yunus Emre (Yazan: Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş)
 1967 (5) 26
 Yunus Emre (Sadestiren: Yılmaz Öztuna) 1970
 (5) 4
 Yunus Emre'nin Rolü (Yazan: Nihad Sâmî Banarlı)
 1971 (5) 4
 Yunus Emre Bektaşî Değil Mevlavî İdi (Yazan: Ra-
 if Yalkenci) 1972 (9) 24, 1972 (10) 74, 1972
 (11) 66, 1972 (12) 74
 Yusuf Ağâh Efendi «İlk Dâimî Türk Sefiri (Yazan:
 Sinan Kunuralp) 1968 (9) 9
 Yusuf Bey'in Dünyası (Yazan: Wendy Buelin - Çevir-
 ren: Aydın Dokur) 1969 (8) 41
 Yusuf, Hz. 1966 (10) 38
 Yusuf İzzeddin Efendi 1974 (6) 13
 Yusuf Kemal 1969 (10) 76
 Yûşa Tepesi 1969 (11) 48
 Yüz Ellilikler (Yazan: Alb. T. Ünal) 1969 (1) 18
 Yüz Yirmi İki Yıllık İrfan Yuvası (Bk. Kuleli As-
 kerî Lisesi)
 Yüksek Görevliler (Yazan: Metin And) 1971 (3) 4
 Yüzbaşı Yâkub Bey «Türk Napoléonu» (Yazan: A.
 Zeki Okmen) 1969 (11) 21
 Yüzyıl Aranan Hazine (Çeviren: Osman Öndüş)
 1966 (12) 84
 Yüzyıl Önceki Afrika (Çeviren: Eser Tutel) 1967
 (12) 49
 Yüzyıl Önceki Amerika (Çeviren: Eser Tutel) 1967
 (10) 26
 Yüzyıl Önceki İstanbul Hâyatı (Bk. Meyhaneler Ya-
 hut İstanbul Akşamcıları)

Yüzyıllar Önce Günün Olayı İdi (Yazan: Sadı Bo-
 rak) 1968 (9) 56, 1968 (12) 79
 Yüzyıl Önceki Misafirler 1969 (2) 52
 Yüzyıl Önceki Seyahatler (1974 yılı 1. sayısın-
 dan itibaren her sayı)
 Yüzyıl Önceki Ülkeler ve İnsanlar (1971 (1)'den
 1974 (12)'ye kadar her sayı)
 Yüzyıllar Önce Uçan Türkler (Yazan: Ertan Ünal
 1966 (12) 66
 Yüzüncü Yıldönümünde Danıştay (Yazan: Yılma
 Öztuna) 1968 (6) 4

Z

Zabtiye 1965 (12) 77
 Zabtiye Kumandanları 1972 (5) 55
 Zalim Vezir Nasûh Paşa (Yazan: Ragıp Şevki Yeşim
 1966 (12) 87
 Zaloğlu Rüstem 1967 (8) 59
 Zamanı Değildir (Yazan: Yılmaz Öztuna) 197
 (11) 4
 Zaro Ağa 1969 (8) 89
 Zekâi Dede 1966 (7) 30
 Zekeriyya Hz. 1967 (5) 74
 Zeki Velidî Togan'ı Kaybettik (Yazan: Ö.D.) 197
 (8) 24
 Zeki Velidî Togan'ın Hâtıraları 1965 (11) 82, 196
 (12) 49
 Zerdüş Mezarlığı 1967 (4) 52
 Zeus Heykeli 1969 (2) 68
 Zeyneb-Kâmil (Röportaj: Öz Dokuman) 197
 (1) 53
 Zeyneb Sultan 1971 (2) 46
 Zeytin 1974 (10) 69
 Zifaf Töreni (Ayşe Sultan) 1972 (4) 4
 Zihni Paşa 1972 (2) İlâve s. 16
 Zikir 1970 (5) 10
 Zimmiler (Onaltıncı Yüzyılda) 1970 (7) 8
 Zıstovi Barışı 1974 (8) 66
 Ziyâ Gökâlp (Yazan: Prof. Dr. Faruk, K. Timurtaş
 1974 (10) 27
 Zoe, Bizans İmparatoriçesi 1973 (7) 83
 Zonaro (Yazan: Edibe Dolu) 1970 (8) 47
 Zonguldak 1967 (12) İlâve s. 206-210
 Zorla Çalıştırılan Çocuklar (Çeviren: Mazhar Kunt
 1965 (9) 69

Tarih Bilmececi

1 — İstanbul'un fet-hinde en büyük sa-vaşlar hangi kapı ön-lerinde geçti?

- a — Edirnekapısı
b — Topkapısı
c — Mevlânekapısı

2 — Osmanlı çağın-da Rumeli beyler-beyliğinin merkezi hangi şehirdi?

- a — Sofya
b — Edirne
c — Filibe

3 — Şair Nedim'in asil adı nedir?

- a — Mehmed
b — Ahmed
c — Mustafa

4 — Kanuni'nin ka-zandığı en büyük meydan muharebesi hangisidir?

- a — Mohaç
b — Otlukbeli
c — Çaldıran

5 — Fransa tarih-inde «Louis» adını ta-şıyan kaç kral vardır?

- a — 10
b — 16
c — 18

6 — Türkler'in «Demirbaş Şarı» de-dikleri XII. Karl, hangi devletin kralıdır?

- a — Fransa
b — Almanya
c — İsveç

7 — Kırım, hangi Rus hükümdarı za-manında Türkiye'den Rusya'ya geçti?

- a — Büyük Petro
b — Korkunç Ivan
c — Büyük Katherina

8 — Türkiye'de saltanat hangi tarih-te kaldırıldı?

- a — 1922
b — 1923
c — 1924

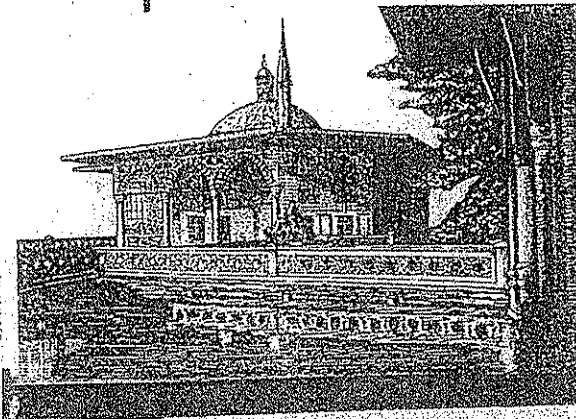
9 — Fas'ın başken-ti hangi şehirdir?

- a — Dârülbeydâ
b — Merrâkeş
c — Rabat

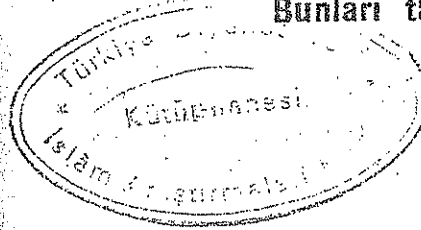
Doğru Cevaplar : 1-b, 2-a, 3-b, 4-a, 5-c, 6-c, 7-c, 8-a, 9-c.

Doğru cevaplar : 1-b, 2-c, 3-a.

Bunları tanıyor musunuz ?

3. a) Churchill
b) VIII. Edward
c) VI. George

1. a) Sultan Azîz
b) Sultan Reşad
c) Sultan Hamid

2. a) Çini köşk
b) Alay köşkü
c) Bağdad köşkü

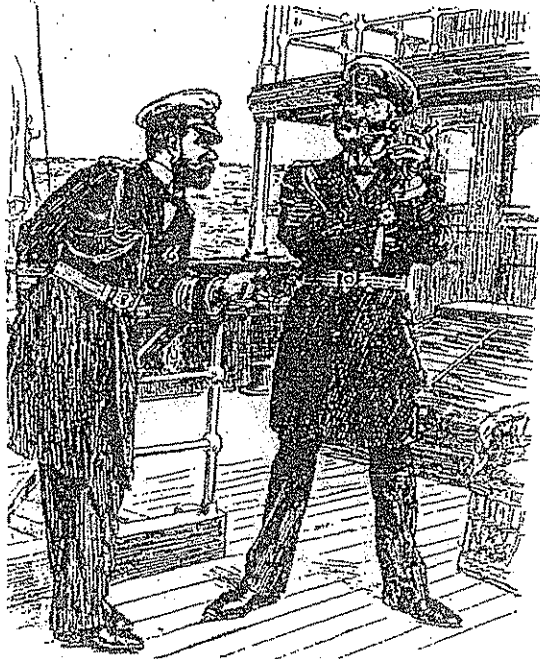
60 yıl önceki gazete anlayışı

Yorgaki. Kavgı dediğın bundan çıkar.
(Kadın başlığında Girit yazıldı).

Karikatür

60 yıl öncesinin esprileri

Kayser — İşittiğime göre yeni bir donanma yapıyor musunuz acaba ne maksatla?
Çar — Ne maksatla olacak. Tıpkı sizin maksadınız gibi: Sulh maksadıyla.

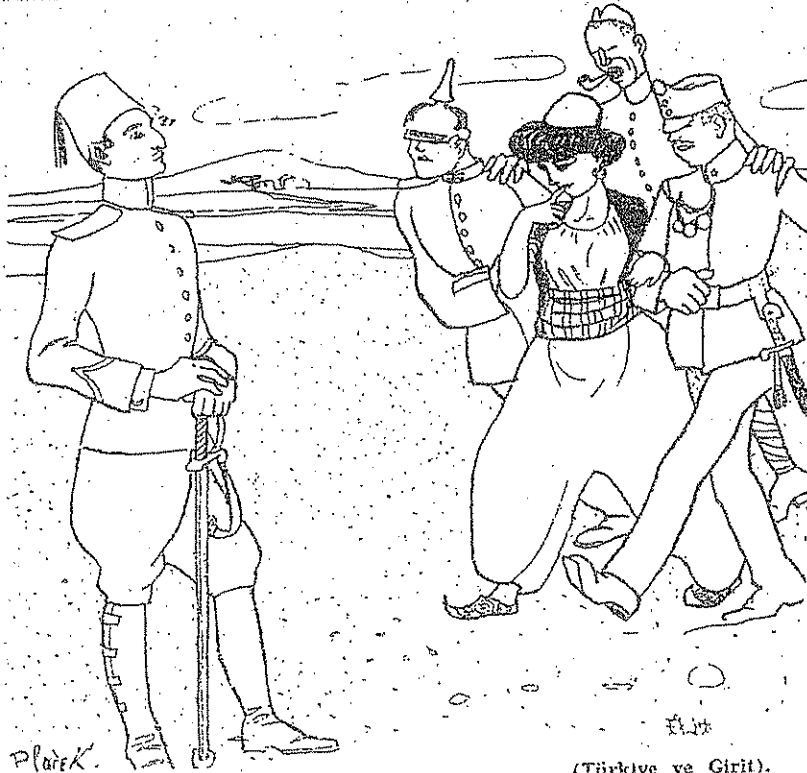
Zabit — Sen onbaşına ne borçlusun?
Nefer — İtaat.
— Ya o sana ne borçlu?
— 80 kuruş.

— Reformdan sonra hosuma giden her şeyi isteyebileceğini söylemiştin. Şimdi senden küpe istiyorum.
— Evet, istemene müsaade ettim, fakat alırım diye söz vermedim.

— Bana bak, bu akşam lokantada oburluk etme, karıdan ancak on kuruş koparabildim.

(Türkiye ve Girit).
Düvel-i Hâmiye (Koruyucu Devletler) — Bu sefer biz kefil olduk, tekdîr etmeyin. Ümit ederiz ki artık uslu durur.